

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

**ANTALYA-BURDUR'DA YERALAN ANADOLU SELÇUKLU
KERVANSARAYLARINDA MEKAN OLGUSUNUN GELİŞİMİ VE
KORUMA ÖLÇEĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ**

**Ruhan Zühre SARAL
0930226216**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. A. Şevki DUYMAZ**

ISPARTA – 2012

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI**

Tez Savunması 1

Tarih: 8/5/2012

Enstitü Yönetim Kurulunun 4/4/2012 tarih ve 538 04/g sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz Sanat Tarihi Anabilim Dalı - Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi Ruhan Zühre SARAL'ın "Antalya-Burdur'da Yer Alan Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansaraylarının Mekan Olgusunun Gelişimi ve Koruma Ölçeğinde Değerlendirilmesi" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 8/5/2012 tarihinde saat 10.00'da toplanmış ve adayı tez savunmasına almıştır.

Lisansüstü Yönetmeliği Madde 25 uyarınca adaya 45 dakika süreyle teziyle ilgili Ek'te sunulan sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

Tezin kabul edilmesine
(Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

Tezde düzeltme verilmesine
(Öğrenci, tezde gerekli görülen düzeltmeleri yaptıktan sonra üç (3) ay içinde savunmasını yineleyecektir.)

Tezin reddedilmesine
(Öğrenci, yeni tez konusu belirlemelidir.)

*Tez adı değişikliği yapılmamıştır.
oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.
Gereği için arz olunur.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman :	Yrd.Doç.Dr. A. Şevki Duymaz	
Üye :	Yrd.Doç.Dr. Süreyya Eroğlu	
Üye :	Yrd. Doç. Dr. İbrahim BAKIR	

Ek : Herbir jüriye ait tez değerlendirme jüri raporları

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form danışman tarafından düzenlenerek 3 gün içerisinde ilgili Anabilim Dalı aracılığı ile Enstitüye teslim edilir.		

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ANTALYA-BURDUR’DA YER ALAN ANADOLU SELÇUKLU KERVANSARAYLARINDA MEKAN OLGUSUNUN GELİŞİMİ VE KORUMA ÖLÇEĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ” adlı çalışmamın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Ruhan Zühre SARAL
17.05.2012

ÖZET

ANTALYA- BURDUR'DA YER ALAN ANADOLU SELÇUKLU KERVANSARAYLARINDA MEKAN OLGUSUNUN GELİŞİMİ VE KORUMA ÖLÇEĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Ruhan Zühre SARAL

**Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim
Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2012)**

Danışman: Yrd. Doç. Dr. A. Şevki DUYMAZ

Bu çalışma, Antalya ve Burdur illerinde yer alan XIII. yy Anadolu Selçuklu yapıları olan Evdir Han, Kırkgöz Han, Susuz Han, İncir Han, Şarapsa Han ve Alara Han'ın mekan olgusu gelişim sürecini ve koruma ölçeği bakımından değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

Bu bağlamda, yapıların inşa edildiği dönemde Anadolu Selçukluların siyasi, sosyal ve ticari durumları incelenerek ve hanlar plan şemalarına ve ait olduğu döneme göre sınıflandırılarak; mekan organizasyonu, hanların günümüzdeki durumu, yapıların günümüz şartlarına uyması için gereken onarım sırasında iç mekanda karşılaşılan sorunlar, eklenmiş bölümler, tesisat sorunları, yenilenen bölümler ve bu sorunlara getirilen çözümler değerlendirilerek yapıların koruma ölçeğinde onarım ve yeniden kullanımları irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Evdir Han, Kırkgöz Han, Susuz Han, İncir Han, Şarapsa Han, Alara Han, Han, Ribat, Kervansaray, Anadolu Selçuklu, mimari koruma ve yeniden kullanım

.....
.....

ABSTRACT**DEVELOPMENT PROCESS OF SPACE CASE OF ANATOLIAN SELJUKS
CARAVANSERAIS LOCATED BETWEEN ANTALYA AND BURDUR
PROVINCES AND EVALUATION OF THEM ON THE BASE OF
PROTECTION SCALE****Ruhan Zühre SARAL****Süleyman Demirel Üniversitesi Tarih Bölümü, İsparta, 2012****Supervising: Yrd. Doç. Dr. A.Şevki DUYMAZ**

This study aims to evaluate Emdir Han, Kırkgöz Han, Susuz Han, İncir Han, Şarapsa Han and Alara Han which are XIII'th century Anatolian Seljuks buildings located between Antalya and Burdur provinces in terms of development process of space case and protection scale.

In this context, having observed political, social and commercial conditions of Anatolian Seljuks during period when the buildings were built and having classified hans according to plan schemas and period they belong to; space organisations, current situations of hans, problems faced of inner spaces during renewal required for buildings to fit current conditions such as attached departments, plumbing problems, renewed parts and solutions found out for these problems are evaluated and renovation and reuse of buildings on the base of protection scale are discussed.

Keywords:

Emdir Han, Kırkgöz Han, Susuz Han, İncir Han, Şarapsa Han, Alara Han, Ribat, Caravanserai, Anatolian Seljuks, architectural conservation and re-use

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	
YEMİN METNİ SAYFASI	
ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
LEVHALAR LİSTESİ.....	viii
ÖN SÖZ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHİ ARAŞTIRMA

1.ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ YOL GÜZERGAHLARI.....	4
2.ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ TİCARETİ.....	9
3.KERVANSARAY MİMARİSİNİN GELİŞİMİ VE ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ KERVANSARAYLARI	13
3.1.Kervansaray Mimarisinin Gelişimi.....	13
3.2.Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları	17

İKİNCİ BÖLÜM

KERVANSARAYLARIN PLAN TİPLERİ, MEKAN ve MİMARİ ÖĞELERİNİN ANALİZİ

1.PLAN TİPLERİ	19
1.1.Mekan-İşlev Bağlamında Plan.....	19
1.2.Tasarım Açısından Plan.....	20
2. KERVANSARAYLARIN MEKAN VE MİMARİ ÖĞELERİN ANALİZİ.....	23
2.1.Mekan Öğeleri	23
2.1.1.Barınak.....	24
2.1.2.Servisler.....	30
2.1.3.Odalar.....	31
2.1.4.Mescit	31
2.1.5.Çeşme	32
2.1.6.Hamam	32
2.1.7.Hela.....	33
2.1.8.Gözetleme odası.....	34
2.1.9.Aydınlatma-Havalandırma ve Isıtma Öğeleri.....	35
2.2.Mimari Öğeler.....	36
2.2.1.Taç kapı (Portal)	36

2.2.2.Kapılar	37
2.2.3.Pencereler.....	37
2.2.4.Dendan.....	37
2.2.5.Merdiven.....	38
2.2.6.Tandır.....	40
2.2.7.Süsleme.....	40
2.3.Strüktür ve Malzeme Özellikleri.....	41
2.3.1.Temeller.....	41
2.3.2.Düşey Taşıyıcı Elemanlar.....	41
2.3.3.Yatay Taşıyıcı Elemanlar.....	42
2.3.4.Üst Örtü.....	45
2.3.5.Malzeme ve Teknik.....	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.KORUMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ.....	47
2.KERVANSARAYLARDA KORUNACAK DEĞERLER, DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ VE BUNLARIN ANTALYA-BURDUR ARASINDA YERALAN KERVANSARAYLAR İLE İLİŞKİLENDİRİLMESİ.....	50
2.1.Kervansaraylarda Korunacak Değerler, Değerlendirme Ölçütleri	50
2.2.Kervansaraylarda Korunacak Değerlerin Antalya-Burdur Arasında Yeralan Kervansaraylar İle İlişkilendirilmesi	55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANTALYA-BURDUR'DA YERALAN KERVANSARAY YAPILARININ ANALİZLERİ

1-EVDİR HAN	58
1.1.Genel Tanımlama ve Mimari Özellikler.....	58
1.2.Yapının Başlangıcından Bugüne Geçirdiği Süreç	63
1.3.Değerlendirme	63
2. KIRKGÖZ HAN	65
2.1.Genel Tanımlama ve Mimari Özellikler.....	65
2.2.Yapının Başlangıcından Bugüne Geçirdiği Süreç	71
2.3.Değerlendirme	73
3. SUSUZ HAN	75
3.1.Genel Tanımlama ve Mimari Özellikler.....	75
3.2.Yapının Başlangıcından Bugüne Geçirdiği Süreç	78

3.3.Değerlendirme	81
4. İNCİR HAN	84
4.1.Genel Tanımlama ve Mimari Özellikler.....	84
4.2.Yapının Başlangıcından Bugüne Geçirdiği Süreç	88
4.3.Değerlendirme	89
5. ŞARAPSA HAN	91
5.1.Genel Tanımlama ve Mimari Özellikler.....	91
5.2.Yapının Başlangıcından Bugüne Geçirdiği Süreç	96
5.3.Değerlendirme	99
6.ALARA HAN	100
6.1.Genel Tanımlama ve Mimari Özellikler	100
6.2.Yapının Başlangıcından Bugüne Geçirdiği Süreç	107
6.3.Değerlendirme	110

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME-KARŞILAŞTIRMA

1- DEĞERLENDİRME	114
1.1.Yapısal Analizlere Göre Değerlendirme.....	114
1.2.Karşılaşılan Sorunların Değerlendirilmesi.....	119
1.3.Koruma Ölçeğinde Öneriler ve Kararlar	125
SONUÇ	130
KAYNAKLAR.....	137
EKLER	142
ÖZGEÇMİŞ.....	251

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış bazı simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler Açıklama

cm	santimetre
km	kilometre
m	metre
yy	yüzyıl

Kısaltmalar Açıklama

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
a.g.t.	adı geçen tez
Bk.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
H	Hicri
M	Miladi
S.	Sayı
s.	sayfa
S.D.Ü.	Süleyman Demirel Üniversitesi
T.T.K.	Türk Tarih Kurumu
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Yay.	Yayınlayan

TABLULAR LİSTESİ:

Tablo: 1 Antalya- Burdur Arasında Yer Alan Hanlar Genel Tanıtım Tablosu

Tablo: 2.1. Tanım Katoloğu Evdir Han

Tablo: 2.2. Tanım Katoloğu Kırkgöz Han

Tablo: 2.3. Tanım Katoloğu Susuz Han

Tablo: 2.4. Tanım Katoloğu İncir Han

Tablo: 2.5. Tanım Katoloğu Şarapsa Han

Tablo: 2.6. Tanım Katoloğu Alara Han

Tablo: 3 Yapısal Müdahaleler Tablosu

LEVHALAR LİSTESİ:

- Levha:1 Anadolu Selçuklu Kervan Yolları ve Kervansarayları (Bektaş, 1999, s.43.)
 Levha:2 Ribât-ı Mahi (Aslanapa, 1984, s.92.)
 Levha:3 Day Hatun Kervansarayı (Aslanapa, 1984, s.35.)
 Levha:4 Dehistan Kervansarayı (Aslanapa, 1984, s.34.)
 Levha:5 Akçakale Kervansarayı (Aslanapa, 1984, s.35.)
 Levha:6 Ribât-ı Anuşirvan (Aslanapa, 1984, s.85.)
 Levha:7 Ribât-ı Şerif (Aslanapa, 1984, s.87.)
 Levha:8 Evdir Han (VGM Arşivi, No: 070002008-KA001)
 Levha:9 Kırkgöz Han (VGM Arşivi, No: 070002001-0C002)
 Levha:10 Şarapsa Han (Edrmann, 1961, s.231.)
 Levha:11 İncir Han (VGM Arşivi, No: 150302002-HR002)
 Levha:12 Susuz Han (İbrahim Bakır, 2007, Antalya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, No:1500302007-0C006)
 Levha:13 Aksaray Sultan Han (Erdmann, 1961, s.219.)
 Levha:14 Alara Han (VGM Arşivi, No: 070202008-HR002)
 Levha:15 Ağzıkara Han (Aslanapa, 2007, s.122.)
 Levha:16 Ezinepazar Han (Bektaş, 1999, s.30.)
 Levha:17 Öresin Han (Bektaş, 1999, s.30.)
 Levha:18 Kargı Han (VGM Arşivi, No: 0701302002-KA001)
 Levha:19 Eshab-ı Kehf Han (Bektaş, 1999, s.31.)
 Levha:20 Kuruçeşme Hanı (Bektaş, 1999, s.30.)
 Levha:21 Susuz Handa yer alan seki basamakları (VGM Arşivi, No: 150302001-0C008)
 Levha:22 Susuz Han seki basamakları 2007 onarımı sonrasında (2011)
 Levha:23 Susuz Handaki yemlik-suluk olabilecek taş çanaklar 2007 onarımı sonrası (2011)
 Levha:24 Kargı Handa bulunan yemlik kalıntısı (2011)
 Levha:25 Alara Handa seki ve oda-eyvanlar arası ortak duvarına açılan pencereler (2011)
 Levha:26 Kırkgöz Hanın ahır ve seki şeritlerine bölünmüş barınak bölümü (2011)
 Levha:27 Kargı Hanın iki enlemesine beşik tonozlu barınak kısmı (2011)
 Levha:28 Şarapsa Han mescit (2011)
 Levha:29 Alara Han çeşme eyvanı (2011)
 Levha:30 Evdir Han güney cephesi (2011)
 Levha:31 Evdir Han güney cephe görünüşü (Korkmaz, 2005, s. 31.)
 Levha:32 Evdir Han taç kapısı (2011)
 Levha:33 Evdir Han doğu cephesi (2011)
 Levha:34 Evdir Han doğu cephe görünüşü (Korkmaz, 2005, s.32.)
 Levha:35 Evdir Han kuzey cephesi (2011)
 Levha:36 Evdir Han kuzey cephe görünüşü (Korkmaz, 2005, s.33.)
 Levha:37 Evdir Han batı cephesi (2011)
 Levha:38 Evdir Han batı cephe görünüşü (Korkmaz, 2005, s.34.)
 Levha:39 Evdir Han avludan görünüş (2011)
 Levha:40 Evdir Hanın payanda içindeki tuvalet mekanı (2011)
 Levha:41 Evdir Han kapalı mekana açılan kapı boşluğu ve üzerindeki pencere boşluğu (2011)

- Levha:42 Emdir Han duvarlarındaki taş düşmeleri ve defnecilerce açılan çukurlar (2011)
- Levha:43 Emdir Han duvarlarındaki boşalan derzler ve taş düşmeleri (2011)
- Levha:44 Emdir Hanın çöken üst örtüsü (2011)
- Levha:45 Emdir Hanın çöken üst örtüsü (2011)
- Levha:46 Kırkgöz Han güney cephesi (2011)
- Levha:47 Kırkgöz Han taç kapısı (2011)
- Levha:48 Kırkgöz Han kitabesi (2011)
- Levha:49 Kırkgöz Han giriş eyvanı (2011)
- Levha:50 Kırkgöz Han giriş eyvanı yanındaki odaların cepheden görünüşü (2011)
- Levha:51 Kırkgöz Han giriş eyvanının batısındaki mekanda bulunan kanal (2011)
- Levha:52 Kırkgöz Han batısındaki revaklı bölüm (2011)
- Levha:53 Kırkgöz Han doğusundaki revaklı bölüm (2006)
- Levha:54 Kırkgöz Han kuzeyindeki kapalı bölüm (2011)
- Levha:55 Kırkgöz Han avlunun ortasında onarım sırasında ortaya çıkmış olan kalıntılar (2011)
- Levha:56 Kırkgöz Han avlunun güneydoğu köşesindeki tandır olduğu düşünülen çukur (2006)
- Levha:57 Kırkgöz Han üst örtüsünde onarım sırasında görülen kiremit kaplama (2006)
- Levha:58 Kırkgöz Han üst örtüsünde onarım sırasında görülen kiremit kaplama (2006)
- Levha:59 Kırkgöz Hanın restorasyon öncesi temizlik çalışmalarındaki genel görünümü (2005)
- Levha:60 Kırkgöz Han kapalı bölüm önündeki sekiler (2006)
- Levha:61 Kırkgöz Han avludaki tandır olabileceği düşünülen, şeffaf polikarbonat levha ile örtülen kalıntı (2011)
- Levha:62 Kırkgöz Han kapalı bölümdeki sekilerin tamamlanan bordürleri ve imitasyon podima karo ile kaplanan zemin (2011)
- Levha:63 Kırkgöz Han beden duvarlarında yapılan derz çalışması (2006)
- Levha:64 Kırkgöz Han revaklardaki taş sekiler ve traverten taş kaplama yapılan zemin (2011)
- Levha:65 Kırkgöz Handaki aydınlatma elemanları (2011)
- Levha:66 Kırkgöz Han güneybatı revak ucundaki hazırlık ve servis bankoları (2011)
- Levha:67 Kırkgöz Hanın bahçesinde güney batı köşeye yapılan tuvalet (2011)
- Levha:68 Kırkgöz Han tuvaletinden görünüş (2011)
- Levha:69 Susuz Han kapalı bölüm genel görünüş restorasyon çalışmaları yapılırken (2009)
- Levha:70 Susuz Han güney cephe (2008)
- Levha:71 Susuz Han kuzey cephe (2011)
- Levha:72 Susuz Han barınak bölümünden genel görünüş (2011)
- Levha:73 Susuz Han yıkık kubbesi tamamlanmadan önceki hali (2008)
- Levha:74 Susuz Han kubbesi tamamlandıktan sonraki hali (2011)
- Levha:75 Susuz Han taç kapısı (2011)
- Levha:76 Susuz Han taş blok kaplanan iç mekan döşemeleri (2011)
- Levha:77 Susuz Han tandır temizleme çalışmaları (2008)
- Levha:78 Susuz Han tandırın temizlendikten sonraki hali (2011)
- Levha:79 Susuz Han yolcu seki kenarlarındaki özgün ve tamamlanan yemlikler (2011)
- Levha:80 Susuz Handa orta kısmı çakıl kenarları taş döşeme olarak tamamlanan zeminler (2011)

- Levha:81 Susuz Han çatı üzerindeki temizlik çalışması yapılırken (2007)
- Levha:82 Susuz Han çatı üzerindeki temizlenmiş güney kanat (2007)
- Levha:83 Susuz Han çatı tamamlamaları yapılırken (2009)
- Levha:84 Susuz Han çatı fenerinin tamamlanmış hali (2010)
- Levha:85 Susuz Han beden duvarları tamamlama çalışmaları (2009)
- Levha:86 Susuz Han taç kapı bitişleri tamamlama çalışmaları yapılırken (2009)
- Levha:87 Susuz Han avlusunda yapılan açma çalışmaları (2007)
- Levha:88 Susuz Han çevresindeki köy yerleşmesi (2009)
- Levha:89 Susuz Han cephe beden duvarlarında oluşan bitkilenmeler (2011)
- Levha:90 Susuz Handa tamamlanan çörtlenler ve çörtlenlere yapılan zincirler (2011)
- Levha:91 Susuz Hanın restorasyonu sırasında kapatılmış mazgal pencerelerinin kırılan camları (2011)
- Levha:92 Susuz Han iç mekandaki duvar dibine yerleştirilmiş elektrik panosu (2011)
- Levha:93 Susuz Hanın iç mekandaki aydınlatma elemanları (2011)
- Levha:94 İncir Han kitabesi (2011)
- Levha:95 İncir Han doğu cephesi (2011)
- Levha:96 İncir Han doğu cephesi (2011)
- Levha:97 İncir Han kuzey cephesi (2011)
- Levha:98 İncir Han batı cephesi (2011)
- Levha:99 İncir Han güney cephesi (2011)
- Levha:100 İncir Han taç kapısı (2011)
- Levha:101 İncir Han barınak bölümünden görünüş (2011)
- Levha:102 İncir Hanın güneydoğusundaki hamam yapısı (2011)
- Levha:103 İncir Hanın güneydoğusundaki hamam yapısı (2011)
- Levha:104 İncir Hanın çevresiyle birlikte genel görünüşü (2011)
- Levha:105 İncir Han beden duvarlarında oluşan yabancı bitkiler ve incir ağacı kökleri (2011)
- Levha:106 İncir Han beden duvarlarındaki derz ayrılmaları, yerinden oynamalar ve taş düşmeleri (2011)
- Levha:107 İncir Han yıkık pencereleri (2011)
- Levha:108 İncir Han kapalı bölüm toprak yığını ve otlarla kaplı üst örtüsü (2011)
- Levha:109 İncir Han üst örtünden gelen suların hanın duvarlarında meydana getirdiği tahribatlar (2011)
- Levha:110 İncir Han iç duvarlarında yazılan yazılar (2011)
- Levha:111 Şarapsa Han inşa kitabesi (2011)
- Levha:112 Şarapsa Han kuzey cephesi (2011)
- Levha:113 Şarapsa Han güney cephesi (2011)
- Levha:114 Şarapsa Han doğu cephesi (2011)
- Levha:115 Şarapsa Han batı cephesi (2011)
- Levha:116 Şarapsa Han taç kapısı (2011)
- Levha:117 Şarapsa Han mescit kapısı (2011)
- Levha:118 Şarapsa Hanın batısındaki kalıntı (2011)
- Levha:119 Şarapsa Han'a ana yoldan ulaşımı sağlayan yol (2011)
- Levha:120 Şarapsa Han'ın mutfak – personel bölümünü ayıran çini kaplanmış duvar ve üzerindeki nişli teşhir dolapları (2011)
- Levha:121 Şarapsa Han'ın ayrıca bir tuğla duvar ile bölünmüş mutfak ile personel bölümü (2011)
- Levha:122 Şarapsa Han mutfak bölümü (2011)

- Levha:123 Şarapsa Han asma kattaki idare bölümüne ve yemek bölümüne çıkılan ahşap tek kollu merdiven (2011)
- Levha:124 Şarapsa Han doğu asma katındaki ahşap camekanlı bölme ile ayrılan idare bölümü ve yemek bölümü (2011)
- Levha:125 Şarapsa Han batısındaki ahşap bar bankosu ve arkasındaki tuğla duvar örülerek ayrılmış müşteri tuvaletleri (2011)
- Levha:126 Şarapsa Hanın banyo bölümünü havalandırmak için hanın mazgal pencerelerine denk getirilerek tuğla duvarda açılan pencere boşlukları (2011)
- Levha:127 Şarapsa Hanın idare elemanları tarafından kullanılmakta olan asma katı (2011)
- Levha:128 Şarapsa Han giriş karşısı sahne platformu ve içerideki yoğun tefriş (2011)
- Levha:129 Şarapsa Han mescit bölümü (2011)
- Levha:130 Şarapsa Han girişindeki üzeri kiremit örtülü ahşap servis bankoları (2011)
- Levha:131 Şarapsa Hanın giriş kapısı karşısındaki mutfak olarak kullanılan tek katlı mekan (2011)
- Levha:132 Şarapsa Hanın “Şarapsa Han Caravansararı” yazısının altında “1001 Night Show” yazılı tanıtım tabelası (2011)
- Levha:133 Şarapsa Han ana yol girişindeki servis ünitesi (2011)
- Levha: 134 Şarapsa Han duvarlarındaki çatlak noktalara yerleştirilen cam lameller (2011)
- Levha:135 Şarapsa Han cephelerinde çörten yerine kullanılan pvc borular (2011)
- Levha:136 Şarapsa Hanın tesviye betonu ve demirli mozaikle kaplanan üst örtüsü (2011)
- Levha:137 Şarapsa Hanın beden duvarlarındaki düşey yağmur boruları, açıkta bırakılan elektrik kabloları (2011)
- Levha:138 Alara Han kitabesi (2011)
- Levha:139 Alara Han doğu cephesi (2011)
- Levha:140 Alara Han taç kapısı (2011)
- Levha:141 Alara Han kuzey cephe doğu payandasındaki pencere (2011)
- Levha:142 Alara Han batı cephesi (2011)
- Levha:143 Alara Han güney cephesi (2011)
- Levha:144 Alara Han açık avlu bölümü (2011)
- Levha:145 Alara Han orta bölüm (2011)
- Levha:146 Alara Han çeşme eyvanı (2011)
- Levha:147 Alara Han çeşme eyvanı yıldız tonozu (2011)
- Levha:148 Alara Hanın mihrap nişi olarak kabul edilen niş (2011)
- Levha:149 Alara Han orta bölüm eyvanının ahıra açılan dikdörtgen penceresi (2011)
- Levha:150 Alara Han orta bölüm koridorundaki kandillik konsolları (2011)
- Levha:151 Alara Han özgün taş döşemesi, su kanalları (2011)
- Levha:152 Alara Han restoran olarak kullanılan barınak kısmı (2011)
- Levha:153 Alara Han restoran olarak kullanılan barınak kısmı (2011)
- Levha:154 Alara Han güney galerisinden iki yönlü merdivenle sonradan yapılan mutfak mekanına iniş (2011)
- Levha:155 Alara Han mutfak mekanından görünüş (2011)
- Levha:156 Alara Han batı galerisinde ahşaptan çıkmalarla oluşturulan asma kat görünümlü oturma bölümleri (2011)
- Levha:157 Alara Han sekiler üzerinde sunta kaplanarak yapılan oturma kısımları (2011)

- Levha:158 Alara Han polikarbonat + metal malzemeyle örtülmüş ota kısım üst örtüsü (2011)
- Levha:159 Alara Han oda girişlerine yapılan cam kapılar (2011)
- Levha:160 Alara Han projesinde cam+çelik çerçeve kapak yerleştirilmesi öngörülmüşken bugün şeffaf örtü kaplı kare formulu ışıklıklar (2011)
- Levha:161 Alara Han derzleri yapılmış dendanlar (2011)
- Levha:162 Alara Hanın cam+çelik çerçeve ile koruma altına alınmış ancak cam örtünün bir kısmı kırılmış ve içerisinde bitkilenmeler oluşmuş yıldız tonozu (2011)
- Levha:163 Alara Hanın mazgal pencerelerine yapılan açılır kanatlı pencere doğramaları (2011)
- Levha:164 Alara Han çevresinde görsel kirlilik yaratan uygulamalar (2011)
- Levha:165 Alara Han çevresinde görsel kirlilik yaratan uygulamalar (2011)
- Levha:166 Alara Hanın duvarlarındaki su ve nem problemi (2011)
- Levha:167 Alara Hanın üst örtüsünden aldığı suyun duvarlarında oluşturduğu çatlaklar (2011)
- Levha:168 Alara Hanın üst örtüsünden aldığı suyun hanın dış duvarlarında oluşturduğu çatlaklar (2011)
- Levha:169 Alara Hanın duvarlarında görsel kirliliğe yol açan klima üniteleri ve açıkta bırakılan elektrik kabloları (2011)
- Levha:170 Alara Handa görsel kirliliğe yol açan aydınlatma elemanları (2011)
- Levha:171 Alara Handa görsel kirliliğe yol açan, açıkta bırakılan elektrik kabloları (2011)

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması kapsamında Antalya-Burdur arasında yer alan Evdir Han, Kırkgöz Han, Susuz Han, İncir Han, Şarapsa Han ve Alara Han tek yapı boyutunda ele alınmış, koruma ölçeğinde yeniden işlevlendirilmeleri ve karşılaşılan sorun tipleri tespit edilmiştir. İşlevlerini yitirmekte olan ve yanlış kullanımlarla eskime hızları artarak yakın gelecekte yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan günümüze ulaşabilmiş bu kültür varlıklarının gelecek yüzyıllara sağlıklı olarak aktarılabilmesi için incelenmesi son derece önemlidir.

Tezin gelişimi boyunca olumlu katkıları ve sabrı ile benim için desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Şevki Duymaz'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmaya ilişkin düşünce ve yönlendirmeleri ile değerli katkıları olan tez izleme jüri üyesi Sayın Yrd. Doç. Dr. İbrahim Bakır'a ayrıca teşekkürlerimi belirtirim.

Akademik eğitim süreci boyunca beni her zaman destekleyen aileme teşekkürü borç bilirim

GİRİŞ

1.1.Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışmasının amacı; Antalya-Burdur arasında yer alan Anadolu Selçuklu kervansaraylarından Evdir Han, Kırkgöz Han, Susuz Han, İncir Han, Şarapsa Han ve Alara Han'ın tarihsel süreç içindeki oluşumu, gelişimi ve değişimini tespit etmek, tek yapı boyutundaki özellikleriyle ortaya çıkartmak, işlevlerini yitirmekte olan ve yanlış kullanımlarla eskime hızları artarak yakın gelecekte yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan günümüze ulaşabilmiş bu hanların mekânsal gelişiminin incelenerek koruma ölçeğinde değerlendirilmesinin Sanat Tarihi açısından detaylı bir şekilde ele alınmasıdır. Antalya Manavgat'ta yer alan Kargı Han bu tez kapsamında incelenen Antalya-Burdur arasında yer alan kervansaraylardan farklı yol güzergahında yer aldığından tek yapı boyutunda incelenmemiştir. Anadolu Selçuklu döneminde ticaret hayatının önemli unsurlarından olan ve önemli kervan yolları üzerinde bulunan söz konusu hanlarda mekan olgusunun gelişimi ve koruma kavramları ile ilgili Sanat Tarihi açısından yeterli bir çalışmanın yapılmamış olması ile bu konu önem taşımaktadır.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Tez çalışmasında "Giriş" başlığı altında, çalışmanın amacı, önemi ve gerekliliği, uygulanan yöntem ve kullanılan kaynaklar anlatılmaktadır.

Birinci Bölümde, Asya'dan başlanarak, Küçük Asya'nın Anadolu oluşu, Anadolu Selçuklu dönemi yönetim politikası, ekonomi, ticaret hayatı, kervan yolları, kervansarayların oluşumu - gelişimi üzerinde bir özet yapılarak kervansaray yapılarının yapıma amacı incelenmiş, kervansarayların yapıldığı dönemler ve bu dönemlerdeki önemine değinilmiş, yapısal özellikleri ve mimari planları incelenmiştir.

İkinci bölümde yapıldıkları dönemlere göre incelenen hanlar, dönemleri içinde plan şemalarına göre sınıflandırılarak mekan organizasyonunun analizleri yapılmıştır.

Geleneksel nitelikteki herhangi bir anıtın korunması, kendi özgün niteliklerinden kaynaklanan bir kuramsal çerçeveye dayandırılmalıdır. Üçüncü bölümde Antalya-Burdur arasında yer alan kültürel zenginliklerin bir türü olan kervansarayların korunması için, aynı mekan dizgesine sahip ve benzer sorunlar taşıyan bu yapı türünün, yapısal analiz çalışmalarından elde edilen verilerle oluşturulacak değerlendirme kriterleri çerçevesinde özgün mekansal özellikleri bozulmadan, uygun işlevlerle yaşatılması ana yaklaşımı ile kuramsal çerçeve biçimlendirilmiştir. Bu nedenle önce

koruma kuramları incelenmiş daha sonra bu tezin sınırları içerisinde kervansarayların korunması için kuramsal çerçeve oluşturulmuştur.

Dördüncü bölümde Antalya-Burdur arasında yer alan kervansaraylardan Evdir Han, Kırkgöz Han, Susuz Han, İncir Han, Şarapsa Han ve Alara Han tek yapı boyutunda ele alınmış, koruma ölçeğinde yeniden işlevlendirilmeleri ve karşılaşılan sorun tipleri tespit edilmiştir.

Beşinci bölümde kervansarayların plan ve cephe tipleri bakımından değerlendirilmeleri yapılmış, tarihi özellikleri bozulmadan yenileme işlemleri yapıp günümüz şartlarına uygun yapılar haline getirilmesi irdelenmiş, iç mekanda karşılaşılan problemler; eklenmiş bölümler, tesisat sorunları, yenilenen bölümler ve bu sorunlara getirilen çözümler, yapıların koruma ölçeğinde onarım ve yeniden kullanımları değerlendirilmiştir.

Bu çalışmalar ışığında elde edilen veriler “Sonuç” başlığında ortaya konulmuştur.

Çalışmanın desteklenmesi açısından levhalar bölümü ve kaynakça da önem taşımaktadır.

1.3. Araştırmanın Kaynakları

Kaynakları; Anadolu Selçuklu Devleti, dönemin tarihi ve siyasi olayları, sosyal hayatı, ticaret hayatı, yol ağı, kervansaraylar, hanlar, ribatlar gibi başlıklarla yazılmış eserler oluşturmuştur. Bunun yanı sıra Anadolu Selçuklu Devleti döneminde yaşamış seyyahların, edebiyatçıların ve coğrafyacıların meydana getirmiş olduğu bazı eserler de araştırma için kaynak teşkil etmiştir.

Claude Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler*, (Çev:Y.Moran), Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası II*, Friedrich Sarre, *Küçük Asya Seyahati*, (Çev:D.Çolakoğlu), Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kervan Yolları*, William Mitchell Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev:M.Pektaş), Şevket Pamuk, *100 Soruda Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi*, Karl Müller, *Die Karawanserai in Vorderen Orient*, Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı I-II* ve *Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişmesi* eserlerinde; Anadolu Selçuklu'nun tarihi, coğrafyası, ticareti, yolları, ekonomik durumu, kültürü, sanatı ve kervansarayları hakkında bilgilere yer vermişlerdir.

Selçuklu kervansaraylarının fonksiyonlarını, unsurlarını, içeriğini, ticari, askeri hayattaki yerini etraflı bir şekilde ele alan araştırmacı Osman Turan'ın “Şemseddin Altun-Aba Vakfiyesi ve Hayatı”, “Mübarizeddin Er-Tokuş ve Vakfiyesi” ve “Celalettin Karatay, Vakıflar ve Vakfiyeleri” adlı makaleleri *Bellekten*'de yer almıştır. Bu makaleler kervansaraylar konusunda önemli bir kaynak oluşturmuştur.

Kurt Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray Des. 13. Jahrhunderts Erster Teil-1*, adlı eserlerinde Anadolu'da yer alan kervansarayların mimarisinin ve yol güzergâhlarının değerlendirmesini yapmıştır. Kurt Erdmann ve H. Erdmann'ın birlikte oluşturduğu kervansaraylara ait daha kapsamlı bilgilerin, çizimlerin ve katalogların yer aldığı bir diğer eser ise; Kurt-Erdmann Hanna Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts Teil 2 und 3* adlı yayındır.

İsmet İlter, *Tarihi Türk Hanları*, adlı yayınında kervansarayları kataloglamış, her han için kısa tanımlamalar yapmıştır. Ataman Demir, “Anadolu Selçuklu Hanları”, *İlgi Dergisi*' ndeki makalelerinde Anadolu Selçuklu kervansaraylarını tanıtmıştır.

Ayşıl Tükel Yavuz, “Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Mekan-İşlev İlişkisi İçinde Savunma ve Barınma”, *IX. Vakıf Haftası Kitabı* ve “Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansaraylarının Tipolojisi”, *IV.Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyetleri Semineri Bildirileri*' ndeki makaleleri ile kervansaray konusunu detaylı bir şekilde anlatmıştır.

Cengiz Bektaş, *Selçuklu Kervansarayları* kitabında kervansarayların korunmaları ve kullanımlarına ilişkin bilgiler yayınlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHİ ARAŞTIRMA

1. ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ YOL GÜZERGAHLARI

Oğuz boylarının İç Asya'ya sığınmayıp, Asya'ya yayılması, Çin ve Bizans İmparatorluğu ile komşuluk, bunları birbirine bağlayan İpek Yolu, İran, Azerbeycan, Irak coğrafyası ve sonra Küçük Asya, Türk tarih, kültür ve uygarlığı ile iç içedir.

Bizans – Sasani savaşları (V–VII. yy) sonucunda VII. yy.'da İslam – Arap akınları başlamıştır. Constantinopolis'e kadar uzanan akınlar Küçük Asya halkını büsbütün fakirleştirmiş ve kale kentlerinin önemini artırmıştır. Amaçları yerleşme olan Oğuz Boyları bu fakir ülkeye XI. yy.'da akınlar yapmışlar ve 1071 Malazgirt Zaferi ile Bizans direnişini kırmışlardır. Savaş sonrasında Küçük Asya'nın etnik durumu değişmiş, Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla köylüler, tüccarlar, sanatkar, zanaatkar ve dinsel liderler Anadolu'ya göçüp yerleşmeye başlamışlardır¹.

Anadolu, eski çağlardan beri birçok uygarlıklara mesken olmuştur. Bu uygarlıklar Anadolu'nun coğrafi konumundan yararlanmışlardır. Avrupa'yı Asya'ya bağlaması, doğu ile batı arasında bağlantı kurulması için yollar oluşturmuşlar ve oluşturulan bu yollar da Anadolu'nun coğrafyasına göre şekillenmiştir.

Yol biçimlenişine Anadolu coğrafyasının etkin olan temel özellikleri, içteki yüksek yaylalar, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarına paralel uzanan doğuda birleşen sıradağlar, batıda alçalarak oluşan Ege ve Akdeniz vadileridir. Kuzey ve güneyde deniz kıyısı, kuzey ve batıdaki dağlar, güney ve güneydoğuda Toros Dağları, orta yaylayı Fırat Havzası ve Mezopotamya'dan ayırırlar².

Anadolu'nun bu coğrafyası, Roma ve Bizans dönemlerinde olduğu gibi Selçuklular döneminde de gelişmiş yolların güzergahlarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu coğrafya koşullarına bağlı olarak doğal ve tarihsel ana yollar dağlara paralel bir şekilde genellikle doğu- batı yönünde uzanmıştır³.

Bu yollardan biri Kuzey Fırat'tan, Kızılırmak'ın kuzeyinden geçerek, dağlar boyunca boğazlara uzanan, diğeri ise Van Gölü dolaylarından başlayıp, Toros Dağları'nın kuzey yamaçlarını dolaşarak Orta Anadolu'ya ulaşan yoldur. Güney

1 Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kervan Yolları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2007, s.12-13.

2 Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (Çev. Y. Moran), İstanbul, 1979, s.77.

3 Claude Cahen, *a.g.e.*, s.78.

yolu, Boğazlar-Suriye bağlantısını kurmak amacıyla, Kilikya ve Amanos dağları yoluyla Suriye'ye ve Anadolu yaylasını kuzeybatıdan, güneydoğuya doğru keserek yayladaki bozkırdan geçerek Boğazlara ulaşır⁴.

Roma ve Bizans dönemlerinde kullanılan ticaret yollarının çoğu Selçuklu döneminde de kullanılmıştır. Roma dönemindeki yollar eyaletlerin başkentlerini birbirine bağlayan ve çoğu batıda liman şehirlerine ulaşan yollar şeklindedir⁵. Roma döneminde kullanılan yollardan biri İran dönemine ait Efes'ten Kilikya geçidi ile Sus'a giden yoldur. Efes- Sard-Gordion-Ankara-Tuz Gölünün kuzey tarafından geçerek Kayseri-Samsat-Urfa-Nizip-Musul-Erbil-Sus'a kadar uzanıp yaklaşık 2500 km'yi bulan bu yol Kral yolu olarak bilinmektedir. Bu yolun Boğazköy'den ayrılan bir kolu Sinop'a gider⁶.

Bizans döneminde, eski çağlardan beri mevcut ve Roma döneminde geliştirilen yollar kısmen kullanılmıştır. Bu yollar:

1-İstanbul-İznik-Eskişehir-Afyon-Konya-Silifke

2-İstanbul-Adapazarı-Bolu-Kastamonu'dan Sinop ve Amasya-Niksar-Gümüşhane-Erzurum

3-İstanbul-Konya-Nevşehir-Kayseri-Sivas-Erzincan-Erzurum

4-Kayseri-Adana-Antakya-Güneydoğudan Halep-Musul

5-İstanbul-Konya-Sivas-Malatya-Diyarbakır-Urfa-Halep-Musul

6-Sivas-Elağzı-Bingöl-Van ve İran güzergahlarını izler.

Ancak Bizans dönemde, eyaletlerin önem durumuna göre bazı yollar sapa kalmıştır. Kapadokya bölgesi konumu gereği önemini korumasına rağmen Ankara bölgesindeki yollar, bu dönemde tali yol olarak kalmıştır⁷.

Anadolu'daki ticaret yolları, VII. yüzyıl başlarında Bizans ile Sasani Devleti arasında çıkan savaş nedeniyle giderek tehlikeli olmaya başlamış ve önemini kaybetmiştir. Bu durum Hint ticaretinin Kızıldeniz üzerinden Mısır'a dönmesine neden olmuş ve Kızıldeniz kıyısına yakın Mekke ve Medine kentleri de bu arada önem kazanmış ve zenginleşmiştir.

4 Claude Cahen, *a.g.e.*, s.79.

5 William Mitchell Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev: Mihri Pektaş), Mili Eğitim Basımevi Yayını, İstanbul, 1960, s.26.

6 William Mitchell Ramsay, *a.g.e.*, s.26.

7 A.Şevki Duymaz, "Anadolu Selçuklu Dönemi Ticaret Hayatı", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1999, S.4, s.390.

IX. yüzyılda Bizans Devletinde yapılan ticaretteki gelişme Anadolu'daki yolların gelişmesini ve önemlerinin artmasını sağlayamamıştır. Bu ticari etkinlikler ancak Trabzon limanının ve Trabzon'a giden yolların lehine olmuştur⁸.

1096 yılında başlayan Haçlı Seferleri'nde izlenen güzergahlar, Anadolu Selçuklu yolları ile çakışır durumdadır ve Selçuklu ticaret yollarının önemlerinde etkin rol oynamıştır. I. Haçlı Seferi'nde Balkanlar'dan geçerek Edirne - İstanbul - İzmit - İznik üzerinden Eskişehir'e gelmişlerdir⁹.

XI. yüzyılın ikinci yarısında Türklerin Anadolu'ya girmesiyle, Selçukluların çalışmaları sonucu, ticaret hayatı canlılık kazanmıştır. Selçuklu ticaret yolları, Bizans döneminde kullanılan yollarla büyük oranda aynı olmasına rağmen Anadolu'da birtakım yeni yollar da oluşturmuşlardır¹⁰.

Selçuklu döneminde, Anadolu'nun diğer üretici merkezleriyle kuzey ve güneydeki limanlarını birleştirmek, ayrıca doğuda İran, Irak ve Suriye ve kısmen Bizans imparatorluğu ile bağlantıyı sağlayabilmek için karayolu ticaretine büyük önem verilmiştir¹¹.

En önemli üç ana ticaret yolu şunlardır:

Doğuyu batıya bağlayan birinci yol, Antalya ve Alanya limanlarından başlayarak, Konya, Aksaray, Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum, Tebriz'den geçerek İran ve Türkistan'a ulaşmaktadır. Konya, Akşehir üzerinden giden tali bir yol batıya ve İstanbul'a bağlanmıştır. Bu yolun Sivas'tan güneydoğuya ayrılan kolu Malatya, Diyarbakır, Mardin, Musul üzerinden Bağdat ve Basra'ya ulaşmıştır.

Anadolu'yu güney – kuzey doğrultusunda kateden ikinci yol; Antalya ve Konya'dan başlayarak Seydişehir, Beyşehir, Konya, Ankara, Çankırı, Kastamonu üzerinden Sinop'a bağlanmıştır. Sinop ve Samsun limanları vasıtası ile Kırım, Soğdak bağlantısı yapılmıştır¹².

Antalya'dan diğer bir üçüncü yol da Burdur veya Denizli, Dinar, Afyon üzerinden İstanbul'a bağlanmıştır. İstanbul'a bağlanan diğer bir yol ise; İstanbul, İznik,

8 Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası II*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1993, s.212.

9 Server Tanilli, *a.g.e.*, s.212.

10 A.Şevki Duymaz, *a.g.m.*, s.391.

11 A.Şevki Duymaz, *a.g.m.*, s.391.

12 Aynur Durukan, "Selçuklular Döneminde Ticaret Hayatı ve Antalya", *Antalya III. Selçuklu Semineri Bildiriler 10-11 Şubat 1989*, Antalya Valiliği Yayınları, Antalya 1989, s. 52.

Eskişehir, Konya, Adana, Antalya, Halep ve Şam üzerinden Mısır'a uzanan yoldur¹³ (Levha 1).

Uluslararası ticaretin ülke için önemi Selçuklu sultanlarınca anlaşılmış ve bu doğrultuda Akdeniz ve Karadeniz kıyılarının taşıdığı önem ve ticaret yollarının güvenliği açısından fethedilmeleri zorunluluğu doğmuştur. XIII. yüzyıl başlarında, Bizans İmparatorluğunun zayıflamasıyla Akdeniz ve Karadeniz limanları ile bağlantılı olan yolların güvenliği sarsılmıştır. İstanbul'un Latinler tarafından fethedilmesinden sonra, Aleksios Komnenos'un, merkezi Trabzon olmak üzere Doğu Karadeniz'de yeni bir devlet kurma girişimleri sırasında ortaya çıkan siyasi karışıklık ticaret yolunun kapanmasına neden olmuştur. Komnenoslar'ın bu kıyılara yerleşme tehlikesi üzerine Selçuklu Sultanı I. Keyhüsrev sefere çıkmıştır. Yapılan seferde, III. Aleksios Komnenos'un yenilmesiyle yol açılmış ve güvenlik yeniden sağlanmıştır¹⁴.

Akdeniz limanlarına giden yolların güvenliği de büyük önem taşımaktaydı. Antalya limanı, Avrupalı ve Mısırlı tüccarların, Anadolu ve oradan da doğu ve kuzey ülkeleriyle bağlantılı olan ticari ilişkilerinde birinci derecede rol oynamaktaydı. Bu nedenle henüz fetihten önce orada birkaç bin kişilik Müslüman kolonisi bulunmaktaydı. Latinlerin İstanbul'u işgalinden sonra, Aldobrandini adında bir İtalyan Antalya'ya egemen olmuştur. Bu durum ticaret yolunun güvenliğini sarsmış ve kentteki Türkler baskıya uğramıştır. Gıyaseddin Keyhüsrev, Karadeniz seferinden sonra Antalya'ya kuşatmış ancak, Aldobrandini'ye Kıbrıs'tan yardım gelince geri çekilmek zorunda kalmıştır. Ancak kentte sıkışan ve Franklar'la da anlaşmazlığa düşen Rum halkı, sultanı 1207 yılında Antalya'ya davet etmiştir¹⁵.

Kuzeydeki ticari hayatı ve ticaret yollarını etkileyen başarı ise, İzzeddin Keykavus'un, Sinop'u ele geçirmesi olmuştur. Bölgedeki güvenlik, Trabzon'daki Komnenoslar'la, İznik'teki Laskarisler arasındaki mücadeleden dolayı sık sık bozulmuştur. Sinop yakınlarında avda bulunan Trabzon Rum Hükümdarı Aleksios Komnenos'un göçebe Türkmenler tarafından pusuya düşürülerek esir edilmesi ve Sinop'a karşılık olarak serbest bırakılması ile doğrudan doğruya Laskarisler ile bir sürtüşme olmadan 1214 yılında Sinop Selçuklu egemenliğine girmiştir¹⁶.

13 Osman Turan, "Selçuk Kervansarayları" *Belleten*, C. X, S.39, Ankara, 1946, s.474.

14 Osman Turan, "Keyhüsrev I", *İslam Ansiklopedisi VI*, İstanbul, 1993, s.617.

15 Claude Cahen, *a.g.e.*, s.129.

16 A.Şevki Duyamaz, *a.g.m.*, s.393.

XIII. yüzyılda, Antalya ve Sinop gibi limanları Orta Anadolu'ya ve doğuya bağlayan yollar önemli olmuştur. Özellikle Antalya - Isparta - Eğridir - Konya - Aksaray- Kayseri yolu ile Sinop veya Samsun'u Amasya ve Tokat üzerinden Sivas'a bağlayan yol en önemli iki ana ticaret yolu durumuna gelmiştir. Kuzey-güney istikametinde olanı ise İstanbul'dan başlayıp tarihsel güzergahına uygun olarak, Konya'ya bağlamış, oradan da ya diğer yola katılarak ya da Toroslar'daki geçitler vasıtasıyla Çukurova'ya ve Ayas limanına inmiştir. Bu yolun Kayseri - Malatya - Diyarbakır bağlantısı da önemlidir. Ayrıca Karadeniz ve Akdeniz limanlarından gelen yollar, Sivas - Erzurum yolu vasıtasıyla İran'a varmıştır. Bu ana yolların yanında zaman zaman önem kazanan ve kaybeden ikincil yollar hep varolmuştur. Birçok menzil noktası arasında birden fazla yol bulunmuş, küçük yerleşmeler ikincil yollarla birbirine bağlanmıştır¹⁷.

XIII. yüzyılda uluslararası ticarete etkin konuma gelmiş olan Anadolu ticaret yollarının kavşağı olmuştur. 1219 yılında Ermeni Kralı II. Leon'un ölümü, Moğolların Kıpçak ülkelerine ve Kırım'a akınları (1223) yolların güvenliğini sarsmıştır. Bunun üzerine ticaret yolunun güvenliğini sağlamak için Alaeddin Keykubad, Hüsameddin Çoban'ı, Suğdak'a sefere yollamıştır. 1225 tarihinden sonra Suğdak, 1239 yılındaki Moğol fethine kadar Selçuklu yönetiminde kalmıştır¹⁸.

1243 yılında Moğol egemenliği etkisi altına giren ülke düzensizliğe sahne olmuştur. Konya'nın politik açıdan önemini kaybetmesiyle batı bölgelerinin ticarete oynadıkları rol azalmış, doğu bölgelerinin önemi artmıştır. Konya'nın önemini kaybetmesine bağlı olarak, Mısır-Antalya-Konya üzerinden kuzeye giden yol da önemini kaybetmiştir. İlhanlıların başkenti Tebriz'e ulaşan ve daha uzaktaki ülkelerle de bağlantılı olan uluslararası ticaret yolu yalnızca transit yol durumuna gelmiştir¹⁹. Antalya ve Alanya limanlarında da Memluklar arasındaki çatışmalar nedeniyle ticaret azalmıştır. Fakat bu bölgenin Türkmen Beyliklerinin egemenliğine girmesinden sonra, küçük çapta da olsa, giderek yalnızca İtalyanların yürütmekte olduğu deniz ticareti canlanmıştır²⁰. İran'daki Moğollarla, Rusya'daki Moğolların aralarının açılması ve Rusya'daki bölümün Memluklarla sıkı bağlar kurması üzerine, Memlukların bu ülkeden

17 Osman Turan, 1946, s.474-475.

18 İsmet Kayaoğlu, "Anadolu Selçukluları Devrinde Ticari Hayat", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1989, S.24, s.362.

19 Claude Cahen, *a.g.e.*, s.313.

20 Claude Cahen, *a.g.e.*, s.311-316.

aldıkları tutsaklar boğazlar yolu ile gönderilmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda Anadolu'dan geçmesi gereken ticaret yolları boğazlara yönelince, Sinop ve Samsun limanlarının ticareti büyük zarar görmüştür²¹.

XIII. yüzyılın ikinci yarısında Moğol baskısı ile kervan yolları önemini kaybetmiştir.

2. ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ TİCARETİ

Türkler Anadolu'ya gelmeden önce XI ve XII. yüzyıllarda Anadolu'daki ticaret hayatı canlılığını kaybetmişti ve karayolu ulaşım sistemi neredeyse sadece askeri amaçlara hizmet vermekteydi²².

Arapların Anadolu'ya yaptıkları akınlar nedeniyle Bizans döneminde ticaret hayatında birtakım düzensizlikler, aksamalar belirmiştir. Bundan dolayı Kuzey ve Batı Avrupa'dan gelen mallar Harzem ve İran yolu ile İslam ülkelerine dağıtılabılmıştır.

XI. yüzyıla kadar Anadolu deniz ticaretinin de dışında kalmıştır. Araplar, Akdeniz'in doğu, batı ve güney kıyılarını ele geçirdikleri için, Orta Asya'dan Bağdat'a gelen mallar oradan Suriye limanları yoluyla Afrika ve Endülüs limanlarına ulaştırılmıştır. XI. yüzyılın ikinci yarısında, Türklerin Anadolu'ya girmesi ve Trabzon'a gelen doğu yolunu kesmesi Bizans'ın durumunu bozmuştur. Bu durum Anadolu'nun da geniş Müslüman ticaret alanı içine girmesini sağlayarak ilerideki ticari gelişmenin sebeplerini oluşturmuştur. XI. yüzyılın sonlarına doğru karada güçlenen Müslüman ticaret dünyasına karşın, Akdeniz ticareti Hıristiyanların, özellikle İtalyan şehir devletlerinin eline geçmiştir. Bu durum doğu ile batı arasında mal ve fikir alışverişi açısından ilişkiye sebep olmuştur²³. XI. yüzyılın sonlarından XII. yüzyıl sonlarına kadar Anadolu Selçuklu Devleti'nin, Bizans ve Danişmendliler karşısında iktidar sağlama mücadeleleri sürmüş, bu mücadeleler sonucunda Anadolu transit ticareti Akdeniz'e kaymıştır²⁴.

21 A.Şevki Duymaz, *a.g.m.*, s.394.

22 M.Kemal Özergin, "Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları", İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İstanbul, 1959, s.43; Uğur Tanyeli, *Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci 11.-15. Yüzyıl*, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul,1987, s.20.

23 Osman Turan, 1946, *a.g.m.*, s.473.

24 Şevket Pamuk, *100 Soruda Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul,1993, s.29.

Haçlı Seferleri sırasında papalığın Mısır'a koyduğu ambargo olayı Anadolu ticaret hayatına canlılık getirmiştir. İtalyan şehir devletlerinin doğuda Müslüman ülkelerle yaptığı ticarete karşı konulmuş, bu ambargoya kısa bir süre sonra Mısır tarafından da karşılık verilince doğu-batı ve kuzey-güney ticaretinde yeni güzergah olarak Anadolu seçilmiştir. Bu da Anadolu ticaret hayatında canlılık meydana getirmiştir²⁵.

Türkler, Anadolu'da Haçlı seferleri nedeniyle oluşan kargaşalığı da ortadan kaldırarak ülkede ve ülke ekonomisinde oluşturdukları istikrar ile doğu ile batı arasındaki kervan ticaretinin gelişmesini sağlamışlardır. Hıristiyan halk daha çok şehirlerdeki sanayi etkinliği ve şehir içi ticaretle uğraşırken, şehirler ve ülkeler arası ticaret daha çok Türklerin eline geçmiştir²⁶.

Şehir içi ticaret büyük ölçüde, panayırarda, şehirlerdeki pazar ve çarşılar, dükkanlarda meydana gelmiştir. Pazar ve çarşılar alım-satım ve üretime yönelik hanların olduğu, çarşıların Suk'lar halinde teşkilatlandığı bilinmektedir. Beylikler ve Osmanlılar devrinde ilk örnekleri görülen şehirlere has kapalı hanlar içinde yapılan ticaretin Selçuklular devrinde de var olduğu bu bilgilerden anlaşılmaktadır²⁷.

Anadolu'da ekonominin temelini tarım oluşturmuştur ve hububat - pamuk üretilen mallar arasında en önemlisidir. İç tüketim ihtiyacı karşılandıktan sonra ihtiyaç fazlası buğday Fransa, İspanya, İtalya gibi ülkelere ihraç edilmiştir. İhraç edilen mallar içerisinde, şap, halı-kilim, meyve, hayvan, deri, yün dokuma önemli bir yer tutar. İthal edilen mallar ise, kumaş, şeker, cam gibi maddelerdir. İhraç edilen mallar daha çok Akdeniz ülkelerindedir, ithal edilen mallar ise genellikle Ortadoğu ülkelerindedir²⁸.

Ortaçağ ticareti genellikle tehlikeli, uzun mesafeli ve zor olması sebebiyle karlı olan lüks malların alınıp satılmasına dayandığından günlük tüketim malları bu ticaretin

25 A.Şevki Duymaz, *a.g.m.*, s.387

26 Aynur Durukan, *a.g.m.*, s.50.

27 Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi-I-(1243-1453)*, Barış Yayınları, Ankara, 1999, s.31.

28 A.Şevki Duymaz, *a.g.m.*, s.387.

içerisine girmemiştir²⁹. Ancak XIII. yüzyılda Anadolu'da güvenliğin sağlanması, ihtiyaç fazlası çeşitli ürünlerin ülke dışına satılabilmesini mümkün kılmıştır³⁰.

II. Kılıçarslan, I. Gıyaseddin Keyhüsrev, I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaeddin Keykubad gibi uluslararası ticaretin ülke içi önemini anlayan Selçuklu sultanları bu bağlamda koruyucu ve özendirici önlemler almışlardır. Anadolu'ya gelen yabancı tüccarlara ayrıcalıklar tanınması, gümrük vergisinin düşük tutulması bu önlemlerdendir. Ayrıca Karadeniz ve Akdeniz'deki yeni limanlar oluşturularak transit ticareti kolaylaştırmayı amaçlayan düzenlemeler yaptıkları da anlaşılmaktadır³¹.

Bu önlemler ve düzenlemeler kapsamında Anadolu Selçuklu sultanlarının başta Kıbrıs ve ardından da Venediklilerle yaptığı ticari anlaşmalarda diğer önemli husustur. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, Antalya'nın fethinden sonra Kıbrıslılarla bir ticaret anlaşması yaptığı I. İzzeddin Keykavus ile Kıbrıs Kralı Hugues arasındaki mektuplaşmalardan anlaşılmaktadır³². Bu anlaşmada, serbest ticaret hakkı, gümrük, can, mal güvenliği gibi konular yer almıştır³³.

Venediklilere de aynı amaçla Anadolu'da ticaret yapmaları için bir ferman verilmiş ve İzzeddin Keykavus zamanında ikinci bir fermanla bu anlaşmalar tekrarlanmıştır. Venedik ile yapılan 1220 tarihli ticari anlaşmada ticaret serbestliği, can ve mal güvenliği gibi konularda karşılıklı hükümler geçerliken, özellikle gümrük tarifesinin düzenlenmesi ve özel yargı yetkisi gibi konularda tek yanlı hükümler de yer almıştır. Venediklilere Kıbrıs'a göre daha çok ayrıcalıklar verilmiştir³⁴.

Ticari hayatın gelişmesi, canlanması için can ve mal güvenliği garantisi de verilmiştir. Tüccarların mallarında meydana gelebilecek zarar devlet tarafından karşılanmıştır. Bu şekildeki bir devlet güvencesi-bir çeşit sigorta uygulaması tüccarların Anadolu yolunu tercih etmelerini sağlamıştır³⁵.

Selçuklu Sultanları, Anadolu ticaret hayatını geliştirmek amacıyla yolcuların, tüccarların can ve mal güvenliğini temin bağlamında, ana ticaret yollarından, ara

29 Faruk Sümer, *Yabanlı Pazarı Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1985, s.5-10.

30 W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi* (Çev: Enver Ziya Karal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1975, s.374.

31 Şevket Pamuk, *a.g.e.*, s.29.

32 Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988, s.111.

33 Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri, Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, Metis Yayınları, İstanbul, 1990, s.118.

34 Şerafettin Turan, *a.g.e.*, s.118-126.

35 Osman Turan, 1946, s.473.

yollara, menzil olmaya elverişli yerlerde hanlar inşa ettirmişlerdir. Selçuklu veziri Nizamü'l-mülk'ün "Siyasetname"'de, imar faaliyetleri içerisinde, kervansaray inşasının sultanların bir görevi olduğu ifade edilir³⁶. Kervan kabileleri 30-40 km. ara ile yapılmış kervansaraylarda konaklamış, bir kısım yüklerini gerektiğinde buraya depo edebilmiş, hasta hayvan ve yolcuları tedavi ettirebilmişlerdir³⁷.

Bu dönemde yapılan kervansaray ve hanların üstlendikleri görev, planlarını biçimlendirmiştir.

-Yolcu, gezgin, görevli, tüccar, kolluk birliği gibi gelip gidenleri karşılayabilir olmaları,

-Yatakhane, aşhane, kiler, depo, ahır, mescit, hamam, şadırvan, hastane, eczane, ayakkabıcı, nalbant gibi gereksinimleri karşılar olmaları,

- Güvenlik güçleri ve savunma nedeniyle gözetleme yerleri, burçları olması, bir savunma üssü olabilmeleri,

-İklim koşulları göz önüne alınması,

Bunlar han ve kervansaray planlarını yönlendirmiştir³⁸.

1243 Köseadağ yenilgisinden sonra siyasi iktidarı ellerinde tutan Moğollar, mali kaynaklara da el koyduklarından ülke bir çöküntü dönemine girmiştir. Bozulan düzene rağmen, Moğol döneminde etkin bir ticaretin varlığından bahseden Cahen³⁹, bununla birlikte ticaretin batı bölgeleri yerine doğu bölgelerinde önem kazandığını, 1243 sonrasında Anadolu'nun artık sadece bir geçiş alanı haline geldiğini ve kervanların ülkeye mal bırakmadığının anlaşıldığını eklemektedir⁴⁰.

36 M. Fuad Köprülü, "Vakfa Ait Tarihi İstilahlar: Ribat", *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 1942, S.2, s.274.

37 Mustafa Akdağ, *a.g.e.*, s.35.

38 Orhan Cezmi Tuncer, *a.g.e.*, s.15.

39 Claude Cahen, *a.g.e.*, s.313.

40 Claude Cahen, *a.g.e.*, s.313.

3. KERVANSARAY MİMARİSİNİN GELİŞİMİ VE ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ KERVANSARAYLARI

3.1. Kervansaray Mimarisinin Gelişimi

Han ve kervansarayların ilk örnekleri ve orijini olarak ribâtları kabul etmek mümkündür⁴¹. Ribâtlar stratejik yerlerde kurulmuş müstahkem mevkiilerdir ki, bilhassa ilk zamanlarda, cihâd için gelen gönüllüler burada toplanırlar; düşman hücumu karşısında, müdafaasız yerlerde yaşayan civar halkı buralara gelip barınırlardı. Tıpkı Bizans sınırlarındaki küçük müstahkem mevkiiler gibi, islâm ribâtları da bir müdafa duvarı ile çevrilmiş, binaları, anbarları, ahırları ve işaret kulesini ihtiva eden ve içinde bir mescid ile bir hamam da bulunan bir birlikdir; mevkiilerinin ehemmiyetine göre bunlar muhtelif büyüklükde olurlar ve hududlar üzerinde bir müdafa silsilesi halinde devam ederler. İlk zamanlarda ribâtların daimî muhafız kuvvetleri gönüllülerden ibaretti; sonraları İslâm devletlerinin teşkilâtı büyüüp kuvvetlendikten sonra, buralara muntazam askerî kıtalar yerleştirilmeye başlanmış ve harlı zamanlarında ayrıca gönüllüler de eskisi gibi buralarda toplanmaya devam etmişlerdir. Stratejik mevkiilerinin ehemmiyeti dolayısı ile bazı ribâtların, devlet teşkilatının kuvvetlendiği sonraki zamanlarda adeta büyükçe bir şehir haline geldiği görülüyorsa da ilk asırlardaki ribâtların daha ziyade küçük ölçüde bir müstahkem mevki olduğu söylenebilir⁴².

Kervansarayların ribât şeklinde adlandırılması arapların askeri ribâtları ile kervansaraylarda güvenlik ve savunmaya ait hususların ortaklık arz etmesinden ileri gelmiştir.

Batıda yapı yönünden buna benzer örnekler olarak bazı müstahkem manastırlar gösterilebilirse de bu manastırların askeri bir yönü yoktur. Ribâtlara ilk örnek olarak Abbasiler devrinde Harun Reşid'in (786-809) Kuzey Afrika Valisi Harşama'nın Tunus'da 795 de yaptırmış olduğu ribâtı göstermek mümkündür. Bu ilk ribâtların planları Bizans kalelerini hatırlatan tarzındadır. Ribâtlar kareye yakın düzgün dikdörtgen avlulu bir plan, duvarlar ve köşe kuleleriyle kale görünüşlü yapılardır. Damları düzdür.

41 Çağatay türkçesindeki (Kon) nun Ebül Gazi Bahadır Hanın Şecere-i Türk'ünde, mesken, ikametgah olarak gösterildiğini ileri süren ve farsçada fonetik yönünden (A) nın ve (O) nun birbirine çok karıştığını bu yüzden (Han) nın aynen (Kon) gibi telaffuz edildiğini belirten Samih Rıfat, Farsça Hanın Türkçe Kondan doğmuş olduğunu ileri sürerken, Ahmed Caferoğlu, (Han) ın (Hane) olarak Arapça olduğunu Arami lisanından geçtiğini ve dolayısıyla türkçe olamayacağını belirtir. Diğer yandan K.Erdmann'a göre ise (Han) nın orijini Moğolca (Çan) dır; Bk.Metin Erksan, "İstanbul Hanları", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Tarih Lisans Tezi, 1956, Sanat Tarihi Kitaplığı No. 48.

42 M. Fuad Köprülü, *a.g.m.*, s.268.

Yükseklikleri 20 metreye varan kuleler hem gözcülük yönünden hemde bir saldırı karşısında yüksekliklerinin verdiği avantajla önemli rol oynarlardı⁴³.

Gazneniler’de de bu tip yapılar mevcuttur. Gazneli Mahmud’un Tus Valisi Arslan Cazip, Nişapur-Merv ve Tus-Herat yolları kavşağında XI. yüzyıl başında Sengbest Ribatını yaptırmıştır (1028). Sengbest Ribatından da önce Gazneli Mahmud’ da 1020 de Meşhed Serahs yolunda ilk örnek olan Ribât-ı Mahiyi yaptırmıştır⁴⁴(Levha 2).

Oktay Aslanapa’ya göre Alp Arslan’ın kızı Ayşe Hatun ile evlenen Karahanlı hükümdarı Nasr bin İbrahim’in yaptırdığı Ribât-ı Melik Kervansarayı, Semerkant-Buhara yolunda 1079’da inşa edilmiştir⁴⁵. Yapı bugün harap haldedir. 86 x 86 metrelik kare bir plana sahiptir. Bir avlusu vardır. Avlunun etrafına birbirine benzeyen tonozlu odalar ve mekânlar sıralanmıştır ve iki katlıdır. Duvarları 12 metre yükseklikte tamamen kerpiçten yapılmış ve üzeri tuğla kaplanmıştır. Merv bölgesi kale mimari tarzı olan bu şeklin burada kervansaraylara uygulandığı görülür⁴⁶. Tus-Serahs yolu üzerinde Gazneli Sultan Mahmud tarafından yaptırılmış olan Ribât-ı Çähe (Ribat-ı Mahi) adlı kervansaray ise Karahanlılar’dan kalan Amu Derya kıyısında Amul’dan Harzem’e giden eski yol üzerinde XI. yy. sonu veya XII. yy. başında yapılmış olan Day Hatun (XI. yy. sonu) Kervansaray’ına (Levha 3) benzer bir plana sahiptir.

XI. yy.’da Karahanlılar’a ait Dehistan Kervansarayı ise 37 x 36 m.lik cepheleriyle kare bir yapı olup köşelerinde kuleleri, ortada avluyu çevreleyen revakları vardır⁴⁷ (Levha 4). Oktay Aslanapa kitabında, tek eyvanlı bu yapının Büyük Selçuklu döneminde dört eyvanlı olarak (Melikşah tarafından) yaptırılmış olan Ribât-ı Zafarani ve Tuğrul Bey zamanında yapılmış olan Ribât-ı Anuşirvan’a plan olarak öncülük ettiğinden bahseder. XI. yy’ın ikinci yarısına ait Akçakale Kervansarayı⁴⁸ ise Merv-Amul yolu üzerindedir (Levha 5). Yapı malzemesi tuğla kerpiç karışımı olup, plan

43 Suut Kemal Yetkin, *İslam Mimarisi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1965, s.75.

44 Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı I-II*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1984; Eyvanlardan biri arkasında kubbenin yer alması bu kervansarayın önemini arttırmaktadır. Çünkü böylece Gazneli Sultan Mahmud zamamında Leşker-i Bazar Cami’nde mihrap önü kubbesi mekan içinde belirli bir yer alarak daha sonraki Selçuklu camilerine yol açtığı gibi, aynı devirden kalan bu Gazneli kervansarayı da yüzyıl sonraki Selçuklu kervansaraylarının öncüsü olmuştur. Godard’a göre, Gazneli Mahmud’un Firdevsinin hatirasına yaptırdığı Ribat-i Çähe ile Ribat-i Mahi aynı eserdir.

45 Oktay Aslanapa, *a.g.e.*, s.32.

46 Oktay Aslanapa, *a.g.e.*, s.32.

47 Oktay Aslanapa, *a.g.e.*, s. 34, 93.

48 Suut Kemal Yetkin, *a.g.e.*, s. 82.

şeması olarak iki avlulu ve her avlusuna bakan eyvanlar bulunmaktadır. Yine Karahanlılar dönemi XI. yy'ın ikinci yarısına ait Başane⁴⁹ (Kurtlu Tepe) Kervansarayını önde açık arkada kapalı kısmı ile Sultan hanların ana şemasına öncü olarak karşımıza çıkar.

XI. yüzyıl başından itibaren örnekleri görülen kervansarayların plan şemasının ana hatları, değişmeden devam etmiştir. Avluya açılan dört eyvanlı plan şeması ve eyvanlardan biri arkasında kubbenin yer alması daha bu dönemlerde görülmeye başlanmıştır. Tuğla süslemeleri ile de dikkat çeken Karahanlı mimarisi, Selçuklu mimarisine öncülük etmiştir⁵⁰.

Bu dönem kervansaraylarına geometrik düzenin hâkim olduğu ve genellikle simetriye dikkat edilen plan şemalarının uygulandığı görülmektedir. Genellikle kare plana sahip olan kervansarayların ortasında bir avlu bulunmaktadır. Savunma ve emniyet sorunu göz önüne alınarak ve geniş alanlara yayılarak uygulanan zengin süslemeli tasarımları dikkat çekicidir. Özellikle ileri fırlayan ve yükselen portaller, köşelerde yuvarlak kuleler veya yuvarlak köşe duvarları bu dönem kervansaraylarının öne çıkan üslup özellikleridir⁵¹. Karahanlı ve Gazneli devri örneklerinin bir devamı olan Büyük Selçuklu kervansaraylarında da; Karahanlı ve Gazneli kervansaraylarında kullanılmakta olan kubbe, eyvan, duvar nişleri, sivri kemerli portaller gibi özellikler yerlerini almıştır. Eyvanlı avlu düzeni de aynı şekilde devam ettirilmiştir⁵². Eyvanlı avlu düzeninin orijini Asurlulara kadar inmekte olup Türkistan'daki ilk İslam Türk Devletleri mimarisinde de eyvanlı avlu vazgeçilmezdir. Gaznelilerin Ribât-ı Mahi'de, Karahanlı eserlerinde ve ayrıca istisnasız tüm kervansaraylarında kullanılan bu eyvanlı avlu düzeni Büyük Selçuklular'da da devam edecektir. Bunlardan Ribât-ı Anuşirvan, Tuğrul Bey zamanında ve büyük olasılıkla XI. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiştir (Levha 6). 72 x 72 m.lik bir plana ve köşelerde tam silindire yakın, cephelerde ise yarım silindir kulelere sahiptir. Dört eyvanlı ve payeler üzerine revaklı bir avlu, bunların arkasında tonozlu, uzun dikdörtgen biçiminde yan yana simetrik olarak sıralanmış odalardan

49 Oktay Aslanapa, *a.g.e.*, s. 36.

50 Oktay Aslanapa, *a.g.e.*, s. 93.

51 Mustafa Cezar, "Türk Tarihinde Kervansaray", *VIII.Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 11-15 Ekim 1976, c.II, s. 933.

52 Ceyhan Güran, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1978, s. 4.

ibarettir. Yine aynı bölgede Melikşah'ın yaptırmış olduğu Ribat-ı Zafârani, 75 x 75 m.lik kare bir plana ve dört eyvanlı bir avluya sahiptir.

Selçukluların en önemli eserleri arasında Meşhed ve Serahs arasında 1115 yılında yapılmış olan Ribât-ı Şerif de bulunur (Levha 7). Simetrik planı ve süslemeleri Büyük Selçuklu mimarisinin bütün kuvvetini göstermektedir. Kervansaray, arkada kareye yakın asıl yapı ile bunun önünde yatık dörtgen biçiminde eklenmiş kısımdan ibarettir. Yalnız köşelerde kuleler vardır. Her iki bölüm, dört eyvanlı bir avlu etrafında sıralanmış mekânlar şeklindedir. Eyvanlardan üçü, dış ve iç portalden avlulara geçişi sağlar. Diğer beş eyvan, kare biçiminde kubbeli mekânlara götürmektedir. Dış portal kare biçiminde kulelerle çevrilidir. Bunların içi tonozlu mekânlar olup soldaki camidir. İkinci portal masif kulelerle çevrilidir ki bunların biçimi Karahanlıların Day Hatun kervansarayı portaline benzemektedir. Dıştan kaleyi andıran ribatın içi adeta bir sarayı andıran bir mimari zenginlik gösterir⁵³. Plan tipi olarak Merv-Amul yolundaki Akçakale Kervansaray'ına benzemektedir.

Esas manasını emin bir yerde konaklamaktan alan hanların orijinini ribatlara bağlamak mümkündür. Ancak bazı Batılı sanat tarihçileri ayrı görüşlere sahiptir. Ayrıca Karl Müller İran'daki Büyük Selçuklu kervansaraylarının ve Doğu Roma Kastrumlarının iç avlu ve köşe kuleleri gibi benzerliklerine dayanarak Roma kastrumlarını orijin olarak kabul etmekte ve kastrumların kervansaraylara misal alınarak değiştirildiğini ileri sürmektedir⁵⁴. Kurt Erdman'a göre ise bu yapılar Kasr'ül Hayr'ül Garbi'deki kervansaraya bağlı olarak Sasani menşelidirler⁵⁵.

Anadolu'daki Sultan Hanlarını Kaşgar'daki Taşabat adlı yapıya bağlayanlarda bulunmaktadır. Hanlardan önce yapılmakta olan bu yapı türlerinin hepsi askeri amaç taşımaktaydı. Bu yapılar kervansaraylar gibi halka mal olan, sosyal kurumlar olmadıkları için kervansaraylar kadar uzun bir ömre sahip olamamışlardır. XI. yüzyıldan daha önce Maveraünnehir bölgesinde Arap ribatları askeri özelliklerini kaybedip hanagâh ve sonrasında kervansaraya dönüşmüşlerdir⁵⁶.

Böylece fonksiyon olarak Doğuya bağlanan Anadolu kervansarayları, plan tipleri bakımından farklar gösterecek, yeni kervansaray tiplerini de ortaya çıkaracaktır.

53 Oktay Aslanapa, *a.g.e.*, s.35,94.

54 Karl Müller, *Die Karawanserai in Vorderen Orient*, Berlin, 1920, s.64.

55 Kurt Erdmann, "Bericht über den Stand der Arbeiten über das Anatolische Karawansaray Des 13. Jahrhunderts", *Venedik 2. Uluslar Arası Turk Sanat Kongresi Tebliği*, Napoli, 1963, s. 73-87.

56 Mustafa Cezar, *a.g.m.*, s. 933

3.2. Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları

Alp Arslan tarafından, Anadolu'nun fethiyle görevlendirilen Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Melik Şah'ın Hükümdarlığının ilk senelerinde Anadolu'yu Türk topraklarına katmış bulunuyordu. Melik Şah'ın, Süleyman Şah'ın Anadolu Hükümdarlığını tanıyan fermanı imzalamasıyla 1077'de ilk Anadolu Türk Devleti kurulmuş ve merkezleri de 1080'de İznik olmuştur. Ancak burası daha sonra Haçlıların yardımıyla Bizanslılar tarafından geri alınınca I. Kılıç Arslan zamanında ikinci merkez Konya olmuştur (1096). Böylece Orta Asya ve Batı Türkistan'da Uygur, Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklular'la devam edip gelişen Türk sanatı Anadolu'ya yayılma imkânını bulmuştur⁵⁷.

Anadolu Selçukluları hem güvenlik nedeniyle hem de Anadolu'nun coğrafi şartları nedeniyle olsa gerek kendilerinden önceki devirlerde kullanılan tuğla ve kerpiç malzemeye karşılık, kervansaraylarını taş malzeme ile üretmişlerdir. Dolayısıyla bu dönemde sağlam görümlü kervansaraylar ortaya çıkmıştır.

Anadolu Selçuklu sanatı ve mimarisi bazı farklı özellikler göstermesine rağmen genellikle Türk sanatına bağlı kalmış, Türkistan Türk Mimarisi ile Osmanlı mimarisi arasında önemli bir yer tutmuştur. Portaller, sivri kemer ve avlu düzeni yine bu devrede de görülecek ve kervansarayların önemli mimari unsurları olmuştur.

Bu yapıların da planları ve bazı süsleme motifleri yine Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçukluların ribât adını verdikleri daha önceki Türk kervansaraylarına dayanmaktadır. Bu devir kervansaraylarının planı, fonksiyon ve sosyal görevler icabı, ahır, depo, hamam ve mescit gibi kısımları da içerirdi. Böylece doktorları, baytarları ve tamirci ustalarıyla bir sosyal topluluk meydana getiren bu yapılar, mimari yönden, genel plan düzeni ve çok rastlanan avlulu kuruluşlarıyla Büyük Selçuklu geleneğini devam ettirdiğini gösterir.

Anadolu Selçukluları'nda, Türkistan'daki Türk kervansarayları tarzında dört eyvanlı, merkezi, üstü açık avlulu tip; sadece Anadolu'da ortaya çıkan avlusuz ve üstü örtülü hanlar ve bu iki tarzın değişik uygulamaları olan karma formlu hanlar olmak üzere başlıca 3 tip görmek mümkündür.

1- Avlulu üstü açık tipin örneği olarak Evdir Hanı gösterebiliriz (Levha 8). Kare veya dikdörtgen bir avlu etrafında sıralanan düz tonozlu ve iki bölümlü revaklardan

57 Ceyhan Güran, *a.g.e.*,s.4.

meydana gelmiştir. Ortadaki revaklar daha genistir. Kapalı mekân yoktur. I. İzzeddin Keykavus tarafından kurulmuş olan bu yapı, Selçukluların inşa ettirdikleri, II. Kılıç Arslan tarafından yaptırılan Alay Han'dan sonra ikinci Sultan Handır. Dört eyvanlıdır. Cepheleri kare kulelerle takviye edilmiştir. Bugün çok harapdır. Antalya-Burdur yolundaki Kırkgöz Han (Levha 9) da bu tipe girer. İleri fırlayan anıtsal portalı de dâhil hiçbir süslemesi olmayan han, tonozla örtülü uzun ve yatay bir hol, önünde revaklı bir avlu ile değişik bir plan ortaya koyar.

2- Avlusuz ve üstü örtülü tipin örneği olarak Antalya-Alanya yolundaki Şarapsa Hanı (Levha 10) gösterebiliriz. Sık kulelerle takviyeli uzun bir holden ibarettir. Anadolu Selçukluları zamanında avlusuz ve birbirine paralel nefler halinde paye sütun ve kemerlerin ayırdığı hollerden ibaret kervansaraylarda nef sayısı 1 ile 5 arasında değişmektedir. Antalya-Burdur yolundaki İncir Han (Levha 11) ve Susuz Hanı (Levha 12), Konya-Ankara yolundaki Horozlu Hanı böyle 5 nefli önemli örneklerdir.

3- Avlulu ve üstü örtülü tipte bulunan hanlar 1. ve 2. tipin birleşmesiyle meydana gelen hanlardır. Kare planlı avlulu kervansaray şemasına dikdörtgenden ibaret kapalı bölümün ilavesiyle meydana gelen bir bütün durumu arzeder. Anadolu Selçuklu kervansarayları arasında en olgun ve haşmetli grubu meydana getiren sultan hanlarda kervansaray girişindeki taç kapıdan başka kapalı bölümün önünde de taçkapı bulunması bakımından Ribat-ı Şerif ve Akçakale kervansarayları ile ortak bir yöne sahiptir⁵⁸. Bu grup avlulu kısımla kapalı kısmın uç uca ve iç içe kaynaşması şekilleri yönünde iki gruba ayrılır. Avlulu kısımla örtülü kısmın uç uca konduğu birinci grubun tipik örneği Konya - Aksaray - Niğde yolundaki Sultan Handır (Levha 13) . İkinci grupta ise avlulu kısımla kapalı kısmın iç içe kaynaşması ile ortaya çıkan Antalya-Alanya yolu üzerindeki Alara Hanı (Levha 14) görürüz.

58 Mustafa Cezar, *a.g.m.*, s. 936.

İKİNCİ BÖLÜM

KERVANSARAYLARIN PLAN TİPLERİ, MEKAN ve MİMARİ ÖĞELERİNİN ANALİZİ

1. PLAN TİPLERİ

1. 1. Mekan-İşlev Bağlamında Plan

Anadolu Selçuklu kervansaraylarının ilk tipolojisi 1950’lerde Anadolu’da bu konuda sistematik araştırma yapan ve 1961’de yayınlayan Kurt Erdmann’a⁵⁹ aittir. Bu tipolojiye göre yapılar üç grupta toplanmıştır:

1. Kapalı kısım ve avlusu olan yapılar (Konya-Beyşehir yolundaki Altınapa Han, Kayseri-Nevşehir yolundaki Dolay Han, Konya-Beyşehir yolundaki Kızılören Han, Konya-Aksaray yolundaki Ağzıkara Han (Levha 15))
2. Avlusu olmayan yapılar (Amasya-Tokat yolundaki Ezinepazar Hanı (Levha 16), Kayseri-Aksaray yolundaki Öresin Han (Levha 17), Şarapsa Han)
3. Avlu Hanlar (Evdır Han, Kırkgöz Han, Kargı Han (Levha 18), Alara Han, Kayseri-Besni yolundaki Eshab-ı Khef Han (Levha 19)) ve Erzurum-Erzincan yolundaki Mama Hatun Kervansarayı.

Erdmann’ın yayınladığı hanların bir kısmı bu tipolojiye oturmamakta ve bunların hepsi Avlu Hanlar başlığı altında toplanmıştır. Bu grupta Kırkgöz ve Kargı gibi kapalı kısım ve avludan oluşan hanlar olduğu gibi Alara ve Eshab-ı Khef gibi avlusu olan fakat kural dışı hanlar da vardır. Avlu Han başlığına uygun tek yapı bir avlu etrafında şekillenen ve dört eyvanlı şeması ile Orta Asya’ya bağlanabilecek olan Evdır Han’dır.

Ayşıl Tükel Yavuz bazı alt başlıkları Erdmann tipolojisine benzeyen, fakat ölçütleri farklı bir tipoloji oluşturmuştur. Bu tipolojinin başlangıç noktası kervansayın içerdiği işlevlerin mekanlara yansımaları ve bu mekanların nasıl biraraya geldiğidir. Ayşıl Tükel Yavuz ölçütü mekan – işlev ilişkisi olan⁶⁰ işlev ağırlıklı bu tipolojiye göre Selçuklu hanlarını; yalnız barınak kısmı olan hanlar ve barınak ve servisleri olan hanlar olmak üzere iki gruba ayırmıştır.

59 Kurt Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray Des. 13. Jahrhunderts Teil-I*, Mann Verlag, Berlin, 1961.

60 Ayşıl Tükel Yavuz, “Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansaraylarının Tipolojisi”, *IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyetleri Semineri Bildirileri*, Konya 25-26 Nisan- 1994, 1995, s.187.

1. 2. Tasarım Açısından Plan

Anadolu Selçuklu hanları ister yalnızca barınak ister barınak ve servis mekanları içersinler, tasarım yaklaşımlarına göre de iki gruba ayrılabilir.

1. Mekanların yan yana veya dizilerek eklenildiği bir tasarım yaklaşımı
2. Mekanların iç içe halkalar halinde şekillendiği eş odaklı tasarım yaklaşımı

Ayşıl Tükel Yavuz bu iki farklı anlayışı iki türün gelişmiş birer örneğini karşılaştırarak açıklamaktadır. Örnek olarak Aksaray Sultan Han ve Alara Han'ı incelemiştir. Aksaray Sultan Han'ın barınak kısmının ayrı bir yapı olarak tasarlandığını, inşaat derzinden de anlaşılacağı gibi kervansarayın servisleri ikinci aşamada barınak kısmının önüne eklenerek yerleştirildiğini belirtmiştir. Servis mekanlarının çeşidi ve sayısı ortada avlu biçiminde bir dolaşım alanını gerektirir ve tek tek mekanlar veya mekan dizileri birbirine eklenerek avluyu kuşatmaktadır. Yapının tasarımının, adeta hiyerarşik bir biçimlenme ile gerçekleştiğini, bir işlev veya işlevler grubunun mekanları birbirini takip ederek, birbirine eklenerek dizildiğini ifade eder⁶¹. Her iki tipin de belirli işlevlere ayrılmış mekan parçalarının veya mekanlarının mimari özellikleri ve öğeleri birbirinden pek farklı değildir. Alara Han'ın seki ve ahır şeritlerinin Aksaray Sultan Han'inkilerle hiç farkı yoktur. Eshab-ı Kehf Han'ın eyvanları Kargı Han'inkilerle aynı nitelikleri taşımaktadır.

Erdmann'ın oluşturduğu tipolojinin sonuna Yavuz'un ortaya koyduğu eş odaklı hanlar birleştirilerek, birçok kişi tarafından da bu tipoloji kullanılmıştır. Kervanların ilk aradığı şey emniyet ve barınma olduğu için, kervansaray inşaatında ilk yapılan kapalı bölümdür. Kervansaray yapımının iki aşamalı olduğu, kapalı kısım tamamlandıktan sonra avlunun yapıldığı kabul edilirse, bunları avlularının varlığına göre gruplamanın pek doğru olmayacağı; hanları, tasarım yaklaşımlarına ve mekan – işlev ilişkilerine göre değerlendirmenin daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünülerek; şu şekilde gruplandırılabilir:

A. *Yalnızca barınak bölümünden oluşan hanlar*

Bu tip hanlar sütun ve kemerlerle bölünmüş, dörtgen tek bir mekândan meydana gelmektedirler. Çatı, kemerlere oturan tonozlarla kapatılmıştır. Türklerde daha önce görülmeyen bu plan tipi ilk defa Anadolu'da ortaya çıkmıştır. Bu tip hanların bazılarının

61 Ayşıl Tükel Yavuz, *a.g.m.*, s.188.

avluları yapılmadan inşaatı yarım kalmıştır⁶². Avlusuz hanların çoğunun kitabesi yoktur. Genellikle sade, küçük yapılardır. Giriş cephesine dik üç sahından oluşan şema oldukça yaygındır. Alanya-Antalya kervan yolu üzerinde yer alan Şarapsa Hanı gibi tek sahından oluşan örneklerin yanısıra, Aksaray-Kayseri kervan yolu üzerindeki Öresin Hanı gibi karmaşık bir tonoz siszemi ile örtülü olanları da vardır.

Değişik sayıda sahinlere ayrılmış şekilde görülen hanlar üç grup altında toplanabilir:

A.1. Tek sahinli hanlar: Şarapsa Han bu tipin tek örneğidir.

A.2. Üç sahinli hanlar: Ezine Pazar Han bu tipe örnektir.

A.3. Beş sahinli hanlar: Öresin Han bu tipe örnektir.

B. Yalnızca servis bölümleri olan hanlar:

Kare veya dikdörtgen bir avlu çevresinde, tek yönden avluya açılan yarı açık mekânların oluşturduğu hanlar bu tipi meydana getirir. Bu tür hanların uygulanması için iklimin uygun olması gerekmektedir. Antalya'daki Evdir Han bu tipe örnek gösterilebilir.

C. Hem barınak bölümü hem de servis bölümü olan hanlar:

Avlunun bir kenarına bitişik olarak inşa edilen barınak (ahır) kısmı, servis (avlu) bölümü ile aynı genişlikte veya avludan daha dar olabilmektedir. Kapalı bölümün örtü sistemi hemen hemen bütün örneklerde payelerle taşınmaktadır⁶³. Tonozları servis bölümüne dik veya paraleldir. Servis bölümüne (avlu cephesine) dik tonozlara sahip barınaklar genellikle üç, bazı örneklerde ise beş sahinlidir. Barınaklarda sıkça görülen bir diğer tonoz şeması da, servis bölümüne dik uzanan bir çapraz sahinin iki yanına sıralanan yan sahinlerden oluşan şemadır. Bu örneklerde çapraz sahinin ortasında, genellikle yüksek bir kasnak üzerine oturan, küçük bir kubbe görülür.

Bu tip hanları iki gruba ayırabiliriz:

C.1. Barınak bölümüyle, servis bölümü uç uca ve eşit genişlikte olan hanlar: Konya-Beyşehir yolundaki Kuruçeşme Han (1207) bu tipe örnektir (Levha 20).

62 A.Şevki Duymaz, "Isparta- Antalya Arasında Yer Alan Anadolu Selçuklu Hanlarından İncir Han", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996, s.33.

63 Niğde-Aksaray kervan yolu üzerindeki Kınık Hanında olduğu gibi bazı örneklerde, paye yerine devşirme sütunlar da görülebilmektedir. Bk.Rahmi Hüseyin Ünal, "Osmanlı Öncesi Dönemden Yayınlanmamış Üç Menzil Hanı", *Arkeoloji - Sanat Tarihi Dergisi*, 1990, S.V, s.181-186.

C.2. Servis bölümü, barınak bölümünden geniş olan hanlar: Aksaray'daki Sultan Han (1229) bu tipe örnektir.

Bu hanlar genel hatlarıyla birbirlerine benzeseler de kendi aralarında bazı farklılıklar gösterebilirler. Örneğin, kapalı ve açık bölümlerin uç uca eklendiği örneklerde, açık avlulu kısmın bazen kare bazense dikdörtgen olduğu görülebilir. Kapalı kısmın da daralıp uzadığı veya kısaldık kareye yaklaştığı görülmektedir. Diğer bir değişiklik de mescitlerin yerinde görülebilir. Bazı örneklerde mescit avlunun ortasında bağımsız bir şekilde yer alırken, bazen de portalin üzerinde veya cephe çıkıntısının sol tarafında görülebilmektedir⁶⁴.

D. Eş odaklı kervansaraylar

Eşodaklı sözcüğü merkezi plan anlamında kullanılmamıştır. Osmanlı camilerinde izlenen merkezi bir plan gelişmesi değil soğan kabuğu gibi üst üste gelen bir tasarım kastedilmektedir. Eş odaklı kervansarayların en önemli özelliği orta kısımda yalnızca yolcunun yer almasıdır. En büyük boyutlu Mama Hatun Kervansarayı'nda ortada büyük bir açık avlu vardır fakat avlunun etrafında, diğer hanlarda olduğu gibi servis mekanları değil yalnızca yolcu kullanımına ayrılan oda ve eyvanlar vardır. Eşodaklı plan tipinin farklı örneklerinde ortadaki kısmın iki, üç, veya dört yandan sarıldığı, halka sayısının iki, üç veya dört olabileceği görülmektedir. Halka sayısının az olduğu hanlar yalnız barınak kısmı olan Sivas Divriği'ndeki Mirçinge Han ve Erzincan-Sivas yolundaki Yerhan'dır. Örneğin Mirçinge Han'da orta kısımdaki sekiyi ahır galerileri dört yönde sarmalamaktadır. Üst örtüde, ahır tonozlarının kesilmeyip verevlemesine katlanarak devam etmesi de halkaların devamlılığını vurgulamakta, ahır kısmının kırılarak devam eden tek bir galeri olarak algılanmasına neden olmaktadır. Yerhan'ın ahır tonozları da aynı biçimde tasarlanmıştır. Tonozların verev kesişmeleri ve halkaların dört kenarda da devam etmesi plan tipini çok daha çarpıcı yapmaktadır. Yalnız barınak hanlardaki bu yalın vurgu odaların ve eyvanların dışındaki servislerin bir kanada yerleştirilmeleri ile az da olsa azalmaktadır.

Bu grupta kendi içinde;

D.1. Barınak bölümü servis bölümün bir tarafında, yanda olan hanlar: Eshab-ı Kehf Hanı ve Tercan Mama Hatun kervansarayı bu tipe örnektir.

64 Ceyhan Güran, *a.g.e.*, s.7.

D.2. Barınak bölümü servis bölümünün dört yanını saran hanlar: Alara Han bu tipe örnektir.

Eş odaklı plan tipindeki Eshab-ı Kehf Han, Mama Hatun Kervansarayı ve Alara Han'da her üçünde de en içteki halkadan başlayarak 1. Bir avlu, 2. Odalar ve eyvanlar, 3. Servis odaları ve ahırlar, şeklindeki sıra düzeni aynıdır. Bu unsurların kendi içindeki düzeni değişse bile sıradüzen değişmemektedir. Merkezdeki avlu kiminde üç, kiminde iki yandan oda ve eyvanlarla çevrenmektedir. Eshab-ı Kehf Han örneğinde avlu arka dış duvara kadar çekilmiştir. Ahırlar (barınak), orta bölümü Alara Han'da üç, Mama Hatun Kervansarayında iki ve Eshab-ı Kehf Handa ise bir buçuk yandan sarmaktadır. Her üçünde de servis mekanları girişin önünde yer alarak dış halkayı tamamlamaktadır.

Bu hanların planlamasında dikkati çeken bir diğer özellik de mekanların işlevlerine göre farklılaşmalarıdır. Selçuklu Hanlarının çoğunda az çok var olan farklılaşma hiç bu düzeye ulaşmamıştır. Hanın önemli bir kısmının tümüyle yolculara ayrılması ve oda sayısının çokluğu diğer hanlardan çok farklı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım oda-eyvan düzenindeki gündüz yaşanan mekan ile uyunan mekanın farklı olması ile daha da belirgin bir hale gelmiştir. Hanın verdiği servisler ve diğer işlevler de dikkate alındığında Alara Han gösterişsiz boyutlarına karşın, işlevleri en farklılaşmış ve mimariye yansımış bir han örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta kısımdaki oda-eyvan düzeni konaklayanların en iyi şekilde dinlenmesini, galerilerin iç içe planlanması hayvanların kaldığı kısımla, insanların kaldığı kısmın hem birlikte hem de ayrı olmasını sağlamaktadır. İçteki galeriler ile orta bölüm arasındaki pencereler denetlemeye olanak sağlamaktadır. Girişin önündeki kısımda bulunan idare odaları, mescit ve çeşme gibi mekanlar kapalı ve açık kısmı olan birçok handa verilen servisten daha fazlasını içermektedir. Bu üç örnekte hanlarla ilgili yapılacak sınıflamada ölçütün işlev olması düşüncesini doğrulamaktadır.

2. KERVANSARAYLARIN MEKAN VE MİMARİ ÖĞELERİN ANALİZİ

2.1. Mekan Öğeleri

Kervansarayların plan tipleri farklı olsa da belirli işlevlere ayrılmış mekan parçalarının veya mekanlarının mimari özellikleri ve öğeleri birbirinden pek farklı değildir.

2.1.1.Barınak

Kervansarayların hepsinde barınak olarak şekillenen bir bölüm bulunmaktadır. Barınak; kervansaraylarda yolcuların dinlendiği ve yattığı, yükün konulduğu, hayvanların çözümlü dinlendiği ve beslendiği alandır. Yayınlarda ahır, hol, kapalı kısım, kışlık kısım olarak tanımlanan barınak kısmının esas olduğu, birçok kervansarayda yalnız bu kısmın bulunmasından, servisleri avlu etrafında toplanan birçok kervansarayda ise barınak kısmının ilk aşamada servis kısmının ikinci aşamada inşa edilmesinden de anlaşılmaktadır. Bu tür kervansarayların iki kısmı arasında bir inşaat derzi vardır. Önce barınak kısmı tamamlanmış, onun duvarının önüne avlu duvarı eklenmiştir. Her iki taçkapısı üzerinde kitabesi olan kervansaraylarda bu durum netleşmektedir⁶⁵. Örnek olarak Denizli Akhan'ın Eylül 1253 tarihli barınak taçkapısı ve Temmuz 1254 tarihli avlu taçkapısı arasında on aylık bir fark; Sadettin Han'da bir yıllık, Karatay Han'da ise dört yıllık bir fark vardır. Bu bilgiden yola çıkılarak; yalnızca barınak kısmından oluşan bazı hanların da iki aşamada tasarlandığı fakat çeşitli nedenlerle ikinci aşamanın tamamlanmadığı düşünülmektedir.

Kervansaraylarda yüklerin konulması, hayvanların bağlanması- beslenmesi ve yolcuların yatması barınak kısmında gerçekleştirilen işlevlerdir. Karatay Han gibi teşkilatlı bir kervansarayda yolculara yiyecek verildiği Karatay vakfiyesi sayesinde bilinmekle birlikte yine de bu kervansarayda mutfak olabilecek mekanlar bulunmamaktadır. Bu nedenle daha ufak hanlarda ve servis kısımları olmayanlarda yolcuların, yataklarının yanısıra, kendilerinin ve hayvanlarının yiyeceklerini yanlarında taşıdıkları varsayılmaktadır.

Barınak kısmı birçok kervansarayda başlı başına kapalı bir yapı halindedir. Alara Han gibi eş odaklı kervansaraylarda ise hanın bütünü ile birlikte planlanmıştır⁶⁶.

Barınak bölümü sayısı bir-beş arasında değişen uzun galerilerden oluşur. Galeriler uzun kenarlarından birbirine kemerli açıklıklarla bağlanır ve birçok kervansarayda bu mekanlar kemerleri taşıyan ayaklarla bölünmüştür. Barınaklar, kendi

65 M.Kemal Özergin, *a.g.t.*, s.144; Kitabeli hanlardan Ağzıkara Han'ın barınak kısmı Alaaddin Keykubat dönemine (1217-1236), avlu kitabesi ise Şaban 637 (Mart 1240) tarihini vermektedir (K. Özergin, *a.g.t.*, s.152). Karatay Han'da barınak kısmı yine Alaaddin Keykubat dönemine (1219-1236) avlu 638 (1240/41) tarihine (K.Özergin, *a.g.t.*, s.154), Sadettin Han'da barınak kısmı 633 (1235/36) avlu 634 (1236/7) tarihlidir (K.Özergin, *a.g.t.*, s.144).

66 Aysıl Tükel Yavuz, "Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Mekan-İşlev İlişkisi İçinde Savunma ve Barınma", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1992, s.261.

plan türlerine bağlı olarak, bazen aynı tonoz altında, bazen birbirine paralel tonozlar altında, ikili şeritlere ayrılmıştır. Bunlardan biri seki şeridi diğeri de ahır şerididir. Ahır zemininden yükseltilmiş kenar seti olan seki şeridi bazen bir ahır şeridine bazen de iki tarafında yeralan iki ahır şeridine hizmet vermekte ve bu nedenle genişliği ve ayrıntıları değişebilmektedir. Üst örtünün şekillenışı ve planı, sekilerin konumunu ve boyutlarını tanımlar⁶⁷.

Sekiler zeminden 0.80 m-1.20 m. yükselen bir düzlemedir. Dış ve üst yüzleri kesme taş, ortaları ise toprak dolgudur. Dış yüzlerdeki duvarlar bazı kervansaraylarda ayaklarla birlikte, çoğunluğunda ise üst örtü tamamlandıktan sonra, bağımsız olarak ikinci bir aşamada örülmüştür. Sekilerin üzerine çıkabilmek için merdivene ihtiyaç vardır. Bazı kervansaraylarda sekilerin bir kenarının basamaklarla zemine bağlandığına rastlanmaktadır. Bazılarında ise Osmanlı kervansaraylarında görüldüğü gibi, belirli aralıklarla yerleştirilmiş, çok sayıda, daha dar, basamakları ahşap olan merdivenlerin olabileceği düşünülmektedir. Kervansaraylarda sekinin hep aynı düzlemde olmasına rağmen zemin seviyesi hep aynı düzlemde değildir. Özgün zemin seviyesi belli olan Denizli Akhan, Susuz Han, Ağzıkara Han, Öresin gibi hanlarda zemin seviyesinin girişten içeri doğru yükseldiği görülmektedir. Bu fark Öresin Han'da 0.70 m. kadardır. Dış duvara doğru meyil yükseldikçe üst seviyesi aynı kalan sekinin yüksekliği azalmaktadır. Mevcut merdivenlerin çoğunluğu zeminin en yüksek olduğu kısımdadır⁶⁸.

Birçok kervansarayda sekilerin kesme taşları kullanılmak amacıyla sökülüştür. Sonradan yapılan bazı onarımlarda da sekilerin kaldırıldığı veya mevcut seki yüksekliğinde ahır şeridinin de yükseltilerek düz bir zemin döşemesi yapıldığı görülmektedir. Kemer ayakları ile birlikte inşa edilmiş olanlar sekilerde, çıkıntı yapan topuk ve taşlardan sekilerin yeri anlaşılabilir. Sekiler çok az sayıda kervansarayda iyi korunmuştur ve ancak bu örneklerde üst yüzeydeki taş kaplamanın ve seki üzerindeki başka ayrıntıların kalıntılarını veya izlerini görmek mümkündür. Bu kalıntılardan sekilerin farklı kullanımlar için kendi içinde ayrıntılandığı anlaşılmaktadır: Susuz Han'da sekinin taş yüzey kaplaması, U biçiminin ortasında merdiven (Levha 21, 22), ve zeminin eğimi mevcuttur. U sekinin iki tarafından da birer ahır şeridine açık olan

67 Aysıl Tükel Yavuz, 1992, s.261.

68 Aysıl Tükel Yavuz, 1992, s.261.

kenarlarında yemlik-suluk olabilecek taş çanakların kalıntıları vardır (Levha 23). Benzer ayrıntıların izlenebildiği ikinci örnek Kargı Han (Levha 24)'dir⁶⁹. İki parçalı sekide dar kısım yolcuların üzerinde yürüdüğü koridor, enli ve yüksek kısım ise yüklerin konduğu ve yatakların serildiği bölümdür. Bu düzlemlerle, işlevin yanısıra temizlik seviyelerinin de tanımlandığı düşünülmektedir. Alçakta olan seki bölümü üstünde yürünen bu nedenle daha kirli olan, yüksekteki seki bölümü ise daha temiz seviyede olan yatılan bölümdür. Bu düzen geleneksel Türk evindeki zemin seviyeleri ile tanımlanan, temizlik hiyerarşisini akla getirmektedir⁷⁰.

Susuz Han'da merdiven ve yemliklerin sekideki konumu ve zeminin eğimi sekilerin yolcu için kullanıldığı kadar yükler içinde kullanıldığına işaret etmektedir. U sekinin orta kısmı, zeminin yükselmesinden dolayı daha alçak ve burada merdivenler olduğu için buradan yük daha kolay taşınabilir. Bu sebeple sekilerin merdivenli kenarlarının yük indirmek ve yığmak için kullanıldığı kabul edilmektedir⁷¹.

Barınakların kullanım biçimlerinin anlaşılmasında Susuz ve Kargı Han örnekleri yardımcı olmaktadır. Ancak bu bilgiler bütün kervansaraylar için genellenemez. Örneğin bütün sekilerin ahırla yemlik yoluyla bütünleştiği varsayılmaz, çünkü bazı kervansaraylarda içte, özellikle dış duvarlar boyunca uzanan topuklar vardır. Kırkgöz ve Öresin Hanlarda bu tür topuklar izlenmektedir. Bunlar yüksek tutulmuş temel topukları olabileceği gibi yemlikleri taşımak için de yapılmış olabilirler diye de düşünülmektedir. Bazı kervansaraylarda biri ahır şeridinin seki tarafında ve diğeri dış duvar tarafında olmak üzere her iki türden de yemlikler kullanılmış olabilir⁷².

Bir kervansarayda sekilerin nasıl ve kimler tarafından kullanıldığını etkileyen en önemli hususlardan biri servislerin varlığıdır. Servisleri arasında odaları ve eyvanları bulunan kervansaraylarda daha önemli yolcular gece ve gündüzleri bu mekanları kullanırken sıradan yolcular, kervan görevlileri, hizmetkarlar barınak kısmında kalmaktadır. Göreli olarak çok sayıda odası ve eyvanı olan Alara Han'da sekiler ve odalar arasında iletişim için ikisinin ortak duvarına pencereler açılmıştır⁷³ (Levha 25).

69 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.261.

70 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.261.

71 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.262.

72 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.262.

73 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.262.

Sekinın konumu ve biçimi kervansarayların plan tiplerine göre değişmektedir. Barınak kısmı tek bir tonozlu galeriden oluşan Şarapsa Han'da zemin, onarım sırasında verilen işlevine göre şekillendirildiği için, özgün sekiye ait izler kaybolmuştur. Oysa ki R.Riefstahl'ın yayınladığı bir fotoğrafta girişin karşısındaki duvarın önünde sekinin izinden⁷⁴ devamlı olmadığı, girişin tam karşısında, iki atkı kemeri arasında kalan kısmın boş olduğu anlaşılmaktadır. Sekinin diğer ucunun nereye kadar uzandığı belli değildir. Ayrıca fotoğrafta batıdaki dar duvarın üzerinde bir başka seki izi daha görülmektedir⁷⁵.

Barınak kısmının planı Şarapsa Han'a benzeyen Kırkgöz Han'da barınak, enlemesine ve eşite yakın olarak ahır ve seki şeritlerine bölünmüştür (Levha 26). Şarapsa Han'da da benzer bir bölünme olduğu düşünülür. Her ikisinde de tonoz açıklığı yaklaşık 9 m. olduğuna göre seki 4.5 m.ye yakındır. Şarapsa Han'da sekinin uzun ve kısa duvarlara dağılması ve Kırkgöz Han'da sekinin konumu geniş ve tek tonozlu bir mekanın esnekliği olarak yorumlanmaktadır. Çünkü çok tonozlu diğer hanlarda sekilerin konumu daha belirli olup böyle bir çeşitleme görülmemektedir⁷⁶. Kargı Han'ın barınak kısmı iki enlemesine beşik tonozludur (Levha 27).

Barınak kısmı üç sahnalı kervansaraylarda günümüze kalan örnekler sekinin orta şeritte yeraldığını belgelemektedir⁷⁷. Seki orta dikey sahnında, giriş önündeki atkı kemeri veya tonozla tanımlanan ilk birimi serbest bırakarak ikinci birimden başlayıp arka duvara kadar uzanmaktadır. Böylece ahır şeridi seki şeridini üç taraftan sarmaktadır. Bu sekilerde, yemliklerin yan uzun duvarlarda, merdivenin ise girişin baktığı kısa duvarda yeraldığı düşünölmektedir. Üç dikey sahnalı barınaklarda sekiler diğerlerinden daha enlidir. Orta sahnın (yemlik şeridi dışında) Denizli Akhan'da yaklaşık 5.90 m., Samsun-Amasya yolundaki Çakallı Han'da yaklaşık 8.70 m. olup, diğerleri bu değerler arasında değişmektedir. Konya Sadettin Han'ın sekisinde ise bir farklılık bulunmaktadır. Seki, dibe kadar devam etmemekte, dipten ikinci aralığın ortasında, yaklaşık 0.80 m.lik bir şeritle bölünmektedir. Bu koridor iki yandaki ahır şeritleri arasında bir bağlantı

74 Rudolf M. Riefstahl, *Cenubigarbi Anadolu'da Türk Mimari Eserleri*, (Çev: C.Berktin), İstanbul Maarif Matbaası, İstanbul, 1941, s. 51.

75 Aşıl Tökel Yavuz, 1992, s.262.

76 Aşıl Tökel Yavuz, 1992, s.263.

77 Aşıl Tökel Yavuz, 1992, s.263.

sağlamaktadır. Bunun yük ve yolcu sekilerini birbirinden ayırmak için olabileceği düşünülmektedir⁷⁸.

Barınak kısmı beş sahnalı kervansaraylarda sekilerin konumu, tonoz yönleri ve çeşitlenmesine bağlı olmaksızın hep aynıdır. Denizli-Eğirdir yolundaki Çardak Handa tonozların hepsi dikey yöndedir. Sultandağ İshaklı Han'da da tonozların hepsi dikey yönde ve ortada ışıklık kubbesi bulunmakta, Akşehir-Afyon yolundaki Çay Han'da ise dikey tonozlar ve bunları kesen ortada yatay bir tonoz bulunmaktadır. Konya Sadettin Han'da tonozların hepsi yatay ve ortada ışıklık kubbesi, Kayseri Karatay Han'da ise tonozların hepsi yatay, ortada dikey bir tonoz ve ışıklık kubbesi olarak çeşitlenmektedir. Tüm bu hanların giriş tarafındaki ikinci birimde başlıyan sekileri ikinci ve dördüncü sahında yer almakta, dip duvara kadar uzandıktan sonra iki kanat yatayda birleşmekte ve böylece "U" biçimi almaktadır⁷⁹. Beş sahnalı hanlarda sekinin eni 3.20 m. ile 4.20 m. arasında değişmekle birlikte, çoğunluğu 3.50 m. 4.00 m. civarındadır⁸⁰.

Beş açıklıklı barınaklardan üst örtüsü diğerlerinden farklı olan Kayseri-Aksaray yolundaki Öresin Han'da sekiler, ikinci ve dördüncü dikey sahnalarda dört parça olarak yer almaktadır. Öresin Han'ın beşik tonozları her iki aksın ortasında kubbesi olan bir şema oluşturmakta, tonozlar kenarlarda dış duvarlara koşut, aralardaki kısımlarda da uzun duvarlara koşut olarak uzanmaktadır. Öresin Han örneği kervansaraylarda sekinin şekillenmesinin üst örtü ile yakın ilişkisini tekrardan göstermektedir.

Eşodaklı kervansaraylardan Tercan Mama Hatun'da ahır galerileri tek tonozludur, fakat tonozlar Kırkgöz veya Şarapsa Hanlardaki gibi enli değildir. Bu nedenle ya tek yatay bandı olan boylamasına bir seki ya da galerilerin bir veya iki ucunda yer alan münferit sekileri olabileceği akla yatkındır. Kayseri-Besni yolundaki Eshab-ı Kehf Han'ın tek tonozlu bir barınak kısmı vardır. Bu nedenle sekinin galerinin ucunda yer alabileceği düşünülmektedir. Alara Han'da seki ve ahır şeritleri, beşik tonozlu çifte galeriler halinde, orta bölümü üç yönde sarmaktadır. Galerilerden içtekiler seki, dıştakiler ahırdır. Sekiler ve orta bölümdeki odalar arasındaki duvarda, seki zeminine yakın bir seviyede, pencereler vardır.

78 Aysıl Tükel Yavuz, 1992, s.263.

79 Aysıl Tükel Yavuz, 1992, s.263.

80 Aysıl Tükel Yavuz, 1992, s.263.

Bazı kervansaraylarda sekinin hayvanlarla olan ikişkisinin azaltılması amaçlanmıştır. Divriği Burmahan'da dikey tonozlu ortadaki sahnın ile yandaki dar sahnın, kemerli açıklıklarla birbirine bağlanır. Bu kemer dizileri ayaklar üzerinde değil, yaklaşık 1.00 m. yüksekliğinde devamlı bir duvar üzerinden başlamakta ve orta ile yan sahnınlar arasındaki bağlantı yalnızca bir kapı ile sağlanmaktadır. Burmahan kervansarayı, yüklerin sekinin merdivenli kısmında indirildikten sonra hayvanların orta sahnında tutulup yan kapılardan geçirilerek yanlardaki ahır galerilerine bağlanmakta olduğunu düşündürmektedir. Bu düzenleme ile hayvanların dolaşımı kontrol edilmekte ve yolcu-hayvan ilişkisi azaltılmaktadır. Plan tipi farklı olmasına karşın benzer bir ilişki Sivas Mirçinge Han'da da görülmektedir. Çok yalın bir eşodaklı planı olan Mirçinge Han'ın dört yanında ahır galerileri, ortada ise seki bulunmaktadır. Ahır ve seki kısımları yine duvarlar üzerinde yükselen kemerli açıklıklarla birbirine bağlıdır ancak hiçbirinden geçilememektedir. Ortadaki sekili kısma yalnızca hanın girişinin karşısında yer alan bir kapıdan girilebilmektedir. Eşodaklı plan şeması ile Mirçinge Han'a benzeyen Erzincan Yerhan'da ise ahır ve orta kısım arasında düz duvarlar bulunmakta ve bağlantı yalnızca bu iki kapı ile sağlanmaktadır. Bu planlala, yolcu-hayvan ikilisinin birbirinden ayrıldığı, böylelikle yolcuya daha konforlu koşullar sağlanılmasının amaçlandığını göstermektedir⁸¹.

Kervansaraylarda ahır bölümü için bilgi oldukça azdır. Susuz, Ağzıkara gibi bazı hanlardaki izlerden ahır zeminin taş kaplı olduğu bilinmektedir. Zeminin taş kaplı olması temizlenebilmesi için de daha uygundur. Bazı hanlarda pisliğin dışarı atılması için dış duvarda toprak seviyesinde büyükçe delikler bulunmaktadır. Aysıl Tükel Yavuz, 1966 yılında Alara Han'ın batı cephesinde, duvarın dibinde böyle bir deliğin olduğundan, soraki yıllarda hana yapışık olarak geçirilen yolun bu deliği örttüğünü belirtmiştir⁸².

Hayvanların ahır şeridinde nereye nasıl bağlandığı çok net değildir. Bazı hanlarda ayakların taş sıraları arasına çatal çivi ile çakılmış halkalar, bazılarında yine ayaklardaki ve duvarlardaki taşlara oyulmuş küçük delikler vardır ve bunların hayvanların iplerini bağlamak için kullanıldıkları düşünülmektedir. Bu deliklerin özgün olmama olasılığı olduğu gibi yerleri de her zaman bir düzen göstermemektedir. Günümüze kalan izlerin az

81 Aysıl Tükel Yavuz, 1992, s.264.

82 Aysıl Tükel Yavuz, 1992, s.262.

sayıda ve düzensiz olması kervansaraylarda hayvanların daha çok çatal çivili halkalara bağlanmış olduklarını düşündürmektedir.

2.1.2. Servisler

Her kervansarayda barınak işlevinin dışında servis başlığı altında toplanabilecek hizmetlerin bulunması bir zorunluluk değildir. Birçok kervansarayda servis kısmı ile barınak kısmı arasında inşaat derzinin olması aşamalı bir zamanlamaya işaret eder ki bu durumda servislerin vazgeçilmez olmadığını göstermektedir. Birçok kervansarayda bulunan yarı açık galeriler barınak kısmındaki düzenin tekrarı niteliğindedir ve büyük bir olasılıkla daha uygun mevsimlerde kullanılan bir seçenek durumundadır. Bu galerilerde ahır şeridi dış duvara, seki şeridi ise avluya bakar biçimde konumlanmıştır. Çok farklı konum ve büyüklükte odalar, eyvan, çeşme, mescit, hela, hamam gibi hizmet mekanlarının yanısıra çatıda yer alan galeri ve gözetleme odalarında servis mekanları arasında yer almaktadır⁸³.

Kervansaraylarda servis mekanlarının türünün, çeşitlenmesinin ve sayısının bir handan diğerine çok değiştiği ve bu durumda hanın büyüklüğüne bağlı olmadığı görülmüştür. Örneğin daha küçük bir handa az sayıda, daha büyük bir handa çok sayıda oda bulunmamaktadır. En büyük boyutlu ve programlı hanlardan olan Karatay Han'da açık galeriler, türbe, mescit, hela, hamam, servis odalarının yanı sıra yolcular için tasarlanmış oda sayısı sadece dördtür. Buna karşın büyük boyutlu olmayan Alara Han'da sekiz oda-altı eyvandan oluşan bir mekanlar grubu yolculara ayrılmıştır.

Barınak kısmının tasarımında bir simetri gözetilmesine karşın, servis mekanlarının bir araya gelmesinde asimetrik düzenleme daha yaygındır.

Zamanımıza kadar kalan vakfiyelerden büyük hanlarda ısıtma ve mutfak masrafları için para ayrıldığı öğrenilmektedir⁸⁴. Ancak bu hanlarda bile mutfağın yeri, genellikle portalin iki yanındaki odaların idare ve servis kısımlarını kapsadığı kabul edildiği halde nadiren bulunabilmektedir. Bu durum diğer servisler için de aynıdır. Pek az handa tuvalet ve çeşme için ayrılmış başlı başına bir hacim vardır. Aksaray Sultan Han, Kayseri Sultan Han ve Ağzıkara Handa bunlar avluyu çevreleyen hacimler arasında

83 Ayşıl Tükel Yavuz, 1995, s.185.

84 Osman Turan, "Şemseddin Altun-Aba Vakfiyesi ve Hayatı", *Belteten*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1947, S. 42, s.197-236; Osman Turan, "Mübarizeddin Er-Tokuş ve Vakfiyesi", *Belteten*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1947, S. 43, s. 415 – 430; Osman Turan, "Celalettin Karatay, Vakıflar ve Vakfiyeleri", *Belteten*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1948, S. 45, s.17-170.

yer alır. Ertokuş Handa ise bu servislerin köşk mescidin altında olduğu söylenmektedir⁸⁵. Genellikle ise bu türlü servisler Selçuklu hanlarının yakınında ayrı bir binada toplanmaktadır. Zamanımıza kadar bu binaların pek azı kalmıştır.

2.1.3.Odalar

Kervansaraylarda girişe yakın ve bir kısmı birbirine bağlantılı büyük boyutlu odaların, kervansarayın idaresi veya deposu olarak kullanıldıkları düşünülmektedir. Büyük boyutlu bu odaların birçoğunun dışarıya penceresi yoktur. Bu mekanlar ile yaşama birimi olarak kullanılan odaların boyut ve nitelikleri çok farklıdır. Konaklamak için tasarlanmış odalar küçük boyutludur, genellikle yanyana dizilmiştir ve bir kısmında kapı üstünde de olsa bir pencere vardır. Yarı açık yaşama mekanları olan eyvanlar mevcut oldukları kervansaraylarda farklı sayı ve konumlardadır. Alara ve Eshab-ı Kehf Hanlardaki yaşam mekanlarının bir oda bir eyvan olarak dizilmesi çok yaygın bir uygulama değildir. Boyutları değişik ve çoğunlukla sayıları bir-beş arasında olan eyvanlar kervansaraylarda asimetrik olarak yer alırlar. Eyvan mekanlarının zeminleri açıldıkları alanın zemininden yaklaşık olarak 30 cm-70 cm. civarında yüksektir⁸⁶.

2.1.4.Mescit

Her mekanda namaz kılınabilmesine karşın birçok kervansarayda bir mekan mihrapla mescit olarak ayrılmıştır. Birçoğunda bezemeli mihrabın yanısıra mekan bezeli bir üst örtü ile de vurgulanmıştır⁸⁷. Bazı büyük hanların avlularında dört kemer üzerinde yükselen ayrı yapılar halinde köşk mescitler vardır. Bu küçük yapılar heykele yakın bir ifade taşırlar. Aksaray Sultan, Kayseri Sultan ve Ağzıkara Hanların mescitleri bu türdendir. Bazı örneklerde köşk mescide benzer bir yapı ana yapıya bitleştirilmiştir. Örneğin Kızılören Handa mescit portalin sağına yerleştirilmiştir ve girişi avludandır. Birkaç örnekte ise, Saadettin ve Altınapa Hanlarda olduğu gibi, mescit ana portalin üzerindedir. Mescidin portalin üzerindeki mekanlardan biri olduğu durumda çatıya çıkan merdiveni kullanmak yerine mescit için ayrı bir merdiven yapılması yoluna gidilmiştir. Alara Han'ın da girdiği bir grupta ise mescit ana portalin iki yanındaki hacimlerden biridir. Başka bir grupta ise, Ak Han ve Durak Han'da olduğu gibi, mescit iç portalin solunda yer alır. Şarapsa Han ise, hana bitişik ve ayrı portali olan mescidi ile kendi başına bir grup meydana getirmektedir (Levha 28). Bazı örneklerde ise, Eshab-ı Kehf Han'da

85 Kurt Erdmann, *a.g.e.*, s.51, 48.

86 Aşıl Tükel Yavuz, 1995, s.185.

87 Aşıl Tükel Yavuz, 1995, s.186.

olduğu gibi, hanın yanında ayrı bir cami bulunmaktadır. Bu çeşitli örnekler mescidin hanlarda belirli bir yeri olmadığını ve her yapının planına göre yerleştirildiğini göstermektedir. Ancak mescidin bulunması planlama ve inşaat safhasında özel bir fonksiyon için özel bir mekan gerektiğinin gözönünde bulundurulması dolayısıyla mekanların fonksiyonlar yönünden ayrımı göstermesi bakımından ilginçtir.

2.1.5.Çeşme

Onarımlar sırasında ortaya çıkan bilgiler kervansaraylarda su ile ilişkili servis mekanlarının tanımlanmasına olanak sağlamaktadır. Suyun yapılara pişmiş toprak pöhrenlerle girdiği ve duvarların taş sıralarının arasında hazırlanan yatay oyuklara pöhrenlerin yerleştirildiği saptanmıştır⁸⁸. Su, yapının plânına ve servislerine göre, farklı yerlerde yalaklı çeşmelerden akmaktadır. Yalak, su deliği, su haznesi, künk gibi öğeleri ile çeşme mekanı kolay ayırt edilebilen servis mekanıdır. Çeşmelerin çoğu eyvan biçimindedir. Alara Han'da çeşme başlıbaşına bir mekanı kaplar (Levha 29). Ancak bu kural değildir, örneğin Ağzıkara Han'ın çeşmesi açık galeride, ön cephenin arkasındadır. Hanın içinde çeşme olduğu zaman aynı tesisattan yararlanarak hanın dışına da bir çeşme yapılmıştır. Ağzıkara, Obruk, Hatun ve Avanos Sarı Han'da sırsırta iki çeşme vardır. Aksaray Sultan Han'ın Köşk mescidinin, Kızılören Han'ın mescidinin altındaki kısımlarda çeşme olduğu anlaşılmaktadır⁸⁹.

2.1.6.Hamam

Suya ilişkin bir diğer servis mekanı hatta mekanlar dizisi hamamdır. Selçuklu kervansaraylarında hamam çok yaygın bir servis mekanı değildir ancak hamamı olan kervansarayların sayısının araştırmalarla artacağı düşünülmektedir. Kervanın üç-dört konaktan sonra bir yerleşim merkezinde veya hemen yakınında konaklaması, o yerleşimin hamam gibi sosyal servislerinden yararlanma olanağını getirmektedir. Hamamı olan kervansaraylarda hamam iki türlü tasarlanmıştır. Bunların ilki yapının çok yakınında olan fakat hanın içinde yeralmayan hamamlardır. Ağzıkara, İncir, Alara Han'larının hamamları böyledir. İkinci tür ise kervansarayların içindedir. Hamamlar ne kadar küçük olursa olsun tek mekanlı değildirler. Bilinen mekanlar dizisinin en azından ikisi birleştirilmiş bir soğukluk ve ılıkılık ile sıcaklığı vardır. Birbirine çok

88 Ayşıl Tükel Yavuz, "Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları Üzerine Çalışmalar, Bilgiler, Bulgular – 1997", *Uluslar Arası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 4-7 Kasım 1997, Ankara, 2000, c.2, s.246.

89 Ayşıl Tükel Yavuz, 1995, s.186.

benzeyen Karatay ve Tuzhisar Sultan Han'larının hamamlarında mekanlar hiyerarşisi tamamdır⁹⁰.

2.1.7.Hela

Helanın vazgeçilmez işlevine karşın servis mekanları arasında genellikle yeralmaması, bu hacmin barınak kısmında çözüldüğünü göstermektedir. Bu olmaması imkansız servisin ahır şeridinin uçlarına yerleştirildiği, büyük olasılıkla diğer kısımlardan günümüzde mevcut olmayan ahşap bölmelerle ayrıldığı düşünülmektedir. Ayşıl Tükel Yavuz bu tür bölmelerin izlerinin Aksaray Sultan Han'da köşedeki helada olduğunu belirtmektedir⁹¹. Evdir Han'da hela hanın kuzeybatısındaki payandanın içindedir ve konumu şimdilik bilinen tek örnektir.

Helaların toplu olarak yapının bir köşe mekanına yerleşmesi sık görülen bir uygulamadır. Kargı Han'da kanalizasyon kanalı doğrudan dışarı verilmektedir. Aksaray Sultan Han'da toplu hela yapının kuzeybatı köşesindeki büyük mekandır. Doğu, kuzey ve batı çeperinde büyük bir taş kaplı kanal dolaşmaktadır. Aksaray Sultan Han'da toplu helanın yanısıra batı kanadında bir ön mekandan girilen ve farklı büyüklükte beşik tonozlu üçer bölmenin bulunduğu birbirinin aynı iki mekanlar dizisi vardır. Bu bölmelerden iç duvara bitişik, daha dar olanın hela, ancak diğer ikisinin hamama ilişkin mekanlar olduğu ve dolayısıyla her üç mekanın, mekanları yanyana dizilmiş bir hamamı oluşturduğu düşünülmektedir. Bu birimin iki kez tekrarlanmasını kervansarayın büyüklüğü veya ihtiyaç ile açıklanması benzer büyüklükteki kervansaraylarda böyle bir düzenleme olmadığından pek doğru gözükmemektedir. Ayşıl Tükel Yavuz bu tasarımı kullanıcıların gerektirdiği bir sosyal hiyerarşi ile açıklamaktadır⁹². Ona göre bu varsayımdan giderek, helalı hamamın birinin Sultan, diğerinin erkan, toplu helaların ise diğerleri (yolcu - asker) tarafından kullanıldığı düşünülebilir.

Ancak R.Hüseyin Ünal bu gruplanmış hücrelerin hac mevsiminde kadın hacı adaylarına, birlikte seyahat eden bir tüccar grubuna veya bir aileye tahsis edilmek üzere planlanmış olmasının daha akla yakın geldiğini belirtmektedir⁹³.

90 Ayşıl Tükel Yavuz, 1995, s.186.

91 Ayşıl Tükel Yavuz, 1995, s.187.

92 Ayşıl Tükel Yavuz, 1995, s.187.

93 Rahmi Hüseyin Ünal, "İncir Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, (Editör: Hakkı Acun), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s315.

2.1.8.Gözetleme odası

Bazı kervansaraylarda, özellikle yol cephesinde, çatı seviyesinde yer alan gözetleme amaçlı kullanıldıkları düşünülen mekanlar bulunmaktadır. Ağzıkara Han'da avludan çatıya çıkan merdivenin sonunda, yaklaşık 7 m x 4 m. boyutlarında, uzun yönde beşik tonozlu bir mekan vardır. Bu odanın güney cephesindeki pencere, hanın önüne uzanan kervan yolunu görebilecek bir konumdadır. Ayşıl Tükel Yavuz Alara Han'ın çatısında da benzer bir mekan bulunduğu bahsetmektedir. Mekandan hanın önünü, kuzeydeki Alara kalesini ve ikisinin arasındaki yolu görmenin mümkün olduğunu belirtmektedir⁹⁴. Her iki handaki mekanların konumu gözetleme işlevine uygundur. Ancak Ağzıkara Han'daki mekan Alara Han'dakinden çok daha büyüktür bu nedenle gözetlemenin yanısıra nöbetçi odası olarak kullanılması olasıdır. Denizli Akhan'da avlu ve barınak kısmının birleştiği köşede çatı seviyesinde yer alan kubbeli mekan Kurt Erdmann⁹⁵ tarafından mescit olarak tanımlanmaktadır. Ancak Ayşıl Tükel Yavuz bu mekanın mihrap bulunması gereken duvarının tamamen özgün olmasına rağmen üzerinde mihrap olmadığını, yola bakan dış duvarda yer alan iki adet penceresinden yolun çok iyi izlenebilmesinden yola çıkarak bu mekanın bir gözetleme ve nöbetçi odası olması olasılığının mescit olmasından daha fazla olduğunu belirtmektedir⁹⁶.

Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nın yine çatısında fakat öncekilerden farklı nitelikte, birbirinin aynı iki mekan bulunmaktadır. Kervansarayda avlunun iki uzun kenarı boyunca küçük boyutlu odalar sıralanmıştır. Bu odaların tonozları dar kenarlardaki daha büyük boyutlu mekanların tonozlarından daha alçaktır. Toprak kaplı düz çatının altında, iki seviye arasındaki farka dar ve uzun galeriler yerleştirilmiştir. Galeriler alttaki odalar boyunca uzanmakta ve çatıda bu galerilere batıdaki dar kenarlarından girilmektedir. Basık profilli beşik tonozla örtülü olan galerilerin yüksekliği yaklaşık 1.70 m., eni de 2 m. kadardır. Basık tonozun ortasındaki bir ışıklık-havalandırma deliğinden ve basamaklarla inilen kapısından başka dışarıya ile bağlantısı yoktur. Bu galeriler toprak örtünün altında olmaları, konumları ve dışarıya hiç açıklıkları olmaması nedeniyle gözetleme işlevine uygun değildir. Ayrıca Mama Hatun Kervansarayındaki merdiven kovası çok dar olup yük taşımaya uygun olmadığından depolama işlevi içinde uygun değildir. Duvarlardaki nişler bu mekanların içinde

94 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.259.

95 Kurt Erdmann, *a.g.e.*, s.71.

96 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.259.

yaşandığını göstermektedir. Bu mekanların gözetleme veya depo odasından çok nöbetçi veya kervanlarla seyahat eden paralı askerlerin koğuşu, belki de kervanlarla birlikte getirilen esirlere yatakhane olarak tasarlanmış olabileceği düşünülmektedir⁹⁷. Tercan Mama Hatun Kervansarayı'nın Erzurum-Erzincan arasında ve o dönemde faal bir köle pazarı olan Sivas⁹⁸ yolunun üzerinde olması bu olasılığı akla getirmektedir.

Adı geçen kervansaraydaki mekanlar, diğer kervansarayların bazılarında varsa da kaybolmuş, az karşılaşılan mekanlardır. Bunlar kervansarayların gündelik işlevlerinin yanısıra bazı işlevlerin, konumu nedeniyle daha uygun olan çatıya taşıdığı göstermektedir. Bu işlevlerin konaklama, depolama gibi işlevler olmadığı da açıktır. Konumları ve mimari öğelerinin gösterdiği gibi savunmaya bağlı bir işlev için tasarlanmış olmaları daha akla yakındır.

Riefstahl⁹⁹ ve Ayşıl Tükel Yavuz¹⁰⁰, Şarapsa Hanın on metre kadar kuzey-batısında yer alan kuleyi savunmaya dönük gözcü kulesi olarak işlevlendirmektedirler. Ancak söz konusu kulenin işlevi tartışmalıdır. Kenan Bilici'ye göre de günümüze kalıntı halinde ulaşabilen binanın, "gözetleme kulesi" işlevi gördüğü iddiası, birçok yönden kabul edilebilir nitelikte değildir. Hem hanın bulunduğu yere denizden bir tehdit gelebilmesi imkanı yoktur, hem de denizin gözetlenmesi düşünülmüş olsa bile, bunun handan ayrı olarak çok katlı bir bina inşa edilmesini gerektirmesi şartı yoktur; çünkü, bir tepe üzerinde yer alan hanın bulunduğu yerden denizi çıplak gözle görebilmek zaten mümkündür. Biliciye göre bu bina, hanla çağdaş ve belki de hanın görevlileri için "kule-konut" olarak tasarlanmış bir bina olmalıdır. Binayı "kule-konut" olarak nitelendirmesini, hanın bugünkü planının, yük ve hayvanlar ile yolcular dışında kalan daimi görevlilerin hep birlikte barınmasına imkan verecek bir düzene sahip olmaması ile ilişkilendirmektedir¹⁰¹.

2.1.9. Aydınlatma-Havalandırma ve Isıtma Öğeleri

Kervansarayların barınak kısımları son derece içine kapalı, az ışık alan yerlerdir. Her kervansarayda bulunmayan ve sayıca çok olmayan, küçük boyutlu, şevli pencereler ve tonozların sırtlarında belirli aralıklarla yer alan delikler yoluyla gün ışığı ve havalandırma sağlanıyordu. Az sayıda kervansarayda aydınlatma için ipucu veren sabit

97 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.259.

98 Osman Turan,(1947b), s.418.

99 Rudolf M. Riefstahl, *a.g.e.*, s.51.

100 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.260.

101 Kenan Bilici"Şarapsa Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Editör: Hakkı Acun, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s.398.

ayrıntılar bulunmaktadır. Kızılören Han'da, sekinin olması gereken orta kısmın yan taraflarında, kemer ayaklarında, içine kandillik veya meşale oturtulabilecek delikli, konsol taşlar vardır. Alara Han'da barınak kısmı ile birlikte bütün oda ve eyvanlarda duvar ve kemer ayaklarından taşan, dikdörtgen prizma biçiminde, ön yüzleri insan ifadeli aslan yüzleri ile oyulmuş, üst yüzlerinde üçgen oyuklar olan kandillikler yer almaktadır.

Selçuklu dönemi hanlarında ısınma az yakıtla yanan ve ısıyı muhafaza eden tandırlar ile sağlanmaktadır.

Havalandırma hanlarda saptanan yeni bir konfor boyutudur. Tonozların sırtında belirli aralıklarla yer alan, yayınlarda uzun bir süre ışıklık-oküküs olarak tanımlanan küçük kare veya dikdörtgen deliklerin, hava akımını sağladıkları anlaşılmaktadır¹⁰².

2.2.Mimari Öğeler

2.2.1.Taç Kapı (Portal)

Kervansaraylar Anadolu'nun sınırsız boşluğunda berkitilmiş masif kütleleri, davet edici ve emniyet verici taçkapıları, olasılıkla çevrelerindeki küçük köy yerleşmeleriyle kervanlar için huzur verici yapılardır. Kervansarayların ön cephe düzeni köşelerinde payanda olan sağır bir duvarın ortasında bulunan bir taç kapı olarak tasarlanmıştır. Genellikle Selçuklu portalleri binaların en süslü ve zengin unsurunu teşkil ederler. Selçuklu taç kapılarında tümüyle göz zevkine bırakılan töresel bir tasarım içinde geometrik kurallardan da yer yer yararlanılmıştır¹⁰³.

Çeşitli tiplerin bulunmasına rağmen genellikle portal binanın gövdesinden taşar ve çeşitli süslü bordürlerden meydana gelen dikdörtgen bir çerçeve ile sınırlanır. Portal dış yüzde kemerle çevrili bir niş meydana getirir ve kemerli asıl giriş kapısı bu nişin arka yüzündedir. Kemerli iki düzlem arasındaki geçişi stalaktitli bir kavsara temin eder. Birçok kervansarayların portalleri bu tipte veya az değişmiş şekillerdedir, çerçeveli veya çerçevesizdir. Kayseri Sultan Han, Aksaray Sultan Han, Altınapa Han, Goncalı yanındaki Akhan, Ağzıkara Hanın portalleri örnek olarak sayılabilir. Alara Han'ın portali ise ne ana tipe ne de onun çeşitlemelerine benzer. Taşıntı yapan kenarları bulunmasına rağmen bunlar portal girintisini hazırlamazlar. Pek az olan basık

102 Aysıl Tükel Yavuz, 2000, s.245.

103 Rahmi Hüseyin Ünal, "Osmanlı Öncesi Anadolu – Türk Mimarisinde Taçkapılar", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*, No:14, Ticaret Matbaacılık T.A.Ş., İzmir 1982, s.56.

kemerli han portallerine örnek olarak Şarapsa Han'ın mescit portalı ve Eshab-ı Kehf Han'ınki verebilir¹⁰⁴.

2.2.2.Kapılar

Selçuklu dönemi yapılarında kapı kanatlarının 16 cm.-22 cm. taşan dışların arkasında, duvar kalınlığı yönünde, tek veya çift kanat olarak açıldığı, kanatların yapıya takıldığı kuş denen yuvalardan anlaşılmaktadır. Bu gözlemi, bütün yapı türlerine genellememiz mümkündür. Çok az sayıda türbe, cami gibi yapıda, genellikle bezeli, özgün kapı kanadı vardır. Hanların hiçbirinde özgün kapı kanadı bulunmamaktadır. Nasıl olduklarına ilişkin kaynak bilgisi de yoktur. Büyük giriş kapılarının, Osmanlı Döneminde neye benzediği bilinmektedir. İki kanatlı kalın ahşap kapıların üzerine iri kabaralı başları olan çivilerle çakılan, birbiri üzerine biraz bindirilmiş demir şeritler kaplanmıştı. Osmanlı Dönemi portal kapıları daha önceki dönemlerin tasarım özelliklerini taşıyabilir ancak böyle olduğuna ilişkin kaynak bilgisi bile yoktur. Oda kapılarının taşıma detayları, yapılardaki izlerden giderek, portallere benzemektedir. Kanatlar genelde tektir. Ancak bunlar için de bilinirlik derecesi portallerden farklı değildir¹⁰⁵.

2.2.3.Pencereler

Pencereler dıştan içe şevlenen, küçük boyutlu, diklemesine dikdörtgen açıklıklar olup mazgal pencere denilen tiptedir. Pencerelerin kepenk veya benzeri bir öge ile kapandığını gösteren hiç bir iz yoktur bu nedenle pencereden çok delik niteliğindedirler. İç zeminden en az 1.80 m. yükseklikte yerleştirilmiş olmaları dışarı bakma veya gözetleme amacını gütmediklerini göstermektedir.

2.2.4.Dendan

Selçuklu hanlarında duvar bitişlerine ilişkin net bir bilgi bulunmamaktadır. Aynı veri ve bilgi eksikliği cami, medrese, türbe gibi yapılarda da vardır. Bunların bir kısmı onarımlarda olduğu seviyede dondurulmuş bir kısmı ise bir silme ile tamamlanmıştır. Onarılmış birkaç örnekte silmenin özgün olduğunu gösteren bir iz okunamamaktadır. Bazı yapılarda duvarların üzerinde silme yerine dendan vardır. Kervansaraylar dışındaki diğer tür yapılarda dendan kullanılmasının yanısıra özgün silmeli örneklerin

104 Ayşıl Tükel Yavuz, "Alara Hanın Tanıtılması ve Değerlendirilmesi", *Bellekten*, Cilt:33, Sayı: 129-132, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1969, s.443.

105 Doğan Kuban, "*Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2002, s.233.

azlığı, dendanın aslında daha yaygın bir biçimde, silme gibi bir duvar bitirme ögesi olduğu kanısını uyandırmaktadır. Dendanlar mimari elemanları hareketli bir biçimde tamamlamaları nedeniyle biçimsel olarak da kullanılmıştır. Birçok mihrabın üstünün dendanlarla tamamlanması biçimsel bir kullanımın göstergesidir¹⁰⁶.

Kervansarayların dendan ve payandalarını savunma gibi işlevsel bir açıdan biçimsel bir açığa kadar uzanan bir yelpaze içinde birden fazla amaca hizmet eden ögeler olarak değerlendirmek genel çerçevede mümkündür. Dendanları halen mevcut hanların azlığı, karşılaştırma imkanını ortadan kaldırmakta ise de yine diğer Selçuklu binaları da gözönünde tutularak bir genellemeye gidilirse; genellikle dış duvarları kesme taş olanların dendanları kesme taş (Obruk Han gibi), moloz taşla örülmüş olanların dendanları ise, Şarapsa Han gibi moloz taştandır. Ancak Alara Han örneğinde görüldüğü üzere bu bir kural değildir¹⁰⁷.

2.2.5. Merdiven

Selçuklu Hanlarında merdivenler; genellikle çatının bakımının yapılabilmesi ve çatının savunma amaçlı kullanılabilmesi için çatıya çıkmak için bir de mescit portalin üstünde, ya da köşk mescit olduğu zaman kullanılır.

Ağzıkara, Kayseri Sultan ve İshaklı Han'ların köşk mescitlerinin merdivenleri çok plastik bir anlayışadır.

Çatıya çıkan merdivenler ise, Karatay ve Avanos Sarı Han'larda olduğu gibi daha sade elemanlardır. Ayşıl Tükel Yavuz, yaptıkları araştırmalar sonucunda kırktan fazla kervansarayda, merdivenin bulunması olası kısımları yıkık olduğu için bilgi toplanamadığını, ancak onbeşinde çatıya çıkan bir merdivene veya izlerine rastladıklarını, onaltı kervansarayın bilgi verecek sağlamlıkta olmasına karşın çatı merdiveninin izlenmediğini ve bu yapıların onikisinin yalnızca barınaktan oluşan han yapıları olduğunu belirtmekte ve bu sebeplerle söz konusu kervansaraylarda savunmaktan çok korunmanın amaçlandığı sonucuna vardıklarını belirtmektedir¹⁰⁸.

Çatı merdivenleri çoğunlukla avlu duvarlarında yer almakta ve duvardan taşan konsol basamaklardan oluşmaktadır. Çoğunun basamaklarının dış ve alt yüzleri oyma olarak bezenmiştir. Bazı hanlarda merdiven avlunun taç kapı cephesi üzerindedir.

106 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.257, 258.

107 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.257, 259.

108 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.258.

Karatay ve Kesikköprü Hanlarındaki giriş eyvanın solunda, Kayseri Sultan Han'inki ise sağındadır. Bazılarında ise avlunun yan cephelerindedir. Ağzıkara Han'daki güney, Denizli Akhan'daki ise kuzey yan cephededir. Aksaray Sultan ve Avanos Sarı Han'larda merdiven avlunun portal cephesinin köşesinde, aynı biçimde çözülmüştür¹⁰⁹.

Alara ve Hatun Han'larda merdiven bir eyvanın içindedir. Alara Han'da çeşme eyvanının dış duvarına koşut olarak başlamakta ve ön cephenin doğudaki payandasının içinde devam etmektedir. Alara Han gibi eşodaklı bir planı olan Mama Hatun Kervansarayı'nda merdiven giriş kanadındaki servis mekanları arasında fakat kendi başına yer almaktadır¹¹⁰.

Çardak ve Kadın Han'da, her iki hanın da hem barınak hem servis kısımları olmasına karşın, merdivenler servis mekanları civarında değil barınak kısmının içinde yer almaktadır¹¹¹. Evdir Han'da merdiven güney galerilerin arka duvarında tümüyle payandanın içindedir.

Kervansaraylarda varlığı izlenilebilen merdivenlerin çoğunluğunun kesme taştan ve duvardan konsol olarak az bir kısım kervansaraydada yığma olarak yapıldığı gözlemlenmektedir. Konsol merdivenler kırıldığı zaman yine de duvarda izlerini görmek mümkün olduğundan saptanabilen örneklerin çoğu konsol merdivenlerdir. Yığma merdivenlerde basamaklar duvar taşları arasına girerek duvarla bütünleşmediğinden merdiven yıkıldığı zaman izini bulmak mümkün olmamaktadır. Çatıya ulaşmak için tonozda açılan deliğin etrafındaki birkaç taş yıkılınca ve altta da basamaklar olmayınca hiç bir ipucu kalmamakta, tonozda herhangi bir yıkık kısım haline gelmektedir. Bu nedenlerle aslında Çardak ve Kadın Han'lardaki gibi barınak kısmında yığma merdivenleri olan kervansarayların sayıca daha fazla olduğunu varsaymak mümkün olabilir¹¹².

Daha sağlam durumda fakat merdiveni bulunmayan kervansarayların bir kısmında ise sabit ahşap merdivenlerin varlığı da düşünülebilir. Bu gruptaki kervansarayların çok büyük boyutlu ve yüksek yapılar olmaması dolayısıyla, bu

109 Aysıl Tükel Yavuz, 1992, s.258.

110 Aysıl Tükel Yavuz, 1992, s.258.

111 N. Fersan Akın, "The Çardak Kervansarayı", Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Basılmamış Restorasyon Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1974, s.32.

112 Aysıl Tükel Yavuz, 1992, s.258.

kervansaraylarda ahşap bir merdiven kolay ve akılcı bir çözüm olarak kullanılmış olabilir. Ayşıl Tükel Yavuz, bu tür merdivenlerin örneğin Kırkgöz ve Kargı Hanlarda kullanılmış olma olasılığının bulunduğunu söylemektedir¹¹³.

Çatıları savunma amaçlı kullanılmayan, özellikle yalnız barınak kısmı olan hanlarda çatıya çıkış bakım dışında gerekli değildir. Bu tür kervansaraylarda merdivene rastlanmamasının sebebinin senede bir veya birkaç kez yapılacak bir iş için taşınır merdiven kullanılması olabileceği düşünülmektedir¹¹⁴.

2.2.6. Tandır

Selçuklu dönemi hanlarında ısınma ve pişirme için tandır kullanıldığı saptanmıştır. Tandırın hanların sekilerinde belirli aralıklarla yer aldığı Susuz Han'ın onarımı sırasında ortaya çıkmıştır. Tandır, hem ısınma hem pişirme için kullanılmıştır. Özellikle iki işlevin bir ögede birleşmesi ile yapılarda bacalı ocağı olan bir mutfak mekânı arayışı son bulmuştur¹¹⁵. Az yakıtla yanan ve ısıyı muhafaza eden tandırılar, bu dönem mimarisi içinde rasyonel ısınma ve pişirme araçlarıdır.

Tonozların sırtında yer alan delikler ahırın kokusunu çektiği gibi, tandır için gerekli havalandırmayı da gerçekleştirmiştir.

2.2.7. Süsleme

Kervansarayların tasarımında işlevsellik ağırlık taşıdığından bunlar süslü yapılar değildir. Anadolu Selçuklu kervansaraylarında süsleme taçkapı, köşe kuleleri, payandalar, saçak silmeleri, çörtlenler, köşk mescit, mescit, hamam, çeşme, eyvan duvarları ve kemerler, avlu revakları, konsol, merdiven gibi öge ve mekanlarda görülmektedir. Anıtsal taçkapıları ve varsa köşk mescitleri süslemelerin en yoğun olduğu bölümleridir.

Bu yapılarda geometrik, bitkisel, yazı, figürlü ve mimari formlar olmak üzere beş tür süsleme tercih edilmiştir. Geometrik süsleme çeşitliliği ve yaygın kullanımı dışında yıldız örgülerin hakim olduğu güçlü evren imgesiyle hanları diğer örneklerden ayırır. Bitkisel süsleme az sayıda yapıda ve sınırlı bir yüzeyde görülmektedir. Yazı yapım / onarım ve sanatçı kitabelerinde farklı biçimdeki levhalarda sülüs hatlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir grup handa görülen figürlü süsleme Ortaçağ insanının düş-

113 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.258.

114 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.258.

115 Ayşıl Tükel Yavuz, 2000, s.246.

fantastik dünyasını ortaya koymaktadır. Yerleşim merkezlerinden uzak konumu gereği korunaklı olarak inşa edilen hanların özellikle cephelerinde, taçkapılarında yada giriş eyvanı çevresinde yoğunlaşan hayvan figürlü bezemelerin baniyi ve yapısını nazara, tehlikelere karşı korumaları amacıyla yapılmış olduklarını düşündürmektedir. Mimari formlardan mukarnas farklı yüzeylerde, nişlerde, konsollarda yarattığı derinlik etkisiyle bezemeyi zenginleştirir¹¹⁶.

Kervansarayların loş ve yüksek sahınları, daha yüksek orta sahnın orta açıklığındaki fenerden bu mekana dağılan ışık, mazgal pencereleri ile delinmiş masif duvarlar, basit ve strüktürel geometri, avluların değişik ritimlerle vurgulanan bölümleri ve ortalarındaki diğer öğelere göre daha bezemeli iki katlı, altı boş mescitler ve onlara çıkan merdivenlerin plastiği bu yapılara özgün ve etkili bir mimari karakter kazandırmıştır¹¹⁷.

2.3. Strüktür ve Malzeme Özellikleri

2.3.1. Temeller

Selçuklu dönemi yapılarında, temel hakkında çok az bilgi vardır. Selçuk Üniversitesi tarafından yapılan kazılar sırasında, bazı hanların barınak kısmında tonozları taşıyan iç duvarların altındaki temellerinin devamlı olduğu ve bu duvarlarda açılan kemer dizilerinin arasında ayak boyutlarına inen duvar parçaları hizasında, iki duvarın birbirine bağlandığı görülmüştür¹¹⁸. İncir Han'ın avlusunda yapılan kazılar sonucunda bu yapının temellerinin sürekli olduğu görülmüştür¹¹⁹.

2.3.2. Düşey Taşıyıcı Elemanlar

Kervansarayların tasarımında işlevsellik ağırlık taşımaktadır. Bütün kervansaraylar çok sağlam ve kalın bir cidar içindedir. Genelde iki yüzü de kesme taş olan duvarlarda her iki tarafta da birer sıra taş örüldükten sonra ortasına moloz taş ve harç doldurulmuştur. Dış duvarların kalınlığı 1.20 m. - 2.40 m. arasında değişmektedir. Susuz Han'ın dış duvarları 1.76 m- 1.89 m, Şarapsa Han dış duvarları 1.60 m. - 1.70

116 Nermin Şaman Doğan -Muhammet Görür, "Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Süsleme", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Editör Hakkı Acun, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s.452-453.

117 Doğan Kuban, *a.g.e.*, s.227-244.

118 Aysıl Tükel Yavuz, 2000, s.246.

119 Rahmi Hüseyin Ünal, "Burdur/Bucak İncir Hanında Temel Araştırmaları ve Temizlik Çalışmaları, Eylül 1992", Vakıflar Genel Müdürlüğü 150302002-RP002 Nollu Arşivi, s.5-6.

m., Alara Han dış duvarları 1.50 m. - 1.60 m'dir. Bazılarında barınak kısmının duvarları avlununkinden daha kalındır, örneğin orta büyüklükte bir kervansaray olan Çardak Han'ın kapalı kısmının duvarları 1.80 m. - 2.20 m. arasında, avlunun duvarları ise 1.40 m. -1.70 m. arasında¹²⁰, Kırkgöz Han'ın kapalı kısmının duvarları 2.00 m. - 2.10 m. arasında, avlunun duvarları ise 1.05 m. -1.20 m. arasında değişmektedir. Genellikle kesme taş olan bu duvarlar pencere açıklıkları ile delinmiştir. Birçok yalnız barınak kısmı olan ve küçük boyutlu avlulu handa bu pencereler de yoktur.

Hanların özellikle barınak kısımlarında, içte birbirine koşut beşik tonozları taşıyan ögeler ayak olarak tanımlanagelmıştır. Bazı tonozlu camilerde tonozlar ayaklar ve onların üstündeki kemerlerle taşınmaktadır. Ancak hanlarda durum böyle değildir. Hanlarda birbirine koşut beşik tonozları ayaklar değil, duvarlar taşımaktadır. İki tonoz arasında boydan boya uzanan duvarlar, galeriler arasında bağlantı kurabilmek için kemerlerle boşaltılmış ve kemerler arasında kalan duvar parçaları ayak kadar daralmıştır. Ayaklaşan duvar parçalarının derinlikleri duvar kadar, uzunlukları ise farklıdır. Bazı hanlarda, Duhan ve Melleç'teki Hanlar'da olduğu gibi, kemerler arasında daha uzun olan duvar parçaları duvarın varlığını daha açık seçik biçimde hissettirmektedir¹²¹.

2.3.3. Yatay Taşıyıcı Elemanlar

Hanlarda; basık kemer, iki merkezli sivri kemer ve iki merkezli sivri atkı kemeri gibi çeşitli tip kemerler bulunmaktadır. Basık kemerler genellikle giriş kapısı üzerinde yer almaktadır. Tonozların arasında yer alan duvarlarda boşaltma yapmak için kullanılan kemerlerde vardır. Bunların dışında tonozların altında da iki merkezli sivri atkı kemerleri bulunmaktadır. Bunlar daha ince kemerler olup, yok olan üst kısımlarından tonozla harçla bağlandıkları görülmektedir. Tonozlar bu kemerler olmadan kendilerini taşıyabilseler de ek yükler geldiğinde, bu kemerler tonozlara destek olmaktadır. Kervansarayların çoğunluğunun kalın dış duvarları payandalarla desteklenmiştir. Ancak payandaları bulunmayan hanlar da mevcuttur. Altınapa Han, Kuruçeşme Han, Eli Kesik Hanın barınak kısmı, İshaklı Han, Eğret Han, Zalmanda Han, Bor yakınlarındaki Han, Zıvarık Han ve Mirçinge Han'da payanda bulunmamaktadır¹²².

120 N.Fersan Akın, *a.g.t.*, s.31.

121 Aysel Tükel Yavuz, 1992, s.256.

122 Aysel Tükel Yavuz, 1992, s.255.

Küçük veya orta boyutlu kervansarayların ve yalnızca barınak kısmı olanların bazılarında payanda vardır bazılarında ise yoktur. Büyük boyutlu hanların hepsinde dış duvarlar payandalıdır ve payandaların sayısı hanların büyüklüklerine oranla artmaktadır. Bu oran içinde payanda sayısı iki ile yirmidört arasında değişebilmektedir. Örneğin küçük boyutlu hanlarda Kayseri Sarı Han'da iki, Çiftlik Han'da altı, orta boyutlu hanlardan Goncalı Akhan'da altı, Durak Han'da onbir, büyük boyutlu Karatay Han'da onsekiz, Aksaray Sultan Han'da yirmidört payanda vardır.

Payandalar genellikle her duvarda simetrik olarak yerleştirilmiştir fakat bazı kervansaraylarda her duvarda payanda bulunmadığı izlenmektedir. Alara Han'ın yandaki tepeye yaslanan doğu duvarında payanda yoktur. Eshab-ı Kehf Han'ın yalnızca yola bakan doğu duvarında, Hekim Han'ın bir tek uzun duvarında payandalar vardır. Bazı avlulu kervansaraylarda payandalar Kayseri Sarı Han'da olduğu gibi yalnızca barınak kısmında veya Obruk Han'da olduğu gibi yalnızca avlu duvarlarında yer almaktadır. Bütün bu çeşitlilik içinde yine de simetrik olarak belirli aralıklarla yerleştirilmiş payandalar çoğunluktadır. Payandalar duvarların üzerinde olduğu gibi köşelerde de yer almakta ve barınak kısmının dış köşelerinin yanısıra Kayseri Sultan Han, Ağzıkara Han gibi hanların avlu köşelerinde daha sık izlenmektedir.

Payandaların planları çoğunlukla dikdörtgen, kare, yarım daire, üçgen, yarım sekizgen ve yarım yıldızdır. Dairesel, çokgen, yıldız ve dilimli planlı payandalar daha çok köşelerde kullanılmıştır. Genellikle bir handa çeşitli türleri birarada kullanılmış hatta Aksaray Sultan Han örneğinde olduğu gibi, hanın süsleyici elemanları haline gelmişlerdir. Üçgen payanda daha az kullanılan bir tip olup örneklerine, Ertokuş, Çardak, Avanos yakınındaki Sarı, Şarapsa ve Kargı Han'larda rastlıyoruz. Selçuklu mimarisinde bu tür payanda hanlardan başka ancak türbelerde görülmektedir. Kervansaraylarda uzun yan duvarlar üzerinde tonozla köşü duvara yerleştirilmiş, payandalar tonozun yana doğru açılmasını önlemektedir. Payandalar arasındaki mesafe, yaklaşık olarak, Şarapsa Han'da 6 m., Ortapayam Han'da 13 m. civarındadır ve tonoz açıklığı ile orantılıdır. Kırkgöz Han'da mesafe 7m. civarındadır ancak bu hanın duvarları diğer ikisinden daha kalındır. En büyük açıklıklı Ortapayam Han'ın tonozunu duvarları ve payandaları taşıyamamış, tonoz yıkılmıştır. Duvar ve tonozun birbirine köşü olduğu zaman payandaların daha işlevsel olmasına karşın, bu üç örnek dışında

payandaların dizilişi ve aralarındaki mesafe içteki tonozların duvarlara dik veya koşut olmasından etkilenmemektedir. Bu da payandalarla, tonozların yan yüklerini karşılamak kadar, duvarları sağlamlaştırmanın amaçlandığını göstermektedir. Sağlamlaştırmanın bazen ikinci bir aşamada yapıldığı hanlar da vardır. Ezinepazar ve Ertokuş Hanların bütün Durak Han'ın bazı payandaları statik gereksinmelerle sonradan eklenerek yapılar sağlamlaştırılmıştır¹²³.

Alara, Evdir ve Obruk Hanlarda girişin solundaki dikdörtgen planlı payandanın içinde merdiven bulunmaktadır. Bu kural dışı üç örnek dışında payandaların iç mekanı yoktur ne pencere veya mazgalla dışarıya açılmakta ne de çatıya bağlanmaktadır. Savunma, gözetleme yahut ta zemin ile çatı arasında bağlantı kurma özelliğine sahip değildirler. Kervansaraylara, beden duvarları seviyesinde katkıları yalnızca statik ve savunma açısından sağlamlaştırmaktır. Payandaların burç veya kule olarak kullanılmaları ancak çatı seviyesinde mümkündür. Kervansarayların çoğunda çatı bitişi yıkık olduğu için kuleleşen payandaların çatı seviyesi üzerinde yükselip yükselmediği, eğer yükseliyorsa ne kadar yükseldiğini saptamak olanağı yoktur. Onarılmış hanlarda duvar ve payandaların yükseklikleri, çatı seviyeleri ve çatı malzemesine ilişkin bilgi büsbütün kaybolmaktadır. Bazı kervansaraylarda, bazı payandaların Kızıllören Han, Ağzıkara Han gibi şimdiki durumda duvarlardan bir iki taş sırası daha yüksek olduğu izlenmektedir. Ancak bunun özgün durumlarının ifadesi mi olduğu yoksa duvarların çatıyla ve üst örtü ile bağlantılı olarak, payandalardan daha önce tahrip olduğu için mi olduğu belli değildir. Çok az sayıda ipucu veren örnekler ikinci şikkın daha mümkün olduğunu göstermektedir¹²⁴.

Payandalarının külahları olan tek örnek Tercan'daki Mama Hatun Kervansarayı'dır. Kervansarayın yarım ve dörtte üç daire planlı payandalarının hepsi birer konik külahla tamamlanmaktadır. Ancak Osmanlı dönemine inen çeşitli onarımlar sonucu duvar seviyeleri ve külah yükseklikleri ile oynandığı anlaşılmaktadır. Yine de bütün silindirik payandaların hangilerinin külahlarının özgün olduğunu kesinlikle saptamak mümkün değilse de konik külahlarla bittiğini ve kuzeybatı, güneybatı ve

123 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.255, 256.

124 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.256.

güneydoğu köşe payandalarının daha yüksek tutulduğunu ya da beden duvarların hiç birinin özgün yüksekliğinde olmadığı varsayılabilir¹²⁵.

2.3.4. Üst Örtü

Kervansarayların çoğunda, barınak bölümlerinde ahır – seki şeritleri birer boylamasına tonozla örtülmüştür. Az sayıda kervansarayda her iki şerit te tek tonoz altında toplanmıştır. Kırkgöz Han bu örneklerden biridir. Kervansarayların barınak kısımlarındaki tonozların, yönleri ne olursa olsun, genelde 4 m. ile 7 m. açıklığı olmalarına karşın Şarapsa Han'ın ve Kırkgöz Han'ın tonozları yaklaşık olarak 9 m., Ortapayam Han'ın 13 m. civarındadır¹²⁶.

Sahın sayısının beş olduğu hanlarda tonozlar yatay olarak sıralanır, yalnızca ortadaki tonoz diğerlerini keserek dik devam eder ve ortasında ışıklık kubbesi yer alır. Beş açıklıklı barınaklardan Öresin Han'ın beşik tonozları her iki aksın ortasında kubbesi olan bir şema oluşturmakta, tonozlar kenarlarda dış duvarlara koşut, aralardaki kısımlarda da uzun duvarlara koşut olarak uzanmaktadır¹²⁷.

Eşodaklı plan tipindeki hanlardan Mirçinge Han ve Yer Han'da ahır tonozları kesilmeyip verevlemesine katlanarak devam etmektedir. Tonozların verev kesişmeleri ve halkaların dört kenarda da devam etmesi plan tipini çok daha çarpıcı yapmaktadır.

Süslü tonozlar Selçuklu mimarisinde çok kullanılmış unsurlar olup hanlarda da önemli bir mekanı örtmek için yıldız tonozun kullanıldığı görülmektedir. Alara Han'da çeşme eyvanında, Karatay Han'da türbenin ve Kayseri Sultan Han'da taçkapı önündeki mekanın üstünde çok muntazam olarak yıldız tonoz örülmüştür. Bu örnekler arasında yalnızca Alara Han'daki yıldız tonozun ortasında ışıklık vardır ki bu da fonksiyonuna uygun düşmektedir¹²⁸.

Selçuklu Hanlarının pek azının üst yapısı zamanımıza kadar kaldığından çatı ve dam örtüleri hakkında bir genellemeye varmak zordur. Ancak diğer Selçuklu binalarına da bakarak Şarapsa ve Alara Han gibi bazılarının toprak, Aksaray Sultan Han, Avanos yakınındaki Sarı Han ve Susuz Han gibi bazılarının kesme taş ve hatta Konya Karatay Mescidinde görüldüğü gibi, bazılarının da tuğla ile örtülü olduğuna karar vermek mümkündür.

125 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.257.

126 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.256.

127 Ayşıl Tükel Yavuz, 1992, s.263.

128 Ayşıl Tükel Yavuz, 1969, s.452.

Günümüze kalmış örnekleri az da olsa çatının savunma amacı ile kullanıldığı varsayılırsa, çatıda farklı seviyeler olsa da, bu seviyelerin oldukça düz olmasını gerektirmektedir¹²⁹.

2.3.5.Malzeme ve Teknik

Kervansaraylar Anadolu Selçuklu saltanatının kudretinin büyüklüğünü ve teşkilatının sağlamlığını gösteren abidevi yapılardır. Dini yapılarda zaman zaman tuğla ve bazen tuğla, kesme taş karışımı değişik malzeme kullanılmış olmasına rağmen hanlar tamamen taştan yapılmıştır. Kesme taş binanın mühim ve hemen görülen kısımlarında, türbe veya köşk mescit gibi önemli mekanlarda ve mühim strüktürel kısımlarda kullanılmış ve ikinci derecede önemli kısımları ise molozla örülmüştür. Ancak kesme ve moloz taş kullanılma oranı malzemenin bulunmasının yanısıra binanın önemine ve maddi yeteneklerine göre değişir¹³⁰.

129 Aysıl Tükel Yavuz, 1992, s.258.

130 Oktay Aslanapa; *Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişmesi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2007, s. 112.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.KORUMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Korumanın sözlük anlamı; tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların, doğal değerlerin ya da kent parçalarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli önlemlerin alınmasıdır¹³¹. Koruma ile ilgili tüzüklerde ise koruma kavramı için genel olarak yapılan tanımlamalarda, bir varlığın anlaşılması, tarihinin ve anlamının bilinmesi, fiziksel olarak kullanılmasının sağlanması, gerekirse onarımı ve niteliklerinin yükseltilmesi için tasarlanan tüm işlemler ya da dünya üzerindeki tekrar üretilemeyen sınırlı kaynakları, yani doğal ve insanoğlunun yarattığı kültür ürünlerinin tümünü içeren evrensel bir işlem biçimi olarak ifade edilmiştir¹³².

Venedik Tüzüğüne göre, koruma kavramda ve karar vermede gerekli özellikleri ve yaklaşımları, restorasyon ise, uygulamada ve teknik düzeydeki genel konuları ve metodolojiyi kapsayan kavramlar olarak tanımlanmıştır¹³³. Tüm bu tanımlardan da korumanın bir eski eser tutkunluğu olmayıp, insanın fiziksel çevresini değerlendirmesinin çağdaş bir aşaması olduğu anlaşılmaktadır .

Kültür varlıklarını koruma olgusu, kültür sürekliliğini sağlayan en temel girdilerden biridir. XIX. yüzyılda seçkin anıtsal yapıların ve sanat değeri yüksek taşınır eserlerin korunması kapsamında başlayan koruma fikri, zaman içinde tarihsel ve sanatsal açıdan değerli görülen alanların da korunması gibi bir içerik kazanmıştır. Günümüzde ise koruma kapsamı ve uygulamaları konusundaki tartışmalar, XX. yüzyılın sona ermesi ve bu yüzyıl yapılarının da mimari miras olarak yeni bir kimlik kazanması ile korumanın temel ölçütlerinin yeniden ele alınması gerektiği üzerinde yoğunlaşmıştır¹³⁴.

Türkiye’de koruma bilincinin oluşumunda, 1848’de ilk müzenin açılması, Cumhuriyetin kurulması ile birlikte kültürel mirasa yönelik tespit çalışmalarının

131 Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, YEM Yayınları, İstanbul, 1988, s.274.

132 Can Binan, *Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğünden Günümüze Düşünsel Gelişiminin Uluslararası Evrim Süreci*, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1999, s.13, 16, 18,167.

133 Cevat Erder, “Venedik Tüzüğü Bir Anıt Gibi Korunmalıdır”, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1977 s.169,170.

134 Elvan Ebru Omay Polat – Cengiz Can , “Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirasın Korunması: Tanım, Kapsam ve Sorunlar”, *Korumada 50 Yıl*, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2005, s.283.

yapılması ve 1930'larda eski eserler ile ilgili koruma encümenlerinin kurulmasının etkili olmasına karşın, doğrudan korumaya yönelik ilk yasanın GEEAYK (Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu) kurulmasını amaçladığı, kuramsal korumaya yönelik yasanın ise 1973'te çıkarıldığı görülmektedir¹³⁵.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, tek yapı niteliğindeki anıtsal yapılardaki koruma; genellikle bir kurumun denetiminde, belli bir sistem içinde çözümlenmiştir. Günümüzde, çağdaş koruma kavramı, kuramsal ve kısmen de uygulama düzeyinde olmasına karşın, yöntemsel, yasal ve yönetsel yaptırımlar ile oluşan olumsuz durum ve açmazlar nedeniyle, Türkiye'de koruma çoğu kez koruyamama gerçeğine dönüşmüştür. Büyük oranda yeniden yapma ve hiçbir zaman bilinemeyecek, aslına uygun olarak restore etmeye çalışan bir uygulama pratiği ile restorasyon projeleri hazırlanmadan yapılan onarımlar hala geçerliliğini korumaktadır. Uzun yıllar boyunca, yapılan işin niteliğine değil niceliğine değer veren sistemin sonunda yüklenicileri eski eser restorasyonlarında da her şey yeniden yapılabilir eğilimi içine sokmuş, birçok yapının yeniden yapılarak tahrip olmasına sebep olmuş ve korumanın; kültür mirasının özgün özellikleri ile iletimi amacına ulaşamamıştır¹³⁶.

Kültür Bakanlığının, turizmin ülke sathına yaygınlaştırılması politikası çerçevesinde yürüttüğü çalışmalardan birisi olan İpek Yolu Projesi ile, kültürel mirasımızın en önemli unsurlarından olan ve çoğu doğaya ve çevresel etkenlere yenik düşmüş bulunan kervansarayların korunması, bir koruma kullanma dengesi içinde yaşatılarak tarihi İpek yolunun canlandırılması planlanmıştır. Kervansarayların turizm amaçlı kullanılabilmelerine olanak sağlayacak bir işbirliği protokolü Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Bakanlığın arasında 22 Şubat 1993 tarihinde imzalanmıştır. Bu protokol ile, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından idare edilen eski eser nitelikli kervansarayların, adı geçen Genel Müdürlük tarafından 2886 sayılı Devlet İhale Kanununa göre ve Bakanlığın işbirliği ile ihale edilerek, restore et-işlet-devret modeli çerçevesinde turizme kazandırılmaları hedeflenmiştir.

135 Gül Asatekin, "Tarihsel Çevre Korumanın Kuramsal Çerçevesi", *Tarihsel Çevre ve Sorunları Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 1993, s.2.

136 Can Binan, "13.yy Anadolu Kervansarayları Koruma Ölçütleri Üzerine Bir Araştırma", İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri, Doktora Tezi, İstanbul, 1990, s.1,24

Korumanın ana amacı, yok olmanın kaçınılmazlığını kabul ederek yapıların ömrünün uzatılması ve fiziksel ve kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasıdır¹³⁷. Özgün değerleriyle korunmayan bir yapının sonunda yokolması kaçınılmazdır. Koruma çalışmalarının başarılı olabilmesi için, çalışmaları koordine edip denetleyen yürütücü bir örgüt ve bu çabaları destekleyen yerel sakinler, kullanıcı ve işletmecinin katkısı ve desteği olmalıdır.

Antalya-Burdur arasında yeralan tarihi kervansarayların sahipleri veya işletmecileri bu yapıları tahrip etmeden geleceğe aktarabilecek istek ve bilince sahip olmalıdır. Bu nedenle koruma çalışmalarının başında, tarihi kervansarayların sahiplerinin, işletmecilerinin ve kullanıcılarının bilgilendirilmesi, restorasyon çalışmalarının onlara getireceği kaynak ve konfora dönük katkı kadar prestij boyutlarının da açıklanması gereklidir. Korumanın, sadece yapı ya da yapı gruplarının fiziksel bir düzenleme boyutunun çok ötesinde, o bölgede yaşayan insan ile sosyal ve kültürel açıdan bütünleştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle korunmak istenen nesne, belirli bir insan etkileşimleri dizisi ve değişmesi içinde ele alınırsa korunabilir.

Kervansarayların plan tipleri, mekânsal özelliklerine bağlı olarak koruma ölçütlerinin saptanması için yapılacak koruma çalışmalarında tek yapı ölçeğindeki çalışmalar ile çevre ölçeğindeki çalışmaların birbirini destekleyerek gelişmesi gerekliliğine bağlı olarak oluşturulan kuramsal yaklaşımlar, analiz-algılama, değerlendirme ve karar-öneri aşamalarını gerektirir. Antalya-Burdur arasında yeralan kervansarayların plan tipleri ve mekânsal özelliklerine bağlı olarak değerlendirilmesi için uygulanacak aşamalar şu şekilde sıralanmıştır:

Analiz-Algılama Aşaması

Kervansarayların mevcut durumunun tespiti (rölöve ve tanımlamalarla belgeleme),

Kervansarayların yapım dönemine ait bilgilerin sağlanması, günümüze ait sözlü, yazılı, çizili, görsel bilgi ve belgelerin elde edilmesi,

Yapının konum, plan ve cephe özellikleri, mekansal, yapısal ve mimari elemanlarının çözümlenmesi,

137 Walter Frold, "Anıtlar, Bakım ve Onarımları", (Çeviren: B.Özer), *Akademi Dergisi*, İstanbul, 1966, S.5, s.4,10.

Kervansaraylardaki sorunların saptanması (yapısal durum ve malzeme bozulma nedenlerinin tespiti).

Değerlendirme Aşaması

Toplanan bilgilerin değerlendirme ve yorumlarının yapılması,

Kervansarayların mimari açıdan değerlendirilmesi ile farklı tiplerin ortaya konması,

Kervansarayların mimari değerleri, yapısal durum, değişmişlik, kullanılabilirlik ve konfor durumu bağlamında sorun tiplerinin karşılaştırılarak genel sorun tiplerinin ortaya konması.

Sentez (Karar - Öneri) Aşaması

Koruma ve restorasyon ilkelerinin tanımı

Elde edilen değer ve sorunlara yönelik koruma ölçütlerinin belirlenmesi,

Uygun işlev seçimi.

Genel olarak, Antalya-Burdur arasında yer alan kervansarayların koruma sorunlarının çözümü için, kervansarayların mimari değerleri ve korunma nedenlerinin ortaya konulduğu analiz, bütün içindeki yerinin, sosyo-ekonomik, kültürel, fiziksel özelliklerinin belirleneceği değerlendirme, bunlara bağlı olarak geliştirilen kısa ve uzun dönemli koruma ölçütlerinin yapıldığı karar aşamalarının yapılması gerekir.

2. KERVANSARAYLARDA KORUNACAK DEĞERLER, DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ VE BUNLARIN ANTALYA-BURDUR ARASINDA YERALAN KERVANSARAYLAR İLE İLİŞKİLENDİRİLMESİ

2.1. Kervansaraylarda Korunacak Değerler, Değerlendirme Ölçütleri

Çağdaş koruma kavramı içinde korunması gerekli yapıların belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde çeşitli kriterler ortaya konulmuştur. Türkiye’de 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası’nın 5226 sayılı Yasa ile değişik 3. maddesinde kültür varlıklarının belgelenmesinde aranan ölçütler; zaman, nitelik ve mekan boyutu olarak özetlenmektedir¹³⁸.

Geçmişten günümüze ulaşan yapılar ile günümüzde veya çok yakın geçmişte yapılmış bir yapı zaman kısıtlaması olmaksızın, önem ve özellikleri bakımından kültür

138 Emre Madran, “ Modern Mimarlık Ürünlerinin Belgelenmesi ve Korunması Süreci İçin Bazı Notlar”, *Mimarlık Dergisi*, Ankara, 2006, s. 20-22.

varlığı niteliği kazanabilir. Genel olarak bir yapının korunacak yapı statüsü kazanması için gerekli niteliksel ölçütleri;

-Yaş, gelenekler, süreklilik, anılar, efsaneler, dini, simgesel duygular vb. içsel değerler ile,

-Kültürel (belgesel, tarihi, arkeolojik, estetik, simgesel, mimari, kentsel) ve

-Kullanımsal (işlevsel, ekonomik, sosyal ve politik) gibi dışsal değerlerin birleşimi olarak belirlenmektedir¹³⁹.

Bunların dışında, bir taşınmazın mimari, tarihi, estetik, arkeolojik, sanat, belge, anı, simge, ekonomik değerlere sahip olması ve strüktürel, dekoratif, yapısal durum, malzeme, yapım teknolojisi, şekil bakımından özellik göstermesi gibi ölçütleri içermesi de öngörülmektedir. Bu değer ve ölçütlere sahip olan taşınmazlar, yerüstü, yeraltı ve su altında bulunma durumları ile herhangi bir mekan boyutunda olabilirler.

Tarihi yapılar ve onların bulunduğu fiziksel çevre, kendisini oluşturan toplumun sosyal, ekonomik, politik, kültürel, psikolojik, tarihsel birikimlerinin göstergesidir. Çağdaş kentleşme sorunları bakımsızlık, malzemenin yıpranması, doğal afetler, yeni yapılanma baskıları sonucu tarihi yapılarda fiziksel ve kimyasal değişimler oluşmaktadır. Kullanımdan kaynaklı olarak yapılan değişiklikler ise plan ve elemanlarda özgün biçim ve mekan ilişkilerinin kaybolmasına neden olmaktadır.

Bir yapıda içsel ve dışsal değerler olan;

Fiziksel ve çevresel değerler (malzeme, işçilik, tasarım ve ortam),

Değişim değeri (zamanla tarihi yapının bir parçası haline gelen ekler),

Özgünlük Değeri (planda, kütlede, elemanlarda, işçilikte), yapının koruma ve müdahale niteliğini etkiler.

Her bina yapıldığı dönemin yapı sanatı, üslup özellikleri, o yapıda yaşayanların nitelikleri ve yaşam biçimini somut bir şekilde anlattığından dolayı, koruma değerleri ve yöntemlerini birkaç grupta toplamakta ısrar etmek, korumacılıkta çağdaş ilerlemeyi kabul etmemek demektir¹⁴⁰.

139 Emre Madran, a.g.m., s.23.

140 Doğan Kuban, "Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar", *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 1970, S.VIII, s.342,343.

Bu bağlamda; kervansarayların taşıdıkları koruma değerleri Aksulu'nun anıtlar için belirlediği değerler ve bu değerlerin birbiri ile ilişkilerinden yararlanılarak aşağıdaki gibi tanımlanmıştır (Çizelge 1.1):

Çizelge 1.1. Antalya-Burdur arasında yer alan kervansarayların değerlerlendirmeye ölçütleri¹⁴¹

Değer	Tanım	İlgili Değer / Açıklama
1. Belgesel değer	Kervansaraylar inşa edildikleri dönemin tanıkları ve temsilcileridir.	
2. Tarihi değer		
3. Kültürel değer	Toplumsal bilinç oluşturarak, yaşam biçimi gelenek ve göreneklerini yansıtır.	
4. Enderlik değeri	Az sayıda örnekleri bulunan mekan, teknik malzeme ve biçimi barındırır.	Tipolojik değer Özgünlük değeri Estetik değer
5. Yöresel değer	Yöreye özgü mekan, teknik, malzeme ve biçimi barındırır.	
6. Tipolojik değer	Fiziksel ve işlevsel koruma ölçütlerinin ortaya koyar ve restitüsyona veri sağlar	Özgünlük değeri Enderlik değeri Yöresellik değeri
7. Özgünlük değeri	İlk tasarım ilkeleri ve uygulama tekniklerinin korunması ile dönemsel tanımları ve restitüsyon için bilgi sağlar	İşlevsel değer
8. Estetik değer	Giderek yok olan ve belli bir kültürün ürünü olan yapılar aynı zamanda estetik özellik taşır.	Konum, yöresel ve anlamsal değeri içerir
9. Konum değeri	İşlevsel koruma ölçütlerinin oluşmasını sağlar.	Mimari (tek yapı) değeri Kentsel (çevresel) değeri Kentsel bellek değeri
10. Kimlik değeri	Kentsel ve mimari bellek oluşturur	Anı ve Simgesel değer
11. İşlevsellik/ Kullanılabilirlik değeri	Özgün ve farklı kullanım olanağı verir	Sürdürülebilirlik değeri
12. Ekonomik değer	Tekrar kullanım olanağı verir	
13. Süreklilik değeri	Özgün ve farklı kullanımı ile yapıldığı dönemi yansıtır	Özgünlük ve işlevsel değer

141 Işık Aksulu, "Architectural Evaluation in a Historic Urban Structure", *The Urban Experience, International Association for People- Environment Studies, 13-15th July 1994, Manchester, 1994, s.11.*

Yapılan tanımlamalar sonucunda kervansaraylar ;

- Tasarlandıkları dönemin sosyal, kültürel, ekonomik yaşamının somut göstergeleri ve daha sonraki nesillere doğrudan bilgi aktaran örnekler olarak belgesel ve tarihsel değere,
- Yapıldığı dönemin ve bölgenin tasarım özelliklerini yansıtması açısından mimari değere,
- Plan ve cephe özellikleri, yapı elemanları, malzemesi kullanım bakımından genellikle bilinen örneklerin dışında az sayıda görülen özelliklerde olması ile enderlik değerine,
- Bölgedeki kültürel renkliliği ile yöreye özgü plan, mekan özellikler göstermesi, çevreyle uyumlu karakter taşıması ve geleneksel yapı sistemlerine sahip olmaları ile yöresel değere,
- Plan ve cephe özellikleri, seki, niş, şadırvan, fener, ışıklık, taçkapı vb. mimari öğeler ile yapıldığı dönemin mimari anlayışını, süsleme anlayışını, yapı malzemesinin kullanım biçimi, tesisat özellikleri gibi ilk tasarım ilkeleri ve uygulama tekniklerini koruması bakımından özgünlük değeri¹⁴²,
- Buldukları yerlerde algılanabilecek boyutlarda olmaları, yazılı, çizili, fotografik belgelerde ve anılarda yer edinmeleri ile yersel bellek ve konum değerine,
- Kullanılan ölçeklerde insan ve çevre boyutlarının uyumlu olması, derin bir düşüncenin yapılara yansması bakımından herkes üzerinde belli bir haz ve heyecan uyandırması ile estetik değere¹⁴³
- Özgün ve farklı kullanım durumu ile toplumun gereksinmesinin karşılayabilmesi açısından işlevsel¹⁴⁴ ve ekonomik değere¹⁴⁵,

142 Gül Asatekin, “Koruma Kuramlarında Özgünlük Kavramı Üzerine”, *Mimarlık Dergisi*, Ankara, 2003, s.356.

143 Zeynep Ahunbay, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, YEM Yayınları, İstanbul, 1996, s. 29, 31, 116-118,120-126.

144 İbrahim Bakır, “Konya- Antalya Arasındaki Selçuklu Hanlarının Korunması ve Yeniden Kullanılma Olanakları”, *Antalya 5. Selçuklu Semineri Bildiriler ve Seçkiler*, Antalya Valiliği Yayınları, Antalya, 1998, s.87-101.

145 Emre Madran-Nimet Özgönül, “Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması”, *Mimarlar Odası Yayınları*, Ankara, 2005, s.61,74.

- Günümüz çağdaş toplumunda özgün ve farklı işlevi ile toplumda bir yer bulabilmesinden kaynaklanan süreklilik değerine,
- Yapıldıkları dönemin soyut ve somut değerlerini günümüze ulaştıran yapılar aynı zamanda yapıldıkları dönemin izlerini günümüze taşıyarak eğitsel değere sahiptirler.

Kervansaraylar belgesel, tarihsel, estetik, ender, yöresel, özgün ve sürdürülebilir değerleri ile bölgedeki kültürel yapının korunmasına katkı sunmaktadır. Geçmişten günümüze ulaşan kervansaraylar, çağdaş işlev sorunları, bakımsızlık, malzemenin yıpranması, doğal afetler ve yeni yapılanma baskısı altında yok olmaktadır. Bu nedenle uygulamada öncelikle korunmaları için işlevsel, ekonomik, fiziksel ve estetik ölçütlerden yararlanarak gelecek kuşaklara aktarılmaları gerekir. Koruma ölçütleri, her yapı için yapılacak analiz ve değerlendirmeler sonucu belirlenmelidir.

Kervansaraylar için önerilen ölçütler, yapıların bir bütün olarak korunmaları, sürekliliklerinin sağlanması için işlevlendirilerek ekonomik yaşama katkı sunmaları, bünyelerinde yaşayan ve zamanla değişen elemanların estetik ve özgün özelliklerine göre fiziksel müdahale önerilerine temel teşkil edecek veriler barındırmaktadır.

2.2. Kervansaraylarda Korunacak Değerlerin Antalya-Burdur Arasında Yer alan Kervansaraylar İle İlişkilendirilmesi

Benzer formların, dokuların genel özellikleri ile gruplanması, bir araya getirilmesi, mimaride varolanın dökümü yapılarak arşivleme olanağı sunan mekânsal çözümlene yöntemi; araştırmacının belirleyeceği dönem veya yerleşkelerde yapıların, organizasyon biçimleri ve parçalarının tanımlanması, öğelerin farklılıklarının belirlenerek sınıflandırılması ve karşılaştırılmalarının yapılmasını sağlamaktadır.

Kenti oluşturan binalar, inşa edildikleri dönemin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel olgularının izlerini taşır. Yapıların planlama ilkeleri, dizilişi, cephe biçimlenişi, malzemesi, yapım tekniği gibi konularda çözümlene yöntemi, tipleri tanıyabilme, karşılaştırma ve farklılıklar aracılığı, nesnelere birbirinden ayrı düşünmek yerine onları bir bütün olarak ele alma olanağını sağlamaktadır¹⁴⁶. Öncelikle anlama, kavrama,

146 Atilla Yücel, "Mekan Okuma Aracı Olarak Tipolojik Çözümlene", Çevre, Yapı ve Tasarım, *Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği Yayınları*, Ankara, 1979, s.382.

değerlendirme daha sonra da bir çalışma aracı olarak yapılan analizler korumaya yönelik yapısalcı bir çözümleme aracı olarak kullanılabilir.

Plan tipleri ve mekânsal çözümler geleneksel yapılarla ilgili ortak değer ve sorunların tespiti ve ortak müdahale kararlarının alınabilmesi için kullanılabilir bir yöntemdir. Bu yöntemle, restorasyon ve koruma çalışmalarında yarar sağlanması yapılarıdaki düzenlemelerin mantığının kavranmasıyla mümkün olabilir. Böylece bu yapılar gittikçe yok olan bir kültürün geriye kalan parçalanmış anlamsız şekilleri olmak yerine, kültürel varlığın toplum hafızasında yer edindiği şekli ile tekrar bütünleştirilmesi ve sürekliliği sağlanabilir.

Kervansarayların konumları, cephe biçimlenişleri ve üst örtü biçimleri ile dış değerler, mekan ve mimari elemanlarının biçim, form ve mekansal ilişkileri ile iç değerler açısından incelenerek değerlendirilmesi ile Antalya-Burdur arasında yer alan kervansarayların, çeşitli nedenlerden dolayı yok olan elemanların tamamlanması, yeniden yapımları, dönemselleştirme, tanımlama, bütünleme, sağlıklaştırma vb. koruma ölçütlerinin geliştirilmesi sağlanabilir. Mekansal çözümler, tipolojik değerler vs. korumayı destekleyen müdahale biçimlerinin genel ilkeler ile belirlenmesinde yararlanılan önemli girdilerdir.

Tarihsel anıtlara yeni işlev yüklemek, koruma ilkeleri ve kullanılacak yöntemler doğrultusunda karmaşık ve tümüyle çözümlenmemiş bir konudur. Sosyo ekonomik yapının değişmesiyle işlevini yitiren kervansarayların kullanımlarının gündelik çağdaş yaşamın gereksinimlerine göre, konum tipleri göz önünde bulundurularak, anlam ve değerlerini vurgulayacak uygun düzenlemelerin yapılması ile mimari mirasın korunmasına katkı sağlanmalıdır.

Antalya-Burdur arasında yer alan kervansaraylara verilecek işlevlerde ilkeler, Fauntoukou'nun tarihi yapılar için belirlediği ilkeler göz önüne alınarak aşağıdaki gibi sıralanabilir ¹⁴⁷:

Yapının genel mimari, yapısal ve statik biçiminin korunması,

Kullanımının sosyo-ekonomik etkenlere oranla yaşayabilmesi,

Yeni işlevin mimari niteliğe uyması,

147 M.Fauntoukou, "Yunanistan'da Osmanlı Anıtlarının Onarımı", (Çev: G.Asatekin), *Mimarlık Dergisi*, Ankara, 2001, s. 41.

Yeni işlevin koruma gereksinimlerine uyumu ya da koruma gereksinimlerinin yeni işleve uyması.

Kervansaraylara, verilecek işlevlerin seçiminde yapıların kendisinden ve çevre verilerinden kaynaklanan konum ve plan tipinin etkin olması gerekmektedir. Yapıların mimari ve tarihsel niteliğini bozmadan, günümüz yaşam gereksinimleri göz önüne alınarak, mekan dizimi ve dekorasyonu bu amaçla değiştirilmeden, sosyal açıdan yararlı bir amaca hizmet edecek işlevler verilmesi amaçlanmalıdır.

Antalya-Burdur arasında yer alan kervansaraylar, geçmişten bilgi taşıyarak günümüze eski geleneklerinin tanıkları olarak ulaştıklarından, işlevlendirmede, bütün özgünlükleri ile gelecek kuşaklara iletilmeleri gerekir. Bu nedenle yapılacak koruma müdahalelerinin, teknik olarak geriye dönmeye açık, eklerin yapının tarihi verilerine geri dönüşüme engel olunmayacak biçimde ve mevcut malzemenin korunmasına olanak sağlayacak nitelikte olması gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANTALYA-BURDUR'DA YERALAN KERVANSARAY YAPILARININ ANALİZLERİ

Bu bölümde Antalya-Burdur arasında yer alan kervansaraylar tek yapı boyutunda ele alınmış, koruma ölçeğinde yeniden işlevlendirilmeleri ve karşılaşılan sorun tipleri tespit edilmiştir.

1-EVDİR HAN

1.1. Genel Tanımlama ve Mimari Özellikler

Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetinde 190 parselde kayıtlı Emdir Han, Anadolu Selçuklu döneminin önemli bir ticaret merkezi olan Antalya – Konya güzergahındaki ilk menzil handır. Antalya – Burdur yolu üzerinde Kırkgöz Han ikinci, Susuz Han üçüncü, İncir Han dördüncü durak yeridir. İncir Han'dan uzun bir mesafe sonra Eğridir Han, Ertokuş Han, Kızılören Han, Kuruçeşme Han, Altınapa Han bulunmaktadır. Ayrıca Antalya'dan çıkan bir yol, kuzeybatıya doğru uzanarak Denizli'ye bağlanmakta, daha güneyde ise Elmalı – Korkuteli üzerinden Finike'ye inmektedir¹⁴⁸. Bu duruma göre Emdir Han, biri kuzeye diğeri kuzey batıya giden iki yol üzerinde bulunmaktadır.

Emdir Han, Antalya'nın 10 km kadar kuzeyinde, Kepez mevkiinden Korkuteli istikametine giden yolda, kavşaktan yaklaşık 6 km sonra, Düzlerçamı mevkiinden 2-3 km içeride, Yukarı Karaman Köyü yakınındadır. Yapı antik Lageon şehrinin kalıntıları üzerine kurulmuştur. Hanın kuzeydoğu köşesinde harap halde bir hamam kalıntısı bulunmaktadır¹⁴⁹.

Taç kapının yüksek sivri kemeri üzerindeki, bugün yerinde olmayan beyaz mermer üzerine kazınmış üç satırlık kitabesi Süleyman Fikri Erten tarafından okunmuş ve 1940 yılında yayınlanmıştır¹⁵⁰.

Üç satırdan oluşan kitabede bazı kısımlar okunamamıştır.

Kitabe metni:

148 Aysıl Tükel Yavuz, 2000, s.243.

149 Ataman Demir, "Anadolu Selçuklu Hanları Emdir Han", *İlgi Dergisi*, 1988, S.53, s.16.

150 Süleyman Fikri Erten, *Antalya Vilayet Tarihi*, Tan Matbaası, İstanbul, 1940, s.76.

1 — السلطان الغالب عز الدنيا والدين سلطان المعالي
 2 — عليه دولة عدالامين ابوالفتح كيكافوس
 3 — بن كيهسرو برهان امير المؤمنين جاذى الاولى عشر...

151

Transkripsiyonu:

“1 – Es sultan el galip izzet dünya ve din sultan el meali

2 – Aleyhi devlet adel alemin..... ebul fetih Keykavus

3 – Bin Keyhüsrev burhan emir ül müminin cemazul ûlâ..... aşr.....

Tercümesi:

Yücelikler sultanı, din ve dünyanın saygın insanı, her yerde üstün sultan,

devlet sahibi alemlerin saydığı galip sultan, Keyhüsrev oğlu

Keykavus, müminlerin emirinin kanıtı, cemazul ûlâ on¹⁵².

Bazı kısımları okunamamış kitabeye göre Evdir Han Sultan İzzettin Keykavus I tarafından yaptırılmıştır. Kitabede hicri tarihten yalnız on okunabilmiştir. İzzettin Keykavus I H. 608- 616 / M. 1211 -1220 yılları arasında tahtta kalmıştır. Dolayısıyla (6)1? tarihinin H. 610 – 616, M. 1214 -1220 olabileceği düşünülmektedir.

Anadolu ticari hayatını geliştirmeye yönelik faaliyetler arasında Keykavus'un saltanatında Anadolu ticaretinin emniyet altına alınması amacıyla yapılan seferler yanında ticari hayatın gelişmesine yardımcı olan kervansaraylar inşasının içinde inşa edilmiş yapılardan biri de Evdir Han'dır¹⁵³.

Büyük bir avlunun etrafını çeviren iki sıra revaktan oluşan Evdir Han kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Avlunun etrafını çeviren revakların orta kısımlarında karşılıklı olarak birer eyvan bulunmaktadır. Yalnız servis bölümünden oluşan B tipi plan grubuna giren dört eyvanlı yapı, Selçuklu kervansarayları arasında oldukça farklı bir plan şemasına sahiptir. Dış ölçüleri 54m x 68m, avlunun ölçüleri 32m x 47m'dir.

Yapı malzemesi moloz ve kesme taştır.

Oldukça harap durumda olan hanın kuzey duvarı ile doğu ve batı duvarlarının kuzey kısımları büyük ölçüde yıkılmış olup taç kapı ve civarındaki birkaç kemer ve

151 Süleyman Fikri Erten, *a.g.e.*, s.76.

152 Ayşe Korkmaz, “Antalya Evdir Han Restorasyon ve İşlevlendirme Önerisi”, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s.20.

153 Ataman Demir, (1988a), s.17.

tonozdan başka harap olmayan hiçbir tarafı kalmamıştır. Yapıyı kaplamış yoğun bitki örtüsü yapının algılanması zorlaştırmaktadır.

Kervansarayaya girişin sağlandığı cephe güney cephedir (Levha 30, 31). Cephenin toplam uzunluğu 54,31 m.'dir. Cephenin ortasında taç kapı yer almaktadır (Levha 32). Taç kapının her iki tarafında birer adet payanda bulunmaktadır. Düzgün yonu taşı cephenin üst kısımlarındaki taşlar dökülmüş, dolgu malzemesi ortaya çıkmıştır. Cephenin batısındaki payanda; dışta payanda görevi görürken asıl işlevi merdivendir. Merdivenin birkaç basamağı izlenebilmektedir. Cephenin doğusundaki payanda; dikdörtgen planlıdır. Payandanın yüzeyindeki kesme taşlar dökülmüş, üst kısmı yıkılmıştır.

Taç kapı hanın en gösterişli bölümünü oluşturur. Cepheden dışarıya doğru yaklaşık olarak 2 m kadar taşan taç kapı sivri kemerli bir niş şeklindedir. Kemer nişinin içi, basık kemer girişinin üstü merkezde birleşen ve yüzeyleri istiridye kabuğu şekline getirilmiş mukarnaslarla doldurulmuştur. Taç kapı dıştan içe doğru hafifçe kavisli bordürlerle sınırlanmıştır. En dışta bir dış sırasının çerçevelediği bölüm hafif bir kavisle yarım yıldızlardan oluşan bordüre bağlanmıştır. Son çerçevenin iç kenarında muntazam zikzaklı bir frizden sonra başlayan oniki kollu yıldızların oluşturduğu geniş çerçeve ters u şeklinde taç kapıyı dolaşmaktadır. Taç kapı iki yanındaki köşe sütuncukları ile zemin kotuna ulaşmaktadır. Taç kapı yanlarında yan nişler (mihrabiye) bulunmaktadır. Mihrabiyelerin üstleri mukarnaslarla süslü taş konsollarla sonlanmaktadır.

Hanın doğu cephesi günümüzde büyük oranda yıkılmıştır (Levha 33, 34). Tüm duvarlar kesme taş olup, üst kısımlardaki taşlar düşmüştür. Cephenin toplam uzunluğu 67,78 m'dir. Duvarda köklü bitkiler yetişmiştir. Cephede üç payanda bulunmaktadır. Payandalarında üst kısımları yıkılmış, yüzeylerindeki kesme taşlar dökülüp dolgu malzemesi açığa çıkmıştır.

Hanın kuzey cephesi neredeyse temel seviyesine kadar yıkılmıştır (Levha 35, 36). Cephe boyunca zemin hizasında bir iki sıra kesme taş kalmıştır. Cephenin toplam uzunluğu 54,27 m'dir. Cephede iki payanda yer almaktadır. Payandalar zeminde belirsiz bir şekilde görülmekte, moloz yığını şeklindedir.

Cephenin ortasında küçük bir kanal binadan dışarı doğru açılmaktadır. Bu kanalın su kanalı mı yoksa pis su kanalı mı olduğu belli değildir. Osman Eravşar

cephenin güneye doğru eğimli olmasından dolayı pis su amaçlı olarak yapılmış olabileceğini belirtmektedir¹⁵⁴.

Hanın batı cephesinde de doğu cephesinde olduğu gibi üç payanda bulunmaktadır. Cephenin toplam uzunluğu 68,49 m'dir. Cephenin kuzey tarafı büyük ölçüde yıkılmıştır. Güney tarafında ise üst kısımlardaki taşlar düşmüş, bazı bölümleri yıkılmıştır. Cephenin güney köşesindeki payandasının hemen bitişiğinde, - 4,17 m kotunda bir sarnıç bulunmaktadır (Levha 37, 38). Üst örtüsü moloz taştan yapılmış olan sarnıç, kısmen yıkılmıştır. Sarnıca dik bir şevden inilmektedir. Bütün cephe, yüksek bir bitki örtüsü ve dikenlik içinde kaybolmuştur.

Güney cephedeki taç kapıdan geçtikten sonra dört taraftan çevrili avluya girilmektedir. Avlu yapının ortasında yer almakta ve bütün mekanlara servis vermektedir (Levha 39). 32 x 47 m boyutlarında açık bir mekandır. Herhangi bir zemin kaplaması bulunamamıştır.

Avluyu çevreleyen dört kenarın da ortasında birer eyvan bulunmaktadır. Yapının şu anda büyük bir kısmı yıkılmış durumda olmasına rağmen özgün plan şeması okunabilmektedir. Yapının güney ve doğusu büyük oranda ayakta olup batı ve kuzeydeki iz ve kalıntılardan da yok olan kısımların benzer ve simetrik olduğu anlaşılmaktadır. Avlu dört taraftan iki sıra revak ile çevrilmiştir. Revaklar sivri beşik tonozlarla avluya doğru yönlendirilmiştir.

Evdır Han'da mescidin yerini belirleyen herhangi bir mihrap izine rastlanmamıştır. Riefstahl, uzun kenarlarda yer alan eyvanlardan birinin mescit olabileceğini belirtmiştir ancak mihrap kalıntısına rastlamamıştır¹⁵⁵.

Han'da payandalar duvar yüzeyindedir ve dikdörtgen planlıdır. Güney cephede, taç kapının batısında yer alan payandanın içinde merdiven, doğu cephede güney tarafındaki payandanın içinde ise tuvalet bulunmaktadır (Levha 40).

Kervansarayda güneye doğru giden bir seki şeridi izlenebilmektedir. Revaklardan avluya bakan kısımda olanı sekidir. Seki yaklaşık iki taş sırası normal avlu zemininden yüksektedir. Girişten başlayarak eyvana kadar devam eden seki eyvanla

154 Osman Eravşar, "Evdır Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, (Editör: Hakkı Acun), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s.428.

155 Osman Eravşar, *a.g.m.*, s.428.

birlikte kesintiye uğrar. Eyvandan sonra aynı düzende başlayarak diğer eyvana kadar devam eder.

Yapıda toplam üç adet kapı boşluğu bulunmaktadır. Tuvalete açılan kapı boşluğu 2,24 x 0,93 m boyutlarında olup üzerinde düz bir taş lento bulunmaktadır.

Kapalı kısma açılan kapı boşluğu 2,17 x 1,00 m boyutlarındadır. Düz plana sahip kapı boşluğu üzerinde düz bir taş lento bulunmaktadır (Levha 41).

Merdivene açılan kapı ise zemin kotundan yüksekte olup kemerlidir. Genişliği 0,88 m olan kapı 1,45 m yüksekliğindedir.

Kapıların hiçbirinde kapı kanatlarıyla ilgili bir iz bulunamamıştır.

Yapıdaki üst örtüler, iki merkezli sivri beşik tonozdur. Yan yana tonozlar, birbirlerinin itme kuvvetlerini dengelerken, yüklerini iki tonoz arasında yer alan duvarlara aktarmaktadır. Bu duvarlar, yarı açık galeriler arasında bağlantı kurmak amacıyla kemerlerle boşaltılmıştır.

Yapının iç duvarlarda tonoz hizasına kadar kesme taş, tonoz bitimine kadar ise kaba yonu kesme taş veya moloz taş kullanılmıştır. Kemer üstlerinde ise ince yonu kesme taş, kaba yonu kesme taş ve moloz taş kullanılmıştır.

Yapıdaki mevcut bütün tonozlar, iki merkezli sivri beşik tonoz olup moloz taştan yapılmışlardır. Üzerlerinde sıva izleri bulunmaktadır. Yok olan tonozlar da yapıdaki diğer tonozlarla benzer olup sıvalıdır.

Yapının dış cephelerinde kesme taş kullanılmıştır. Batı dış cephede yer alan taşlardaki boyut ve örgü sistemi değişikliği, farklı dönemde yapılmış müdahalelerin sonucu olmalıdır. Doğu kısmında ise bütün bu duvarların moloz taştan yapıldığı görülmüştür. Geçirdiği onarımlara bağlı olarak farklı türde taş yapı malzemenin farklı boyutlarda kullanılmış olduğu düşünülmektedir ya da yapının mevcut kısmından elde edilen bu verilere göre, bir ihtimalle yapıya taç kapı ve çevresinden başlandığı, ancak zamanla malzeme eksikliği ya da başka özel durumlar nedeniyle bu duvarlarda kullanılan malzemelerde değişikliğe gidildiği düşünülebilir. Bu açıdan düşünülürse kuzey bölümü en son yapılan ve yapı içinde düşük kalitede malzemenin kullanıldığı kısım olmalıdır. Yapıların kuzey kısımları, en çabuk bozulan ve yıkılan kısımlar olmasına rağmen Emdir Han'ın güneydeki revakların kuzeye bakan kısımlarının nispeten sağlam olması göz önüne alınırsa, yapının kuzey kısmının bu kadar harap olmasında kullanılan malzemenin ya da işçiliğin de payı olduğu düşünülebilir.

Yapının çeşitli yerlerinde spolyen malzeme çok miktarda kullanılmıştır. Spratt ve Forbes yapıda yakındaki antik kentten getirilmiş çok sayıda spolyen malzeme kullanıldığını belirtmiştir. Bu taşçı işaretlerine ilaveten Erdmann'da bazı yeni taşçı işaretlerini tespit etmiştir¹⁵⁶.

Bu işaretler, genellikle duvarlarda açıklıkları oluşturan kemer taşları üzerinde yer almaktadır.

1.2. Yapının Başlangıcından Bugüne Geçirdiği Süreç

Atıl durumda olan kervansaray uzun bir süre kullanılmamıştır. Akdeniz Üniversitesi tarafından Vakıflar Genel Müdürlüğünden kiralanmak istenen yapının kiralama protokol işlemleri tamamlanamamıştır¹⁵⁷.

1.3. Değerlendirme

A-Çevresel Olarak Yapının Değerlendirilmesi

Evdir Han, Antalya'nın merkezinden 10-15 dakika uzaklıkta yer almaktadır. Hana ulaşım oldukça kolaydır. Evdir Han, doğanın etkilerine açık olması, bilinçsizlik ve bakımsızlık nedeniyle harap olmuş durumdadır. Köy evlerinin hanın çok yakınına kadar ilerlemiş olması, hanı olumsuz etkilemektedir. Yerli ve yabancı turistlerin yaz – kış ziyaret ettiği Antalya, büyük bir tarihi ve turistik potansiyele sahip olduğundan Evdir Han ile ilgili bilgilendirici tabela bulunmamasına rağmen, han bugün turistlerin ilgi odağıdır. Kendi imkanları ile gelen turistlerin bir çoğu, hanın bakımsız ve harabe halinden kötü etkilenmektedir. Ayrıca turistlerin han ile ilgili bilgi alabilecekleri bir birim bulunmadığı gibi Antalya ile ilgili broşürlerde yer almamakta, internet sayfalarında da kısaca geçirilmektedir. Hanı ziyaret eden yerli ve yabancı turistler, han ve çevresi ile ilgili yeterli bilgi alamadığı gibi yerli halk da Evdir Han hakkında yeterli bilgiye sahip değildir.

156 Osman Eravşar, *a.g.m.*, s.428.

157 Vakıflar Meclisi'nin 25.05.2010 tarih ve 288/216 sayılı kararı ile “ Vakıf Kültür Varlıklarının Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiraya Verilmesi İşlemlerinin Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik” çerçevesi doğrultusunda doğrudan kiraya verme yöntemi ile Akdeniz Üniversitesine aylık 100 USD karşılığı Türk Lirasına 29 yıllığına kiraya verilmesi protokol işlemleri tamamlanamamıştır. Kiralama protokolü tamamlanırsa Akdeniz Üniversitesi tüm masrafları karşılamak üzere ilk 3 yıl içerisinde rölöve, restütüsyon, restorasyon, elektrik tesisat projelerini hazırlatarak Koruma Kuruluna onaylatacak, onaylı projeler doğrultusunda da restorasyonu gerçekleştirerek işletmeye açacaktır.

Köyün içerisinde bir de atlı spor klübü bulunmaktadır. Günübirlik ve uzun süreli konaklama imkanı bulunan kulüp, sürekli kalabalık olup oldukça yoğun ilgi görmektedir. Atla gezmeye çıkan birçok insan, farklı bir şeyler görmek amacıyla veya daha önce duydukları için Evdir Han'a da uğramaktadır. Yapı şu anda bile sık ziyaret edilen popüler bir mekandır.

B-Kullanım Olarak Yapının Değerlendirilmesi

Yapı bugün oldukça harap bir haldedir. Yapının avlusu, köy halkı tarafından otlak olarak kullanılmaktadır. Buraya getirilen keçiler, damda yetişen otları yemek için yapının üstüne çıkmaktadır. Keçiler damda yürürken tonozların ve duvarların zayıflamış olan kısımlarında çökmeler ve taş düşmeleri oluşturmaktadır. Yapının her yerinde define avcılarının hazine bulmak amacıyla çukurlar kazmışlardır (Levha 42). Bu çukurlar oldukça sık aralıklarla bilinçsizce ve derin kazılmıştır. Çıkan taşların bir kısmı kırılmış ve parçalanmıştır. Böylelikle toprak altında kalmış, yapı ile ilgili bilgiler, bilinçsizce tahrip edilmiştir. Yapının içinde yakılan ateş, duvar yüzeylerine ve tonoz içlerine zarar vermektedir. Düşen taşların kullanılmak üzere götürülmesi, hatta bu amaçla yapıdan taş sökülmesi de büyük tahribat yaratmaktadır.

C-Yapısal Olarak Yapının Değerlendirilmesi

-Yapının Dış Kısmını Etkileyen Müdahaleler

Duvarlar: Yapı üzerinde yetişen büyük köklü bitkilerin kökleri taş malzemenin aralıklarına girerek yapıda ayrılmalara, malzeme kayıplarına neden olmakta ayrıca büyük köklü bitkilerin yetiştiği duvar yüzeylerinde derz ayrılmaları, yerinden oynamalar ve bunların sonucunda taş düşmesi oluşmaktadır (Levha 43). Yapının içinde yakılan ateş, duvar yüzeylerine zarar vermektedir. Düşen taşların kullanılmak üzere götürülmesi, hatta bu amaçla yapıdan taş sökülmesi de büyük tahribat yaratmaktadır.

Üst örtü: Üst örtünün büyük bir kısmı çökmüştür (Levha 44, 45). Çöken üst örtülerin taşları çoğunlukla zeminde yer almaktadır. Bunlar toplanarak anastylosis yapılarak, üst örtüler tamamlanabilir. Yapının geniş avlusu, köy halkı tarafından otlak olarak kullanılmaktadır. Buraya getirilen keçiler, damda yetişen otları yemek için yapının üstüne çıkmaktadır. Keçiler damda yürürken tonozların zayıflamış olan kısımlarında çökmeler ve taş düşmeleri oluşturmaktadır.

-Yapının İç Kısmını Etkileyen Müdahaleler

Strüktürel Sistem: Yapıda çatlaklar, ayrılmalar, strüktürel eleman kaybı meydana gelmiştir. Çatlaklar, taş malzemenin kendi bünyesinde oluşurken daha ileri düzeyde yarılmalar hatta kırılıp kopmalar da meydana gelmiştir.

Ayrılmalar, derz ayrılması ve yerinden oynamalar olarak iki şekildedir. Portalin doğu kısmında duvar ile portal çıkıntısı ayrılmış ve bazı mukarnas hücreleri yerinden oynamıştır.

Yapıdaki su problemi; güneş gören yerlerde ıslanıp kuruma sonucu taşlardaki tuzlar harekete geçerek taş üzerinde oyuklanmalara neden olmaktadır. Yine sıcaklık değişimi sonucu su donarak taşın çatlamasına ve kırılmasına sebep olmaktadır. Güneş almayan yerlerde ise nem çeşitli organizmaların üremesi için uygun koşulları oluşturmaktadır. Taş malzemede oluşan bozulma ve kayıplar sonucunda kesit zayıflamakta ve taşıyıcı sistem problemleri oluşmaktadır.

İç Mekanlar, Mimari Öğeler, Yüzeyle: Yapının içinde yakılan ateş, duvar yüzeylerine ve tonoz içlerine zarar vermektedir. Düşen taşların kullanılmak üzere götürülmesi, hatta bu amaçla yapıdan taş sökülmesi de büyük tahribat yaratmaktadır. Ayrıca yapının her yerinde define avcılarının hazine bulmak amacıyla kazdığı çukurlar bulunmaktadır. Bu çukurlar oldukça sık aralıklarla bilinçsizce ve derin kazılmıştır. Çıkan taşların bir kısmı kırılmış ve parçalanmıştır.

2. KIRKGÖZ HAN

2.1.Genel Tanımlama ve Mimari Özellikler

Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetinde 20 pafta, 231 parselde kayıtlı Kırkgöz Han Antalya-Burdur yolu üzerinde ve Antalya'ya 30 km. mesafede bulunan Kırkgöz'deki Pınarbaşı mevkiindedir. Antalya- Konya kervan yolu üzerindeki Evdir'den sonraki ikinci durak yeridir. Antalya ili Merkez ilçesi Bıyıklı köyü civarında bulunmaktadır.

Kırkgöz Han'ın güney cephedeki taç kapısı kapısı üzerinde, kemer kilit taşı ortasına yerleştirilmiş olan kitabesi 0,50 x 1,10 m ölçülerindedir. Dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış olan altı satırlık kitabe çok net okunamamaktadır. S. Fikri Erten'in "Antalya Tarihi" adlı kitabında kitabe metni yer almaktadır¹⁵⁸.

158 Süleyman Fikri Erten, *a.g.e.*, s.77.

1 —	اصر لعماره هذه لرباط الميمونة اوفق .. المؤيد على سا
2 —	ثرائق البلاد . . . والمسافر . . . باقصار
3 —	من دولة السلطان الاعظم ظل له في العالم سلطان سلاطين العالم وصاحب التاج اللوا
4 —	[اوطان] غياث الدنيا والدين السلطان الاعظم كيمخسرو بن كيفباد - حمد الله سلطانه . . .
5 —	اليه ملكه اقاليم العالم . . . الله الاعظم . . .
6 —	وقبل منى . . . يوما شفاعه والتاريخ الثالث عشر

S. Fikri Erten'in kitabında yer alan kitabe metni ile Rudolf M. Riefstahl'ın "Cenubu Garbi Anadolu 'da Türk Mimarisi" adlı eserinde yer alan kitabe metni arasında farklılıklar gözlemlense de her iki metinde de Gıyaseddin adı net okunabilmektedir. H.Yurdasever yüksek lisans tezinde kitabenin transkripsiyonunu ve tercümesini yapmıştır¹⁶⁰.

Transkripsiyonu:

"1 – Emera bi ma'reten haze'l ribat ül mübareketi el ufukun el müeyyedetu ali sair

2 – El ha'lak ül beledi misafirsinel ard asid sahiyyemevaribihe fi

3 –Min devleti es-Sultan ül-Azam Zill Allahu Li'l el- alim Sultani selatini afak ve sahbi ve Li'l veda

4-..... Gıyased'dünya Ebu'l feth ve'd din es sultan el azam Keyhüsrev bin Keykubat hazel allahü sultanehu

5- el kayyum el alim el azamet bil ... fill es Tallahufetihe ...

6- Min el devlet vetekabel minbu mal şefaath ahlak el mü'minin fi sene sitte es selase aşare.

Tercümesi:

1- Bu ribatın inşa edilmesi için düzenlenen yerleşim, biçare büyük(ulu) seyreden (yolcu)

2- Yorgun (bitkin) memleketli, gönül rahatlığıyla misafirsin, iç rahatlığıyla malların, kaç kez ticarete büyük zarar görmüş olsa, cömert

159 Huriye Yurdasever, "Anadolu Selçuklu Hanlarından Kırkgöz Han'ın Değerlendirilmesi", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2011, s.32, 33.

160 Huriye Yurdasever, a.g.t., s.32,33.

- 3- Sultanlığından beri azametli, ulu Sultan, ... Allaha mahsustur, her şeyi bilen Sultan, herşeyin sahibi, her şey ona mahsus
- 4- Keyhüsrev ve Keykubad'ın oğlu azametli, büyük sultan, din ve dünyanın temel direği Gıyaseddin
- 5- Her şeyin sahibi, her şeyi bilen, azametli,.....,.....
- 6- Devlettendir kabul etmek, sahip olduğu mal ve ahlak o iman etmişe (Gıyaseddin'e) şefaata etsin, on üç.”

Hanın inşa tarihi ile ilgili kesin bir bilgiye rastlanılmamıştır. Yapının inşa kitabesindeki Gıyaseddin isminden yola çıkarak, yapının banisinin H 633-644 (M.1236-1246) yılları arasında hükümdarlık yapmış olan Anadolu Selçuklu sultanlarından Gıyaseddin Keyhüsrev olduğu kabul edilmiştir. Kitabede yer alan Gıyaseddin Keyhüsrev isminden hareketle Kırkgöz Han'ın, M.1236-1237 yılları arasında inşa edildiği söylenilmektedir.

Han, barınak bölümüyle servis bölümü uç uca ve eşit genişlikte olan C1 plan grubuna girer. Dıştan dışa 68.43 m x 54.82 m boyutundaki hanın avlu ölçüsü 48.91 m x 28.96 m'dir. Yapı; kuzey güney doğrultulu olup avlunun iki yanında revak sıraları, kuzeyinde 14.83 x 54.82 m ölçülerinde, dikdörtgen planlı kapalı bölüm yer almaktadır.

Hanın beden duvarları farklı boyutlardaki moloz taşlardan oluşturulan düzgün taş sıraları şeklinde ve 2.00 m kalınlığındadır. Han, köşelerde kareye yakın birer adet, doğu ve batı cephe duvarlarında üçer adet, kuzey cephede dört adet, güney cephede ise iki adet olmak üzere onaltı adet payanda ile desteklenmiştir. Payandaların yüksekliği 2.50 m, duvardan taşkınlığı ise 1.30 m dir.

Güney cephede kesme taştan yapılmış olan taç kapı nişi dışarı çıkıntı yapmaktadır (Levha 46). Sivri kemerli nişin kenarları sütünce gibi şekillendirilmiştir. Sütunçelerin üzerinde birer süslemesiz başlık vardır. Sütunçelerin bitiminden sonra yer alan kemer yayı kapı girişinin açıklığını oluşturmuştur (Levha 47). Kapı basık bir kemer yayı altında yer alırken, basık kemer üzerine yapının kitabesi yerleştirilmiştir (Levha 48). Kitabesi tek parça halindedir. Altı satırlık kitabe üzerinde verev şeklinde bir çatlak bulunur. Kitabe üzerinde ya da etrafında herhangi bir süslemeye rastlanılmamaktadır.

Yapının kapalı bölümünde yer alan, doğu ve batı yönlerine yerleştirilmiş ikişer mazgal pencere, görünümüne hareketlilik katar. Güney cephede beş, doğu cephede dört, kuzey cephede dört, doğu cephede yedi adet çörtlen bulunmaktadır. Bu çörtlenlerden bir

kısmı yenilenmiştir. Hanın üst örtüsü, yüksek duvarlar ardında kalmıştır. Tonozlu örtü dışarıdan az miktarda görünür.

Dikdörtgen bir iç avluya sahip olan hanın güney cephesindeki sade, dışa taşkın taç kapısından 5.32 m genişlikte 7.40 m derinlikte bir eyvana girilmektedir (Levha 49). Beşik tonoz örtüyle sonlanan eyvanın, avluya bakan kemer açıklığı düzgün kesme taşlardan, duvar başlangıçları iri moloz taşlardan, tonozu ise daha küçük boyutlu moloz taşlardan oluşmaktadır. Eyvanın iki yanında, dikdörtgen planlı yaklaşık 5.50 m x 10.20 m ölçülerinde sivri beşik tonoz ile örtülü mekânlar yer almaktadır (Levha 50). Giriş eyvanın doğusunda bulunan mekâna, sivri kemer alınlıklı, basık kemer açıklıklı bir kapıdan girilir. Kapının ardında yerden 1.30 m yükseklikte sağ ve sol tarafta, kapının mili takılması için yerleştirilmiş konsollar yer almaktadır. Mekanın üst örtüsü beşik tonozla örtülüdür. Tonoz üzerine açılmış iki havalandırma menfezi bulunmaktadır. Bu mekân muhtemelen; görevli odası, erzak odası, depo gibi maksatlarla kullanılmış olmalıdır. Giriş kapısının yakınında olması, görevli odası olması fikrini kuvvetlendirirken, kapalı ve korunaklı oluşuyla da aklımıza depo gibi düşünceler gelmektedir.

Giriş eyvanının batısında bulunan mekan eyvanın doğusundaki küçük kapalı mekânla benzeşmektedir. Mekanın yaklaşık 6 m batısında bir su kanalı bulunmaktadır. Bu su kanalı, odanın kuzey duvarından güney duvarına kadar uzanır ve duvara ulaştığı noktada birer delik bulunmaktadır. Bugün kanal cam örtülerle koruma altına alınarak sergilenmektedir (Levha 51). Yapının bu bölümünün kullanım amacıyla ilgili kesin bir bilgimiz olmadığından kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Avlunun doğu ve batı yönünde güney- kuzey yönlü uzanan revak sıraları yer alır (Levha 52, 53). Revakların avluya bakan ilk sırasında beş, içeride kalan sırada ise altı paye bulunur. Bu iki paye sırası, kemerlerle birbirine bağlanması ile iki sahin meydana getirmiştir. Revakların tamamı yaklaşık olarak; 40.00 X 9.76 m alan kaplamaktadır. Batı yöndeki revaklar ile doğu yöndeki revaklar; kapladığı alan, paye sayısı, kemer sayısı, ölçüler gibi konularda birbiriyle aynıdır. Ancak doğu yöndeki revaklarda göremediğimiz, içte kalan kemer sırasının payeleri arasında revaklar boyunca devam eden seki izlerine rastlanmaktadır. Bu bölümde diğer bölümlerden çok daha fazla taşçı işaretleri karşımıza çıkar. Revak sıralarının meydana getirdiği yedi bölümde de kemerlerde alçak sivri kemer, üst örtüde beşik tonoz tekniği uygulanmıştır. Revakları

avludan 0,75 m yükseklikle ayıran seki restorasyon çalışmalarında yenilenmiştir. Kemer yayları ve payelerde düzgün kesme taşlar, duvar örgülerinde moloz taş görülür. Kemer yaylarını meydana getiren kesme taşlarda, usta işaretlerinin sayısı oldukça fazladır.

Revakların bitiminde kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerde birer adet küçük kapalı mekân karşımıza çıkar. 7.40 x 7.60 m ve 7.10 x 7.40 m ölçülerinde kareye yakın bu mekânlara sivri kemer alınlık içine yerleştirilmiş basık kemer açıklıklı kapılardan girilir. Kapılar 1,30 m yüksekliğe sahiptir. Mekânlar beşik tonoz örtülü olup ve kuzeydoğu köşedeki mekanın örtüsünde açılmış bir havalandırma menfezi bulunmaktadır. Duvar ve tonoz örgüsünde moloz taş kullanımı görülür.

Avlunun kuzeyinde yeralan doğu- batı doğrultulu, dikdörtgen planlı kapalı bölümün girişinin iki yanında seki biçiminde duvar örgüsü ile oluşturulmuş bir unsur vardır (Levha 54). Kurt Erdmann bu bölüm için seki tabirini kullanmamış ama burada moloz yığını olduğundan bahsetmiştir ve Kargı Han'da da benzer durum olduğunu söylemiştir¹⁶¹. Seki biçimli bu bölüme restorasyon çalışmalarında duvar örgüsü ile çevrilip, yükseltilmiştir. Seki benzeri bu kısımların, doğu yöndeki; 6.30 x 11.80 m, batı yöndeki; 5.40 x 11.30 m ölçülerindedir ve yerden 0.90 m yüksekliktedir.

Kapalı bölümün, güney cephesi ortasında bir giriş kapısı yer alır. İki sıra kaval silme kapının etrafını çevreler. Ortada yer alan kapı açıklığının üzeri basık kemer yaylıdır. Kapının önünde taştan alçak bir basamak bulunur. Kesme taştan yapılmış olan kapının, üzerinde herhangi bir süsleme unsuru yoktur. Kapalı bölümün üst örtüsü; duvar örgüsü içinde yükselen altı adet sivri kemerin, beşik tonozlarla örtülmesinden ibarettir. Üst örtüde, her bir kemer aralığına denk gelecek şekilde birer havalandırma menfezi bulunmaktadır.

Kapalı bölümün duvar örgüsünde irili ufaklı moloz taşlar kullanılmıştır. Kemerlerdeki kesme taşlarda karşımıza usta işaretleri çıkar. Kapalı bölümün kapısından girdikten sonra hem doğu hem batı yönde, 2,5 m aradan sonra sekiler başlar. Güney duvara bitişik olan sekilerin yerden yüksekliği 0,85 m dir. Kapalı bölümün doğu ve batı duvarlarında yerden 2,80 m yükseklikte, ikişer mazgal pencere bulunmaktadır. Pencerelerin boyutları, 1,10 x 0,30 m dir.

Rudolf M. Riefstahl, "Kırkgöz Han'ın planı, bir avluya, bir salona, dar cephesinde bir kapıya malik olan hanların planına güzel bir misal teşkil eder" diyerek

161 Kurt Erdmann -Hanna Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts Teil 2 und 3*, Berlin, 1976, s.179.

yapının kapalı bölümünü Şarapsa Han'a benzetir¹⁶². Cengiz Bektaş, Kırkgöz Han planı için; "Tek sahnalı kapalı bir bölümle, onun boyunca genişliğe sahip avlu bölümünden oluşur" der¹⁶³. İsmet İlter hanın geneline bakarak, yapının üstü açık Selçuklu Medreselerine benzediğini ifade eder¹⁶⁴.

Erdmann, kapalı bölümünün büyüklüğü ve sağlamlığı ile etkileyici olduğunu söyleyip, Kargı Han ve Şarapsa Han ile benzeştirir. Ayrıca yapıda mescit gibi bir bölüme rastlanmadığı için, kapalı küçük mekânların birisinin mescit yerine kullanılmış olabileceğini belirtir¹⁶⁵.

28.96 m x 48.91 m ölçülerindeki avlunun ortasında, onarım sırasında ortaya çıkmış olan, ne olduğu kesin tespit edilemeyen kalıntılar, bulunmaktadır (Levha 55). Söz konusu kalıntılar mimari bir unsurun ayak izlerini andırmaktadır. Kalıntılardan güney cepheye yakın ve dairesel formlu olan bir kuyu kalıntısı görünümündedir. Restorasyon çalışmalarında bu kalıntıların etrafı taşlarla örülmüştür. Avlunun güney doğu köşesinde, doğu yöndeki revakların başlangıcına yakın yerde, bulunan 1.91 x 5.31 m ölçülerinde açılmış olan çukurda yer alan kalıntılardan burada bir tandırın var olduğu düşünülmektedir (Levha 56).

Yapıda moloz taş hanın beden duvarlarında, kapalı mekânların duvarlarında ve eyvanın üstünde örgü malzemesi olarak kullanılmıştır. Tonoz örtülerde, avludaki revaklarda ve kapalı mekânlarda yer alan kemer üstlerinde ise dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanılmıştır. Beden duvarlarındaki taş sıraları düzgün olmasına rağmen taşlar şekilsiz ve farklı boyutlardadır. Kesme taş kaplama, taç kapısında, grişte geniş ve yüksek eyvan biçimi tonozun yan duvarlarında, kuzeydeki enine uzanan kapalı bölümün (barınak) ortasındaki kapıda, doğu ve batıdaki kemerlerde ve ayaklarında görülmektedir. Bağlayıcı olarak ise harç kullanılmıştır.

Payandalar kervansarayın beden duvarları ile bir bütün durumundadır. Yapının duvarlarına sonradan ekleme niteliğinde değildir. Yapının bütün birimlerinde üst örtü olarak, moloz taşların harçla örülmesi ile oluşturulmuş sivri beşik tonoz hâkimdir. Handa üst örtü kaplaması olarak onarım sırasında kiremit kaplama izleri görülmüştür (Levha 57, 58).

162 Rudolf M. Riefstahl, *a.g.e.*, s. 54.

163 Cengiz Bektaş, *Selçuklu Kervansarayları*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 66.

164 İsmet İlter, *Tarihi Türk Hanları*, Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara, 1969, s. 34.

165 Kurt – Hanna Erdmann, *a.g.e.*, s.179.

Yapıda kayda değer süsleme unsurları olmamasının yanı sıra çok sayıda taşçı işaretleri görülmektedir. Antik dönemlerden beri ustaların anlamlı ya da anlamsız işaretlerle kendi simgelerini taşlara kazıdığı bilinmektedir. Anadolu’da da Osmanlı dönemine kadar inşa edilmiş yapıların çoğunda bu işaretlere rastlanmaktadır. Zeki Sönmez bu taşçı işaretlerinin henüz ustalaşmamış, yapıların zengin süslemelerinde görev alamayacak durumdaki, mesleğin ilk basamağında olan taş ustalarına ait olduğunu düşünmektedir¹⁶⁶. Diğer taraftan Zafer Bayburtluoğlu; taşçı ustalarının yapılara adlarını yazmak yerine kendilerine has bu simgeleri bıraktıklarını söylemektedir¹⁶⁷. Hanın girişteki eyvanında, kapalı bölümünde ve revaklarında yoğun bir şekilde bu işaretler yer alır. Bu işaretlerde; zikzaklar, yaylar, üçgenler, yıldızlar, Mührüsüleymanlar, alfabemizdeki “M”, “N”, “P”, benzeri şekiller yer alır.

2.2. Yapının Başlangıcından Bugüne Geçirdiği Süreç

Kırkgöz Han uzun yıllar harap durumda kalmış ve çevre halkı tarafından ağıl olarak kullanılmıştır (Levha 59). Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetindeki hanın kültür, turizm ve ekonomiye yönelik amaçlarla kullanılması için 29 yıllığına restore et-işlet-devret modeli çerçevesinde Vakıflar Antalya Bölge Müdürlüğü tarafından 11.01.2005 tarihinde Kira-Yapım ve İşletme Sözleşmesi imzalanmıştır¹⁶⁸.

166 Zeki Sönmez, “Yapı Faaliyetlerinin Organizasyonu: İşveren, Mimar ve Sanatçılar” *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı (Mimari ve Sanat)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, c.2, s.135.

167 Zafer Bayburtluoğlu, “Anadolu Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları”, *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, Erzurum 1993, N.103, s. 41; Demet Ulusoy Binan, “Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Taşçı İşaretleri ve Koruma Sorunları”, *TAC Vakfı’nın 25 Yılı*, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s.119-136., Mustafa Kemal Şahin, “Tercan- Mama Hatun Külliyesi’ndeki Taşçı İşaretleri”, *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı -Sanat Yazıları*, (Editör Mustafa Denктаş- Yıldırım Özbek), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kayseri, 2001, s. 509-536; Ömür Bakırcı, “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Taşçı İşaretleri”, *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney’e Armağanı*, 10-13 Ekim 2001 Bildiriler, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2002, s.59-69.

168 Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetindeki Kırkgöz Han’ın onarılması için Vakıflar Meclisinin 30.06.2004 tarih ve 543/566 sayılı kararı esas alınarak tasdikli projeleri doğrultusunda onarımının 4 (dört) senede tamamlanması ve yer teslim tarihinden itibaren ilk dört yıl için yıllık 15.332 (onbeşbinüçyüzotuziki) Amerikan Doları karşılığı Türk Lirası, beşinci yıldan itibaren on yıl 15.332 (onbeşbinüçyüzotuziki) Amerikan Doları karşılığı Türk Lirası, onbeşinci yıllık 23.032 (yirmiyüçbinotuziki) Amerikan Doları karşılığı Türk Lirası, onaltıncı yıldan itibaren yirmidokuzuncu yılın sonuna kadar bir önceki yıl ödenmiş olan kira bedeli olan 23.032 (yirmiyüçbinotuziki) Amerikan Dolarına Dolar bazında %2 (yüzdeiki) artış uygulanmak kaydıyla (her yıl için) bulunacak bedel karşılığı Türk Lirası yıllık kira alınması şartıyla onarım süresi de dahil olmak üzere 29 yıllığına restore et-işlet-devret modeli çerçevesinde kültür, turizm ve ekonomiye yönelik amaçlarla kullanılması için Vakıflar Antalya Bölge Müdürlüğü tarafından 11.01.2005 tarihinde Kira-Yapım ve İşletme Sözleşmesi imzalanmıştır.

Antlaya Koruma Bölge Kurulu'nun kararı ile restorasyon projesi uygun bulunan, hanın kapalı bölümünün restoran, girişte sağdaki odanın idari ofis ve hücreler ile revaklı bölümlerin çok amaçlı salon olarak hizmet vermesi amaçlanmıştır¹⁶⁹. Restoran olarak kullanılan kapalı bölümün sol tarafından hanın beden duvarları dışında yeraltına merdivenle inilerek mutfak bölümüne ve de yeraltında yapılan tünelle tuvaletlere geçiş sağlanmıştır. Ayrıca tuvaletlere iniş avludan hanın güneybatısındaki yeraltına iniş merdivenleri ile sağlanmaktadır. Ancak hanın kiracısı tarafından kullanımına yönelik fonksiyon değişikliği talebinde bulunulmuş bu doğrultuda hazırlanan restorasyon tadilatı projesiyle kapalı bölümün restoran olarak kullanılmasından vazgeçilmiş bu bölüm sergi-gösteri alanı olarak çok amaçlı salon şeklinde düzenlenmiştir. Yeraltındaki mutfak bölümünün yapılmasından ve restorandan buraya geçişi sağlayan merdivenlerin de yapılmasından vazgeçilmiştir. Yeraltındaki tuvaletler yapılmıştır. İlk onaylı restorasyon projesinde revakların her mevsimde kullanılması amacıyla kemer boşluklarının şeffaf bir yüzeye kapatılması önerilmiş, ancak yeni işlev gereği vazgeçilerek revaklar şeffaf bir yüzey ile kapatılmamış revaklarda ve ayaklarda sadece imitasyon taş kaplama ve gömük derz uygulaması yapılmıştır.

Avludaki mevcut toprak zeminin üstüne serbest çakıl serilmiştir. Avlunun güney-doğu köşesinde yer alan tandır olabileceği düşünülen kalıntının çevresine yine beyaz serbest çakıl serilerek, yağıştan korumak için kalıntı çevresine konulan Ø10 cm çaplı 6 metal dikme üzerine şeffaf polikarbonat levha ile örtülmüştür (Levha 60). Avludaki ayakların etrafına serbest beyaz çakıl yapılmıştır. Kapalı bölüme avludan iki basamakla girilmektedir. Kapalı bölümün doğu ve batı yönündeki mazgal pencerelerine herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Kapalı bölümün önüde kapının sağ ve sol tarafında sekiler bulunmaktadır (Levha 61). İçerideki sekiler ile zemin yüzeyi arasında 37 cm lik kot farkı bulunmaktadır. Kapalı bölümün içerisinde ve dışındaki sekilerin mevcut taş bordürlerinin eksik bölümleri tamamlanmış, üst kaplama boyut ve diziliş biçimi bilinmediği için bu bölümler çağdaş bir malzeme olan imitasyon podima karo ile kaplanmıştır (Levha 62). Revaklarda zemin yüzeyleri traverten taş kaplama yapılmıştır. Yapının mevcut duvarları ile zemin kaplaması arasında yaklaşık 30 cm genişliğinde boşluk bırakılarak beyaz serbest çakıl serilmiş, aydınlatma elemanları da bu boşluklara konulmuştur. Han ana giriş soldaki odada kanallar bulunmuş bu kanallar cam

169 Antlaya Koruma Bölge Kurulu'nun 05.08.2005 tarih ve 549 sayılı kararı ile onarımına yönelik müdahale biçimleri ve 14.09.2005 tarih ve 587 sayılı kararı ile restorasyon projesi uygun bulunmuştur.

döşeme ile kapatılarak görülmeleri sağlanmış devamında odanın zemini ahşap latalı kaplama yapılmıştır. Diğer odaların zemin döşemeleri imitasyon podima karo ile kaplanmıştır.

Hanın ana giriş kapısı ve dört adet oda kapıları düz, profilsiz, sekurit cam kapı yapılmıştır. Kervansarayın çatısında bulunan yabancı ot, çalılar, toprak ayrılarak toplanmış ve çatı üzerinden uzaklaştırılmıştır. Çatı örtüsü çamur harç ile yalıtılarak düzeltilmiş, hanın tonozlu örtü sisteminin üzerine gri renkli arduvazlı mebran örtü yapılmıştır.

Güneybatı revak ucunda karşılıklı hazırlık ve servis bankoları yerleştirilmiş tesisat bağlantıları döşeme altından sağlanmıştır. Bundan başka handa fonksiyona yönelik teşhir- tanzim düzenlemeleri yapılmamıştır.

Hanın dışına yeraltına genel wc ler yapılmıştır.

2.3.Değerlendirme

A-Çevresel Olarak Yapının Değerlendirilmesi

Kırkgöz Han Antalya'nın merkezinden 30 km uzaklıkta yer almaktadır. Yapıya ulaşım kolaydır. Yapı hafif eğimli düzlük bir arazi de inşa edilmiştir. Hanın çevresi Antalya'nın önemli bir mesire yeri, Döşemealtı halılarının dokunduğu bir merkez konumundadır. Antalya Korkuteli yolu üzerinde Yukarı karaman Mevkiinde birçok petrol istasyonu bu tür halıların sergi-satış merkezi şeklinde düzenlenmiştir. Buraya konulmuş birkaç tezgahla işlemin nasıl yapıldığı gösterilmektedir. Hanın kiracısı tarafından da el sanatlarının üretildiği sergilendiği satışının yapıldığı bir merkez olarak fonksiyonlandırılmış han maalesef şu an kullanılmamaktadır.

B-Kullanım Olarak Yapının Değerlendirilmesi

Yapı bugün 29 yıl süre ile restore et-işlet-devret modeli çerçevesinde o yerin ve yapının sosyal ve kültürel yapısına uygun olacak ve yöre halkının sosyal yaşamı için de olanak teşkil edecek şekilde, kültür, turizm ve ekonomiye yönelik amaçlarla kullanılması için restore et-devret-işlet modeliyle kiralanmıştır.

Hana verilen fonksiyonda hanın mekansal kurgusunun bozulmaması, tüm mekanlarının açıkça okunabilmesi, gereksinim duyulan ek mekanın handan ayrıca hanın görsel bütünlüğünü bozmadan yeraltına yapılması, yapının kendisini sergilenmeye/

gezilmeye değer bir kültür varlığı olarak değerlendirilmesi hususları genel olarak olumlu görülmektedir.

Handa restorasyon çalışmaları 2009 yılında tamamlanmasına rağmen hanın bugün kapıları kilitli olup, kullanıcılara kapalıdır. Yapının boş tutularak yeniden tahribine seyirci kalınmamalıdır. Han'ın tarihi dokusuna, aslına ve kullanım amacına uygun olarak toplumsal ve kurumsal etkinliklerde kullanımına yönelik sergi-sunum, toplantı, vb işlevlerde kullanımı sağlanmalıdır.

C-Yapısal Olarak Yapının Değerlendirilmesi

-Yapının Dış Kısmını Etkileyen Müdahaleler

Duvarlar: Beden duvarı üzerindeki taşlar arasında oluşan bitkilenmeler temizlenmiş, boşalmış derzler harçla doldurulmuştur. Yıkık beden duvarları için cephedeki özgün en yüksek taş sırası esas alınarak üzerine farklı derz tekniğinde derzleme yapılmış ve bitişleri için duvar üst yüzeylerine koruyucu harpuşta uygulaması yapılmıştır (Levha 63). Yıkık çörtlenler de imitasyon tamamlamalar yapılmıştır.

Pencereler: Hanın kapalı bölüm mazgal pencereleri etrafına konsalide sıva uygulaması yapılmıştır.

Üst örtü: Çatı örtüsü çamur harç ile yalıtılarak düzeltilmiştir.

-Yapının İç Kısmını Etkileyen Müdahaleler

Strüktürel Sistem: Hanın revaklarındaki taşıyıcı ayakların yıkık olanlarında imitasyon taş kaplama ve gömük derz uygulaması yapılmıştır. Hanın beden duvarlarındaki çatlaklar epoksi katkılı harç ile doldurulmuştur.

İç Mekenlar, Mimari Öğeler, Yüzeyler: Revaklarda mevcut taş sekiler mevcut haliyle korunmuş diğer zemin yüzeyleri traverten taş kaplama yapılmıştır (Levha 64). Kapalı bölümün içerisinde ve dışındaki sekilerin mevcut taş bordürlerinin eksik bölümleri tamamlanmış, üst kaplama çağdaş bir malzeme olan imitasyon podima karo ile kaplanmıştır. Avludaki mevcut toprak zeminin üstüne serbest çakıl serilmiştir. Avlunun güney-doğu köşesinde yer alan tandır olabileceği düşünülen kalıntının çevresine beyaz serbest çakıl serilerek, yağıştan korumak için kalıntı çevresine konulan Ø10 cm çaplı 6 metal dikme üzerine şeffaf polikarbonat levha ile örtülmüştür. Avludaki ayakların etrafına serbest beyaz çakıl yapılmıştır. Han ana giriş soldaki odada kanallar bulunmuş bu kanallar cam döşeme ile kapatılarak görülmeleri sağlanmış devamında odanın zemini ahşap latalı kaplama yapılmıştır. Diğer odaların zemin döşemeleri

imitasyon podima karo ile kaplanmıştır. Güneybatı revak ucunda karşılıklı hazırlık ve servis bankoları yerleştirilmiş tesisat bağlantıları döşeme altından sağlanmıştır. Bundan başka handa fonksiyona yönelik teşhir- tanzim düzenlemeleri yapılmamıştır.

Hanın izlenilmesinin ve mekansal özelliklerinin ön plana çıkmasına engel bir uygulama yapılmaması olumludur.

Teknik Sistemler: Yapının kullanımına dönük iç mekanda gerekli olacak elektrik enerjisi için yapının mevcut duvarları ile zemin kaplaması arasında yaklaşık 30 cm genişliğinde boşluk bırakılarak beyaz serbest çakıl serilmiş, aydınlatma elemanları da bu boşluklara konulmuştur (Levha 65). Handa hazır yiyecek ve içeceklerin servis edilmesi düşünüldüğünden ocak fırın baca gibi tesisatlara yer verilmemiş sadece sıhhi tesisat bağlantısı yapılmıştır. Güneybatı revak ucunda karşılıklı hazırlık ve servis bankoları yerleştirilmiş sıhhi tesisat bağlantıları döşeme altından sağlanmıştır (Levha 66).

Ek Yapı: Yapının yeniden işlevlendirilerek kullanılmasının gereği olarak hanın beden duvarları dışında yapının bahçesinde güney batı köşeye yeraltına 18 basamakla inilen tuvalet yapılmıştır (Levha 67, 68). Tuvalet mekanı yapının dışında konumlandığından hana herhangi bir zararı oluşmamıştır. Bu ek yapının anıtın geleneksel kompozisyonunu etkilememesi olumludur.

3. SUSUZ HAN

3.1.Genel Tanımlama ve Mimari Özellikler

Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait, 23 pafta, 1205 parselde kayıtlı taşınmaz Burdur İli Bucak İlçesi, Susuz Köyü sınırları içerisinde, Bucak-Antalya karayolunun yaklaşık 8.kilometresinde, ana yoldan 1.4 km. içeride bulunan han Anadolu Selçuklu Döneminde Antalya- Konya kervan yolu üzerindeki Evdir ve Kırkgöz Han'dan sonraki üçüncü menzil noktasıdır.

Yapının inşa kitabesinin Evdir Han ve Ağzıkarahan taçkapılarıyla mimari kompozisyonlarının benzeşmesi göz önüne alınarak, portalin günümüzde yıkılmış olan en üst kısmında yer alan taş sırası içerisinde olabileceği düşünülmektedir¹⁷⁰.

170 Kurt Erdmann *a.g.e.*, s.113-114, Ataman Demir, "Anadolu Selçuklu Hanları Susuz Han", *İlgi Dergisi*, İstanbul, 1988, S.55, s.18.

XIII. yüzyıl kervansaray mimarisi özelliklerini yansıtan hanın Bucak'ta yer alan İncir Han'la eşzamanlı olarak Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246) döneminde¹⁷¹ yapılmış olduğu düşünülmektedir¹⁷².

Kervansarayın plan şeması olarak, servis bölümü barınak bölümünden geniş olan C.2. plan grubunda olduğu söylenebilmektedir. Avlunun boyutları, tonoz başlangıç noktaları belli olmakla birlikte toplam yükseklikleri, hacim sayıları, avluya ait portalın bulunup bulunmadığı, kesin olarak bilinmemektedir. Yapı, plan özellikleri açısından Horozlu Han'la benzeşmektedir.

Kervansarayın sadece yaklaşık 34.38 m. x 33.46 m. boyutlarında kare planlı kapalı bölümü günümüze ulaşabilmiştir (Levha 69). Taçkapının bulunduğu beden duvarlarının başlangıç noktasında yer alan duvar kalıntıları; hanın önce kapalı bölümünün inşasının tamamlandığını daha sonra avlu kısmının inşasına başladığını ancak bilinmeyen bir nedenle bu kısmın inşasının bitirilemediği kanaatini uyandırmaktadır¹⁷³. Bu durumla ilgili bir başka görüş ise handa avlu kısmının mevcudiyetine, daha sonraki dönemde avlu kısmının ortadan kalkmış olmasına dayanmaktadır¹⁷⁴. İbrahim Bakır tarafından avlunun güneye bakan kuzey kanadının yarı açık mekanlardan oluştuğu, kuzeye bakan güney kanadının ise kapalı mekanlardan oluştuğu yönünde, mevcut izler, dönem özellikleri, plan şeması gibi verilerden yola çıkılarak restitüsyon projesinde muhtemel avlu oluşturulmuştur¹⁷⁵.

Yapının dış beden duvarları düzgün kesme taş olup, kuzey, güney ve doğu duvarlarda poligonal, dairesel ve kare formda otuşturulmuş toplam 8 payanda yer almaktadır.

Yapının güney cephesinde (Levha 70) 5 adet mazgal pencere, kuzey cephesinde (Levha 71) 5 adet mazgal pencere ve doğu cephesinde 1 adet mazgal pencere bulunmaktadır. Üst örtüdeki yağmur ve kar sularını tahliye etmek için, güney cephede 4 adet ve kuzey cephede 4 adet olmak üzere toplam 8 adet çörten yer alır.

Hanın barınak bölümü doğu-batı yönünde 5 sahına bölünmüştür. Sivri kemerli geçişlerden oluşan tonozlu üst ötüyü, 16 tane kare formdaki ayaklar taşımaktadır (Levha

171 Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, s.620-629.

172 Kurt – Hanna Erdmann, *a.g.e.*, s.68.

173 Kurt Erdmann *a.g.e.*, s.112; A.Şevki Duymaz, "Susuz Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, (Editör:Hakkı Acun), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s.277.

174 Ataman Demir, (1988b), s.16

175 İbrahim Bakır, Susuz Han Projesi, Antalya Vakıflar Bölge Müdürlüğü 1500302007-0C006 Nolu Arşiv, 2007.

72). Payeler arasında kalan açıklıkta U şeklinde seki yer alır. Sekinin uzun kenarlarında çepeçevre yemlikler bulunmaktadır. U sekinin orta kısmındaki merdivenin yükün daha kolay indirilebilir ve taşınabilmesi amacıyla yapıldığı düşünülmektedir.

İç mekanın orta kısmında, kasnağı pahlı ve kule biçiminde yükselen, içten dairesel dıştan 8 cepheli (oktogonal) biçimde, kesme taştan inşa edilmiş kubbe yer almaktadır. Kubbenin yıkılan üst kısmı yapılan restorasyon çalışması sırasında tamamlanmıştır (Levha 73, 74). Kubbe üzerinde ışık ve hava sirkülasyonunu sağlamaya yarayan açıklıklar yer almaktadır. Kubbenin, bir çadır formuna benzediği ve bu özelliğinden dolayı yapılış tarzı olarak diğer hanlardan farklı bir görünüm arz ettiği ifade edilir. Benzer kubbe formunu, Kayseri Sultan Han ve Karatay Han'da görmek mümkündür.

Hanın beden duvarları, portal ve fenerine yönelik bitişler günümüze kadar ulaşmamıştır. Kervansarayla bağlantılı ya da yakında yer alan mescit, hamam, tuvalet ve benzeri mekanlar mevcut değildir.

Yapıda devşirme malzemeye güney cephedeki payandanın en alt taş sırasındaki batı köşesinden başka bir yerde rastlanılmamıştır¹⁷⁶.

Handa, yazı sadece giriş bölümünün solunda kemer yayının başladığı noktada, neshi karakterde tek satır olarak göze çarpar. Süslemelerin tamamı, hanın en etkileyici bölümü olan taçkapı üzerinde yer almaktadır (Levha 75). Taçkapı, yüzey bezemesiyle öne çıkıp bu özelliği dolayısıyla da diğer hanlar içerisinde bir ölçüde ayrıcalıklı yere sahip olmuştur. Taçkapı yüzeyi, iç içe daralan profilasyonlarla oluşturulmuş taş bezeme örneklerine sahiptir. Bezeme dıştan içe doğru dört ana şerit halinde düzenlenmiştir. Bundan sonra, sivri kemerle oluşturulmuş giriş kemerinin yüzey bezemeleri yer alır. Bu kısımda iki ayrı bezeme şeridi şeklinde yer alıp rumi ve palmetlerin iç içe geçtiği süsleme öğeleri mevcuttur. Sivri kemerli yüzeyin altında, mukarnaslı kavsara kısmı yer alır. Sivri kemerli yüzey kısmı ile süsleme şeritlerinin birleştiği noktanın sağında ve solunda, yüzeyi geometrik formda bezenmiş ajurlu kabaralar yer almaktadır. Taçkapının her iki yanında, gövdesi geometrik bezeli ve akantus başlıklı sütünceler ile yüzeyinde bitkisel ve figürlü bezemelerin yer aldığı mihrabiyeler yer almaktadır. Mihrabiyelerin üst köşe kısımlarında yüzeyi tahrip olmuş kabartma melek figürleri ve kemer bordürlerinde

176 Kurt Erdmann *a.g.e.*, s.113; İç mekanda dübel delikleri olarak nitelendirdiği yerlerde Roma dönemini çağrıştıran devşirmeler olduğunu ifade eder.

ejder figürleri yer almaktadır. Mihrabiyelerin kemerlerindeki kilit taşında yer alan, figürlü süslemelerden ağızları açık iki ejder motifi, kabartma şeklinde ve kıvrımları kemer kaidesine kadar uzanır. Ejder başlarının arasına güneş formu ya da insan başı (tahrip olduğu için tam anlaşılabilen) olarak nitelendirilebilen bir arma yer alır. Bu figürün ikonografik anlamı; bolluk ve bereket, ikonografik kökeni ise Orta Asya Türk kültürü, Çin Kültürü ve Uzakdoğu mitolojisine kadar uzandığı bilinir. Yine portal nişindeki mihrabiyelerde yer alan melek figürü ise semavi dinlerle alakalı olarak Cebrail ve Azrail'i tasvir ettiği ifade edilir¹⁷⁷. Yüklendiği anlam tam olarak çözülememiştir¹⁷⁸.

3.2. Yapının Başlangıcından Bugüne Geçirdiği Süreç

Korunması gerekli eski eser¹⁷⁹ olan Susuz Han'ın 1991 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğüne restorasyon ihalesi yapılmış ve 11.11.1991 tarihinde onarımına başlanmıştır. Ancak Susuz Han'da yapıldığı tespit edilen uygulamaların hatalı uygulamalar olduğu anlaşılmış¹⁸⁰ bu tür hatalı uygulamaların eseri tahrip etmesi nedeniyle derhal durdurulması ve özen gösterilmesi için ilgililerin uyarılması gerektiğine ve restorasyon işlerinin taşınmazın tümünü içeren rölöve, restorasyon projesi ve ayrıntılı raporun kurula getirilmesinden sonra değerlendirilebileceğine karar verilmiştir¹⁸¹. 1993 tarihinde hanın onarımı tamamlanmadan müteahhit firma onarımı bırakmış sözleşme de Vakıflar Genel Müdürlüğüne fesh edilmiştir. Bu süreçten sonra uzun yıllar kendi kaderine terk edilen han, 29 yıl süre ile restore et-işlet-devret modeli çerçevesinde¹⁸² o yerin ve yapının sosyal ve kültürel yapısına uygun olacak ve yöre halkının sosyal yaşamı için de olanak teşkil edecek şekilde, kültür, turizm ve ekonomiye

177 Friedrich Sarre, *Küçükasya Seyahati*, (Çev: Dâra Çolakoğlu), Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. İstanbul, 1998, s.83.

178 Susuz han portalinde yer alan bezemeler için Bk: Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1987, s.43; Gönül Öney, "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Arslan Figürleri", *Anadolu Dergisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969, S.13, s.171-192; Ahmet Çaycı, *Anadolu Selçuklu Sanatında Gezegen ve Burç Tasvirleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s.76.

179 Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığınca A-3740.10.7.1982 sayılı kararı ile; Susuz Han Selçuklu Kervansaray Mimari örneklerinden olması nedeniyle korunması gerekli eski eser olarak 1710—5805 sayılı yasalar uyarınca tescil edilmiştir.

180 Antalya Koruma Kurulu'nun 26.06.1990 tarih ve 821 sayılı kararı ile Susuz Han' ın, yabancı bitki temizliği, ilaçlama, eksik kaplamaların orijinal malzemesine göre yerine konulmasının ilke olarak uygun bulunmuş, ancak tamamlayıcı işlemlerin gerekli araştırmalar yapıldıktan sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğü denetiminde yapılabileceğine karar verilmiştir.

181 Antalya Koruma Kurulu'nun 28.07.1992 tarih ve 1502 sayılı kararı.

182 Vakıflar Meclisinin 05.01.2006 tarih ve 1272/22 sayılı kararı ile Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığının 18.01.2006 tarih ve 6196 sayılı oluru esas alınarak 3 yıllık restorasyon süresi de dahil olmak üzere 29 yıl süre ile restore et-işlet-devret modeli çerçevesi.

yönelik amaçlarla kullanılması için yapılan ihale sonucunda Vakıflar Antalya Bölge Müdürlüğü tarafından 06.04.2006 tarihinde Kira-Yapım ve İşletme Sözleşmesi ile kiralanmıştır.

2008 yılında hazırlanan restorasyon projesi uygun bulunan¹⁸³ hana verilen fonksiyonda öncelikle yapının kendisini sergilenmeye, gezilmeye değer bir kültür varlığı olarak sergilemesi yönünde değerlendirilme yapılmıştır. Ziyaretçilerin yapının yapıldığı dönemdeki yaşam hakkında bilgilenmeleri için; yolcuların barındığı tandırın da bulunduğu seki üstünde, yapıldığı dönemi yansıtacak bir demonstrasyonun (model ile canlandırmanın) yapılması uygun görülmüştür. Yapının özelliği dikkate alınarak içerisinin de sergilemeye yönelik kullanımının uygun olacağından hareket edilmiş, kiracısının sahip olduğu kültürel değer taşıyan etnoğrafik eserler sabit olmayan, taşınabilir askı elemanı, cam sehpa veya kabin gibi sergi ekipmanlarında sergileneyeceği, gereğinde yörenin halı, kilim veya hediyelik eşyalarının da satışının yapılabileceği, aydınlatma dışında tesisata ihtiyaç duyulmayacak şekilde, sadece yöreye ait (börek, ayran gibi) yiyecek ve içeceklerin kendi usullerine göre servislerinin yapılabileceği ve bu yemeklerin yolcuların barındığı sekiler üzerinde otantik usullerle yendiği bir fonksiyon önerilmiştir. Burada su tesisatına ihtiyaç duyulmamıştır, gerekli durumda bahçede mevcutta var olan iki kabinli tuvalet, lavabonun bu amaçla kullanılması öngörülmüştür. Yiyecek ve içeceklerin hazırlanması için ise yakındaki köy evlerinden sağlanması düşünülmüştür. Restorasyon projesi doğrultusunda onarımı yapılan hanın içerisinde yapının mekansal kurgusunu etkileyecek müdahalelerde bulunulmamıştır. İç mekandaki taşıyıcı ayakların taşlarında çatıdan sızan suların donması sonucu oluşan patlamalar ve fiziki müdahaleler sonucu görülen taş eksilmeleri çürütme yöntemi kullanılarak tamamlanmıştır. 1991 yılındaki restorasyon çalışması sırasında taş kaplama yapılmasına başlanılan iç mekan yolcu sekilerinin ve diğer döşmelerin taş blok kaplamaları tamamlanmıştır (Levha 76). Üst hatları ve kaplamaları bozulmuş ve içi moloz taşlarla dolu olan tandır temizlenerek ortaya çıkartılmıştır (Levha 77, 78).

Yolcu sekileri kenarlarında bulunan yemlikler han içerisinde iki parçası bulunan özgün yemliklere göre tamamlanmıştır (Levha 79). Kışın hayvanların bağlandığı bölümlerin zemini orta kısmı çakıl kenarları taş döşeme olarak tamamlanmıştır (Levha 80). Üst örtüden akan suların taşıyıcı ayak, duvar ve tonozlarda oluşturduğu kireç

183 Antalya Koruma Kurulu'nun 02.05.2008 tarih ve 2354 sayılı kararı ile restorasyon projesi uygun bulunmuştur.

tabakaları mekanik yollar ile temizlenmiştir. İç mekan duvarları, ayaklar ve tonozlar üzerindeki güncel boya, yazı ve isler arap sabunu temizleyiciler ile temizlenmiştir. Kurt Erdmann'ın resimlerinde görülen giriş kapısının karşısında yer alan ve yolcu sekisine çıkmayı sağlayan günümüzde kaybolmuş merdivenler tamamlanmıştır.

Hanın mazgal pencereleri ince metal çerçeveli cam ile kapatılmıştır. Kapalı mekan girişine iki kanatlı ahşap kapı yapılmıştır. Hanın taç kapısındaki geometrik süsler üzerindeki kireç tabakaları mekanik olarak (küçük el aletleriyle) temizlenmiştir.

Kervansarayın çatısında bulunan yabancı ot, çalılar, toprak ve çatı üzerine sonradan taşınmış moloz taşlar ayrılarak toplanmış ve çatı üzerinden uzaklaştırılmıştır (Levha 81, 82). Çatı örtüsü kireç harcı ile yalıtılarak düzeltilmiş, çatı tonoz kaplamalarının tamamlanmıştır. Fenerin eksik bölümleri tamamlanmış, fenerin üst kısmının onaltı yarım daire dilimli ve iki eğimli örtü şeklinde tamamlanması gerçekleştirilmiştir (Levha 83, 84). Beden duvarları ve portal bitişleri için cephedeki özgün en yüksek taş sırası esas alınarak tamamlamaları ve harpuştaları yapılmıştır (Levha 85, 86). Kısmen kırılmış çörtlenlerin içlerine paslanmaz metal levha kaplanarak suların zincirle zemine aktarılması sağlanmıştır. Beden duvarı üzerindeki taşlar arasında boşalmış derzler doldurulmuş kervansaray beden duvarları üzerindeki sonradan yazılmış yazılar ve oluşan isler arap sabunu benzeri temizleyiciler ile temizlenmiştir. Ancak restorasyon çalışmasından sonra tekrar ziyaretini yaptığımız kervansarayın, beden duvarları üzerine yeniden yazılar yazıldığı, mazgal pencerelerindeki camların kırıldığı gözlemlenmiştir. Çatıdan akan suların taşıyıcı ayak, duvar ve tonozlarda oluşturduğu kireç tabakaları mekanik yollar ile temizlenmiştir.

Avlunun tespitine yönelik araştırma sondaj çalışmaları yapılmıştır (Levha 87). Kapalı mekânın batı yönündeki duvar izlerinden ve daha önce yapılmış kazı çalışmalarıyla ortaya çıkan temel izlerinin doğrultusunda, köy mezarlığı içinde üç doğrultuda 13 adet araştırma sondajları/açma yapılmış ve sadece bir açmada yüzeyden yaklaşık 70–75 cm kadar aşağıda kervansaraya ait bir taş bloğa rastlanmış, diğerlerinde ise herhangi bir yapı elemanına rastlanmamakla birlikte, kervansarayın temel kotunda (-2.35, toprak yüzeyinden 70–75 cm kadar derinde) kireç harçlı temel altı dolgu malzemelerine rastlanmıştır. Kervansarayın avlu kısmında yapılan araştırma sondajlarında mezarlık içine kadar devam eden bir yapı faaliyetinin olduğu bilinmekle birlikte, boyutlarına ilişkin kesin verilere ulaşılamamıştır. Bu bölüm ancak kapsamlı bir

kazı ve temizlik çalışmasıyla belirlenebilecektir. Bu durumda malzeme izlerinden yola çıkarak ancak bir avlunun varlığından söz edilebilmektedir. Susuz Köyü sakinleri yapılan görüşmelerde avlu taşlarının bir kısmının I. Dünya Savaşı sonrasında İtalyanlarca Burdur-Antalya yolu için inşa edilen köprülerin yapımında ve daha sonraki dönemlerde de cami-minare kaidesinde, dibek ve kuyu önünde su yalağı yapmak için sökülmüş olduğu ifade edilmiştir. Susuz Kervansarayı avlusuna ait yapısal izlerin bulunma olasılığı zayıf bir ihtimale düşmüştür ki yapılan sondaj kazıları da bunu doğrulamaktadır.

Kervansarayın çevre düzenlemesine yönelik taç kapının sağındaki payandanın önündeki temel izleri aynı haliyle korunmuştur. Hanın girişine traverten taş döşeme yapılarak devamında yaya yolu düzenlemesi yapılmış, çevresine serbest çakıl serilmiştir. Restorasyon projesinde görülen kervansarayın ziyaretçilerinin ihtiyaç duyacağı açık alanlar ile otopark alanı düzenlemeleri yapılmamıştır.

Ayrıca handa fonksiyona yönelik teşhir- tanzim düzenlemeleri yapılmamıştır.

3.3.Değerlendirme

A-Çevresel Olarak Yapının Değerlendirilmesi

Kervansarayın kuzeyindeki ağaçlandırılmış alan ile doğusunda içerisinde tuvaletinde bulunduğu boşluğun bir kısmı Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetinde bulunmaktadır. Hanın batı bölümünde, araştırma kazısı sonucu varlığı kesinleşen kervansarayın avlu kısmı ile daha batıdaki köy mezarlığı, kuzeydoğusunda köy evleri, kuzeyinde ağaçlandırılmış alan bulunmaktadır (Levha 88).

Kervansarayın korunarak yaşatılabilmesi, çevresinin kervansarayı ziyaret edeceklerle gelişmesi, geliştirilmesi için yakındaki köy konutları dokusuyla beraber daha üst ölçekli bir planlamaya gereksinim duyulmaktadır. Ancak yapılan restorasyon çalışması daha çok anıtsal eserin kurtarılmasına dönük acil müdahaleleri içermektedir.

B-Kullanım Olarak Yapının Değerlendirilmesi

Yapı bugün 29 yıl süre ile restore et-işlet-devret modeli çerçevesinde o yerin ve yapının sosyal ve kültürel yapısına uygun olacak ve yöre halkının sosyal yaşamı için de olanak teşkil edecek şekilde, kültür, turizm ve ekonomiye yönelik amaçlarla kullanılması için restore et-devret-işlet modeliyle kiralanmıştır.

Hana verilen fonksiyonda hanın mekansal kurgusunun bozulmaması (tüm mekanlarının açıkça okunabilmesi) ek mekan gereksinimini gerektirmeyen yapının kendisini sergilenmeye/ gezilmeye değer bir kültür varlığı olarak değerlendirilmesi hususları genel olarak olumlu görülmektedir.

Ancak handa yapılan restorasyon çalışması anıtsal eserin kurtarılmasına dönük acil müdahaleleri içermekte olup kullanımına yönelik mekan düzenlemelerini içermemektedir. Hanın bugün kapıları kilitli olup, kullanıcılara kapalıdır.

Susuz Han'ın tarihi dokusuna, aslına ve kullanım amacına uygun olarak toplumsal ve kurumsal etkinliklerde kullanımına yönelik ziyaretçi popülasyonu oluşturmak, konferans ve sergi merkezi haline getirmek için sergi-sunum, toplantı, iç ve dış mekanın düzenlenmesi ve peyzaj uygulamalarına yönelik bir çalışma yapılması gerekmektedir. Yapıyla kullanıcıların buluşması, yapının ziyaretçilerin kullanımına açılması sağlanmalıdır.

C-Yapısal Olarak Yapının Değerlendirilmesi

-Yapının Dış Kısmını Etkileyen Müdahaleler

Duvarlar: Beden duvarı üzerindeki taşlar arasında boşalmış derzlerin özgününe uygun harçla doldurulmuştur. Hanın restorasyonu sırasında beden duvarları üzerindeki sonradan yazılmış yazılar ve işler temizlenmiş olmasına rağmen yeniden insanlar tarafından kullanılmayan hanın beden duvarlarına yazılar yazıldığı gözlemlenmiştir. Beden duvarları ve portal bitişleri için cephedeki özgün en yüksek taş sırası esas alınarak harpuştaları yapılmıştır. Hanın kullanılmamasından kaynaklı bakımı yapılmamakta bu sebeple cephelerinde bitkilenmeler oluşmaktadır (Levha 89). Kısmen kırılmış çörtenler tamamlanarak içlerine paslanmaz metal levha kaplanarak suların zincirle zemine aktarılması sağlanmıştır (Levha 90).

Pencereler: Hanın mazgal pencereleri ince metal çerçeveli cam ile kapatılmıştır. Ancak restorasyon çalışmasından sonra tez çalışmamız için tekrar ziyaretini yaptığımız kervansarayın camlarının kırıldığı gözlemlenmiştir (Levha 91).

Üst örtü: Kervansarayın çatı örtüsü kireç harcı ile yalıtılarak düzeltilmiş, çatı tonoz kaplamalarının tamamlanmıştır. Fenerin eksik bölümler tamamlanmış, fenerin üst kısmının onaltı yarım daire dilimli ve iki eğimli örtü şeklinde tamamlanması gerçekleştirilmiştir.

-Yapının İç Kısmını Etkileyen Müdahaleler

Strüktürel Sistem: Hanın iç mekandaki taşıyıcı ayakların taşlarında uzun süreler yıkık olan üst örtüsünden sızan suların donması sonucu taşlarda patlamalar oluşmuş taş eksilmeleri meydana gelmiştir. Söz konusu taş eksilmeleri son yapılan restorasyon çalışması sırasında çürütme yöntemi kullanılarak tamamlanmıştır.

İç Mekanlar, Mimari Öğeler, Yüzeyler: İç mekan duvarları, ayaklar ve tonozlar üzerindeki güncel boya, yazı ve isler arap sabunu temizleyiciler ile temizlenmiştir. İç mekan yolcu sekilerinin taş blok kaplamaları tamamlanmıştır. Yolcu sekisine çıkmayı sağlayan günümüzde kaybolmuş merdivenler tamamlanmıştır.

Yolcu sekileri kenarlarında bulunan yemlikler han içerisinde iki parçası bulunan özgün yemliklere göre tamamlanmıştır. Kışın hayvanların bağlandığı bölümlerin zemini orta kısmı çakıl kenarları taş döşeme olarak tamamlanmıştır. Üst hatları ve kaplamaları bozulmuş ve içi moloz taşlarla dolu olan tandır temizlenerek özgün ölçüleriyle ortaya çıkartılmıştır.

Hanın izlenilmesinin ve mekansal özelliklerinin ön plana çıkmasına engel bir uygulama yapılmaması olumludur.

Teknik Sistemler: Yapının kullanımına dönük iç mekanda gerekli olacak elektrik enerjisi için zemin kaplaması altından tesisat döşenmiştir. Elektrik panosu hanın içerisinde batı cephesinde duvar dibine yerleştirilmiş, han içi tefriş düzenlemesi tamamlanmadığından panodan çıkan elektrik kabloları, görsel kirliliğe yol açmaktadır (Levha 92). Han içerisindeki aydınlatma için duvarlara bitişik ayaklı şamdan formundaki aydınlatma elemanları kullanılmıştır (Levha 93). Yapının restorasyon projesine göre sergilemeye yönelik kullanımının uygun olacağından hareket edilerek aydınlatma dışında su vb tesisata ihtiyaç duyulmayacak şekilde fonksiyonlandırılmış olduğundan sıhhi tesisat ile ilgili yapı için herhangi bir uygulamaya ihtiyaç kalmaması olumludur. Gerekli durumda bahçede mevcutta var olan iki kabinli tuvalet, lavabonun ıslah edilerek bu amaçla kullanılması öngörülmüştür. Yiyecek ve içeceklerin hazırlanması için ise yakındaki köy evlerinden sağlanması düşünülmüştür. Ancak bahçedeki tuvalet-lavabo ıslah edilmemiştir.

4. İNCİR HAN

4.1. Genel Tanımlama ve Mimari Özellikler

Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne kayıtlı, Burdur İli, Bucak İlçesinin 6 km. kadar batısında, İncirdere Köyü yakınlarında 60 pafta, 2 ada 2 parselde kayıtlı, bulunan İncir Han Anadolu Selçuklu Döneminde Antalya- Konya kervan yolu üzerindeki Evdir, Kırkgöz ve Susuz Han'dan sonraki dördüncü menzildir. Doğusundaki 1125 rakımlı Koca Dağ'ın eteğinde, düz bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Güney kesiminde daha alçak tepeler bulunmaktadır. Hanın avlu taçkapısı önünde izleri görülebilen ve batıya doğru 20-30 m. kadar devam eden, düzensiz taşlarla inşa edilmiş yolun, Roma dönemine tarihlenebileceği ileri sürülmektedir¹⁸⁴.

Hanın ana niş duvarı üzerinde, ahır kısmı inşaatının bitiş tarihini veren dört satırlık Arapça kitabe sağlam durumdadır (Levha 94). Kitabenin metni şöyledir:

1 امر بصارة هذا (١) لحن المبارك
 2 السلطان الاعظم مالك رقاب الامم
 3 سيد سلاطين العرب والعجم سلطان البر والبحرين ذوالقرنين
 الزمان اسكندر الثاني تاج
 4 آل سليقوف غياث الدنيا والدين ابو الفتح كيهنوس بن كيقباد بن كيهنوس قسي
 امير المؤمنين في سنة ست (١٠) ثلاثين و ستماء

185

Transkripsiyonu:

“Emera bi’ mareten haze’l hani’l – mübareki es-sultan’ül – a’zamü şahinşah’ül – muazzamü malikü rikabi’l –ümemi seyyidü Selatini’l –arab ve’l-acem sultanü’l- berri ve’l- bahreyni zü’l-karneyni- zamani İskenderü’s- Sani tacü ali Selçuk gıyasü’d-dünya ve’d –dün Ebu’l- feth Keyhüsrev bin Keykubad bin Keyhüsrev kasımü emirü’l – mü’minin fi sene sitte ve selasine ve sitte mie”¹⁸⁶

184 M. Kemal Özergin, “Anadolu’da Selçuklu Kervansarayları”, *Tarih Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1965, c.XV, S.20, s.144.

185 Vakıflar Genel Müdürlüğü 150302002-KF001 Nolu Arşiv, Vakıf Eski Eser Kitabe Fişi.

186 A.Şevki Duyamaz, *a.g.t.*, s.14.

Tercümesi:

“Bu mübarek hanın inşa edilmesini en büyük Sultan, Ulu Şehinşah, ümmetlerin Efendisi, Arapların ve Acemlerin sultanlarının Efendisi, karanın ve iki denizin Sultanı, zamanın Zülkarneyni, İkinci İskender, Selçuklu hanedanının tacı, Halife'nin ortağı, dünyanın ve dinin yardımcısı, Ebu'lfeth Keyhusrey bin Keykubad bin Keyhusrev 636 yılında emretti”¹⁸⁷

Ahır taçkapısı giriş aralığının sağ köşesi üzerinde de iki satırlık bir Arapça kitabe mevcuttur. İlk satırında “katib el-imaret el mübarek (at)”¹⁸⁸ kelimeleri okunabilen bu kitabenin ikinci satırı okunamamaktadır.

İnşa kitabesine göre H.636 / M.1239-1240 yıllarında Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırıldığı anlaşılan kervansarayın servis bölümü barınak bölümünden geniş olan C.2 plan grubunda olduğu söylenebilmektedir. Hanın kapalı bölümü dıştan dışa yaklaşık 44.05 m x 33.66 m boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Yapının avlu duvarı, özellikle batı kesiminde açıkça izlenebilmektedir.

Kervansarayın doğu cephesindeki iki payanda mevcut olup güneydeki silindir, kuzeydeki ise yarım sekizgen şekillidir. Yağmur suları ile sürüklenen toprak bu cephede mazgal penceresinin başlangıç hizasına kadar yaklaşık 4 metrelik bir dolgu oluşturmuş durumdadır (Levha 95, 96). Bu cephe üzerinde toplam yedi adet mazgal pencere görülmektedir.

Kuzey cephesinde ve köşelerde yer alan dört payandanın dördü de silindir kesitlidir. Çatı üzerinde ve kesme taş kaplamalar arasında yeşeren incir ağaçları, bu cephede önemli bozulmalara neden olmuştur. Bu cephede mevcut tek mazgal pencere, ortadaki iki payanda arasında yer almaktadır. Kuzey cephe zemini doğudan batıya doğru giderek alçalmaktadır (Levha 97).

Batı cephesinin üst kesiminde yıpranma ve dökülmeler görülmesine rağmen, duvarların alt kesimi oldukça sağlam kalabilmiştir (Levha 98). Bu cephede yer alan iki payanda ile avlunun kuzeybatı köşesindeki payanda dikdörtgen kesitlidir. Bu cephede de, doğu cephesindeki gibi yedi adet mazgal pencere mevcuttur. Batı cephenin yüksekliği yaklaşık 8 m civarındadır.

Avluda birikmiş olan kalın toprak tabakası, avluya bakan güney cephesini kısmen kapatmaktadır (Levha 99). Cephenin doğu ucuna yakın bir kesimde, üst sırada, yerinde kalabilmiş iki kesme taş blok, bir tonoz başlangıcına işaret etmektedir.

187 A.Şevki Duymaz, *a.g.t.*, s.14.

188 A.Şevki Duymaz, *a.g.t.*, s.14.

Cephenin batı kesiminde de bir tonoz başlangıcı net olarak algılanabilmektedir. Tonoz başlangıcına işaret eden kesme taşlar, cephenin her iki kesiminde de aynı seviyededir.

Güney cephede yer alan taçkapının üst kesimi tamamen tahrip olmuş durumdadır (Levha 100). Cephede yer alan süsleme şeritleri ve silmeler sadedir. Kavsarası içe doğru eğimli istiridye kabuğuna benzer oluk biçiminde bir formda ve ışınsal olarak biçimlendirilmiştir. Kavsaraya alınlığında inşa kitabesi yer almaktadır. Ana niş köşelerindeki sütunçeler alttan üste doğru genişleyen çift akantus yapraklı başlıklıdır. Sütüncelerin üzerinde daire biçimli rozetler yer almaktadır. Kavsaraya başlangıç kemerinin başlangıcında karşılıklı yerleştirilmiş çok yıpranmış durumda olan yırtıcı hayvan ve güneş figürleri olan kabartmalar yer almaktadır.

Ana nişin yan yüzleri üzerinde, üst kesimleri yıpranmış birer mihrabiye vardır. Çeyrek küre şekilli dilimlenmiş kavsaralara sahip mihrabiyelerin, köşe sütünceleri dışında süslemeleri yoktur. Mihrabiyelerin üst kısmında, ana niş köşe sütunce başlıkları hizasında, bitkisel örnekli enlice bir şerit göze çarpmaktadır.

Hanın ahır duvarları ve tonozlarında yer yer önemli yıpranma ve göçükler olmasına rağmen planı ve ilk şekli büyük ölçüde saptanabilecek durumdadır. Barınak bölümü kare planlı 24 ayak ile yedi sahına ayrılmıştır (Levha 101). Sahınların örtüsü sivri beşik tonoz olup bu sahınlar giriş cephesine dik uzanan kuzey-güney doğrultulu daha dar bir sahını kesmektedir. Giriş cephesine dik uzanan bu sahının tonozu, iki yandaki sahınları örten tonozlardan daha yüksektir. Bu tonozun iki ucu ve orta kesimi göçmüştür. Rahmi Hüseyin Ünal girişten itibaren üçüncü ve dördüncü payeler arasında kalan yaklaşık kare şekilli alanın, benzer plan şemasına sahip ahırlarda olduğu gibi küçük bir kubbe ile örtülü olduğunu ileri sürmektedir¹⁸⁹. Bölümün güneydoğu ve güneybatı köşelerinde yer alan yan sahın tonozlarının, doğu ve batı duvarlarına yakın kesimleri göçüktür. Güneybatı köşesinde, bugün içi kısmen dolu olan dikdörtgen bir çukur bulunmaktadır. Zemin, bugünkü ahır zemininden 1,15 m. aşağıda olduğu anlaşılan bu çukur, yöre halkına göre bir sarnıçtır. Ancak, Selçuklu dönemi hanlarının hiçbirinin ahırında böyle bir sarnıca rastlanmamış olduğundan R.Hüseyin Ünal bu muhtemel sarnıcın, hanın işlevini yitirerek terk edildiği dönemde inşa edildiğini düşünmenin daha mantıklı görüldüğünü söylemektedir¹⁹⁰.

189 Rahmi Hüseyin Ünal, *a.g.m.*, s310.

190 Rahmi Hüseyin Ünal, *a.g.m.*, s.311.

Han kapalı bölüm kapısının doğu sövesindeki konsolun altında kitabe şeridi yer almaktadır. Köşelerde kemere birleşik olarak kapı millerinin takıldığı yuvaların yer aldığı birer konsol yer almaktadır. Sövelerden kuzeye doğru kare kesitli sürgü yuvaları görülür.

İç duvarların tamamı, ayaklar, destek kemerleri ve tonozlar düzgün kesme taşlarla kaplıdır

Hanın güneydoğusunda, handan yaklaşık 300 m. uzaklıkta, küçük bir soyunmalık, bir sıcaklık ve bir su deposundan oluştuğu düşünülen yaklaşık 3.20 m x 3.75 m boyutlarında harap durumda bir hamam yapısı mevcuttur (Levha 102, 103). Bugün hamama ait birimlerin sadece duvarları mevcuttur. Üst örtüsü tamamen yıkılmıştır. Moloz taşlarla örülmüş yapının belli kısımlarında sıva izleri kalmıştır. Rahmi Hüseyin Ünal, hanın 20-30 m. kadar doğusundaki bir binanın hemen arkasında, binayı 90'lı yılların başında kullanan şahsın yaptığı temel kazısı sırasında bir mezara rastlandığını, bu mezar kalıntısından yaklaşık 5 m. uzaklıkta, söz konusu modern binanın yan tarafında iki adet su kanalı mevcut olduğunu, yan yana inşa edilmiş biri silindirik şekilli pişmiş toprak künk, diğeri ise harç ve kayrak taşlarla inşa edilmiş yaklaşık güneydoğu-kuzeybatı yönünde devam ettikleri görülen bu iki su kanalının, muhtemelen han avlusundaki çesmeye su getirmekte olduklarını ileri sürmektedir. Ayrıca hanın güneydoğusundaki mevcut hamama bitişik halen çalışır durumdaki iki çeşmenin kaynağından hanın doğusundaki su kanallarının da beslenmekte olduğunu düşünmektedir¹⁹¹.

Hanın beden duvarları dolgu duvar tekniğinde kesme taş kaplama moloz taş dolgudur.

Batı cephede kuzey- güney ekseninde yer alan payandada ve kuzey cephede doğu ve kuzey duvarların birleştiği köşede devşirme malzeme kullanıldığı görülür. Kapalı bölümünün içerisinde doğu-batı yönündeki sahında kademelendirilmiş kemer üzerinde yazıtlı taş yer almaktadır. Güneybatı köşesinde duvar yüzeyinde bir şerit halinde damla motifi bulunmaktadır.

Handa karşılaşılan geometrik, bitkisel, karışık ve figürlü süslemeler hanın kapalı bölüm taç kapısında, avlu portaline ait olduğu düşünülen bir taş parçası ile yapılan kazı çalışmaları sonucu ortaya çıkarılan avlu portalinin doğusundaki parça üzerinde görülür.

191 Rahmi Hüseyin Ünal, *a.g.m.*, s.307.

4.2.Yapının Başlangıcından Bugüne Geçirdiği Süreç

Atıl durumda olan kervansaray uzun bir süre kullanılmamıştır. Bugünde kullanılmayan İncir Han'ın avlusunda R.Hüseyin Ünal başkanlığında 1992, 1993 ve 2000 yıllarında kazı ve temizlik çalışmaları yapılmıştır. 1992 yılında avluda kazı ve temizlik çalışmaları gerçekleştiren R.Hüseyin Ünal, avlu cephesinin batı kesiminde yer alan dikdörtgen şekilli iki payanda ile, avlu taçkapısının yerini ve batı kanadını ortaya çıkarmıştır. R.Hüseyin Ünal, bu çalışmada avlu güney duvarına paralel, yaklaşık 5 m genişliğinde bir alanda avlu zeminine ulaşmıştır. Bu alanda avlu cephe duvarı üzerindeki payandalardan soldan ikincisi hizasında, yaklaşık 1 m.lik bir dolgu tabakası içinde, bol miktarda odun kömürü artığı ve küle rastlamış, bu alanda devamlı ateş yakılmasını gerektiren bir iş yapılmış olduğunu ve dolgu toprak içinde, her seviyede rastladıkları at ve öküz nalları ile nal çivileri, burasının bir nalbant atölyesi olabileceğini hatıra getirdiğini belirtmiştir. 1993 yılında da devam ettirdiği kazı çalışmaları sonucunda avlunun bu kesiminde ve güneydoğu köşesinde iri blok taşlarla meydana getirilmiş kuru duvarlara rastlamıştır. Avlu cephe duvarına paralel ve dik doğrultuda uzanan bu duvarların, hayvan ağılı olarak kullanılmak üzere oluşturulduklarını düşündüğünü ifade etmiştir¹⁹².

R.Hüseyin Ünal 2000 yılındaki kazı çalışmalarında avlu zemininin kotunun 50 cm. kadar altındaki cephe duvarına bitişik bir mekanın, hem cephe hem doğu duvarına bitişik iki mekanın ve sadece doğu duvarına bitişik iki mekanın temel izlerine ve avlunun güneybatı köşesinde de cepheye bitişik bir hücre ve bir eyvan ile hem cepheye hem de batı duvarına bitişik hücre temellerini bulmuşlardır. Böylece avlunun doğu kenarı boyunca hücrelerin sıralandığı, batı kenarında da çift destekli bir revağın avlu planını oluşturduğunu varsaymıştır. 2000 yılında ortaya çıkan temeller sonucunda R.Hüseyin Ünal, avlunun güneybatı köşesinde, muhtemelen bitişikindeki eyvana açılan, yaklaşık kare planlı bir mekanın yer aldığını ve bu mekan içinde güney duvarına yaslanan 2 veya 3 hela bulunduğunu ve mekanın bitişikindeki eyvanında Sarı Han ve Alara Han'ındaki gibi bir çeşme eyvanı olduğunun düşünülebileceğini belirtmiştir¹⁹³.

İncir Han'ın avlusunda 1992,1993 ve 2000 yıllarında yapılan kazı ve temizlik çalışmaları sırasında çok sayıda sikke bulunmuştur. Teşhis edilebilen sikkelerin en eski

192 Rahmi Hüseyin Ünal, *a.g.m.*, s.313.

193 Rahmi Hüseyin Ünal, *a.g.m.*, s.315.

tarhli Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev(1237-1246) diğeri II. İzzeddin Keykvus dönemine (1246-1249 ve 1257-1259) tarihlenmektedir. Yıldırım Bayezid (1389-1402), Fatih Sultan Mehmed (1451-1481), Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), II.Süleyman (1687-1691), I.Mahmud (1730-1754), III.Osman (1754-1757), III. Mustafa (1757-1774), II.Mahmud (1808-1839) ve Abdülmecid (1839- 1861) dönemine tarihlenen diğeri sikleler, nerede ise kesintisiz bir kronoloji izlemektedir. Değişik tarihli çok sayıda sikkenin kronolojik sıra dahilinde bulunmuş olması hanın inşa edildiği XIII. Yüzyıl ortalarından XIX. yüzyıl ortalarına kadar uzanan bir zaman dilimi içerisinde kesintisiz olarak bir insan trafiğine sahne olduğunu göstermektedir.

2009 yılında, Antalya Vakıflar Bölge Müdürlüğüne 29 yıllığına restorasyon veya onarım karşılığı kira ihalesine¹⁹⁴ çıkarılmış ancak kiralanamamış olan hanın Antalya Vakıflar Bölge Müdürlüğüne 30.09.2011 tarihinde rölöve-restitüsyon-restorasyon, elektrik, tesisat projeleri ve statik raporunun hazırlanması için ihale yapılmış, projelerinin hazırlanması çalışmalarına başlanılmıştır.

4.3.Değerlendirme

A-Çevresel Olarak Yapının Değerlendirilmesi

Yöre halkı, hanın kuzeydoğusundaki hafif eğimli düzlüğün “Pazar Çukuru” adıyla anıldığını ve yaşlıların hatırlayabildikleri bir tarihe kadar burada pazar kurulduğunu belirtmektedir. Ancak söz konusu edilen pazar yeri ile ilgili olarak yazılı kaynaklarda pek az bilgiye rastlanmaktadır. S.Faroqhi, “XVI. yüzyılda, Hamid Sancağındaki İdari Birimlerde Bulunan Pazarlar” arasında, bu yöreye yerleştirilebilecek bir pazara rastlanmadığını söylemektedir. Ancak, Prof. Dr. Zeki Arıkan’ın Osmanlı Arşivi’ndeki 121 No.lu ve 929/1522 tarihli Tapu Tahrir Defterinde tespit ettiği bir kayda göre, ‘İncirlü Mezrası’nın 10.000 akçelik bir geliri bulunmaktadır ve bu gelirin 1200 akçesi “Mukataa’yı bac-ı bazar-ı İncir” adıyla kaydedilmiştir. Ayrıca, Katip Çelebi, Hamid Livası’nın kazaları arasında “İncir Pazarı’nın da adını zikretmekte, ancak ayrıntılı bilgi vermemektedir¹⁹⁵.

194 Vakıflar Meclisi’nin 13.02.2009 tarih ve 55/77 sayılı kararı ile “ Vakıf Kültür Varlıklarının Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiraya Verilmesi İşlemlerinin Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik” çerçevesi doğrultusunda sözleşme tarihinden itibaren aylık 100 USD karşılığı Türk Lirasına 29 yıllığına restorasyon veya onarım karşılığı kira ihalesine çıkarılmıştır.

195 Rahmi Hüseyin Ünal, “Burdur/Bucak İncir Hanı’nda Temel Araştırmaları ve Temizlik Çalışmaları (Eylül 1992)”, *X.Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara, 1993, s.404.

İnşa edildiği XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıl ortalarına kadar uzanan zaman dilimi içinde sürekli bir insan trafiğine sahne olan, çevresiyle birlikte yakın zamanlara kadar pazar yeri olarak kullanıldığı düşünülen Hanın bugünkü karayolundan biraz içeride kalması hana ulaşımı zorlaştırmakta, hanı terkedilmiş atıl bırakmaktadır (Levha 104). Han'ın etrafındaki izinsiz ve hızla oluşan yapılaşmalar, yapıyı olumsuz etkilemektedir. Bulunduğu yer nedeniyle ekonomik getirilerinin yetersiz olacağı düşünülmesi, hanın onarımına gelir getirmesi mümkün olmayan bir yatırım olarak bakılması böylesine çok önemli bir kültür varlığı için oldukça üzücü bir durumdur.

B-Kullanım Olarak Yapının Değerlendirilmesi

Yapının bugün kapalı bölümü kısmen ayaktadır. Ancak avlu bölümünden yalnızca temeller kalmıştır. Yapıda doğanın etkilerine açık olması, bilinçsizlik ve bakımsızlık nedeniyle tahribatlar oluşmuş durumdadır. Yapıya ait blok taşların çevre inşaatlarda yapı malzemesi olarak kullanılması eserin tahribatını artırmakla birlikte yapı ile ilgili bilgilerin bilinçsizce yok edilmesine sebep olmaktadır. Yapının içinde yakılan ateş, duvar yüzeylerine ve tonoz içlerine zarar vermektedir.

C-Yapısal Olarak Yapının Değerlendirilmesi

-Yapının Dış Kısmını Etkileyen Müdahaleler

Duvarlar: Kapalı bölüm beden duvarlarında; yabancı bitkiler ve incir ağacı kökleri taş malzemenin aralıklarına girerek yapıda ayrılmalara, malzeme kayıplarına neden olmakta ayrıca büyük köklü bitkilerin yetiştiği duvar yüzeylerinde derz ayrılmaları, yerinden oynamalar ve bunların sonucunda taş düşmeleri meydana gelmektedir (Levha 105, 106). Kapalı bölüm taç kapı kemerinin üst kısmı yok olmuştur. Kapalı bölüm kuzeyindeki dış cephe kaplama taşlarının tamamına yakını yok olmuştur. Beden duvarlarından düşen taşların kullanılmak üzere götürülmesi, hatta bu amaçla yapıdan taş sökülmesi de büyük tahribat yaratmaktadır.

Pencereler: Hanın batı duvarındaki pencereler zeminden yaklaşık 2.95 m yükseklikte başlamakta ve yaklaşık 2.80 m yüksekliktedirler. Kuzey cephesindeki pencere yaklaşık 6.05 m yükseklikte başlamakta ve yıkılmış olduğundan yükseklik belirlenmemektedir. Hanın kapalı bölüm girişindeki batı cephesi ve doğu cephesindeki pencerelerin üst kısımları yıkılmıştır (Levha 107).

Üst örtü: Kapalı bölümün doğu-batı ekseninde yer alan sahinlerin üst örtüleri toprak yığını ve otlarla kaplıdır (Levha 108). Tonoz başlangıçlarında yıkık olan kısımlar

mevcuttur. Kuzey-güney eksenindeki sahnin tonozunun bir kısmı yıkılmış kalan bölümü ise yıkılmaya yüz tutmuştur.

-Yapının İç Kısmını Etkileyen Müdahaleler

Strüktürel Sistem: Yapıda çatlaklar, ayrılmalar meydana gelmiştir. Yapının temelinden ve üst örtününün açık kısımlarından gelen suların etkisiyle hanın kapalı bölüm iç duvarlarındaki taşlarda çatlaklar oluşmaktadır (Levha 109). Çatlaklar, taş malzemenin kendi bünyesinde oluşurken daha ileri düzeyde yarılmalar hatta kırılıp kopmalar da meydana gelmiştir. Taş malzemedede oluşan bozulma ve kayıplar sonucunda kesit zayıflamakta ve taşıyıcı sistem problemleri oluşmaktadır.

Bir tepenin yamacında kurulan hanın doğu cephesinin erozyon sonucu toprakla dolması bu cephede büyük bir basınca yol açmakta, statik durumunda yapısal bozulmalara neden olmaktadır.

İç Mekanlar, Mimari Öğeler, Yüzeyler: Yapının içinde yazılan yazılar duvar yüzeylerine zarar vermektedir (Levha 110). Kapalı bölüm iç duvarlarında; yabani bitkiler ve incir ağacı kökleri taş malzemenin aralıklarına girerek yapıda ayrılmalara, malzeme kayıplarına neden olmakta ayrıca büyük köklü bitkilerin yetiştiği duvar yüzeylerinde derz ayrılmaları, yerinden oynamalar ve bunların sonucunda taş düşmesi oluşmaktadır. Düşen taşların kullanılmak üzere götürülmesi, hatta bu amaçla yapıdan taş sökülmesi de büyük tahribat yaratmaktadır. Ayrıca yapının bazı yerlerinde kazılan çukurlar bulunmaktadır.

5. ŞARAPSA HAN

5.1.Genel Tanımlama ve Mimari Özellikler

Alanya ilçesi Konaklı beldesinde bulunan, tapununun 137 ada, 6 nolu parselde Vakıflar Genel Müdürlüğü adına kayıtlı olan Şarapsa Han, Antalya-Alanya karayolunun Alanya'ya 12 km. mesafede yer almaktadır. Selçuklu Döneminde Anadolu'nun güneyinde uzanan yol üzerinde, batıya giden kısmında, ilk menzil noktasındaki handır.

Han'ın taçkapısının kavsarasının ortasında, etrafı beyaz mermerlerle çevrili sathi bir niş içinde sivri kemerli beyaz bir mermer levha üzerine yazılmış beş satırlık Arapça inşa kitabesi bulunmaktadır¹⁹⁶ (Levha 111).

196 İbrahim Hakkı Konyalı, *Alanya (Alâiye)*, (Haz: M.Ali Kemaloğlu), İstanbul,1946, s.366; Seton Lloyd-D.Storm Rice, *Alanya (Alâiye)*, (Çev: Nermin Sinemoğlu), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, 1989, s.73.

Transkripsiyonu

“1- Es-Sultan

2-El-A'zam Şahen-şah

3-El-mu'azzam Zıllul-lah-ı fi-l Alemin

4- Gıyasu'd-dunya ve'd-din Ebu'l-Feth Keyhusrev bin Keykubad

5- (Kazınmış) ’ ’¹⁹⁷.

Tercümesi

1-2-3-) En büyük Sultan, Sultanların Sultanı, alemde Allah’ın gölgesi,

4) Gıyas Ud-dünya vad-din Abü al-fath Keyhüsrev bin Kaykubad,

5) 5.ci Satır yoktur¹⁹⁸.

Kitabenin son satırının hangi sebeple kazındığı belli değilse de mevcut izler bunda bir kasıt aranabileceğini düşündürmüştür. 1953 yılında kitabeyi gören Lloyd-Rice da, kitabe için “son satır dikkatle kesilerek kaldırılmıştır” demektedir¹⁹⁹.

Bugün çeşitli şekillerde söyleniyor olsa da, Kenan Bilici binanın adının, banisinin kimliğini aydınlatacak bir ipucu oluşturduğunu söylemektedir. Kenan Biliciye göre; Şarapsa ya da benzeri söyleyişler, Selçuklu sarayındaki “Şarabhane-i Sultani”den sorumlu bir kişi olarak “Şarab-salar” ünvanı ile ilişkilidir. Bu ünvanı kullanan ve binayı yaptıran kişinin, bu çevredeki diğer hanları da yaptırmış olması muhtemel “Şarab-salar” Emir Esededdin Ayaz olduğu iddia edilmiştir²⁰⁰.

Eğer bu doğruysa, onun, kendi adına yaptırdığı Şarapsa Hanı’nın inşa kitabesindeki, muhakkak ki son satırda yazılmış olan adının bilinçli olarak kazınip silinmesinde, çeşitli ünvanlarla geçmişte birçok Selçuklu Sultanının hizmetinde bulunduğu halde, yine Selçuklu ailesine yönelik bir tertip yüzünden 1238 baharında siyaseten katliyle sonuçlanacak hadiselerle karışması rol oynamış olmalıdır. Gerçekten de, kitabede silinerek sonsuza kadar unutturulmak istenen bani adından, geriye sadece son unvanını çağrıştıran küçük bir hatıra kalabilmiştir.

Bu durumda, kitabesine göre, Selçuklu Sultanı II. Giyaseddin Keyhüsrev dönemine ait olduğu anlaşılan Şarapsa Hanı’nın da, Sultan’ın tahta çıktığı 1237 yılı ile *Şarab-salar* Esededdin Ayaz’ın öldürüldüğü 1238 yılı arasında tamamlanmış olması muhtemeldir.

197 Kenan Bilici, *a.g.m.*, s.394.

198 Vakıflar Genel Müdürlüğü 070202007-KF001 Nolu Arşiv, Vakıf Eski Eser Kitabe Fişi.

199 Seton Lloyd-D.Storm Rice, *a.g.e.*, s.73.

200 Kenan Bilici, *a.g.m.*, s.400.

Han 14.95 x 72.05 m. boyutlarında doğu-batı kuruluşlu, dikdörtgen planlı yalnız barınak bölümü olan avlusuz yapısıyla A.1 plan grubuna giren hanlardandır.

Hanın kuzey ve güney cephelerinde toplam 20 adet dikdörtgen payanda, doğu ve batı cephelerinin ortasında birer üçgen payanda bulunmaktadır (Levha 112, 113, 114, 115). Kervansarayın bütün dış cephelerinde derz sıralarının çok belli olduğu kaba yonu taşı kullanılmıştır. Taç kapıda ve mescidin kuzey cephesinde düzgün kesme taş örgü kullanılmıştır. Çatı seviyesinde üst kenar boyunca bir parapet halinde binayı çevreleyen dendanlar kale görüntüsü oluşturmaktadırlar.

Kenan Bilici; dendanların özgünlüğünün tartışmalı olduğunu ve muhtemelen çok sonraları binaya ilave edildiklerini düşündüğünü söylemektedir. Diğer taraftan, dendanların, savunmaya yönelik ihtiyaçların karşılanması amacıyla yapılmış olabilecekleri akla yatkın gelmemekle birlikte, binanın çatısına ulaşımı sağlayan herhangi bir donatı izi bulunmadığı için, bunların işlevsel olmaktan çok, binaya etkileyici bir plastik görünüm kazandıran dekoratif bir katkı olarak değerlendirilmesi gerektiğini, söz konusu dendanların 70 cm.yi bile bulmayan bir yükseklikte olmaları, binaya yönelik bir saldırıda savunma imkanını ortadan kaldırdığını belirtmiştir²⁰¹. Aysel Tükel Yavuz'de Şarapsa Han'ın dendanlarının, binanın savunmasında bir işlev taşımadıklarını düşünerek, bu ve buna benzer bazı örneklerin "aslında yaygın biçimde silme gibi bir duvar bitirme ögesi olduğu kanısı" uyandırdığını vurgulamıştır²⁰².

Taçkapının, alını yarım daire profilli bir kemer halinde cepheye açılan ve kemerin içine doğru daralan bir küresel bingiden ibaret kavsarası vardır (Levha 116). Alt köşelerinde, profilli konsollar üzerinde yükselen yuvarlak kemerli birer küçük tromp yer alır. Kavsaranın ortasında, etrafı beyaz mermerlerle çevrili bir niş içinde sivri kemerli beyaz bir mermer levha üzerine yazılmış beş satırlık Arapça inşa kitabesi bulunmaktadır.

Hanın kuzey cephesinin ortasında cepheden dışa doğru çıkıntı yapan taçkapısı, yanlardan birer profilli silmenin sınırlandığı sivri kemerli bir açıklık şeklindedir. Taçkapı kavsarasının altında, basık kemerli kapı açıklığı yer alır; üzengi taşları profilli birer konsol halinde düzenlenmiştir.

201 Kenan Bilici, *a.g.m.*, s.394.

202 Aysel Tükel Yavuz, 1992, s.259.

Doğu-batı doğrultusunda sivri tonozla örtülü kervansaray duvarlara oturan 8 sivri kemerle 9 bölüme ayrılmıştır. Hanın içersindeki sivri kemerleri düzgün kesme taş olup, beden duvarları moloz taştır.

Şarapsa Han'ın, her ne kadar kendi içinde bitmiş olsa da, sıra dışı sayılabilecek planının, esasen, XIII. yüzyıl mimari örnekleriyle farklılaşan bir tarafının bulunmadığı da söylenebilir; gerçekte, kemer çeşitleri ve tonoz gibi eğrisel örtülerin belirleyici olduğu bir çağda, bu yapı elemanlarıyla çeşitli modüler düzenlemeler yapılabilmesi imkanı vardır. Kırkgöz Hanı'nın kuzey kanadındaki kapalı barınak bölümünün planı da Şarapsa Hanı'na benzer modüler bir uygulama olarak dikkat çeker. Diğer taraftan, Derebucak-Tol Han ile Şarapsa Han arasında plan benzerliğini de aşan bir strüktürel ilişki kurulabilmesi, her iki hanın da aynı bani tarafından aynı mimara yaptırılmış olduğunu düşündürür. Bu bağlamda, Selçuklu çağında, sözgelisi, Altınapa Hanı'nın avlu yan kanatlarında görüleceği şekilde, dikdörtgen bir mekanın, içten kemerlerle desteklenmiş şekilde tek bir tonozla örtülü olduğu çeşitli ölçekte bina ve/veya bina bölümü olduğu gibi, bu temel modüler birimin, kemer gözleri açılarak çoğaltılmış “ster-eotip” leri de bulunabilir. Bu tür uygulamaların, herhangi bir yapı tipine özgü olmadığı anlaşılır. Şarapsa Han'ın kapalı barınak bölümüne benzer bir plan, Alanya İçkalesi'ndeki “Koğuş” diye bilinen yapıda karşımıza çıkabildiği gibi, esasen, Alanya Tersanesi bile, bu tür bir uygulamanın, tonozların yan yana birbirine ulanmasıyla oluşturulmuş anıtsal örneklerinden biri olarak rahatlıkla kabul edilebilir²⁰³.

Hanın doğu kenarında hana bitişik ve kuzey-güney yönünde uzanan sivri tonozla örtülü mescit bulunmaktadır. Hanın barınak bölümüne dışarıdan bitişik ve dış cephede, daha yüksek tutulmuş beden duvarları ile vurgulanan mescidin, kuzey cephesinde, iki payanda arasına basık kemerli bir kapısı bulunur (Levha 117). Üç basamakla çıkılan kapı kütleli, dıştan, bir niş meydana getiren üç dilimli bir kemer içine alınmış; merkezdeki sivri kemer gözüne de aynı formda mermer bir kitabe yerleştirilmiştir. Mermer kitabede “ Allah'ın mescitlerini ancak ve O'na ahiret gününe iman edenler yaparlar” anlamına gelen bir ayet yer almaktadır²⁰⁴. Mescitin kapısını, en dışta, içbükey profilli dar bir silme yanlardan ve üstten çevrelemektedir. Yaklaşık 4,5 x 9,00 m. boyutlarındaki mekanın doğu cephesine iki pencere açılmış, güney duvarının ortasında kesme taş örgülü mihrap yerleştirilmiştir. 1.10 m genişlik ve 0.50 m derinlikteki mihrap

203 Kenan Bilici, *a.g.m.*, s.399.

204 İbrahim Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s.366.

2.50 m. yüksekliktedir. Dört sıra mukarnas kavsaralı ve derinliği duvar içinde kalan beş kenarlı basit bir niş şeklindedir. Mihrabın üzerinde bitkisel süslemeli antik bir friz parçası devşirme olarak kullanılmıştır. Kenar bordürleri ya da çerçevesi olmayan mihrap, ince uzun bir formdadır. Mescit içerisinde yalnızca kapının iki yanında, mihrapta ve mihrap çevresinde düzgün kesme taş duvar örgüsü görülmektedir. Geri kalan kısmı ve üst örtüsü çimento sıvalıdır.

Hanın batısında, doğu-batı doğrultulu, dikdörtgen planlı ve sivri beşik tonozla örtülü tek bir mekandan ibaret bir kalıntı bulunmaktadır (Levha 118). Söz konusu yapının asıl işlevi tartışma konusudur. Riefstahl, yapının kare planlı bir gözetleme kulesi işlevi gördüğünü, denizi gözetlemek ve aynı zamanda belki de işaret vermek amacıyla yapılmış olabileceğini düşünmüştür. Konyalı'ya göre de yapı gözetleme kulesine benzeyen bir minaredir; burada hem ezan okunur, hem de icabında deniz gözetlenirdi. Erdmann da, Riefstahl'e adadığı kitabında, onun söz konusu yapı için daha önce önerdiği gözetleme kulesi fikrini tekrarlar; ilk defa han ile birlikte planını çizdiği bu yapı, ona göre, üç katlı olarak düzenlenmiştir ve ancak katlar arasında bağlantı sağlayan merdivenlerden bugün geriye bir iz kalmamıştır. Yavuz da bu görüşlere katılmakta ve yapı için "...bu kulenin bir gözetleme ve denizi görebilecek uygun bir konumda olduğu kesindir" demektedir; ona göre "kare planlı ve zemin katı kuzey-güney yönde beşik tonozlu olan yapının şimdi yıkık olan üst katına, belki de katlarına, duvar kalınlığı içinde yer alan bir merdivenle çıkılmaktadır"²⁰⁵.

Binanın, 1926 yılında çekilmiş bir fotoğrafından²⁰⁶, handan ayrı ve müstakil bir kütle halinde çok katlı olarak inşa edilmiş olduğu görülmektedir.

Kenan Bilici'ye göre günümüze kalıntı halinde ulaşabilen binanın, gözetleme kulesi işlevi gördüğü iddiası, birçok yönden kabul edilebilir nitelikte değildir. Hem hanın bulunduğu yere denizden bir tehdit gelebilmesi imkanı yoktur, hem de denizin gözetlenmesi düşünülmüş olsa bile, bunun handan ayrı olarak çok katlı bir bina inşa edilmesini gerektirmesi şartı yoktur; çünkü, bir tepe üzerinde yer alan hanın bulunduğu yerden denizi çıplak gözle görebilmek zaten mümkündür. Biliciye göre bu, bina, hanla çağdaş ve belki de hanın görevlileri için kule-konut olarak tasarlanmış bir bina olmalıdır. Binayı kule-konut olarak nitelendirmesini, hanın bugünkü planının, yük ve

205 Aysel Tükel Yavuz, 1992, s.260.

206 Kurt Erdmann *a.g.e.*, s. 319.

hayvanlar ile yolcular dışında kalan daimi görevlilerin hep birlikte barınmasına imkan verecek bir düzene sahip olmaması ile ilişkilendirmektedir²⁰⁷.

5.2. Yapının Başlangıcından Bugüne Geçirdiği Süreç

Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kültür Bakanlığı arasında imzalanan İpek Yolu Projesi kapsamında 1992 yılında 10 yıllık kiraya verilerek restore edilmiş ve işlev kazandırılmıştır. Daha sonraki yıllardada Vakıf Taşınmaz Malların Kiraya Verilme Genel Şartnamesine göre yıllık kiraya verilmiştir.

Bu kapsamda sadece tek bir sivri beşik tonozun örttüğü kesintisiz bir mekan olan barınak bölümünden oluşan han turizm amaçlı restoran olarak hizmet vermektedir.

1988 yılında Şarapsa Han'a ana yoldan ulaşımı sağlayan yol uygulaması yapılmıştır (Levha 119). Lokanta işlevini içeren restorasyon projeleri Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunca onaylanınca²⁰⁸, hanın taç kapısından girişte sağ bölüm, vestiyer-bar olarak düzenlenmiştir. Hanın doğu ve batı bölümlerinde tuğla duvar örülerek doğu bölümü mutfak-depo, personel odaları olarak, batı bölümü müşteri (kadın-erkek) wc'leri olarak işlevlendirilmiştir. Hanın güney cephesinde mutfak bölümüne dışarıdan hanın özgün yapısında olmayan servis kapısı açılmıştır. Hanın mescit bölümü turistik eşya satış yeri olarak işlevlendirilmiştir. 1989 yılında Han'ın döşemesinin traverten olarak yapılması uygun bulunmuş, ancak daha önce turistik eşya satış yeri olarak işlev verilmiş bulunan mescitin böyle bir işlev ile değerlendirilmesinin uygun olmadığına karar verilmiştir²⁰⁹.

Hanın daha sonraki kullanımlarından dolayı tadilat projesi gerekmiştir. Onaylı tadilat projesinde²¹⁰, çelik putreller ile yapının beden duvarlarına değmeyecek şekilde ara kat oluşturulmuş ve üzeri ahşap kaplama yapılmıştır. Zemin katın doğusunda, mutfak hazırlama ve pişirme bölümleri, soğuk ve kuru depo ile personel wc ve soyunma hacimleri ile servis kapısı bulunmaktadır. Batısında bar bankosu, müşteri tuvaletleri ve

207 Kenan Bilici, *a.g.m.*, s.397, 398.

208 Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 05.02.1988 gün ve 56 sayılı kararı restorasyon projeleri onaylanmıştır.

209 Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 18.04.1989 gün ve 349 sayılı kararında Han'ın döşemesinin traverten olarak yapılması uygun bulunmuş, ancak Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 05.02.1988 gün ve 56 sayılı kararı ile onaylanan projesinin incelenmesi sırasında turistik eşya satış yeri olarak işlev verilmiş bulunan mescitin böyle bir işlev ile değerlendirilmesinin uygun olmadığına karar verilmiştir.

210 Antalya Koruma Kurulu'nun 15.3.2002 gün ve 5351 sayılı kararı ile de restorasyon tadilatı uygun bulunmuştur.

kulis, üst katında tek kollu ahşap merdiven ile çıkılan yemek salonu vardır. Zemin kattaki salonun tümü yemek salonu olarak, mutfağın üst katındaki idare ve muhasebe bölümlerine ahşap tek kollu merdiven ile çıkılmaktadır. Mescit yeni bir fonksiyon verilmeyip özgün kullanımında bırakılmıştır.

2004 yılında 1988 yılında onaylanan projelerinde hatalı olarak açılmasına izin verilen Şarapsa Hanın orijinal plan şemasında olmayan ve sonradan açılan servis kapısının projesinde iptal edilerek orijinal malzeme ile kapatılmasına karar verilmiş ve bu doğrultuda da açılan kapı kapatılmıştır²¹¹.

Han üst örsünde tonozların üzerine tesviye betonu ve demirli mozaik yapılmıştır. Hanın bugünkü kullanımında; giriş kapısından u biçiminde 2 adet basamak ile restoran bölümüne girilmektedir. Restoran bölümünde, traverten kaplı döşemede +0,35, +0,53 ve +0,73 kotları olmak üzere üç ayrı kademe uygulanmış, ayrıca 97 cm.yükseklikte, üzeri ahşap, yan duvarları ve çıkış merdivenleri traverten kaplama gösteri pisti yapılmıştır.

Hanın mutfak – personel bölümünü ayıran tuğladan örülerek sonradan yapılmış duvar çini kaplanmış olup üzerinde nişli teşhir dolapları yapılmıştır (Levha 120).

Mutfak ve personel bölümü de ayrıca bir tuğla duvar ile bölünmüştür ve sıvanarak beyaz plastik boya ile boyanmıştır. Bu bölüme ahşap çift kanatlı kapı ile geçilmektedir (Levha 121, 122).

Personel bölümünün karşısında asma kattaki idare bölümüne ve yemek bölümüne çıkılan ahşap tek kollu merdiven bulunmaktadır (Levha 123).

Doğu bölümdeki asma katta idare bölümü yemek bölümünden ahşap camekanlı bölme ile ayrılmıştır (Levha 124).

Hanın batısında ahşap bar bankosu ve arkasında tuğla duvar örülerek ayrılmış müşteri tuvaletleri yer almaktadır (Levha 125).

Islak hacimlerde hanın taş duvarlarına tuğla duvar örüldükten sonra duvarlarda ve döşemede kaplama olarak seramik kaplanmış. Banyo bölümünü havalandırmak

211 Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 21.05.2004 gün ve 6338 sayılı kararında Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 05.02.1988 gün ve 56 sayılı kararında ve Antalya Koruma Kurulunun 15.3.2002 gün ve 5351 sayılı kararı ile onaylanan projelerinde hatalı olarak açılmasına izin verilen ve kapalı mekandan oluşan erken dönem han örneklerinden olan Şarapsa Hanın orijinal plan şemasında olmayan ve sonradan açılan servis kapısının projesinde iptal edilerek orijinal malzeme ile kapatılmasına karar verilmiştir.

için tuğla duvarda açılan pencere boşlukları hanın mazgal pencerelerine denk getirilmiştir (Levha 126). Banyonun tavanı spot aydınlatmalı alçıpan tavadır.

Tek kollu ahşap merdiven ile çıkılan asma kat merdivenden girintili şekildedir. Bu katta çalışma masaları konulmuş olup idare elemanları tarafından kullanılmaktadır (Levha 127).

Hanın içinde giriş karşısında +97 cm yüksekliğinde yanlardan traverten kaplama merdiven ile çıkılan ahşap sahne platformu yapılmıştır. Han içerisinde; duvarlarda abartılı örtüler ve benzeri yoğun bir tefriş bulunmaktadır (Levha 128).

Hanın mescit bölümü mescit işleviyle kullanılmaktadır (Levha 129).

Hanın onaylı projesinde var olmadığı halde hanın ana girişinde dışarıya sağlı-sollu 2 adet üzeri kiremit örtülü ahşap servis bankoları yapılmıştır (Levha 130).

Hanın giriş kapısı karşısında mutfak olarak kullanılan tek katlı mekan yapılmıştır (Levha 131).

-Hanın “Şarapsa Han Caravansarai” yazısının altında “1001 Night Show” yazılı tanıtım tabelası bulunmaktadır (Levha 132).

Hanın koruma alanı içerisinde, Antalya Koruma Bölge Kurulunun 26.04.2006 gün ve 987 sayılı kararı ile kaldırılması istenilen, yapay kaya kullanılarak yapılan havuz, yürüme yolları, aydınlatma direkleri kaldırılmış ancak hanın giriş kapısındaki servis ünitesi kaldırılmamıştır (Levha 133).

Handaki bu mekânsal değişikliklerin yanısıra;

- Hanın beden duvarları ve tonozlardaki, yapının kuzeyinde yakın zamanda tamamlanan yol inşaatındaki kazı çalışmalarının muhtemel sebebi olduğu düşünülen çatlaklar ve boşalan derzler harç enjeksiyonu ile doldurulmuştur.

- Çatlak noktalarına cam lameller yerleştirilerek çatlak noktalarındaki hareketin devam edip etmediği gözlem altına alınmıştır (Levha 134).

- Duvarlar ve tonozlardaki kirlenen taş yüzeyler yumuşak fırçalar ile temizlenmiştir.

5.3.Değerlendirme

A-Çevresel Olarak Yapının Değerlendirilmesi

Şarapsa Han, Alanya-Antalya karayolunun Alanya'ya 12 km. mesafede ana yolun hemen solunda taşıt aksının üzerinde taşıtların kolay ulaşabileceği yerdedir. Yapının turistik

restoran olarak kullanım amacı, çevresel olarak yeni işleviyle uygun düşmektedir. Hanın koruma alanı içerisinde, ruhsatsız ve izinsiz yapılmış olan yapılar; hanın giriş kapısı yanındaki mutfak olarak kullanılan tek katlı mekan, trafo vb. elemanlar hanın çevresinde olumsuz bir görünüm oluşturmaktadır. Hanın parsel sınırları ve komşu mülkiyet sınırları ile ilişkisinin kurulduğu çevre düzenleme projesinin hazırlanarak bu doğrultuda bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

B-Kullanım Olarak Yapının Değerlendirilmesi

Yapı içerisindeki mekanların ve eylemlerin birbirleri ile olan ilişkileri, kullanıcıların ulaşım olanakları, kullanıcı gruplarına yönelik boyutsal kriterlerin sağlanmış olması, yoğun taşıt aksının hakim olduğu bir noktada konumlanmış olan hanın turistik restoran olarak kullanılması genel olarak olumlu görülmektedir.

Yapıya geçmiş ve gelecekteki kullanımı bakımından uygun bir fonksiyon öngörülmüştür.

Günümüzde çok az bozulma ve değişimlerle ulaşabilmiş ve döneminin en önemli kapalı Han örneklerinden olan Şarapsa Han'ın bir kültür varlığı olarak korunmasının, izlenilmesinin ve mekansal özelliklerinin ön plana çıkartılarak, günümüz koşullarının gerektirdiği biçimde duyarlılıkla kullanılmasının ana amaç olması gerektiği düşünüldüğünde; yapının özelliklerini proje doğrultusunda sergilemesinin devamlılığının sağlanabilmesi için gerekli düzenli bakım ve basit onarım çalışmalarının yapılması; hanın bugünkü yoğun tefrişinden kurtarılıp, izlenebilir ve algılanabilir duruma getirilmesi gerekmektedir.

C-Yapısal Olarak Yapının Değerlendirilmesi

-Yapının Dış Kısmını Etkileyen Müdahaleler

Duvarlar: Hanın cephelerindeki taş duvarların derzlerinin çimento ile doldurulması yapının özgünlüğü ile bağdaşmamaktadır. Yeni malzeme ile geleneksel malzeme arasındaki farklı genleşme katsayısı ve farklı gözenekliliğe bağlı olarak çimentolu harçlar özgün malzemeye zarar vermektedir. Hanın belirli periyotlarla bakım ve basit onarımının yapılmamasından dolayı cephelerinde oluşan bitkilenmeler hanın taş duvarlarına zarar vermektedir. Hanın orjinal plan şemasında olmayan ve sonradan güneydoğu köşesine açılan servis kapısı daha sonra tekrar örülerek kapatılmıştır. Cephelerde çörtten yerlerine pvc borular yerleştirilmiştir (Levha 135).

Pencereler: Yapının mazgal pencerelerine herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Banyo bölümünü havalandırmak için tuğla duvarda açılan pencere boşlukları hanın mazgal pencerelerine denk getirilmiştir.

Üst örtü: Hanın tonoz örüsü restorasyon sırasında özgününe uymayan bir şekilde tesviye betonu ve demirli mozaikle kaplanmıştır (Levha 136).

-Yapının İç Kısmını Etkileyen Müdahaleler

Strüktürel Sistem: Yapının kuzeyinde yakın zamanda tamamlanan yol inşaatındaki kazı çalışmaları dolayısıyla meydana gelen titreşimler yapıda tahribatlara neden olmuştur. Hanın beden duvarları ve tonozlarında çatlaklar oluşmuştur.

İç Mekanlar, Mimari Öğeler, Yüzeyler: Handaki sahne platformu, örtüler ve benzeri yoğun tefriş hanın izlenilmesinin ve mekansal özelliklerinin ön plana çıkmasına engel olmaktadır.

Teknik Sistemler: Düşey yağmur boruları, açıkta bırakılan elektrik kabloları, duvara monte klimalar, görsel kirliliğe yol açarken aynı zamanda teknik sistemlerle ilgili etkin koruma önlemlerinin alınmaması duvar yüzeylerinin hızla bozulmasına sebebiyet vermektedir (Levha 137).

6.ALARA HAN

6.1.Genel Tanımlama ve Mimari Özellikler

Antalya İlinin Alanya İlçesinin Çakallar Köyü Alara mevkiinde yer alan, tapununun 109 ada, 1 parselde Vakıflar Genel Müdürlüğü adına kayıtlı olan Alara Han Selçuklu Döneminde Anadolu'nun güneyinde uzanan yol üzerinde, Alanya'dan batıya giden kısmında, Şarapsa Han'dan sonra ikinci konak handır. Alanya'dan Antalya'ya doğru 30 km. mesafede denize dökülen Alara Çayı'nın sol yakasında, denizden kuzeye doğru 9 km. içerdedir. Han Alara Çayı ile doğusundaki küçük tepe arasında kalan dar bir arazi şeridine inşa edilmiştir. Dikdörtgen yapının uzun kısmı suya paralel olup giriş kısmı kuzeydendir. Alara Çayı batı cepheden 30 m. uzaklıktadır.

Han'ın etrafında başka tarihi binaların kalıntıları bulunmaktadır. Hanın 2 km. kadar kuzeyindeki Alara Kalesi bulunmaktadır. Kalenin eteğinde, suyun kenarında 3 veya 4 mekanlı, çok küçük boyutlu bir hamamın kalıntısı bulunmaktadır. Hamamın mekanlarının üst örtüleri yıkılmıştır, ancak duvarlar mevcuttur. Mekanların içinde ve

etrafında çok sayıda ağaç büyüdüğü için içlerine girilememektedir. Görülen kısımları Kargı Han'ın yakınındaki küçük hamamla benzerlik göstermektedir²¹².

Portalın üstündeki çerçeve içindeki kitabe kabaca bir Selçuk Nesihî ile yazılmıştır (Levha 138).

Altındaki mermerde arabça şu altı satırlık kitabe okunur:

213

Kitabe dilimize şöyle çevrilir. “Bu mübarek hanın yapılmasını 929 yılı tarihinde Yüce Sultan, Büyük Şehinşah, ümmetlerin hakimi, Arab ve Acem sultanlarının efendisi, cihan iklimlerini açan hak sultanı, karanın, denizin, Rumun, Şam’ın Ermeni ve firengin hükümdarı, din ve dünyanın ulusu, emirül-mü’mininin Burhanı Kılıç Arslan zade Keyhüsrev’in oğlu Keykubat emretti”²¹⁴

Han’ı inşa eden Sultan Alaaddin Keykubad bin Keyhüsrev’i yüceleyen birçok sıfattan sonra 629 H. 1231-2 M. tarihi verilmektedir. Kitabe Erten²¹⁵ ve Konyalı²¹⁶ tarafından okunmuş ve Lloyd-Rice²¹⁷ tarafından tam metni neşredilmiştir; Erdmann²¹⁸ da bu son çeviriyi vermektedir. Kitabenin metni Sultan’ı, Han’ın banisi olarak göstermektedir.

Anadolu Selçuklu Kervansarayları arasında önemli bir yere sahip, 37.80 m (güneyde) x 49.80 m (batıda) boyutlarında güney-kuzey kuruluşlu olan han eş odaklı planı ile D.2 plan grubuna girmektedir.

212 Aysıl Tükel Yavuz, 1969, s.436.

213 Vakıflar Genel Müdürlüğü 070202008-KF001 Nolu Arşiv, Vakıf Eski Eser Kitabe Fişi.

214 Vakıflar Genel Müdürlüğü 070202008-KF002 Nolu Arşiv, Vakıf Eski Eser Kitabe Fişi.

215 Süleyman Fikri Erten, *a.g.e.*, s.79

216 İbrahim Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s.371.

217 Seton Lloyd-D.Storm Rice, *a.g.e.*, s.74.

218 Kurt Erdmann, *a.g.e.*, s.187.

Hanın moloz taşla örülmüş doğu cephesi dışında (Levha 139), diğer üç cephesi düzgün kesme taşla örülmüştür. Hanın dış duvarları 1.50 m-1.60 m., iç duvarları ise .68 m., .76 m., .82 m., .93 m., 1.02 m., 1.28 m. gibi çeşitli kalınlıklardadır. Kuzey cephenin ortasında basık kemerli portal vardır (Levha 140). Portalin iki yanında, 2.80 m. eninde ve 1.90 m. derinliğinde iki dikdörtgen payanda bulunmaktadır. Kuzey cephenin doğu payandasında merdiveni aydınlatmakta olan kemerli pencere bulunmaktadır (Levha 141). Cephenin payandanın doğusunda kalan kısmı iki mazgal pencere ile batısında kalan kısmı ise üç mazgal pencere ile bölünmüştür. Batı cephede üç üçgen payanda, yedi mazgal pencere bulunmaktadır (Levha 142). Güney cephede iki üçgen payanda ve beş mazgal pencere bulunmaktadır (Levha 143). Batı cephede altı, doğu cephede beş güney cephede beş adet çörtlen bulunmaktadır. Doğu cephe hanın yerleşmesindeki özellikten dolayı özensizdir. Pencere söveleri hariç tamamen moloz taşla örülmüştür. Cephenin güney köşesinde üç adet, kuzey köşesine yakın olarak da iki adet mazgal penceresi bulunmaktadır.

Yapıda portal, girişten hemen sonra, yanlara doğru açılarak 4,14 m. genişliğinde ve 1.10 m. derinliğinde bir hacim meydana getirir. Bu açıklık portale benzer fakat daha yüksekten başlayan basık bir kemerle sınırlanmaktadır. Hanın demir kapısı bu açıklığa oturmaktadır. Hanın ojinal ahşap aksamı günümüze ulaşmamıştır.

Alara Han'ın portali iki payanda arasında meydana gelen bir girintiye yerleşmiştir. Portal, cephenin diğer kısımlarından daha yüksek tutulması ile belirtilmiştir. Portal açıklığı duvarla hemiyüz basık bir kemerle örtülmüştür. Kemerin iki yandaki ilk taşları üzengi taşlarına bir lamba-zıvana ile kenetlenir, lamba kemerin ilk taşına oyulmuştur. Portal kemerinin üzerinde ters U şeklinde, profilli ve duvardan taşan kitabe çerçevesi yer alır. Çerçevenin alt uçları, şimdi çeneleri kırık, birer arslan başıyla bitmektedir, çerçevenin üst kısmı ise aynı profilde bir yarım daire kemerle kapanmıştır. Kemerin çapı çerçeveninkinden küçük olduğundan ancak çerçevenin üst köşeleri döndükten sonra başlamaktadır.

Portal 7.26 m. x 7.43 m. ebatlarında hanın esas dağılma alanı olan açık avluya açılır (Levha 144). Ana portalin aksındaki ikinci bir portal orta kısma açılır (Levha 145). Bu portalin önünde, doğu - batı yönünde uzanan, kuzey koridoru, kuzeyindeki

servis odalarına ve galerilere açılır. Doğrudan doğruya avluya açılan iki odadan doğudaki oda çeşme eyvanı, batıdaki oda mescit mekanıdır.

Çeşme avluya açılan bir eyvan durumundadır (Levha 146). Güneyde 4.45 m. ve doğuda 3.46 m. boyutlarındadır. Avlu zemininden bir basamak yüksek olan zemin büyük kesme taşlarla kaplıdır. Suyun haznesi doğu duvarının içindedir ve altına bir yalak yerleştirilmiştir. Define arayıcıları yalağı ve etrafındaki döşemeyi harap etmişlerdir²¹⁹. Eyvanın sol duvarına yerleştirilmiş, yedi basamak ile, kemerli bir kapıya ulaşılmaktadır. Kapıdan, kervansarayın taç kapısının solundaki kule içine ve buradanda da eyvanın üzerine çıkılmaktadır. Çeşme eyvanının yıldız tonozu üzerinde yeralan bu kare mekanın duvarları yıkılmış daha sonraki restorasyonlarda kısmi olarak tamamlanmıştır. Eyvanın örtüsü yıldız tonozdur (Levha 147).

Hanın girişinde doğu kanatta kuzey dış duvara dayalı çeşme eyvanının yanındaki odaya kuzey koridordan 0.90 m. enindeki kemerli bir açıklıkla girilir. 3.50 m. x 3.15 m. boyutlarındaki oda doğu-batı yönünde bir sivri beşik tonozla örtülmüştür. Odayı aydınlatan mazgal penceresi bulunmaktadır.

Hanın girişinde batı kanatta kuzey dış duvara dayalı mescit mekanının yanındaki odaya kuzey koridorun batı kanadından girilmektedir. 3.50 m. x 3.15 m. boyutlarındaki oda doğu-batı yönünde bir sivri beşik tonozla örtülmüştür. Odayı aydınlatan mazgal penceresi bulunmaktadır.

Hanın girişinde batı kanatta, çeşme eyvanının karşısındaki kuzey duvarına yakın basık kemerli bir açıklıktan mescit mekanına girilir. 3.55 m x 3.35 m. boyutlarındadır. Mekanın üst örtüsü doğu - batı yönünde sivri beşik tonozdur. Odanın batı köşesinde içten geniş, dıştan mazgal şeklindeki pencere yer alır. Güney duvarında mihrap nişi bulunmaktadır. Mescit mekanı dışarıdan herhangi bir şekilde algılanamamaktadır. Mescidin neresi olduğu hakkında iki farklı görüş öne sürülmüştür. A.Tükel Yavuz'un çalışmasına kadar olan yayınlarda girişin solundaki çeşme eyvanının üstü mescit olarak kabul edilmiştir²²⁰. Lloyd ve Rice taç kapının solundaki kule içindeki küçük mekanı, bazıları ise eyvanın üzerini mescit olarak tanımlamaktadır. Yavuz, mescit bölümünü değerlendirirken girişin sağındaki mekanın güney yönündeki nişi mihrap nişi olarak kabul etmiştir (Levha 148).

219 Aysıl Tükel Yavuz, 1969, s.438.

220 Seton Lloyd-D.Storm Rice, *a.g.e.*, s.46.

Rice'nin yazdıklarını yorumlarken kulenin içindeki küçük alana mescit sığamayacağını, belirtmiştir.

Yavuz; 1969'da yayınladığı Alara Han makalesinde, eyvan üzerindeki bu duvar kalıntılarının tonozun etrafını çevreleyen duvar parçaları olduğunu söylerken²²¹, daha sonraki yayınında bu mekanı bir oda olarak kabul eder. Eyvanın üzerine yerleştirilmiş bu mekanın savunma amaçlı gözetleme odası olarak kullanılma ihtimalinin yüksek olduğunu, ayrıca mihrap olması gereken yerdeki girintiyi de kapı açıklığı olarak yorumlar. Yavuz'a göre, kervansarayın çatısına da bu odadan geçilmektedir²²². Diğer kervansaraylarda, mescidin merdivenle ulaşılan yüksek bir bölümde konumlanmasıyla, burada da çeşme eyvanının üzeri, mescidin yer alacağı uygun bir mekan olarak görülmüş ve burası mescit olarak değerlendirilmiştir. A.T.Yavuz'un çalışmasında miharabın da tespitiyle girişin sağındaki odanın mescit olduğu belirlenmiştir.

İç portalin 2.72 m. enindeki açıklığı 0.47 m. genişliğinde bir basık kemerle örülmüştür. İç portalin de, ikinci bir emniyet tedbiri olarak, hava karardıktan sonra kilitlendiği düşünülmektedir. İç portal handa kalanlara ayrılan orta bölüme açılmaktadır. Bu kısım uzun bir koridorun her iki yanında bir oda-bir eyvan düzeninde dizilmiş dört oda ve üç eyvandan meydana gelir. Bu oda ile başlayan ve biten diziliş, mekanların yatmak ve oturmak için ayrıntılandırılğını göstermektedir. Odaların kapıları kendilerinden sonra gelen eyvana yakındır, yalnız sondaki odaların kapıları kendilerinden önceki eyvana yakın bulunmaktadır. Odaların boyutları 3.00 m- x 2.50 m olup, sondaki odaların boyutları 3.60 m- x 2.50 m , eyvanlarınsı ise 3.10 m.x 3.20 m. dir. Koridor 26.48 m uzunluğunda 4.50 m. genişliğindedir ve açık bir avluyu andırmaktadır. Uzun cepheleri kesme taş, kısa cepheleri ise moloz taşla örülmüştür. Odalara kemerli kapı açıklıklarından girilir ve hepsinin üst örtüsü sivri iki merkezli beşik tonozdur. Batı kanattaki bütün odaların tonozları doğu-batı yönündedir. Doğu kanatta ilk üç oda kuzey-güney yönünde, son oda ise, batı kanattaki odalar gibi, doğu-batı yönündedir. Eyvanların hepsi kuzey-güney yönünde tonozludur ve koridora açık yüzleri, çeşme eyvanınınsı benzer konsollar üzerinde başlayan kesme taş kemerlerle sınırlanmıştır. Bütün odaların ve eyvanların arka

221 Aşıl Tükel Yavuz, 1969, s.445.

222 Aşıl Tükel Yavuz, 1992, s.259.

duvarlarında ahırlara açılan, ve tüccarların hayvan ve eşyalarının kontrolunu ve hizmetkarlarıyla temasını sağladığı düşünülen birer dikdörtgen pencere vardır (Levha 149). Ayrıca her odanın tonozunda birer menfez bulunmaktadır. Orta kısmı aydınlatmak için koridorun her iki uzun duvarında eşit aralıklarla yerleştirilmiş birer kandillik konsolu vardır (Levha 150). Bunlardan bir tane de güney duvarında bulunduğu fakat kırıldığı duvar içinde kalan parçasından anlaşılmaktadır. Ayrıca her eyvanın arka duvarında da suni ışıklandırma için konsol şeklinde kandillik bulunmaktadır. Kesme taş kandillikler 0.22 m. yüksekliğinde, 0.23 m. enindedir ve duvardan 0.21 m. taşmaktadır. Üst yüzünde üçgen şeklindeki bir oyuğa kandil oturtulmaktadır. Konsolların ön yüzünde ise az çok insan ifadeli birer arslan başı oyulmuştur.

Odalar ve eyvanların orjinal döşemeleri hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Orta bölüm iki galeri tarafından üç taraftan çevrelenmektedir. İçteki galerilerin ahırları ve dıştakilerin de onlara geçiti sağlayan koridorlar olduğundan bahsedilmektedir. İççe iki galeri arasındaki müşterek duvar sekiz sivri kemerli açıklıklarla (arkad) bölünmüştür. Bütün galeriler dar yönde sivri beşik tonozludur. Bütün galeriler dış duvarlardaki mazgal pencereler yoluyla gün ışığı alırlar; suni ışıklandırma için ise kandillikler konmuştur. Batı koridorunda yedi mazgal pencere ve altı menfez, batı ahırda altı menfez, doğu koridorda beş pencere ve yedi menfez, doğu ahırda altı menfez, güney koridorda beş mazgal pencere ve yedi menfez ve güney ahırında da altı menfez vardır.

Düzgün kesme taş çeşme eyvanında, avlunun ve orta kısmın cephelerinde, galerilerin kemerli kısımlarında, kaburga kemerlerinde ve açıklıkların çerçevelerinde kullanılmıştır. Hanın geri kalan kısmı ise tamamen molozdur ve pek ender olarak üst yapıda kullanılan moloz içinde kırık tuğla parçalarına rastlanmaktadır. Çeşme eyvanının kuru örülmüş kesme taş tonozu hariç üst yapı tamamen molozdur. Yapılan araştırmalarda tonozun üzerinde orjinal bir döşeme izi bulunamamıştır. A.Yavuz 1969'da yayınladığı makalesinde, tonozun kapladığı alanın, moloz bir duvarla çevrili olduğunu, düz olan damın toprak örtülü olduğunu, çeşitli yüksekliklerdeki tonozların üstleri toprakla düzlenerek aynı düzeye getirildiğini, daha alçak tonozların çerçeve

taşları yüksek tutulmuş, ve yüksek tonozların çerçeve taşları ise alçak tutulup hepsinin aynı boyu tutmasının sağlandığını belirtmiştir²²³.

Binayı çevreleyen dış duvarlar üzerindeki moloz taştan inşa edilmiş, dandanlar 1.10 m. yüksekliğinde ve 0.75 m, kalınlığındadır. Enleri ise 0.90 m.~ 1.10 m. arasında değişmektedir. A.Yavuz 1969'da yayınladığı makalesinde, "dandanların üzerlerindeki kalıntılardan hepsinin beyaz sıvalı olduğu anlaşılmaktadır" demektedir, ancak yapılan restorasyonla sıvalar tamamen sökülmüştür.

Handa tonozların en yüksek yerlerinde yeralan menfezler, düzenli bir diziliş, göstermezler. Kare veya kareye yakın dikdörtgen formundaki (çeşme eyvanının hariç çünkü sekizgen form) bu açıklıklar dışta, tonoz yüksekliğinin üzerine çıkan taşlarla çerçevelenmiştir. Bütün Selçuklu Hanlarının içi genellikle az ışık alır fakat Alara Han, iç, içe (konsantrik) planlanmasından dolayı, bilhassa karanlıktır. Han, portalin önündeki avlu, dış duvarlardaki pencereler ve tonozlardaki ışıklıklar yoluyla aydınlanmaktadır. Avlu-mazgal pencere-ışıklık içeri dönük planlanmış bütün Selçuklu eserlerinde görülen ışıklandırma unsurlandır. Doğal ışığın yanısıra yapay ışıklandırma için konsol şeklinde kandillik veya mumluklar hazırlanmıştır. Alara Han'ın kesme taşlarının çoğunun yüzünde taşçı işaretleri bulunmaktadır. Alara Kalesi'nde de izlenen aynı işaretler aynı işçi grubunun her iki inşaatta da çalıştığını göstermektedir²²⁴.

Selçuklu eserlerinde, binaların değişik yerlerindeki süslemelerde arslan ve diğer hayvan motifleri bolca kullanılmıştır. En mimari kullanım, çörtenderdedir. Konyalı²²⁵ Alanya kalesinde, bir burcun pencere kenarlarında Alara Hanındakilere benzeyen arslan başlarının bulunduğu bahsederse de bunların yeri tesbit edilememiştir. Çeşitli yerlerde kullanılan bütün arslan figürleri içinde Niğde Alaaddin Camisi'nin çörtenderleri ve Siirt Çarşı Camisi'nin avlusunda bulunan bir çörtender Alara Han'daki arslanlarla aynı ifadeyi taşımaktadır.

6.2.Yapının Başlangıcından Bugüne Geçirdiği Süreç

Alanya'nın fethinden sonra alınan Kaleyle birlikte Han aynı tarihte tamir edilmiş ve büyütülmüştür²²⁶.

223 Ayşıl Tükel Yavuz, 1969, s.445.

224 Ayşıl Tükel Yavuz, 1969, s.446.

225 İbrahi Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s.371.

226 Ayşıl Tükel Yavuz, 1969, s.436.

Alara Çayı ve tepelerden gelen toprak dolgu Vakıflar Genel Müdürlüğünce son elli yıl içinde üç kez kaldırılmıştır. Bilinen en erken temizlik 1950'li yıllarda Antalya Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yapılmıştır. 1966'da A.T.Yavuz rölövesinde yapının içinde yaklaşık 120 cm. dolgu olduğu görülmektedir. İkinci temizlik 1989 yılında yapılmıştır²²⁷. 1989 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü projersiz bir uygulama ile hanın yıkık olan kuzey duvarının batı parçası ve batı köşeyi tamamlamış ve bu sırada hanın galerileri ve orta kısmı temizlenmiş fakat öndeki avlu ve ön cephedeki dolgu kaldırılmamıştır. Hanın sekilerinin bugün mevcut yan duvarları üzerinde var olan seki döşemesi ve altındaki dolgunun da büyük bir olasılıkla bu temizlik esnasında bilinçsizce ortadan kaldırıldığı düşünülmektedir. Orta kısımdaki ortaya çıkan havuz ve kanal izlerinin yanısıra çatıda yapılan bitki temizliği sonucu saptanabilen üst örtü izleri A.T.Yavuz tarafından belgelenmiştir. 1989 müdahalesi esnasında bir çatı sondajı da yapılmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kültür Bakanlığı arasında imzalanan İpek Yolu Projesi kapsamında Han 1998 tarihinde Restore Et-İşlet-Devret modeliyle 49 yıllığına kiralanmıştır²²⁸.

Alara Han'ın onarımına ilişkin müdahale biçimlerinin belirlendiği proje ile restorasyon projesi de 1999 yılında uygun bulunmuştur²²⁹. Onarım çalışmalarında 1.30 m. yüksekliğe kadar yükselen mil bütünüyle kaldırılmıştır. Doğudaki yamaçtan gelen toprak ve molozla neredeyse tamamen örtülmüş doğu cephe açığa çıkarılmıştır. Orta avluda, ana portalin güney ve kuzey bölümlerindeki toprak temizlenmiş ve bunun sonucunda, avlunun özgün taş döşemesi, su kanalları, portalin eşiği ve her iki yanındaki döşemelerin izleri açığa çıkartılmıştır (Levha 151).

Yeni işlev gereği turistik eşyaların satıldığı bir pazar ve restoran-dinlenme yeri olarak restore edilen hana giriş zamanla çevresinde oluşan yükselme nedeniyle, yol kotundan 8 basamakla inilerek sağlanmaktadır.

227 Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 11.11.1982 tarih ve A-3906 sayılı kararı gereği 1989 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yaptırılmıştır.

228 Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kültür Bakanlığı arasında imzalanan İpek Yolu Projesi kapsamında Han 26.06.1998 tarihinde Restore Et-İşlet-Devret modeliyle Pusat Ltd. Şti'ye, ilk beş yıl kira bedeli ödenmeden, takip eden 6. yıl itibariyle 10.800 Dolara, bunu takip eden her yıl %2 artış uygulanarak 49 yıllığına kiralanmıştır.

229 Alara Han'ın onarımına ilişkin müdahale biçimlerinin belirlendiği proje Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 22.03.1999 tarih ve 4138 sayılı kararı ile restorasyon projesi de 26.10.1999 tarih ve 4385 sayılı kararı uygun bulunmuştur.

Han ana portaline demir parmaklıklı kapı, orta kısım kapısına da cam kapı yapılmıştır.

Hanın ana portalinin doğusundaki ve batısındaki odalar ile mescit projesine göre idari ofis olarak, galeri olarak tanımlanan barınak kısmı restoran olarak işlevlendirilmiştir (Levha 152,153). Ofis olarak işlevlendirilen odaların döşemesi koridordan 10 cm yüksekliktedir ve seramik kaplanmıştır, eyvanların döşemeleri koridordan 25 cm yükseltilmiş ahşap döşeme yapılmıştır.

Güney galerideki kemer aralarına servis bankoları yerleştirilmiş, laminant tezgahlarla güney galerisi mutfak ön ofisi kullanımına dönüştürülmüştür. Galerilerin özgün döşemesi bulunamadığından döşemeler seramik yapılmıştır. Güney galerisinde merdiven boşluğu açılarak iki yönlü merdivenle sonradan yapılan mutfak bölümüne bağlantı sağlanmıştır (Levha 154). Hanın güney tarafında, beden duvarlarının sınırları dışında bodrum katta (-4.70 kotunda) yapılan mutfak, sebze-et soğuk oda-et hazırlık-sebze hazırlık-hamur hazırlık-ızgara-pişirme- mutfak bulaşık-su arıtma ünitesi-tartı-depo, personel soyunma-çamaşır odaları, jeneratör, tüp ve elektrik panosu odaları olarak kullanılmak üzere düzenlenmiştir. Mutfak, kiler ve soğuk hava deposunun duvarları fayans kaplı, döşemesi seramik kaplıdır (Levha 155). Pişirme LPG ile yapılmış, LPG mutfaktan ayrı dışarıda kapalı yerde saklanmaktadır.

Batı galerisinde yer alan uzun koridor ile kemerli bölmelerde, proje dışı ahşap platformlar, sahne ve metal merdivenler aracılığıyla yine ahşaptan çıkıntılarla asma kat görünümü iki oturmalık bölüm oluşturulmuştur (Levha 156). Her bölümdeki seki duvarları, kendi en yüksek kotuna kadar tamamlanmış ve üst yüzünde derz uygulaması yapılmıştır. Doğu galerideki, seki üzerinde projesinde olmadığı halde sunta kaplanarak oturmalık kısımlar oluşturulmuştur (Levha 157).

Ota kısım üst örtüsü polikarbonat + metal malzemeyle örtülmüş olup bu bölümdeki odalar turistik eşyaların sergilenip satıldığı satış birimleri olarak işlevlendirilmiştir (Levha 158). Orta kısım koridor döşemesindeki özgün taş döşeme tamamlanmıştır. Oda kemerli girişlerine ahşap kasalı cam kapılar yapılmıştır (Levha 159).

Hanın dışında güneydoğu bölümüne bay-bayan wc yapılmıştır.

Handaki bu mekansal değişikliklerin yanısıra;

-Toprak üst örtü tesviye edilmiş üzerine harç serilmiştir. Son kat malzeme kaplanmıştır.

- Handa tonozların en yüksek yerlerinde yeralan kare formlu ışıklıkların (menfezlerin)çevresine, tonoz yüksekliğinin üzerine çıkan taş korkuluk örülerek sıvanmıştır. Üzerleri ise projesinde cam+çelik çerçeve bir kapak yerleştirilmesi öngörülmüşken bugün şeffaf örtü kaplanmıştır (Levha 160).

-Mevcut dendanların sağlamlaştırılması gerçekleştirilmiştir. Yüksekliğini koruyan dendanlar, derzlenerek ve gerekli taş ekleri yapılmıştır. Üst bölümleri yıkılmış olan dendanların boyları mevcut örnekler esas alınarak yükseltilmiş, üst yüzlerine derzleme yapılmıştır (Levha 161).

-Çörtenlerin içleri temizlenmiş, mevcut çörtenlerin eksik kısımları tamamlanmış, yeni çörtenler ise, taş malzeme, yeni form ve geleneksel boyutla yapılmıştır.

-Boyut olarak birbirine eşit 5 kareye yakın formlu haç tonozla örtüldüğü düşünülen bugün mevcut olmayan orta avlunun doğu ve batı uzun kenarları üzerinde yer alan, kaba yonu taştan örülü tonoz aynaları ile bu aynalar arasında kalan moloz taş haç tonoz kökleri konsolide edilmiş ve polikarbonat üst örtüsü yapılmıştır.

-Her cephenin bilinen en üst kota kadar tamamlanması yapılmıştır.

-Yıldız tonoz tümüyle askıya alınmıştır. Bu mekan ile, güneyinde yer alan mekan arasındaki duvarın avluya bakan ve patlamış olan yüzündeki taşlar numaralanarak sökülmüş, düşeyinde yeniden örülmüştür. Yıldız tonoz ve önündeki kemer taş malzemeyle tamamlanmıştır. Yıldız tonoz cam+çelik çerçeve ile koruma altına alınmıştır. Ancak cam örtünün bir kısmı kırılmış ve içerisinde bitkilenmeler oluşmuştur (Levha 162).

-Yapının hemen tüm küçük boyutlu kapılarında, kapı açıklığının üzerinde ahşap hatılların yer aldığı, görülen izlerden anlaşıldığından kapı açıklıklarının üzerlerinde, emprenye edilmiş ahşap hatıllar kullanılmıştır.

-Yapının duvarlarına derz uygulaması yapılmıştır.

-Yapının özgün bünyesinde, mazgal pencerelerinin kapatıldığına ilişkin bir bilgi ya da belge bulunmamaktadır. Ancak, günümüzün kullanımları, bu açıklıkların kapatılmasını gerektirmektedir. Bu amaçla, yapının bünyesinde hiç olmayan bir

eleman getirildiği için, tümüyle çağdaş malzeme ve detay kullanılarak açılır kanatlı pencereler yapılmıştır (Levha 163).

-Yapıda müdahale gerektiren cephedeki hareketler sonucu oluşan çatlaklar harç şerbeti ile doldurulmuştur. Ayrıca ilk giriş mekanının batısındaki duvarda yer alan düşey çatlak için çatlağın her iki yanındaki taşlar sökülerek, arkaları sağlamlaştırılmış ve yerlerine konurken üstten kenetle bağlanmışlardır. Bu işlemde sonra, çatlaklar harçla doldurulmuştur.

-Hanın doğusuna demir merdiven yapılarak çatıya çıkılması sağlanmıştır.

6.3.Değerlendirme

A-Çevresel Olarak Yapının Değerlendirilmesi

Alara Han, Alanya Antalya karayolunda denizden kuzeye doğru yaklaşık 9 km. içerdedir. Yaya ve taşıtların kolay ulaşabileceği bir yerde değildir. Yapının turizm sektörüne hizmet amacıyla, restoran, turistik eşyaların satıldığı bir pazar ve dinlenme yeri olarak hizmet vermesi amacı, yapının çevresel olarak turistlerin daha çok tur otobüsleriyle uğrayıp kültür turizmi yapmaları işleviyle uygun düşmektedir.

Hanın koruma alanı içerisinde, 112 ada 1 parselde hazır beton, ahşap, demir, naylon, kilim vb malzemelerden yapılmış görsel kirlilik yaratan uygulamalar bulunmaktadır (Levha 164,165). 111 ada 1 parselde günübürlük kapalı, yarı açık hizmet ünitesi (servis büfesi, günübürlük kullanıma yönelik ahşap oturma locaları, çay kenarına doğru meyilli düzenlemeler ve restoran kullanımına yönelik yarı kapalı mekanlar) Vip bahçesi olarak adlandırılan bölümde beton ve taş kaplamalı süs havuzu, gölgelik, gün ısı panelleri, otopark, otoparktan Alara Han'a geçiş sağlayan taşıt yolunun altına yapılan tünel geçişi, otopark ile Alara Kalesine bitişen kısımda demir konstrüksiyonlu ve üzerleri kapalı hayvan barınakları, dere kenarında II. Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde kalan, balık tutma göletleri, beton setleme ruhsatsız ve izinsiz yapılmış yapılar olup hanın çevresinde olumsuz bir görünüm oluşturmaktadırlar. Han bulunduğu yörenin ana yapısı olmak durumundayken, karşısında yapılan tesisler nedeniyle geri planda kalmıştır. İl Özel İdaresince izinsiz uygulamaların kaldırılması gerekmektedir. Hanın koruma alanı çevresinin Alara Kalesi, I.ve II. Derece Arkeolojik Sit Alanı ile birlikte proje bütünlüğünde

değerlendirilerek çevre düzenleme projesinin hazırlanarak Koruma kurulunun onayı alınıp bu doğrultuda hanın çevresinde bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

B-Kullanım Olarak Yapının Değerlendirilmesi

Geçmiş, bugün ve gelecek etkinliğinin sürekli değişmesine dayalı olarak uygulanan yeniden kullanımlarda gerek geçmişteki tasarım kararlarının bugünkü işleyiş düzeyiyle, gerekse bu işleyişten elde edilecek bilgilerin şimdiki ve gelecekteki kullanımlarında tasarım kararlarının ifadesi olması, önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Alara Han yapının potansiyelleri de göz önüne alınarak, servis(ahır) bölümleri restoran, barınak bölümü olan orta kısmı da satış birimleri olarak projelendirilmiş ve bu bağlamda yapıya geçmiş ve gelecekteki kullanımı bakımından uygun bir fonksiyon öngörülerek işlevlendirilmiştir. İşlevin gereği olarak da yapının güneyinde yeraltına ihtiyacı karşılayacak bir mutfak, yapının avlusunda kuzey doğu köşeye tuvalet yapılmıştır. Yapının güneyindeki son aksın mutfaktan gelen yiyecek ve içeceklerin servislerinin yapılacağı ve belli oranda lokanta eşyasının yer alacağı bir ön servis alanı olarak kullanılması öngörülmüştür. Bu aksta hiçbir pişirme-yıkama vb kapsamlı tesisat gerektirecek kullanım öngörülmemiştir. Projesine göre böylece yapıya zarar verebilecek tüm servis mekanları yapının dışında çözülmüştür. Ancak yapının bugünkü kullanımında orta kısım etrafındaki oda ve eyvanlar kullanılmamakta, buradaki işlevler hanın karşısında koruma alanı içerisinde konumlanan gününbirlik konaklama tesislerindeki mekanlarda yer almaktadır. Yapının servis bölümü(ahır) olan galeriler ise, yapılan mimari müdahaleler ile sadece belirli zamanlarda geceleri düzenlenen etkinliklerde kullanılmaya çalışılmakta, bu süreçte de kişi potansiyelinin üzerine çıkılmakta olduğundan galerinin batı kanadında yükseltilmiş döşeme ve bu yükseltilmiş döşemenin de kuzey ve güney uçlarına ahşap asma katlar yapılmıştır. Böylece mekan bütünlüğüne zarar verilmiştir. Galeriler gündüzleri ise masa, sandalye, boş içki şişesi kasaları ve her türlü eşya ve kalıntısının yığıldığı bir depo görüntüsü vermektedir. Sekilerin üzerleri kurul onaylı projesinde olmadığı halde ahşap kaplanarak oturma birimleri haline getirilmiştir. Hanın mazgal pencerelerine dışarıdan koruma amaçlı tel konulmuş, içeriden de açılır kanatlı pencereler yapılmıştır. Koruma amaçlı konan teller yer yer yırtılmıştır. Yapıda aslan başlıklı kandilliklere onaylı projesine göre koruma amaçlı yapılan şeffaf kutuların bazıları yerinden oynamakta bazıları da yerinde bulunmamaktadır.

Yapının özelliklerini proje doğrultusunda sergilemesinin devamlılığının sağlanabilmesi için gerekli düzenli bakım ve basit onarım çalışmalarının yapılması, bugünkü terk edilmiş durumundan kurtarılıp izlenebilir ve algılanabilir duruma getirilmesi ile; ön görülen işlevi doğrultusunda kullanılması için yeterli önlemlerin Vakıflar Genel Müdürlüğüne alınması gerekmektedir.

C-Yapısal Olarak Yapının Değerlendirilmesi

Yapının ana bünyesi ve mimari elemanları genel olarak iyi durumdadır. Ancak yapıda bakımsızlıktan ve kötü kullanımdan kaynaklanan bazı sorunlar olduğu gözlemlenmiştir.

-Yapının Dış Kısmını Etkileyen Müdahaleler

Duvarlar: Yapının duvarlarında ciddi bir su ve nem probleminin olduğu ve bitkilenmeler gözlemlenmiştir (Levha 166). Hanın duvarlarında bitki kökleri taşların arasına girmekte ve tahribata neden olmaktadır. Hanın muntazam aralıklarla bitkilerden temizlenmesi ve yeniden büyümelerini önlemek için ilaçlanması gerekmektedir.

Pencereler: Hanın mazgal pencerelerine koruma amaçlı konan teller yırtılmıştır.

Üst örtü: Yapının restorasyonunda yapılan üst örtü kaplamasına ait derzler çatlamış, yeni yapılan gelişigüzel derzler de yeniden çatlamıştır. İç mekanın ışık ve hava sirkülasyonunu sağlayan aydınlık açıklıklarının üzerine yapılan kapatmaların camları kırılmış, bunların yerine naylon örtüler konulmuştur. Çeşme eyvanının yıldız tonozlu üst örtüsü için yapılan koruyucu cam döşemenin bazı camları kırılmış olup, mevcut camlı bölümlerde havasızlıktan nemlenme meydana gelmiş ve yapıya zarar verebilecek bitkilenmeler oluşmuştur. Çörtenlerin içleri dolmuş, işlevini göremez duruma gelmiştir. Orta avlunun üzerine yapılan cam + metal örtünün bazı camları kırık olup, bu kapatmanın iç kısımlarında yapıya zarar verebilecek bitkilenmeler oluşmuştur.

-Yapının İç Kısmını Etkileyen Müdahaleler

Strüktürel Sistem: Yapının üst örtüsünden aldığı su Han duvarlarından sızmakta, duvar içinden yürüyerek bulduğu boşluklardan dışa vermekte ve bu su oluşturduğu itici kuvvetle ayrıca duvarlarda çatlak oluşturmaktadır (Levha 167,168).

Acilen yapının dış hava koşullarına karşı tecrit yapılması ile ilgili çağdaş önlemler alınması gerekmektedir.

İç Mekanlar, Mimari Öğeler, Yüzeyler: Hanın iç mekanlarında bakımsızlıktan ve kötü kullanımdan kaynaklanan sorunlar oluşmuştur. Hanın orta bölümü şu an terkedilmiş hissi uyandırmaktadır. Hanın restoran olarak kullanılan galeriler kısmı sekilere yapılan oturmaları, sonradan ilave edilen asma katlar, yoğun tefriş ve hanın duvarlarına yapılan müdahalelerle algılanamaz durumdadır. Yapıda aslan başlıklı kandilliklere onaylı projesine göre koruma amaçlı yapılan şeffaf kutuların bazıları yerinde bulunmamaktadır.

Teknik Sistemler: Görsel etkisi pek olumlu olmayan elektrik tesisatının yapılması, teknik sistemlerle ilgili etkin koruma önlemlerinin alınmayarak duvar yüzeylerindeki bozulmanın hızlanmasına; açıkta bırakılan elektrik kabloları, hanın güney cephesinde klima üniteleri görsel kirliliğe yol açarken, yapının özgünlüğünün yitirilmesine sebep olmuştur (Levha 169,170,171).

Ek Yapı: Yapının yeniden işlevlendirilerek kullanılmasının gereği olarak hanın beden duvarları dışında yapının avlusunda kuzey doğu köşeye tuvalet yapılmıştır. Bu ek yapı anıtın geleneksel kompozisyonunu direkt olarak etkilemese de olumlu bir görüntü oluşturmamaktadır (Levha 172).

Yapının güneyinde yeraltına bir mutfak yapılmıştır. Mutfak mekanı yapının dışında konumlandığından hana herhangi bir zararı oluşmamıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME-KARŞILAŞTIRMA

1- DEĞERLENDİRME

Antalya-Burdur arasındaki kültürel zenginliğe bağlı olarak farklı tipler gösteren kervansaraylarda mekân organizasyonlarına bağlı koruma ölçütlerinin geliştirilmesi amacı ile hazırlanan bu tezin, giriş Bölüm'ünde çalışma yönteminden bahsedilmiş, 1. Bölüm'de kervansaray mimarisinin tarihsel gelişimine değinilmiş, 2. Bölüm'de mekansal ve mimari elemanlar ölçeğinde analiz çalışmaları yapılmış 3. Bölüm'ünde koruma yöntemini destekleyen kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. 4. Bölüm'de Antalya-Burdur arasında yer-alan kervansaray yapılarının analizleri yapılmış, koruma ölçeğinde yeniden işlevlendirilmeleri ve karşılaşılan sorun tipleri tespit edilmiştir. Bu bölümde ise 3. ve 4. bölümde elde edilen değer ve sorun tipleri karşılaştırılmıştır.

Antalya-Burdur arasında yer alan kervansaraylar ile ilgili her türlü uygulama, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bırakılmıştır.

Kervansarayların mülkiyetine sahip bulunan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, bu yapıların restorasyonuna yönelik planlı bir programlarının bulunmaması, işlev belirlenmeden onarımı gerçekleştirilen kervansaraylar ile müdahalesi başlamış ancak herhangi bir nedenle yarım kalmış kervansaraylar ve yapıların özgün mekan ilişkileri göz önüne alınmadan verilen işlevler, Antalya-Burdur arasında yer alan kervansaraylarda karşılaşılan kuram ve uygulama yetersizlikleridir.

1.1. Yapısal Analizlere Göre Değerlendirme

Plan tipleri bakımından

- Kervansarayları tasarım yaklaşımlarına ve mekan – işlev ilişkilerine göre değerlendirdiğimizde dört ana farklı plan tipinden oluştuğu, Antalya- Burdur arasında 1 adet A.1 plan tipinde (Yalnızca barınak bölümünden oluşan tek sahninli hanlar; Şarapsa Han) 1 adet B plan tipinde (Yalnızca servis bölümünden oluşan hanlar; Evdir Han), 1 adet C.1 plan tipinde (Hem barınak hem servis bölümünden oluşan barınak bölümüyle servis bölümü uç uca ve eşit genişlikte olan hanlar; Kırkgöz Han), 2 adet C.2 plan tipinde (Hem barınak hem servis bölümünden oluşan servis bölümü barınak bölümünden geniş olan hanlar; Susuz Han ve İncir Han), 1 adet D.2 plan tipinde (barınak bölümü servis bölümünün dört yanını saran hanlar; Alara Han) oldukları, bunların XIII. yy'da inşa edildiği, bunlardan 4 adetinin II.Gıyaseddin Keyhüsrev

döneminde (Kırkgöz Han, Susuz Han, İncir Han ve Şarapsa Han), 1 adetinin İzzettin Keykavus I döneminde (Evdir Han), 1 adetinde Alaaddin Keykubad döneminde (Alara Han) inşa edildikleri tespit edilmiştir.

- Plan tiplerinde avlulu, büyük ölçekli, servis sayı ve türleri fazla olan hanlara Kayseri-Sivas arasındaki Tuzhisar Sultan ve Aksaray Sultan Han prototip olarak kabul edilmiş ve diğer hanlara, eksikli, az gelişmiş ve yine yaygın bir yaklaşımla, “geç devir yapısı” muamelesi yapılmıştır. Sultan Han doğal olarak Sultanın yaptırdığı handır. Bunlar kronolojik sırayla Evdir, Aksaray Sultan, Alara, Tuzhisar Sultan ve İncir Handır. Bu beş yapıdan sadece Aksaray Sultan ve Tuzhisar Sultan, Sultan han denen prototipe uymaktadır. Arkasından daha küçük ölçekli İncir Han gelebilir. Ama diğer ikisi bu prototipe uymamaktadır. Evdir Han türünün tek örneği, Alara da eşodaklı tasarımın en gelişmiş örneğidir. Bütün avlulu ve büyük ölçekli hanlar Sultan han prototipinin örnekleri kabul edilmektedir ve giderek bu tipolojiye uyan hanlar da Sultan han sayılmaya başlanmıştır. Susuz Han’da bu gruptandır. Ancak daha sonra mekânların işlevleri ve biraraya gelişleri yeni bir tipolojiye ölçüt oluşturmaya başlamıştır. Bunlara ek olarak bütün avlulu Anadolu Selçuk hanlarının Orta Asya ve İran’daki daha erken Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu örneklerinin devamı olduğu da varsayılmaktadır. Bu hanlarda, avlu tasarımının temel ögesi olup herşey onun etrafında şekillenmektedir ve iki yönde de simetri vardır. Bu tür tasarım anlayışının tek örneği Evdir Han’dır. Kapalı barınağın bulunmaması iki yönde simetriyi olanaklı kılmıştır. Sultan Han tipi denen yapıların hiçbirinde simetri yoktur. Bu da gösteriyor ki avlu bu yapıların tasarımının başlangıç noktası değildir. Anadolu Selçuklu yolları üzerinde yeralan, genel olarak han olarak tanımladığımız yapıların hepsinde en azından yolcu-hayvan-yük üçlüsünün gereksinimleri karşılanmaktadır.
- Mekan ilişkilerinde, Alara Han’da bir orta kısım etrafında iç içe, yani odalar içte ve galeriler dışta olmak üzere planlanmıştır. Alara Han’da orta kısım üç yandan, benzer plan tipinde olan Anadolu’daki kervansaraylardan Mama Hatun Kervansarayında iki yandan, ve Eshab-ı Kehf Han’da ise sadece bir yandan galerilerle çevrilidir. Mama Hatun’da orta kısmın üç tarafında odalar olup eyvanlar batı kenara yakın yerleştirilmişlerdir. Burada orta kısım, boyutlarından da görüleceği gibi, açık bir avludur, bu durum Eshab-ı Kehf Han’da da aynıdır. Böylece Alara Han’daki orta kısmın kapalı koridoru onu diğerlerinden ayırmaktadır. Eshab-ı Kehf Han’da ahırlarla odaların

ilişkisi iki eyvandan ahıra açılan kapılarla temin edilmiştir. Mama Hatun Kervansarayı'nda zemin katta bu bağlantı yoktur, yalnız ilk kattaki odalarla zemin kattaki ahır arasında dikey bir bağlantı vardır. Alara Han'da ise her oda ve eyvandan birer pencere yan ahırlara açılmaktadır. Böylelikle en yakın ahır-oda ilişkisi Alara Han'da kurulmuştur. Oda ve ahırlar arasındaki bu bağlantı odaları ısıtmak için de kullanılmış olabilir. Bu, Anadolu'da, köy evlerinde ısınmak için kullanılan ve asırlardır devam eden, ahırların evin altına yerleştirilmesi düzenini hatırlatabilir. Alara Han'ın dahil olduğu plan tipine Anadolu dışındaki kervansaraylarda da pek az rastlanmaktadır. Anadolu örnekleri dışında, bu tipe benzer ancak iki han daha tespit edilebilmiştir. Bunlardan ilki, İran'da, Kaşgar ve Narynskoje yolu üzerindeki Taşrabat'tır²³⁰. Bu taş binanın avlusu Anadolu Danişmendli medreselerini hatırlatan taş bir kubbe ile örtülmüştür. Diez, binanın bir Nestoryen manastırı olabileceğini ve planlanmasında Budist etkilerin bulunabileceğini ileri sürmektedir²³¹. Aslında Taşrabat ve Alara Han'ın planları arasındaki tek benzerlik bu binanın bir kısmının iç içe planlanmış olmasıdır. İkinci örnek yine İran'da, Dschurdscan (Kürdşen) ve Meshed yolu üzerinde Senchas'ın (Senças) 8 km. kuzeyindeki bir ribattır²³². Bu binanın planı büyük bir avlu etrafına yerleşmiş odaları, iki yandaki ahırları, ve portal kısmının çift katlı olması bakımından bilhassa Tercan Mama Hatun Kervansarayı'na benzemektedir. Ancak Senças'taki ribat, portalı hariç, moloz taşla inşa edilmiştir. Bu binaların ikisinin de tarihi belli değildir, dolayısıyla bunların Anadolu'daki örneklerin öncüsü olup olmadıkları da tam olarak bilinmemektedir. Anadolu içindeki ve dışındaki örneklerin hepsinde bir ortak özellik göze çarpmaktadır; o da, tek odaları verilen ve oturma ve yatma mekanları arasında ayrımı yapmaya kadar varan önemdir. Bu özel durum odaların binanın en önemli unsuru olduğunu ve giderek sıradan bir seyyahın kalacağından daha uzun müddet kullanıldığını düşündürmektedir. Ticari amaçlara hizmet etmeyen Eshab-ı Kehf Han'da durum böyledir. Zaten Eshab-ı Kehf Han ve Taşrabat kendilerini inceliyen Özgüç-Akok²³³ ve

230 Ernst Diez, *Die Kunst Der Islamische Völker*, Berlin 1915, s. 99 – 150, Doğan Kuban, *Anadolu Türk Mimarisi'nin Kaynak ve Sorunları*, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, 1965, s. 159.

231 Ernst Diez, *a.g.e.*, s.99; Diez aynı zamanda Taşrabat'ın İran ve Mısır medreselerinin orijini olduğunu, Kahirede ki Hasan Medrese ile karşılaştırarak, söylemektedir.

232 Fazla bilgi için Bk. Karl Müller, *a.g.e.*, s. 30; Ernst Diez., *Churasanische Bandenkmalen*, Band I, 1918, Berlin, s. 85.

233 Tahsin Özgüç – Mahmut Akok, “ Afşin Yakınındaki Eshab-ı Kehf Külliyesi”, *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, 1957, S.II, .s. 84 .

Diez²³⁴ tarafından medreseye benzetilmişlerdir. Kuban²³⁵ ise bu tür hanın zaviyelerin öncüsü olabileceğini söylemektedir. Hanların girift fonksiyonları ve Selçuklu sosyal hayatı üzerindeki bilginin kıtlığından bu plan tipini bir tek yaratıcı faktöre bağlamaktan sakınılmalıdır.

- Evdir Han'da Selçuklu kervansarayları içerisinde oldukça farklı bir plan tipine sahiptir. Anadolu'da benzer plana sahip ikinci bir kervansaray yapısı varsa da henüz bulunamamıştır. Han, plan olarak büyük boyutlu bir kervansaray olup kervansaraylar içinde en büyük avluya sahiptir. Kervansaraylarda esas olan barınma işlevidir. Evdir Han'da ise avlu, tasarımın ana öğelerinden biridir. Yapı, avluyla birlikte planlanmıştır. Revaklı bölüm, avlulu kervansarayların çoğunda bulunmakta ve uygun mevsimlerde barınak olarak kullanılmaktadır. İki sıra revaktan oluşan bölümde, seki şeridi avlu tarafında, ahır şeridi ise dış duvarla seki şeridi arasında yer almaktadır. Evdir Han'da avluya açılan revaklar, yapının kendisini oluşturmaktadır. Eyvanlar da birer yarı açık mekan olup yerleri ve sayıları değişkendir. Evdir Han'da avluyu çevreleyen dört kenarın da ortasında birer eyvan bulunmaktadır. Avlu çevresinde yer alan kapalı birimler, oda başlığı altında toplanmıştır. Evdir Han ve Çar Melik Han avlu etrafında yer alan birimleri ile Suriye'de bulunan Eyyubi ve Memlukulardan kalma hanlarının etkilerini taşımaktadır. Avlu etrafında yer alan revaklı düzenleme, avlu etrafındaki küçük odalar, yapının dış cephesinde yer alan payandalar ve taç kapı düzenlemesi ile İç Anadolu etkileri taşımaktadır²³⁶.
- Kırkgöz Han büyük bir avlu ve etrafında birimler yer almaktadır. Kırkgöz Han'ın planının Kargı Han'ın planına çok benzemekle birlikte, bilinen diğer örneklerinden ayrılmakta, bir anlamda özelleşmekte, farklılaşmaktadır. Bu farklılığın kaynağı ise Suriye kervansaraylarının plan özelliklerini yansıtmaması ile Anadolu'da Selçuklu dönemi içerisinde han mimarisinin gelişimi yönünden önemli örnekler durumundadır. Anadolu Selçuklu Hanlarında uygulanan plan tiplerine baktığımızda; yaygın uygulanmış olan plan tipinin, hem servis hem barınak kısmı olan han tipi olduğunu görüyoruz. Kırkgöz Han, hem açık hem kapalı kısımları olması ile bu plan tipindeki hanlarla benzeşir ancak, planının daha çok, avlunun yapıya hâkim olduğu plan tipi ile örtüştüğünü

234 Ernst Diez, *a.g.e.*, s. 99.

235 Doğan Kuban, 1965, s. 159.

236 Kurt Erdmann, "Alanya Yakınlarındaki Kargı Han", (Çev: Mehmet Uysal- Muhammet Güçlü), *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Aralık, 2008, S.18, s.254.

gözlemliyoruz. Bu noktada avlunun yapıya hâkim olduğu örneklerden, Kargı Han, Evdir Han, Çar Melik Han ile plan bakımından benzeşirken, Şarapsa Han ile Kırkgöz Han'ın kapalı mekânının birçok açıdan benzerlik gösterdiğini görüyoruz. Kırkgöz Han ilk bakışta yapıya hâkim olan geniş avlusu ve bunun ardında yer alan kapalı mekânı ile Kargı Han'ın planı ile daha çok örtüşür²³⁷.

- Avlusuz olduğu bilinen hanlara en güzel örnek Şarapsa Han'dır. Yalnızca barınak kısmı olan hanlar da karşımıza çıkan durum bazı hanların avlusunun tamamlanamamış olması ile bu gruba dâhil edildiğidir. Ezine Pazar Hanı ve Öresin Hanı ise Anadolu'daki diğer örneklerdir.

Cephe Tipleri Bakımından

- Bütün kervansarayların cephelerinde taş kullanıldığı,
- Kesme taş kaplama malzemesi olarak kullanılırken moloz taşın dolgu malzemesi olarak kullanıldığı,
- Hanlarının çoğunda taç kapıda ve duvarlarda kesme taşın görüldüğü,
- Anadolu Selçuklu hanlarında üst örtü olarak tonoz çeşitleri ve kubbe örnekleri kullanılmıştır. Karatay Han, Ağzıkara Han ve Susuz Han'da kubbe unsuru görülürken Kırkgöz Han, Şarapsa Han, Evdir Han, Alara Han, İncir Han'da üst birimlerde örtü tonoz görülmektedir.
- Anadolu Selçuklu yapılarının zengin taç kapıları; süslemeler, kavsaralı nişler, bordürler, gülcüler, kabartmalar, insan ve hayvan figürleri, geçmeler, yazı kuşakları, geometrik şekiller, sütunçeler ve başlıklardan meydana gelmiş, birçok farklı örnekle; göz alıcı ifadeler yaratmıştır. Evdir Han'da taç kapı hanın en gösterişli bölümünü oluşturur. Cepheden dışarıya doğru taşan taç kapı sivri kemerli bir niş şeklindedir. Kemer nişinin içi, basık kemer girişinin üstü merkezde birleşen ve yüzeyleri istiridye kabuğu şekline getirilmiş mukarnaslarla doldurulmuştur. Kırkgöz Han'ın taç kapısı oldukça sadedir. Kırkgöz Han kapalı bölümündeki kesme taştan yapılmış olan taç kapısında giriş taçkapısı gibidir. Susuz Han'ın taçkapısı, yüzey bezemesiyle öne çıkıp bu özelliği dolayısıyla da diğer hanlar içerisinde bir ölçüde ayrıcalıklı yere sahip olmuştur. Taçkapı yüzeyi, iç içe daralan profilasyonlarla oluşturulmuş taş bezeme örneklerine sahiptir. İncir Han'ın

237 Gönül Güreşsever, "Urfâ'da İki Kervansaray", *Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni*, Nisan, İstanbul, 1977, c.3, S.9-10, s.27; A. Cihat KÜRKÇÜOĞLU, "Güneydoğu Anadolu'da Tanınmamış İki Selçuklu Kervansarayı: Çar Melik- Han- El Ba'rür", *Vakıf ve Kültür Dergisi*, Ağustos, Ankara, 1999, Yıl:2, c.2, S.5, s.16.

güney cephede yer alan taçkapının kavsarası içe doğru eğimli istiridye kabuğuna benzer oluk biçiminde bir formda ve ışımsal olarak biçimlendirilmiştir. Şarapsa Hanın kuzey cephesinin ortasında cepheden dışa doğru çıkıntı yapan taçkapısı yanlardan birer profilli silmenin sınırlandırdığı sivri kemerli bir açıklık şeklindedir. Taçkapının, alını yarım daire profilli bir kemer halinde cepheye açılan ve kemerin içine doğru daralan bir küresel bingiden ibaret kavsarası vardır. Alara Han'da iki payanda arasındaki taçkapı cephenin diğer kısımlarından daha yüksek tutulması ile belirtilmiştir. Portal açıklığı duvarla hemiyüz basık bir kemerle örtülmüştür. Kemerin iki yandaki ilk taşları üzengi taşlarına bir lamba-zıvana ile kenetlenir, lamba kemerin ilk taşına oyulmuştur. Sultan Hanlarda girişteki taç kapıdan başka, kapalı bölüm girişindeki kapının da taç kapı şeklinde inşa edildiği görülmüştür.

- Anadolu Selçuklu yapıları içinde taşçı işaretleri en çok hanlarda karşımıza çıkar. Bunlar içinde de taşçı işaretlerinin yoğun görüldüğü dönem % 81'den fazla bir oranla XIII. yy hanlarıdır²³⁸. Benzer taşçı işaretlerine Anadolu'da yer alan birçok handa rastlanır. Anadolu Selçuklu hanlarında görülen taşçı işaretlerinin bazılarının birbirleriyle benzerlik göstermesi, bu yapılarda aynı ustanın/ işçinin/ sanatçının/ ekibin çalışmış olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

Antalya-Burdur arasında yer alan 6 kervansarayın yapısal analizlerinin sonucunda, barınak ve servis mekanları ilişkileri, mekan tiplerindeki çeşitlilikler, mescit, çeşme, hamam, hela, şadırvan, geçiş elemanları, ışıklıklar ve taç kapılarının farklı biçim ve boyutlar taşınması ve süsleme elemanı olarak kullanımı, Anadolu'da da görülen ayrıca tek olan özellikleri ile de ön plana çıkmıştır.

Bu bağlamda, Antalya-Burdur arasında yer alan kervansaraylar için, ülkemizin de kabul ettiği uluslararası sözleşmeler çerçevesinde, kervansarayların tipi, işlevsel durumu, turizm potansiyeli ve çevresel özellikleri göz önünde bulundurularak bütüncül ve sürdürülebilir koruma ölçütleri geliştirilmeli ve özgün özelliklerinin yansıdığı mimarileri korunmalıdır .

1. 2. Karşılaşılan Sorunların Değerlendirilmesi

Anadolu Selçuklu Dönemi kervansaray yapılarından Antalya Burdur arasında yer alan Evdir Han, Kırkgöz Han, Susuz Han, İncir Han, Şarapsa Han ve Alara Han

238 Mustafa Kemal Şahin, *a.g.m.*, s. 515.

çalışmamıza konu olmuştur. Alara Han ve Şarapsa Han turizm amaçlı restoran olarak kullanılmakta, Kırkgöz Han ve Susuz Han restorasyonları yapıldığı halde hizmet vermemekte, Evdir Han ve İncir Han ise günümüzde kullanılmamakta atıl vaziyettedir.

Kervansaraylarda görülen koruma sorunlarının (bozulma şekillerini) plan şemalarına yapılan müdahaleler, strüktürel sistemlere yapılan müdahaleler, teknik ihtiyaçlar sonucu yapılan müdahaleler, cepheye ve yapının yakın çevresine yapılan müdahalelere bağlı nedenler oldukları görülmektedir.

Plan şemalarına yapılan müdahaleler,

Simgesel anlam ve değer taşıyan kervansaray yapılarının plan şemasında meydana gelen bozulmaların en önemli nedeni yapıların özgün işlevlerini kaybetmeleridir. Değişen fonksiyonlar ve gereksinmeler, yeni mekanların eklenmesi özgün mekan kurgusunu değiştirmektedir.

Antalya Burdur arasında yeralan kervansarayların planlarında verilen yeni işlev sonucu fazla bir değişiklik söz konusu değildir. Yapıların ana mekan kurguları olabildiğince korunmuştur.

Bunlardan barınak bölümü servis bölümünün dört yanını saran Alara Han'da yeni işlevin gerektirdiği wc, mutfak gibi mekanları karşılamak amacıyla ek mekanlar yapılmıştır.

Bu ek yapılardan yapının avlusunda kuzey doğu köşeye yapılan tuvalet anıtın geleneksel kompozisyonunu direkt olarak etkilemese de olumlu bir görüntü oluşturmamaktadır. Yapının güneyinde yeraltına yapılan mutfak mekanı yapının dışında yer altına konulduğundan hana herhangi bir zararı oluşmamıştır. Alara Hana yapılan müdahalelerde yapının plan şemasına fazla müdahalede bulunulmamıştır. Ancak handa kiracısı tarafından batı galerisinde yer alan uzun koridor ile kemerli bölmelerde ahşap platformlar, sahne ve metal merdivenler aracılığıyla yine ahşaptan çıkımlarla asma kat görünümlü oturma bölümler ve doğu galerideki seki üzerinde sunta kaplanarak oturma bölümleri oluşturulmuştur.

Yalnız barınak bölümünden oluşan hanlar grubunun tek sahneli han tipinde olan Şarapsa Han'da yeni işlevin gerektirdiği wc, mutfak gibi mekanlar hanın içerisinde çözülmüş ıslak hacimler için hanın taş duvarlarına tuğla duvar örüldükten sonra duvarlarda ve döşemede kaplama yapılmıştır. Şarapsa Hana yapılan müdahalelerde

yapının plan şemasına fazla müdahalede bulunulmamıştır. Ancak hanın iki ucunda ahşap asma katlar yapılarak idare bölümleri yapılmıştır.

Hem barınak hem servis bölümünden oluşan hanlar grubunun barınak bölümüyle servis bölümü uç uca ve eşit genişlikte olan hanlar tipinde olan Kırkgöz Han'da yeni işlevin gerektirdiği tuvalet mekanı yapının dışında yeraltına konumlandığından hana herhangi bir zararı oluşmamıştır. Bu ek yapı anıtın geleneksel kompozisyonunu etkilememiştir. Kırkgöz Hana yapılan müdahalelerde yapının plan şemasına müdahalede bulunulmamıştır. Handa hazır yiyecek ve içeceklerin servis edilmesi düşünüldüğünden mutfak mekanına ihtiyaç duyulmamış, hanın güneybatı revak ucunda karşılıklı hazırlık ve servis bankoları yerleştirilmiş, sıhhi tesisat bağlantıları döşeme altından sağlanmıştır.

Hem barınak hem servis bölümünden oluşan hanlar grubunun, servis bölümü barınak bölümünden geniş olan hanlar tipine giren Susuz Han'a verilen fonksiyonda yapının plan şemasına müdahalede bulunulmamıştır. Ek mekan gereksinimini gerektirmeyen yapının kendisini sergilenmeye/ gezilmeye değer bir kültür varlığı olarak değerlendirilmesi düşünülmüş ancak gerekli durumda bahçede mevcutta var olan iki kabinli tuvalet, lavabonun ıslah edilerek bu amaçla kullanılması öngörülmüştür. Yiyecek ve içeceklerin hazırlanması için ise yakındaki köy evlerinden sağlanması düşünülmüştür. Ancak bahçedeki tuvalet-lavabo ıslah edilmemiştir. Handa yapılan restorasyon çalışması anıtsal eserin kurtarılmasına dönük acil müdahaleleri içermekte olup kullanımına yönelik mekan düzenlemelerini içermemektedir.

Hem barınak hem servis bölümünden oluşan hanlar grubunun, servis bölümü barınak bölümünden geniş olan hanlar tipine giren İncir Han atıl bir durumdadır.

Yalnızca açık ve yarı açık bölümleri olan bir avlu çevresinde, tek yönden avluya açılan yarı açık mekânların oluşturduğu yalnız servis bölümünden oluşan hanlar grubuna giren Evdir Han'da atıl bir durumdadır.

Strüktürel sistemlere yapılan müdahaleler:

Yeni işlev gereği yapıların strüktürlerine bir müdahale olmamıştır. Özgün malzemeye ve strüktürel sisteme mümkün olduğunca sadık kalınmıştır. Bozuk ve yıkık olan kısımlar orijinal malzemeye ve strüktürel sisteme uygun olarak tamamlanmaya çalışılmıştır. Fakat bu tamamlama işleminde, Şarapsa Han'da orijinal malzeme ile onarımda kullanılan malzeme arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. Hanın

cephelerindeki taş duvar derzlerinin çimento ile doldurulması yapının özgünlüğü ile bağdaşmamaktadır. Yeni malzeme ile geleneksel malzeme arasındaki farklı genleşme katsayısı ve farklı gözenekliliğe bağlı olarak çimentolu harçlar özgün malzemeye zarar vermektedir. Düşey sürekli taşıyıcılar olan duvarlar gerek zeminden gerekse üst örtüden gelen suyu ve nemi bünyelerine alarak taşıyıcı sistemlerinde tahribatlara neden olmaktadır. Alara Han, Evdir Han ve İncir Han duvarlarında ciddi bir su ve nem probleminin ve bitkilenmelerin olduğu gözlemlenmiştir. Duvar yüzeylerinde derz ayrılmaları, yerinden oynamalar ve bunların sonucunda da Evdir Han ve İncir Han'da taş düşmeleri olduğu gözlemlenmiştir.

Örtü sistemlerinde ise genellikle üst örtü kaplamasının bozulmasına bağlı olarak; üstten gelen suyun tonozu ya da kubbeyi fiziksel olarak bozması görülmektedir. Yapılar periyodik olarak bakıma ihtiyaç duymaktadır. Uzun süre onarılmamalarına bağlı olarak ortaya ciddi bozulmalar çıkmaktadır. Boyut olarak birbirine eşit 5 kareye yakın formlu haç tonozla örtüldüğü düşünülen bugün mevcut olmayan Alara hanın orta avlusunun doğu ve batı uzun kenarları üzerinde yer alan, kaba yonu taştan örülü tonoz aynaları ile bu aynalar arasında kalan moloz taş haç tonoz kökleri konsolide edilmiş ve polikarbonat üst örtüsü yapılmıştır. Çeşme eyvanının yıkık olan yıldız tonozu cam+çelik çerçeve altına alınmıştır. Şarapsa Hanın tonoz örüsü restorasyon sırasında özgününe uymayan bir şekilde tesviye betonu ve demirli mozaikle kaplanmıştır. Kırkgöz Hanın çatı örtüsü çamur harç ile yalıtılarak düzeltilmiş, hanın tonozlu örtü sisteminin üzerine gri renkli mebran örtü yapılmıştır. Susuz Hanın çatı örtüsü kireç harcı ile yalıtılarak düzeltilmiş, çatı tonoz kaplamaları tamamlanmıştır. Yıkılmış olan fenerinin üst kısmının onaltı yarım daire dilimli ve iki eğimli örtü şeklinde tamamlanması gerçekleştirilmiştir. İncir Hanın kapalı bölümünün doğu-batı ekseninde yer alan sahnın üst örtüleri toprak yığını ve otlarla kaplıdır. Tonoz başlangıçlarında yıkık olan kısımlar mevcuttur. Kuzey-güney eksenindeki sahnin tonozunun bir kısmı yıkılmış kalan bölümü ise yıkılmaya yüz tutmuştur. Evdir Hanın üst örtünün büyük bir kısmı bugün çökmüş durumdadır.

Cepheye yapılan müdahaleler;

Mekanların özgün kullanımalarının, konfor şartlarının değişmesi, farklı dönemlerde yapılan ekler ve onarımlar cephe düzeninin bozulmasına neden olmaktadır. Cephe bozulma şekilleri olarak; kapı, pencere doğramalarının yenilenmesi, yapılan çimentolu derzlemeler gösterilebilir. Şarapsa Hanın orjinal plan şemasında olmadığı

halde sonradan güneydoğu köşesine servis kapısı açılmıştır. Yapılan hatalı uygulama daha sonra tekrar taş örülerek kapatılmıştır. İncelemesi yapılan kervansaraylarda özgün ahşap aksamından hiç birşey kalmamıştır. Ahşap olduğu düşünülen doğrama malzemeleri güneş, su ve rutubete bağlı olarak fiziksel ve kimyasal bozulmaların sonucu zamanla yok olmuştur. Alara Handa ana giriş kapısına demir kapı takılmıştır. İçerdeki orta bölüm ana kapısına ve odalara cam kapılar takılmıştır. Şarapsa Han ve Susuz Han'da ana giriş kapıları iki kanatlı ahşap kapı şeklinde yapılmıştır. Kırkgöz Han'ın ana giriş kapısı ve dört adet oda kapıları düz, profilsiz, sekurit cam kapı yapılmıştır. Alara Han ve Şarapsa Handa mazgal pencerelerine içeriden ahşap doğramalar takılmış, dış cepheden anlaşılmasada mazgal pencere algısı kervansarayların iç mekanında bozulmuştur. Kırkgöz hanın kapalı bölüm mazgal pencereleri etrafına konsalide sıva uygulaması yapılmış, doğrama, cam vb kapatmaya yönelik bir uygulama yapılmamıştır. Susuz Hanın mazgal pencereleri ince metal çerçeveli cam ile kapatılmıştır böylelikle bu kervansarayda mazgal pencere algısı bozulmamıştır.

Teknik ihtiyaçlar sonucu yapılan müdahaleler;

Kervansaraylardan restorasyonu gerçekleştirilenlerde teknik donanımlar günün şartlarına göre yeniden düzenlenmiştir. Elektrik, ısıtma, havalandırma, temiz su-atık su tesisatları yapılmıştır. Alara Handa ve Şarapsa Handa açıkta bırakılan elektrik kabloları ve hanların cephelerindeki klima üniteleri görsel kirliliğe yol açarken, teknik sistemlerle ilgili etkin koruma önlemlerinin alınmayarak duvar yüzeylerindeki bozulmanın hızlanmasına, yapıların özgünlüğünün yitirilmesine sebep olmuştur. Kırkgöz Handa yapının kullanımına dönük iç mekanda gerekli olacak elektrik enerjisi için yapının mevcut duvarları ile zemin kaplaması arasında yaklaşık 30 cm genişliğinde boşluk bırakılarak beyaz serbest çakıl serilmiş, aydınlatma elemanlarında bu boşluklara konulmuştur. Handa hazır yiyecek ve içeceklerin servis edilmesi düşünüldüğünden ocak fırın baca gibi tesisatlara yer verilmemiş sadece sıhhi tesisat bağlantısı yapılmıştır. Güneybatı revak ucunda karşılıklı hazırlık ve servis bankoları yerleştirilmiş sıhhi tesisat bağlantıları döşeme altından sağlanmıştır. Isıtma tesisatı ile ilgili herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Susuz Handa yapının kullanımına dönük iç mekanda gerekli olacak elektrik enerjisi için zemin kaplaması altından tesisat döşenmiştir. Elektrik panosu hanın içerisinde batı cephesinde duvar dibine yerleştirilmiş, han içi tefriş düzenlemesi tamamlanmadığından panodan çıkan elektrik kabloları, görsel kirliliğe yol açmaktadır.

Han içerisindeki aydınlatma için duvarlara bitişik ayaklı şamdan formundaki aydınlatma elemanları kullanılmıştır. Yapının restorasyon projesine göre sergilemeye yönelik kullanımının uygun olacağından hareket edilerek aydınlatma dışında su vb tesisata ihtiyaç duyulmayacak şekilde fonksiyonlandırılmış olduğundan sıhhi tesisat ile ilgili yapı için herhangi bir uygulamaya ihtiyaç kalmaması olumludur. Gerekli durumda bahçede mevcutta var olan iki kabinli tuvalet, lavabonun ıslah edilerek bu amaçla kullanılması öngörülmüştür. Yiyecek ve içeceklerin hazırlanması için ise yakındaki köy evlerinden sağlanması düşünülmüştür. Ancak bahçedeki tuvalet-lavabo ıslah edilmemiştir.

Yapının yakın çevresine yapılan müdahaleler:

Kervansarayların restore edilerek yeniden kullanımlarında yer aldıkları çevreleri önemli rol oynamıştır. Şarapsa Han, Antalya-Alanya karayolu üzerinde taşıtların kolay ulaşabileceği yerdedir. Yapının turistik restoran olarak kullanım amacı, çevresel olarak yeni işleviyle uygun düşmektedir. Hanın koruma alanı içerisinde, ruhsatsız ve izinsiz yapılmış olan yapılar, hanın giriş kapısı karşısındaki mutfak olarak kullanılan tek katlı mekan, trafo vb. elemanlar hanın çevresinde olumsuz bir görünüm oluşturmaktadır. Alara Han yaya ve taşıtların kolay ulaşabileceği bir yerde değildir. Yapının turizm sektörüne hizmet amacıyla, restoran, turistik eşyaların satıldığı bir pazar ve dinlenme yeri olarak hizmet vermesi amacı, yapının çevresel olarak turistlerin daha çok tur otobüsleriyle uğrayıp kültür turizmi yapmaları işleviyle uygun düşmektedir. Hanın koruma alanı içerisinde, günöbirlik kapalı, yarı açık hizmet ünitesi (servis büfesi, günöbirlik kullanıma yönelik ahşap oturma locaları, çay kenarına doğru meyilli düzenlemeler ve restoran kullanımına yönelik yarı kapalı mekanlar) beton ve taş kaplamalı süs havuzu, gölgelik, gün ısı panelleri, otopark, otoparktan Alara Han'a geçiş sağlayan taşıt yolunun altına yapılan tünel geçişi, otopark ile Alara Kalesine bitişen kısımda demir konstrüksiyonlu ve üzerleri kapalı hayvan barınakları, dere kenarında II. Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde kalan, balık tutma göletleri, beton setleme ruhsatsız ve izinsiz yapılmış yapılar olup hanın çevresinde olumsuz bir görünüm oluşturmaktadırlar. Han bulunduğu yörenin ana yapısı olmak durumundayken, karşısında yapılan tesisler nedeniyle geri planda kalmıştır. Susuz Hanın korunarak yaşatılabilmesi, çevresinin kervansarayı ziyaret edeceklerle gelişmesi, geliştirilmesi için yakındaki köy konutları dokusuyla beraber daha üst ölçekli bir planlamaya gereksinim

duyulmaktadır. Ancak restorasyon çalışması gerçekleştirilmiş olan Susuz Han ve Kırkgöz Han boş tutılmaktadırlar. Köy evlerinin Evdir Hanın çok yakınına kadar ilerlemiş olması, yapıyı olumsuz etkilemektedir Evdir Hana ulaşım oldukça kolay olmasına rağmen yapı, doğanın etkilerine açık olması, bilinçsizlik ve bakımsızlık nedeniyle harap olmuş durumdadır. İncir Hanın etrafındaki izinsiz ve hızla oluşan yapılaşmalar da yapıyı olumsuz etkilemektedir. Bugünkü karayolundan biraz içeride kalması İncir Hana ulaşımı zorlaştırmakta, hanı terk edilmiş atıl bırakmaktadır. Kervansaraylarımızın işlevlerini yitirmelerindeki başlıca nedenlerden biri Anadolu’da politik dengelerin değişmesi, ulaşım yollarının eski önemlerini yitirmeleri, buna karşı devlet eliyle hiçbir önlem alınmamasıdır. Kültür kökenlerimizin bir çağlarda uygarlık üreten yerleşmelerimizin, birbirlerine bağlandıkları doğal yollar elden geldiğince işlenerek, tümünün görülebilir, yaşanabilir kılınmaları gerekmektedir. Böyle bir girişimle değerleri ölçülemeyecek düzeyde olan kervansaraylar da korunmaya alınmış olacaklardır.

Antalya- Burdur arasında yer alan incelediğimiz kervansaraylardaki günümüze kadar meydana gelen değişimler “yapısal müdahale tablosu” adı altında bir tabloda gösterilmektedir (Tablo-3).

1.3. Koruma Ölçeğinde Öneriler ve Kararlar

Antalya-Burdur arasında yer alan kervansaraylar korunması gerekli kültür varlıklarının taşıdıkları değerlere sahip olan yapılardır. Bunların gelecek kuşaklara aktarılması evrensel bir sorumluluktur. Bölgede incelenen kervansaraylar;

Sürdürülebilirliklerinin sağlanması için özgün veya farklı işlevlerle yaşatılmalıdır.

Koruma çalışmalarının, il özel idaresi – belediye – vakıflar – bakanlık - üniversite - kullanıcı ve işletmeci işbirliği ile oluşturulacak organizasyonlar vasıtasıyla yapılması sağlanmalıdır.

Özgün işlevden fiziksel / kültürel taşıma kapasitesine uygun kullanımlar verilerek koruma - kullanım dengesi sağlanmalıdır.

Müdahaleler; tarihi, kültürel, yöresel, ender, karakteristik olan bütün özgün özelliklerini sergilemesine olanak tanıyacak şekilde olmalıdır.

Antalya-Burdur arasında yeralan kervansarayların koruma ölçütlerinin belirlenmesi için, aşağıdaki ölçütler ve öneriler hazırlanmıştır.

Belgesel ve kültürel değerlere bağlı koruma ölçütleri

Özgün işlevleri ile kullanımları devam edemeyen kervansaraylar, belli bir dönemin kültürünü günümüze ulaştırmaları bakımından belgesel ve kültürel değere sahiptir. Bu yapıların özgün özellikleri korunarak farklı işlevlerle yaşatılarak korunmaları sağlanmalıdır.

Kentsel kimlik, simgesel ve estetik değere bağlı koruma ölçütleri

Hanların çevrelerinde olumsuz görünüm oluşturan ruhsatsız ve izinsiz yapılmış niteliksiz yapıların kaldırılması, yakın çevrelerinde servis alanlarının ve otoparkların oluşturulması, yaya -taşıt ulaşım ilişkilerinin elverişli hale getirilmesi ve cephelerin ortaya çıkarılması ile kervansarayların simgesel ve kentsel bellek değerleri yaşatılmalıdır. Yapılan müdahalelerle plan organizasyonlarında ve cephelerinde bozulmaların görüldüğü kervansaraylarda bütünlüğün oluşturulması ile estetik değer yeniden sağlanmalıdır.

Ekonomik değere bağlı koruma ölçütleri

Kervansarayların işlevlerini yitirmelerindeki başlıca nedenlerden biri Anadolu'da politik dengelerin değişmesi, ulaşım yollarının eski önemlerini yitirmeleri, buna karşı devlet eliyle hiçbir önlem alınmamasıdır. Kültür kökenlerimizin bir çağlarda uygarlık üreten yerleşmelerimizin, birbirlerine bağlandıkları doğal yollar elden geldiğince işlenerek, tümünün görülebilir, yaşanabilir kılınmaları gerekmektedir. Böylece kültürün devamlılığını sağlayan kervansarayların, turizm güzergahı üzerinde yer alması ve işlevlendirilmesi ile ekonomik kaynak sağlanabilir. Ekonomik girdi için önerilecek işlev tiplerinde unutulmaması gereken en önemli konu; turizmin korumada amaç değil, ekonomik fayda ve ivme sağlayabilecek bir potansiyel olduğudur.

Finansman, uygulama ve yapının işletim modeline yönelik koruma ölçütleri

Yapılacak koruma çalışmalarında; Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kültür Bakanlığı arasında imzalanan İpek Yolu Projesi gibi, yerel ve idari yöneticiler, kullanıcı ve işletmecilerin katılımı ile oluşturulacak finansman ve organizasyon destekli projelerin oluşturulması sağlanmalıdır. Bu çalışmalarda yasaların ön gördüğü kredi ve hibe programlarının tanıtımı yapılarak işletme tipleri ile yönlendirici olunmalıdır.

Fiziksel müdahale ölçütleri

Çevre ölçeğinde:

Bütüncül koruma ilkeleri çerçevesinde kervansaraylar, çevresinde yer alan bahçe, avlu, hamam, çeşme vb elemanları ile birlikte korunmalıdır. Çevrelerindeki niteliksiz yapılar ve ekler kaldırılmalıdır. Yakın çevrelerinin yeni işleve uygun olarak düzenlenmesi kullanılabilirliklerini sağlayacak ve yakın çevredeki kent mobilyaları, yeşil alan park düzenlemeleri, yaya ve taşıt yolları, otoparklar, duraklar vb. düzenlemelerin yapılması yapılarda iç ve dış mekan bütünlüğün sağlayacaktır.

Tek yapı ölçeğinde:

Yapılacak analizler, rölöveler çalışmada ilk başvurulacak belgeler olmalıdır.

Onarımlarda kullanılacak malzemelerin özgün fiziksel ve kimyasal özelliklerine uygun olması için laboratuvar analizleri yapılmalıdır.

Zemin etüdü ve statik analizler yapılmalıdır.

Uygulamalar onaylı restorasyon projesinden sonra yapılmalıdır.

Kervansaraylardaki değişim ve bozulmalara yönelik fiziksel müdahaleler özgün biçim, malzeme, boyut ve tekniğindeki güvenilirliklerine göre, aynı, benzer, farklı biçimlerde basit ve esaslı onarım kapsamında yapılması önerilmektedir. Güvenilirlik testi için her yapının kendisinden gelen bilgiler ve bölgede oluşturulan tipolojilerden gelen bilgilerden ve çeşitli belgelerden yararlanılmalıdır.

İşlevsel koruma ölçütleri:

Anıtsal yapıları korumanın en önemli yollarından biri bu yapıları insan kullanımına sunmaktır. Burada amaç korumak araç yeniden kullanmak olmalıdır.

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yer alan kervansaraylar, teknolojinin gelişmesi, dönemin şartları ve çevresel faktörlere göre yenileme işlemleri yapıp günümüzde de eski fonksiyonu olan konaklama merkezleri olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda; Osmanlı dönemi kervansaraylarından Rüstempaşa Kervansarayı (Edirne), Hüsrev Paşa Deliller Hanı (Diyarbakır), Kurşunlu Han (Kastamonu), Cinci Han (Safranbolu) ve Çeşme Kervansarayı (İzmir) örnek olarak gösterilebilir.

Edirne'de 1753' de yaptırılmış olan 100 odalı Rüstem Paşa Kervansarayı 1968 yılında yapılan çalışmalarla turistik bir otel olarak günümüzde kullanılmaktadır. Kervansaray 75 adet banyolu oda, 140 kişilik lokanta, 75 kişilik bar ile dinlenme odaları

ve servisleri bulunan bir otel haline gelmiştir. Restorasyon sırasında kervansarayın ilk katındaki oda içlerine banyo bölümü eklenmiş ve sıhhi tesisat, elektrik tesisatı ve kalorifer tesisatı gizlenerek döşenmiştir. Konaklayanların ihtiyaçları karşılanmak üzere ütü odaları, çamaşırhane odaları eklenmiştir. Restoran bölümü yazlık ve kışlık olarak hizmet vermektedir. Giriş kısmında resepsiyon iç tarafta ise oturma odası, müdür odası ve idare kısmı yer alır. Eski Rüstempaşa kervansarayında kullanılan bölümler günümüz otel şartlarına uygun şekilde düzenlenmiştir. O dönemden itibaren fonksiyon değişimine uğramayan ve aynı amaçla eczahane (revir), erzak ambarı (depolar) ve mescit aynı işlevlerini sürdürmektedirler. Günün anlayışına uygun şekilde tanzim edilen tesisat projelerin tatbikatında çeşitli problemlerle karşılaşmıştır. Genellikle tesisat elemanları galeri de kanallar içinde saklanmıştır. Mekânın ısı problemi çözebilmek ve günümüz otellerine uygun şartlara gelebilmesi için küçük avlunun zemini altında kazan dairesi yapılmıştır. Odalarda yapılan banyoların havalandırmaları ile tesisatın havalığı, her odada bulunan ocak bacalarına duvarda açılan kanallar vasıtasıyla bağlanmıştır. Bu suretle eserin bir bütün olarak görünüşü ve karakterini bozmayacak tedbirler alınmasına çalışılmıştır.

1527 yılında yapımı tamamlanmış Deliller Hanı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 1984 yılında 49 odalı ve 103 yataklı otel haline getirilmiştir. Yeniden kullanım kararı alınarak beş yıldızlı bir otel haline getirilen bu yapıda avlu, ana mekân olarak kullanılmaktadır. Hanın ahır kısmı günümüzde kapalı restoran olarak kullanılmaktadır. Giriş katında iki kol idarî bürolar, şark odası, oyun odası, bar olarak düzenlenmiş, diğer iki kol ise yatak odalarına ayrılmıştır. Cadde üzerindeki cephede bulunan dükkânlar turistik amaçlı alışveriş mekanı olarak kullanılmaktadır. Deliller Hanı üst katında iki kolda yer alan otel odalarına banyo ve wc tesisatı yapıp eklenmiştir. Odalarda ve restaurantta bulunan pencereler havalandırma için yetersiz olmasına karşın bu sorun havalandırma bacaları ile çözümlenmiştir. Yapıda ısınma sorununa çözüm olarak kalorifer tesisatı yapılmıştır.

1443-1461 yılları arasında yaptırılmış olan, uzun zaman bakımsız bir vaziyette içteki dükkanları depo olarak kullanılan Kastamonu Kurşunlu Han, restore et –işlet – devret modeli çerçevesinde ihale edilerek 23 Ağustos 2008 tarihinde açılışı yapılarak hizmete girmiştir. Kurşunlu Han otelde odaların bir suit oda diğer yirmi beş standart oda

bulunmaktadır. Oda içlerine banyo üniteleri yerleştirilmiştir. Isınma sorunu günümüz şartlarına uyularak odaların içine kalorifer tesisatı yapılarak çözümlenmiştir.

1645 yılında Safranbolu da yaptırılmış olan iki katlı Cinci Han'ın günümüz koşullarındaki bir otele dönüştürülmesinde yaşanan en büyük sıkıntı odalardaki ıslak hacimlerdir. Üst kattaki odaların ıslak hacimleri için iki odanın arasındaki bir oda kullanılmıştır. Odanın yarısı sağ taraftaki odanın banyosu olarak, diğer yarısı da sol taraftaki odanın banyosu olarak kullanılmıştır. Giriş katındaki odaların ıslak hacimleri için burada her odanın içinde sandık odası olarak adlandırılan ve yatağın altından bir kapakla girilen yeraltı odacıkları biraz genişletilerek banyo olarak düzenlenmiştir. Odaların girişlerinin hemen yanından aşağıya inilen merdivenlerle banyoya ulaşılmaktadır. Cinci hanın derenin üzerine inşa edilen deve ahır bölümü şu anda büyük yemek salonu olarak hizmet vermektedir. Deve ahırının üst katında bulunan dikdörtgen ince uzun hol toplantı salonu olarak kullanılmaktadır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın emri ile İzmir ili Çeşme ilçesinde 1528 yılında yaptırılmış kervansaray Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1971 yılından sonra orijinal kalıntılara dayanılarak restore edilmiştir.

Otel olarak yeniden işlev kazandırılan kervansaray yapılarına en az müdahale ile tarihi dokusu bozulmadan günümüz otel şartları sağlanması gerekmektedir. Geleneksel kervansaraylar restore edilirken bunu yapının esnekliğinden faydalanarak yapılması gereklidir. Kimi çözümler çok fazla yama, kimileri de fazlaca yapıya müdahale olarak tasarlanmamalıdır.

SONUÇ

Günümüzde ulaşım için kullanılan araçların ve seyahat sürelerinin değişmiş olması, yollar üzerinde konaklama işlevini yerine getiren hanlara ihtiyacı ortadan kaldırmıştır. Bugünün konaklama ihtiyacının getirdiği konfor şartları ise, geleneksel konaklama yapıları olan hanların bu işleve cevap verebilmek için yetersiz kalmalarına ya da bu fonksiyona uygun hale getirmek için yapıda çok sayıda müdahaleye gereksinim duyulmasına neden olmaktadır.

Temel ilke olarak yapılara en az zarar verecek işlevin özgün işlev olduğu kabul edilmesine rağmen, değişen sosyal koşullarda özgün işlevini yitiren, bu tez kapsamında incelediğimiz Antalya-Burdur arasında yer alan kervansaraylar için yeni işlev önerileri getirilmelidir. Kendi özgün işleviyle kullanılamayan bu kervansaray yapıları kullanılırken sahip olduğu bazı değerleri yitirmemesine özen gösterilmelidir.

Kervansaray yapıları; mimari tarzları, plan şemaları, mekansal özellikleri ve yapıım teknikleriyle bir bütündür. Yapı ve çevresinde yapılacak olan işlevsel düzenlemeler sırasında yapının verilecek olan yeni fonksiyonu yüklenebilir olması, özgün plan şemasında ve mekansal özelliklerinde köklü değişimlere sebebiyet verecek müdahalelerden kaçınılması gerekmektedir. Mekan kurgusu itibarıyla kervansaray yapılarına zıt fonksiyonlara sahip, birçok tesisat ve mekan gerektiren, tarihi yapı üzerinde tahribat oluşturabilecek kullanımlar seçilmemelidir. Yeni işlev gereği yapılacak olan müdahaleler, minimum ölçüde, eserin özgünlüğüne zarar vermeyecek şekilde olmalıdır.

Bu tez kapsamında incelenen kervansaraylarda yeniden işlevlendirmede karşılaşılan sorunları; Isıtma, Havalandırma, Yalıtım, Banyo –wc, mutfak vb ek mekanlar bulundurmak ve bu ek mekanların çözümlenmiş biçimi ve Aydınlatma olarak sıralandırabiliriz.

- Isıtma

Isıtma sorunu eski kervansaraylarda ciddi bir sorundur. Bu yapılar iklimatik konfor olarak tasarlandıkları döneme göre farklı çözümler getirilerek, yaşam biçimine uygun planlanmıştır. Dönemlerinin gereği olarak tandırlardan ve hayvanların ısıssından faydalanılmaktadır. Az yakıtla yanan ve ısıyı muhafaza eden tandırlar, bu dönem mimarisi içinde rasyonel ısınma ve pişirme araçlarıdır. Bugün ise dönüşüme uğramış Antalya-Burdur'da yer alan kervansaraylardan Şarapsa Han ve Alara Han'da

ısıtma için klimalar kullanılmıştır. Susuz Han ve Kırkgöz Han'da ısıtma tesisatı için genel bir çözüme gidilmemiş, gerekli hallaerde elektrik ocaklarıyla ısıtılmaları düşünülmüştür. Anadolu'daki incelediğimiz kervansaray otellerde ısıtma sorunu kalorifer petekleri ile çözümlenmiştir.

- Havalandırma

Havalandırma olarak eskiden mazgal pencereleri ve havalandırma menfezleri kullanılırken bugün yeniden işlevlendirilen kervansarayların barınak bölümlerinde ve lavabo-wc'lerde bu sorun karşımıza çıkmaktadır. Antalya-Burdur'da yer alan kervansaraylardan Şarapsa Han'da banyo bölümünü havalandırmak için tuğla duvarda açılan pencere boşlukları hanın mazgal pencerelerine denk getirilmiştir. Şarapsa Han ve Alara Han'da mazgal pencerelerine içeriden ahşap doğramalar takılmış, mekanların havalandırılması buralardan sağlanmıştır. Şarapsa Han'ın mutfak bölümü havalandırması ve Alara Hanın yeraltına yapılan mutfak bölümü havalandırmaları yetersiz gelmektedir. Kırkgöz Hanın kapalı bölüm mazgal pencereleri etrafına konsalide sıva uygulaması yapılmış, doğrama, cam vb kapatmaya yönelik bir uygulama yapılmamıştır. Kırkgöz Han'da wc hanın beden duvarları dışında yapının bahçesinde güney batı köşeye yeraltına yapılmıştır. Bu ek yapının havalandırmasında üstten havalandırma-ışıklık menfezleri ile sağlanmıştır. Susuz Hanın mazgal pencereleri ince metal çerçeveli cam ile kapatılmış, mekanın havalandırılmasına yönelik bir çözüm düşünülmemiştir. Anadolu'daki incelediğimiz kervansaray otellerde her otel odasında olması gereken ek wc sebebiyle bu sorun ciddi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece odalarda değil tüm kervansarayların kapalı bölümlerinde düzenlenen restoran bölümlerinde de bu sorunla karşılaşılmaktadır. Tarihi doku bozulmadan havalandırma geçişleri sağlanmaya çalışılmıştır. Çözümü eski yapılarda aranmakta ve çağımıza uygun teknikler uygulanmaktadır.

- Yalıtım

Antalya-Burdur'da yer alan kervansaraylarda yalıtım için sadece üst örtüde uygulamalar yapılmış olup, zemin ve duvarlar için herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Alara Handa toprak üst örtü tesviye edilmiş üzerine harç serilmiştir. Son kat malzeme kaplanmıştır. Şarapsa Hanın tonoz örüsü restorasyon sırasında özgününe uymayan bir şekilde tesviye betonu ve demirli mozaikle kaplanmıştır. Kırkgöz Hanın çatı örtüsü çamur harç ile yalıtılarak düzeltilmiş, hanın tonozlu örtü sisteminin üzerine gri renkli

mebran örtü yapılmıştır. Susuz Hanın çatı örtüsü kireç harcı ile yalıtılarak düzeltilmiş, çatı tonoz kaplamaları tamamlanmıştır.

Yalıtım için dönemin zemin ve duvar kesitlerine göz atmak gerekmektedir. Kervansaraylarda kullanılan malzemelerin taş olduğu düşünüldüğünde yalıtım sistemi modern teknoloji ile yapı içinde ki ısı sirkülasyonu ile çözüme kavuşturulmalıdır.

- Kervansaraylarda Banyo-Wc, Mutfak vb Ek Mekanların Çözülmesi

Geleneksel kervansaraylarda wc' ler barınak kısmında çözülmüştür. Bu olmazsa olmaz servisin ahır şeridinin uçlarına yerleştirildiği, büyük olasılıkla, diğer kısımlardan şimdi mevcut olmayan ahşap bölmelerle ayrıldığı düşünülmektedir. Helaların toplu olarak yapının bir köşe mekanına yerleşmesi yaygın bir uygulamadır. Helanın kuzeybatıdaki payanda içinde yer aldığı Evdir Han'daki helanın konumu şimdilik bilinen tek örnektir. Fakat içinde yaşadığımız dönemin ihtiyaçlarına uygunluk göz önüne alınınca yeniden işlevlendirilen kervansaraylarda wc için gerekli bir hacime ihtiyaç duyulmaktadır. Antalya-Burdur'da yeralan kervansaraylarda Alara Han'da yeni işlevin gerektirdiği wc, yapının avlusunda kuzey doğu köşeye ek yapı olarak yapılmıştır. Yapılan tuvalet anıtın geleneksel kompozisyonunu direkt olarak etkilemese de olumlu bir görüntü oluşturmamaktadır. Şarapsa Han'da yeni işlevin gerektirdiği wc, hanın içerisinde çözülmüş söz konusu ıslak hacimler için hanın taş duvarlarına tuğla duvar örüldükten sonra duvarlarda ve döşemede kaplama yapılmıştır. Kırkgöz Han'da yeni işlevin gerektirdiği tuvalet mekanı yapının dışında yeraltına konulduğundan hana herhangi bir zararı oluşmamıştır. Bu ek yapı anıtın geleneksel kompozisyonunu etkilememiştir. Susuz Handa gerekli durumda bahçede mevcutta var olan iki kabinli tuvalet, lavabonun ıslah edilerek bu amaçla kullanılması öngörülmüştür. Ancak bahçedeki tuvalet-lavabo ıslah edilmemiştir.

Özgün işlevleri olan konaklama işlevini yerine getiren hanlarda banyo ve wc bugünün koşullarında her odanın içinde çözülmesi gerekli bir birimdir. Anadolu'daki incelediğimiz kervansaray otellerde bu hacim odanın ana kapısına girildikten sonra odanın içinden bir bölüm ayrılarak işlevlendirilmektedir. Günümüz konfor koşullarını sağlamak elbette bir ihtiyaçtır ve eskiyi birebir taklit etmektense yapıya sonradan eklenmiş bu öğelerin yapılış tarihlerini belli etmesi restorasyon açısından istenilen bir sonuçtur.

Selçuklu döneminde tandır, ısınmayı sağladığı gibi pişirme için de kullanılmıştır. Özel bir mutfak mekanı olmayan kervansaraylarda Alara Handa yapının güneyinde yeraltına yapılan mutfak mekanı yapının dışında konumlandığından hana herhangi bir zararı oluşmamıştır. Şarapsa Han'da yeni işlevin gerektirdiği mutfak mekanı hanın içerisinde çözülmüş hacim için hanın taş duvarlarına tuğla duvar örüldükten sonra duvarlarda ve döşemede kaplama yapılmıştır. Kırkgöz Handa hazır yiyecek ve içeceklerin servis edilmesi düşünüldüğünden mutfak mekanına ihtiyaç duyulmamış, hanın güneybatı revak ucunda karşılıklı hazırlık ve servis bankoları yerleştirilmiştir. Susuz Han'a verilen fonksiyonda ek mekan gereksinimini gerektirmeyen yapının kendisini sergilenmeye/ gezilmeye değer bir kültür varlığı olarak değerlendirilmesi düşünülmüş yiyecek ve içeceklerin hazırlanması için ise yakındaki köy evlerinden sağlanması düşünülmüştür.

Antalya-Burdur'da yeralan kervansaraylarda ayrıca bir takım ek mekanlara daha ihtiyaç duyulmuştur. Alara Handa han kiracısı tarafından batı galerisinde yer alan uzun koridor ile kemerli bölmelerde ahşap platformlar, sahne ve metal merdivenler aracılığıyla yine ahşaptan çıkmalarla asma kat görünümü oturma bölümleri ile doğu galerideki seki üzerinde sunta kaplanarak oturma kısımları oluşturulmuştur. Şarapsa Han'da da hanın iki ucunda ahşap asma katlar yapılarak idare bölümleri yapılmıştır. Bu kervansaraylarda yapılan ek mekanlar tarihe yama gibi oturtulmuş biçimleri ile son derece uygunsuz ve düşünülmemiş çözümler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümlerde yapılabilecek çalışmalar esnasında en azından yapının dönemine direkt olmasa da dolaylı bir atıfta bulunan bir dekorasyon düşünülmesi daha uygun olacaktır.

- Aydınlatma

Selçuklu Hanları dışarıya az açılan ve az ışıklı mekanlardır. Her kervansarayda bulunmayan ve sayıca çok olmayan, küçük boyutlu, şevli pencereler ve tonozların sırtlarında belirli aralıklarla yeralan delikler yoluyla gün ışığı ve havalandırma sağlanıyordu. Hanlarda büyük boyutlu pencerelere ancak birinci katta veya çatıda yer alan mekanlarda rastlanmaktadır. Bu dönemde gece aydınlanmak için mum ve yağ kullanıldığı bilinmektedir. Az sayıda kervansarayda aydınlatma için ipucu veren sabit ayrıntılar bulunmaktadır. Kızılören Han'da, sekinin olması gereken orta kısmın yan taraflarında, kemer ayaklarında, içine kandillik veya meşale oturtulabilecek delikli,

konsol taşlar vardır. Alara Han'da barınak kısmı ile birlikte bütün oda ve eyvanlarda duvar ve kemer ayaklarından taşan, dikdörtgen prizma biçiminde, ön yüzleri insan ifadeli aslan yüzleri ile oyulmuş, üst yüzlerinde üçgen oyuklar olan kandillikler yer almaktadır.

Aydınlatma elemanları günümüzde genel itibariyle tavana monte floresanlar, tavandan sarkan ampuller, avize şeklinde ya da özenilmişleri Susuz Han örneğindeki duvarlara bitişik ayaklı şamdan formundaki aydınlatma elemanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişigüzel geçirilmiş kablolar, bütün espriyi bir anda dağıtmakta ve zorlama bir çözüm gibi durmaktadır.

Anadolu'daki incelediğimiz kervansaray otellerde duvarlarda duvarın içine kablonun gömülemeyeceği durumlarda otel odasında bulunan komidinler bu sorun için çözüm teşkil etmiştir.

Kervansaraylara verilecek her tür işlevde mekansal bütünlüğün, alt yapı sisteminin ve mimari elemanların korunmasının sağlanacağı öneriler oluşturulmalıdır. Bu bağlamda;

Kervansarayların Anadolu genelinde, özgün işlevi devam edenlerde konaklama amaçlı yaşatılmaları, yeni işlev verileceklerde ise mekansal bütünlük bozulmadan, yapıların sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliklerine katkı sunacak, çağdaş konfor ve kullanım olanakları sağlanmalıdır.

Kervansarayların mekan düzeni; mekanların ikinci ve üçüncü boyuttaki özellikleri ve mekan elemanlarına bağlı tipolojik verileri göz önüne alındığında kervansaray yapılarının,

özgün kullanım,

otantik kervansaray kullanımı sergileyen etnoğrafik müze,

geleneksel el sanatları atölyesi,

eğitim-kültür tesisi (kütüphane, müzik eğitim merkezi, çok amaçlı toplantı salonu),

alış – veriş merkezi, kafeterya, restoran olarak işlevlendirme potansiyelini ortaya çıkarmıştır.

Bu işlevlendirmeler konum, çevre gereksinimleri ve yapısal durum bir araya getirilerek değerlendirilmelidir. Özgün işlevini kaybetmiş olan kervansaraylara bir işlev bulabilme çabası içerisinde bazı yapılar kaybedilmiştir.

Bu bağlamda bir genelleme yapıldığında;

Yapısal durumu iyi olan, çok sayıda ve bağımsız birimlerden oluşan kervansaraylar halkın ve yöreye gelen turistlerin de kullanabileceği konaklama işlevli otel olacak biçimde işlevlendirilebilir. Bu tez kapsamında incelediğimiz Antalya-Burdur'da yer alan kervansarayların otel ya da konaklama tesisi olarak işlevlendirilmesi büyük bir problemdir. Çünkü Selçuklu dönemi bu kervansarayların günümüze hizmet eden konaklama birimlerine dönüşebilmesi için çok büyük müdahaleler gereklidir ki bu da yapıların mimari kimliğini bütünüyle bozabilir. Ancak Osmanlı kervansarayları daha çok da Mimar Sinan döneminde ortaya çıkan bir avlu etrafında revakları ve üzerinde revakların gerisinde katlı müstakil odaları olan, ocaklı vs bugünkü modern otelcilik anlayışı niteliğinde bir yorumla yapılmış yapılar olduklarından otel ya da konaklama tesisi olarak işlevlendirilmeye daha uygundurlar.

Özgün özelliklerini koruyan ve iyi durumda olan kervansaraylar, eğitim ve sosyal amaçlı tesis, geleneksel el sanatları atölyesi olacak biçimde işlevlendirilebilir: Kırkgöz Han, Susuz Han ve İncir Han konferans-müzik-çok amaçlı salon gibi sanat, eğitim ve sosyal amaçlı tesis, geleneksel el sanatları atölyesi, yöresel el işleri üretim ve satış merkezi geleneksel ürünlerin satıldığı birimler ile kent halkına yönelik kurslar ve atölyelerden oluşan merkezler olarak işlevlendirilebilir. Kırkgöz Hanın avlusunda tematik sergiler ve konser düzenlenebilir. Ancak ses düzeyi, yapının olumsuz etkilenmemesi için gerekli sınırların altında tutulmalıdır.

Sadece kapalı (barınak) bölümü olan kervansaraylar, restoran olacak biçimde işlevlendirilebilir: Şarapsa Han şu an restoran olarak kullanılmaktadır ancak Şarapsa Han'ın onarımında ve şu anki kullanımında gereken hassasiyet gösterilmemektedir.

Bir orta kısım etrafında odalar içte ve galeriler dışta olmak üzere, planlanmış olan eş odaklı kervansaraylar, alış –veriş merkezi- kafeterya- restoran işlevlerini bir arada bulunduran sosyal tesis olacak biçimde işlevlendirilebilir. Alara Han içinde çarşı işlevi de barındıran açık ve kapalı dinlenme mekânları, lokanta ve kafeterya birimleri olan sosyal bir merkez olarak değerlendirilebilir. Çok sıcak iklim şartlarına sahip olan Alanya'da, Alara Han'ın hem yerli halk hem de gelen turistler için zaman geçirilecek

ferah bir mekân oluşturması amaçlanabilir. şarapsa Han örneğinde olduğu gibi Alara Hanın kullanımında da gerekli özen gösterilmemektedir.

Yapısal durumu kötü ancak var olan elemanları sağlamlaştırılabilen kervansaraylar, yöre halkı ve yerli, yabancı turistlerin ziyaret edebileceği, yöresel kervansaray mimarisi, yapım tekniği, yapım malzemesini sergileyen etnografik müze olacak biçimde işlevlendirilebilir: Evdir Hanın şu anki durumu ele alındığında, yüklenebilecek çağdaş işlevlerin çoğunu, büyük oranda tamamlamalara ve eklere ihtiyaç duymadan barındırabilecek durumda değildir. Ancak yapının korunması gerekli tarihi, kültürel, estetik ve sosyal değerleri nedeniyle bir kültür varlığı olarak, açık havada kendi kendini sergilemesi, yeterli ve en doğru yaklaşım olarak görölmüştür. Yapı anlaşmalı olarak bir gezi programı içine alınabilir. Örnek olarak yapının, çok yakınında bulunan atlı spor kulübünün gezi programında yer alması, atla gezmeye çıkan insanların kervansaraya da uğramasını sağlayacaktır. Aynı zamanda mimarlık öğrencilerinin, tarihi çevre ve restorasyon bilincinin aşılanması için, stajlarını buralarda yapmaları da sağlanabilir. Yapıya, müze işlevi içinde; dokunulmayan, sadece görölebilen bir süs objesi gibi davranılmamalı, araştırmacıların yapıyı rahatlıkla incelemesine olanak tanınmalıdır. Bu tez kapsamında incelenen Antalya-Burdur arasında yer alan kervansarayların yukarıda belirttiğimiz biçimlerde işlevlendirilerek yaşatılmalarının uygun olduğu sonuçları ortaya çıkmıştır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Ahunbay, Zeynep, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, YEM Yayınları, İstanbul, 1996.
- Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi-I-(1243-1453)*, Barış Yayınları, Ankara, 1999.
- Aslanapa, Oktay, *Türk Sanatı I-II*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1984.
- Aslanapa, Oktay, *Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişmesi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2007.
- Bektaş, Cengiz, *Selçuklu Kervansarayları*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Binan, Can, *Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğünden Günümüze Düşünsel Gelişimin Uluslararası Evrim Süreci*, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1999.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (Çev. Y. Moran), İstanbul, 1979.
- Diez, Ernst, *Die Kunst Der Islamische Völker*, Berlin 1915.
- Diez, Ernst, *Churasanische Bandenkmaler*, Band I, Berlin, 1918.
- Erdmann, Kurt, *Das Anatolische Karavansaray Des. 13. Jahrhunderts Teil-1*, Mann Verlag, Berlin, 1961.
- Erdmann, Kurt- Erdmann, Hanna, *Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts Teil 2 und 3*, Berlin, 1976.
- Erten, Süleyman Fikri, *Antalya Vilayet Tarihi*, Tan Matbaası, İstanbul, 1940.
- Güran, Ceyhan, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1978.
- Hasol, Doğan, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, YEM Yayınları, İstanbul, 1988.
- Heyd, W., *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi* (Çev: Enver Ziya Karal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1975.
- İter, İsmet, *Tarihi Türk Hanları*, Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara, 1969.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Alanya (Alâiye)*, (Haz: M.Ali Kemaloğlu), İstanbul, 1946.
- Kuban, Doğan, *Anadolu Türk Mimarisi'nin Kaynak ve Sorunları*, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, 1965.
- Kuban, Doğan, *"Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı"*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Lloyd, Seton – Rice, D.Storm, *Alanya (Alâiye)*, (Çev: Nermin Sinemoğlu), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, 1989.
- Müller, Karl, *Die Karawanserai in Vorderen Orient*, Berlin, 1920.
- Ögel, Semra, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1987.
- Pamuk, Şevket, *100 Soruda Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1993.
- Ramsay, William Mitchell, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev: M. Pektaş), Mili Eğitim Basımevi Yayını, İstanbul, 1960.

- Riefstahl, Rudolf M., *Cenubigarbi Anadolu'da Türk Mimari Eserleri*, (Çev: C. Berktin), İstanbul Maarif Matbaası, İstanbul, 1941.
- Sarre, Friedrich, *Küçükasya Seyahati*, (Çev: Dâra Çolakoğlu), Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. İstanbul, 1998.
- Sümer, Faruk, *Yabanlu Pazarı Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1985.
- Tanilli, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası II*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1993.
- Tanyeli, Uğur, *Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci 11.-15. Yüzyıl*, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1987.
- Tuncer, Orhan Cezmi, *Anadolu Kervan Yolları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2007.
- Turan, Osman, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988.
- Turan, Osman, *Selçuklular ve İslamiyet*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.
- Turan, Şerafettin, *Türkiye-İtalya İlişkileri, Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, Metis Yayınları, İstanbul, 1990.

Makaleler:

- Aksulu, Işık, "Architectural Evaluation in a Historic Urban Structure", *The Urban Experience, International Association for People- Environment Studies, 13-15th July 1994*, Manchester, 1994, s.1-13.
- Asatekin, Gül, "Tarihsel Çevre Korumanın Kuramsal Çerçevesi", *Tarihsel Çevre ve Sorunları Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 1993, ss.1-12.
- Asatekin, Gül, "Koruma Kuramlarında Özgünlük Kavramı Üzerine", *Mimarlık Dergisi*, Ankara, 2003, ss.311-356.
- Bakır, İbrahim, "Konya- Antalya Arasındaki Selçuklu Hanlarının Korunması ve Yeniden Kullanılma Olanakları", *Antalya 5. Selçuklu Semineri Bildiriler ve Seçkiler*, Antalya Valiliği Yayınları, Antalya, 1998, s.87-101.
- Bakırer, Ömür, "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Taşçı İşaretleri", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağanı*, 10-13 Ekim 2001 Bildiriler, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2002, ss.59-69.
- Bayburtoğlu, Zafer, "Anadolu Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları", *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, Erzurum 1993, N.103, ss. 41 -52.
- Bilici, Kenan, "Şarapsa Han", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Editör: Hakkı Acun, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, ss.393-401.
- Binan, Demet Ulusoy, "Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Taşçı İşaretleri ve Koruma Sorunları", *TAC Vakfı'nın 25 Yılı*, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s.119-136.
- Cezar, Mustafa, "Türk Tarihinde Kervansaray", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 11-15 Ekim 1976, c.II, ss. 931-940.
- Çaycı, Ahmet, *Anadolu Selçuklu Sanatında Gezegen ve Burç Tasvirleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Demir, Ataman, "Anadolu Selçuklu Hanları Evdir Han", *İlgi Dergisi*, İstanbul,(1988a), S.53, ss.16 -20.

- Demir, Ataman “Anadolu Selçuklu Hanları Susuz Han”, *İlgi Dergisi*, İstanbul, (1988b), S.55, ss.17-20.
- Durukan, Aynur, “Selçuklular Döneminde Ticaret Hayatı ve Antalya”, *Antalya III. Selçuklu Semineri Bildiriler 10-11 Şubat 1989*, Antalya Valiliği Yayınları, Antalya 1989, ss. 50-59.
- Duymaz, A.Şevki “Susuz Han”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, (Editör: Hakkı Acun), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, ss.273-285.
- Doğan, N. Şaman - Görür, Muhammet, “Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Süsleme”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Editör Hakkı Acun, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, ss.452-453.
- Eravşar, Osman, “Evdır Han”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, (Editör: Hakkı Acun), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, ss.4219-433.
- Erder, Cevat, “Venedik Tüzüğü Bir Anıt Gibi Korunmalıdır”, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1977, ss.167-188.
- Erdmann, Kurt, “Bericht über den Stand der Arbeiten über das Anatolische Karawansaray Des 13. Jahrhunderts”, Venedik 2. Uluslar Arası Turk Sanat Kongresi Tebliği, Napoli, 1963, ss.73-87.
- Fauntoukou, M., “Yunanistan’da Osmanlı Anıtlarının Onarımı”, (Çev: G.Asatekin), *Mimarlık Dergisi*, Ankara, 2001, ss.41 -52.
- Frolid, Walter, “Anıtlar, Bakım ve Onarımları”, (Çev: B.Özer), *Akademi Dergisi*, İstanbul, 1966, S.5, ss.4-14.
- Güreşsever, Gönül, “Urfa’da İki Kervansaray”, *Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni*, Nisan, İstanbul, 1977, c.3, S.9-10, ss.27-38.
- Kayaoğlu, İsmet, “Anadolu Selçukluları Devrinde Ticari Hayat”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1989, S.24, ss.359-373.
- Köprülü, M. Fuad, “Vakfa Ait Tarihi İstilahlar: Ribat”, *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 1942, S.2, ss.267-278.
- Kuban, Doğan, “Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar”, *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 1970, S.VIII, ss.342-343.
- Kurt Erdmann, “Alanya Yakınlarındaki Kargı Han”, (Çev: Mehmet Uysal-Muhammet Güçlü), *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Aralık, 2008, S.18, ss.254-259.
- Kürkçüoğlu, A. Cihat, “Güneydoğu Anadolu’da Tanınmamış İki Selçuklu Kervansarayı: Çar Melik- Han- El Ba’rür”, *Vakıf ve Kültür Dergisi*, Ağustos, Ankara, 1999, Yıl:2, c.2, S.5, ss.16-19.
- Madran, Emre – Özgönül, Nimet, “Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması”, *Mimarlar Odası Yayınları*, Ankara, 2005, ss.60-75.
- Madran, Emre, “ Modern Mimarlık Ürünlerinin Belgelenmesi ve Korunması Süreci İçin Bazı Notlar”, *Mimarlık Dergisi*, Ankara, 2006, ss. 20-22.
- Öney, Gönül, “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Arslan Figürleri”, *Anadolu Dergisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969, S.13, ss.171-192.
- Özergin, M. Kemal, “Anadolu’da Selçuklu Kervansarayları”, *Tarih Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1965, c.XV, S.20, ss.140-171.
- Özgüç, Tahsin – Akok, Mahmut, “ Afşin Yakınındaki Eshab-ı Kehf Külliyesi”, *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, 1957, S.II, ss.84 -88.

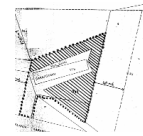
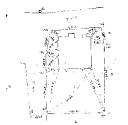

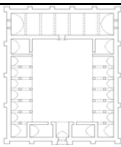
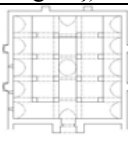
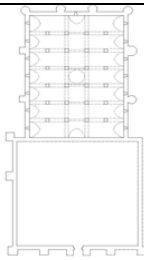
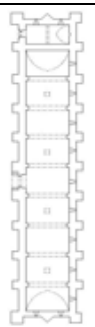
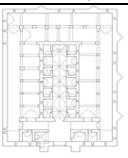
- Polat E.E.Omay – Can Cengiz, “Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirasın Korunması: Tanım, Kapsam ve Sorunlar”, *Korumada 50 Yıl*, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2005, ss.283-288.
- Sönmez, Zeki, “Yapı Faaliyetlerinin Organizasyonu: İşveren, Mimar ve Sanatçılar” *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı (Mimari ve Sanat)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, c.2, ss.135-142.
- Şahin, M.Kemal, “Tercan- Mama Hatun Külliyesi’ndeki Taşçı İşaretleri”, *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı -Sanat Yazıları*, (Editör Mustafa Denктаş-Yıldıray Özbek), Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Yayınları, Kayseri, 2001, ss. 509-536.
- Turan, Osman, “Selçuk Kervansarayları” *Belleten*, C. X, S.39, Ankara,1946, ss.474-496.
- Turan, Osman, “Şemseddin Altun-Aba Vakfıyesi ve Hayatı”, *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, (1947a), S. 42, ss. 197-236.
- Turan, Osman, “Mübarizeddin Er-Tokuş ve Vakfıyesi”, *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, (1947b), S. 43, ss. 415 – 430.
- Turan, Osman, “Celalettin Karatay, Vakıflar ve Vakfıyeleri”, *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1948, S. 45, ss. 17- 170.
- Turan, Osman, “Keyhüsrev I”, *İslam Ansiklopedisi VI*, İstanbul, 1993, ss.617-629.
- Ünal, Rahmi Hüseyin, “Osmanlı Öncesi Anadolu – Türk Mimarisinde Taçkapılar”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*, No:14, Ticaret Matbaacılık T.A.Ş., İzmir 1982, ss.56-62.
- Ünal, Rahmi Hüseyin, “Osmanlı Öncesi Dönemden Yayınlanmamış Üç Menzil Hanı”, *Arkeoloji - Sanat Tarihi Dergisi*, 1990, S.V, ss.181-186.
- Ünal, Rahmi Hüseyin, “Burdur/Bucak İncir Hanı’nda Temel Araştırmaları ve Temizlik Çalışmaları (Eylül 1992)”, *X. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara, 1993, ss.399-424.
- Ünal, Rahmi Hüseyin, “İncir Hanı”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, (Editör: Hakkı Acun), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, ss.305-319.
- Yavuz, Aysıl Tükel, “Alara Hanın Tanıtılması ve Değerlendirilmesi”, *Belleten*, Cilt:33, Sayı: 129-132, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1969, ss.429-491.
- Yavuz, Aysıl Tükel “Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Mekan-İşlev İlişkisi İçinde Savunma ve Barınma”, *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1992, s.253-284.
- Yavuz, Aysıl Tükel, “Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansaraylarının Tipolojisi”, *IV.Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyetleri Semineri Bildirileri*, Konya 25-26 Nisan- 1994, 1995, ss.183-189.
- Yavuz, Aysıl Tükel “Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları Üzerine Çalışmalar, Bilgiler, Bulgular – 1997”, *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 4-7 Kasım 1997, Ankara, 2000, c.2, ss.239 – 249.
- Yücel, Atilla, “Mekan Okuma Aracı Olarak Tipolojik Çözümleme”, *Çevre, Yapı ve Tasarım, Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği Yayınları*, Ankara, 1979, ss.382 -395.

Diğer Kaynaklar

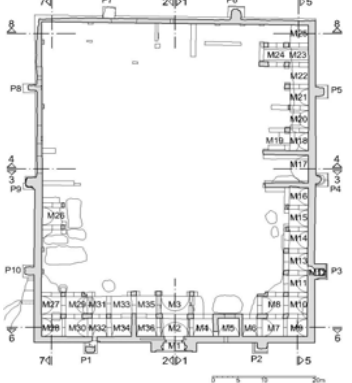
- Akın, N. Fersan, “The Çardak Kervansarayı”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Basılmamış Restorasyon Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1974.
- Bakır, İbrahim, Susuz Han Projesi, Antalya Vakıflar Bölge Müdürlüğü 1500302007- 0C006 Nolu Arşiv, 2007.
- Binan, Can, “13.yy Anadolu Kervansarayları Koruma Ölçütleri Üzerine Bir Araştırma”, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri, Doktora Tezi, İstanbul, 1990.
- Duymaz, A.Şevki, “Isparta- Antalya Arasında Yer Alan Anadolu Selçuklu Hanlarından İncir Han”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996.
- Erksan, Metin, “İstanbul Hanları”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Tarih Lisans Tezi, 1956, Sanat Tarihi Kitaplığı No. 48.
- Korkmaz, Ayşe, “Antalya Evdir Han Restorasyon ve İşlevlendirme Önerisi”, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.
- Özergin, M.Kemal, “Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları”, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İstanbul, 1959.
- Ünal, Rahmi Hüseyin “Burdur/Bucak İncir Hanında Temel Araştırmaları ve Temizlik Çalışmaları, Eylül 1992”, Vakıflar Genel Müdürlüğü 150302002-RP002 Nollu Arşivi.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü 150302002-KF001 Nolu Arşiv, Vakıf Eski Eser Kitabe Fişi.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü 070202007-KF001 Nolu Arşiv, Vakıf Eski Eser Kitabe Fişi.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü 070202008-KF001 Nolu Arşiv, Vakıf Eski Eser Kitabe Fişi.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü 070202008-KF002 Nolu Arşiv, Vakıf Eski Eser Kitabe Fişi.
- Yurdasever, Huriye, “Anadolu Selçuklu Hanlarından Kırkgöz Han’ın Değerlendirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2011.

EKLER

TABLO: 1 ANTALYA-BURDUR ARASINDA YER ALAN HANLAR GENEL TANITIM TABLOSU

Yapının Adı	Evdır Han	Kırkgöz Han	Susuz Han	İncir Han	Şarapsa Han	Alara Han
Konumu	Antalya-Burdur	Antalya-Burdur	Antalya-Burdur	Antalya-Burdur	Antalya-Alanya	Antalya-Alanya
Yerleşim Özellikleri						
Plan Özellikleri ve Mekan Tipolojisi	B.Servis	C.1.Barınak +Servis (Uç Uca)	C.2. Barınak +Servis (Servis barınaktan geniş)	C.2. Barınak +Servis (Servis barınaktan geniş)	A.1.Barınak (Tek sahnalı)	D.2.Eş odaklı (Barınak servis bölümünü saran)
Planları						
Strüktürel Elemanları	Payanda Mukarnas Beşik Tonoz	Payanda Beşik Tonoz	Payanda Mukarnas Beşik Tonoz Kubbe	Payanda Beşik Tonoz	Payanda Beşik Tonoz	Payanda Beşik Tonoz Yıldız Tonoz
Malzeme Özellikleri	Kesme taş, Moloz taş	Kesme taş, Moloz taş	Kesme taş, Moloz taş	Kesme taş, Moloz taş	Kesme taş, Moloz taş	Kesme taş, Moloz taş
Önerilen İşlevler	Atıl durumda	Kültür, turizm ve ekonomiye yönelik amaçlı kullanım	Kültür, turizm ve ekonomiye yönelik amaçlarla kullanım	Atıl durumda	Turizm amaçlı restoran	Turistik eşyaların satıldığı bir restoran-dinlenme yeri
Günümüzdeki Durumu	Orijinal halini kaybetmiş	Restorasyonu yapılmış ancak kullanılmamaktadır.	Restorasyonu yapılmış ancak kullanılmamaktadır.	Orijinal halini kısmen kaybetmiş	Restorasyon yapılmış, restoran olarak kullanılmaktadır	Restorasyon yapılmış, restoran-dinlenme yeri olarak kullanılmaktadır

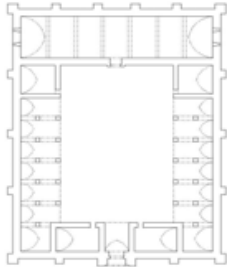
TABLO :2.1. TANIM KATALOĞU EVDİR HAN

Yapının adı: EVDİR HAN	Envanter no: 07-01-01/1	Adresi: Yukarı Karaman Mah.	Kadaströ (pafta/ada/parsel): D25-A-02-B pafta 190 parsel	Yapının tarihi: 13. yy. (610-616H-1214-1220 M)	Yaptıran: İzzettin Keykavus I	Kitabe: Mevcut-3 satırlık kitabesi var (Bugün yerinde değil)
Kat adeti: Zemin	Avlu adeti: 1	Koruma durumu: B	Tescil Kararı: (G.E.E.A.Y .K) 08/07/1977/ A-631	Kervansaray tipolojisi: B.Servis		
(Yapı dış ölçüleri: 54 m x 68 m)				Geçirdiği onarımlar: Yapı bugün oldukça harap bir durumdadır.		
						
PLAN						
	GÜNÜMÜZ MEVCUDİ YETİ	ADETİ	BOYUTLARI Cephe x derinlik	ÖRTÜ SİSTEMİ ve ÇATI KAPLAMASI	ZEMİN KAPLAMASI	ÖZELLİKLER
KAPALI BÖLÜM	Yok
AVLU	Var	1	32 x 47m	Herhangi bir zemin kaplaması bulunamamıştır.	Avlunun biçimi dikdörtgendir
REVAK (YARI AÇIK GALERİ)	Var	Avlunun etrafını dört taraftan çeviren 2 sıra revaktan oluşmaktadır		Sivri beşik tonoz	Herhangi bir zemin kaplaması bulunamamıştır	
ORTA BÖLÜM	Yok
ODA-MEKANLAR	Var	Revaklarda yer alan 33 adet mekan günümüze ulaşabilmiştir.	Bugüne ulaşan mekanlardan yalnızca biri kapalı mekandır

PLAN						
	GÜNÜMÜZ MEVCUDİ YETİ	ADETİ	BOYUTLARI Cephe x derinlik	ÖRTÜ SİSTEMİ ve ÇATI KAPLAMASI	ZEMİN KAPLAMASI	ÖZELLİKLER
EYVAN	Var	Biri giriş eyvanı olmak üzere 2 adet eyvan günümüze kalmıştır.	320x430 ile 310x380 cm. arasındadır	Beşik tonoz	Özgün döşeme kalmamıştır.	Hanın özgününde her cephenin ortasında bir eyvan bulunmaktadır.
BODRUM KAT	Yok
MESCİT	Yok
MERDİVEN	Var	Taç kapının batısındaki payandanın içinde merdiven bulunmaktadır			Birkaç parça taş Basamak günümüze gelmiştir.	
WC	Var	Doğu cephenin güney tarafındaki payandanın içindedir.				
Hamam	Var	Yapının doğu köşesinde ayrı bir yapıdır.				
Seki	Var	Doğuda yer alan yarı açık galerilerde eyvandan güneye doğru giden bir seki şeridi bulunmaktadır.				
Çeşme	Yok	
DIŞ CEPHE MEVCUT DURUMU						
		BATI CEPHESİ	KUZEY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ	ÖZELLİKLER
	Boyutlar	68,49 m	54,27 m	67,78 m	54,31 m	
ZEMİN KAT	BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	
	Giriş Kapısı	Sivri kemerli taç kapının basık kemerli kapısı bulunmaktadır.	Portalin üst kısımları yıkılmıştır.
	Payanda	3 adet	2 adet (zeminde belirsiz şekilde)	3 adet	2 adet	

		BATI CEPHESİ	KUZEY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ	ÖZELLİKLER	
	BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER		
	Duvar Örgüsü-Malzeme	Kesme taş olup, cephenin kuzey tarafı büyük ölçüde yıkılmıştır.	Cephe büyük ölçüde yıkılmış, harap olmuştur.	Kesme taş olup, üst kısımlarındaki taşlar düşmüş	Kesme taş olup, üst kısımlarındaki taşlar düşmüş	Batı cephesindeki payandanın hemen bitişiğinde, - 4,17 m kotunda bir sarniç bulunmaktadır.	
ÜST KAT		
			BATI CEPHESİ	KUZEY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ	
		BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	
ZEMİN KAT	Kapalı Bölüm	Yok	
	REVAKLAR(VARI AÇIK GALERİ)	Duvar	Tonoz hizasına kadar kaba yonu kesme taş olan duvar büyük ölçüde yıkılmıştır.	Tonoz hizasına kadar kaba yonu kesme taş olan duvarın üst kısmı yıkılmıştır	Tonoz hizasına kadar kaba yonu kesme taş	Tonoz hizasına kadar kaba yonu kesme taş	
		Kapı			Doğu cephe güney payandasının içinde bulunan Wc kapısı (2,24 x 0,93 m)	Güney cephesi batı payandasında bulunan merdiven kapısı (0,88 x 1,45 m) eyvanının doğusu, revaklı bölümde bulunan kapı boşluğu (2.17x1.01 m)	
		Pencere				(0.63x0.39 m) (0.67x0.98 m)	
		Paye	Kare kesitli payeler tek parça olup özgün ve iyi durumdadır.				
		Kemer	Kesme taştan yapılmış kemerlerin büyük kısmı yıkılmıştır.	Bütün kemerler yıkılmıştır.	İki merkezli sivri kemerler taştan yapılmış olup, büyük kısmı yıkılmıştır.	İki merkezli sivri kemerler taştan yapılmış olup, büyük kısmı yıkılmıştır.	
		Üst örtü	Moloz taştan yapılmış tonozun büyük kısmı yıkılmıştır.	Moloz taştan yapılmış tonozun büyük kısmı yıkılmıştır.	
		ORTA BÖLÜM	Yok
	Saçak silmesi	Üst bitişlere dair bir iz kalmamıştır.					

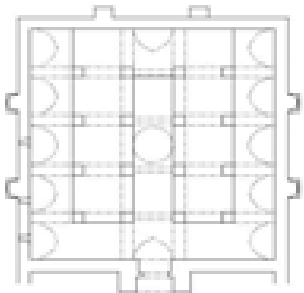
TABLO: 2. 2. TANIM KATALOĞU KIRKGÖZ HAN

Yapının adı: KIRKGÖZ Z HAN	Envanter no: 07-01-05/1	Adresi: Kırkgöz Pınarbaşı Mevkii	Kadastro (pafta/ada/parsel): 20 pafta 231 parsel	Yapının tarihi: 13. yy. (633-644H- 1236-1237 M)	Yaptıran: II.Gıyaseddin Keuhüsrev Bin Keykubat	Kitabe: Mevcut-6 satırlık kitabesi var
Kat adeti: Zemin	Avlu adeti: 1	Koruma durumu: B	Tescil Kararı: G.E.E.A.Y.K 08/07/1977/A-631	Kervansaray tipolojisi: C.1.Barınak +Servis (Uç Uca)		
(Yapı dış ölçüleri: 68.43 m x 54.82 m)				Geçirdiği onarımlar: Uzun yıllar atıl durumda kalan hanın restorasyonu 2005-2009 yıllarında tamamlanmıştır		
						
PLAN						
	GÜNÜMÜZ MEVCUDİ YETİ	ADETİ	BOYUTLARI Cephe x derinlik	ÖRTÜ SİSTEMİ ve ÇATI KAPLAMASI	ZEMİN KAPLAMASI	ÖZELLİKLER
KAPALI BÖLÜM	Var	1	14.83 x 54.82m	Sivri tonoz-	İmitasyon podima karo kaplaması yapılmıştır.
AVLU	Var	1	48.91x 28.96 m		Toprak zemin üstü serbest çakıl	Avlunun biçimi dikdörtgendir
REVAK (YARI AÇIK GALERİ)	Var	Avlunun iki yanında revak sıraları bulunmaktadır	40.13x9.73m(B atı revaklar) 39.52x9.79m (Doğu revaklar)	Beşik tonoz	Traverten taş döşeme	
ORTA BÖLÜM	Yok
ODA-MEKANLAR	Var	2 oda (giriş eyvanının yanında) +2 oda (revakların bitiminde kapalı bölüme bitişik)	5.50x10.20m (giriş eyvanının yanındaki odalar) 7.40x7.60m 7.10x7.40m(rev akların bitiminde kapalı bölüme bitişik odalar)	Beşik tonoz	

PLAN						
	GÜNÜMÜZ MEVCUDİ YETİ	ADETİ	BOYUTLARI Ceph x derinlik	ÖRTÜ SİSTEMİ ve ÇATI KAPLAMASI	ZEMİN KAPLAMASI	ÖZELLİKLER
EYVAN	Var	1	7.40x5.32 m.	Beşik tonoz	Taş döşeme	Giriş eyvanıdır
BODRUM KAT	Yok
MESCİT	Yok
MERDİVEN	Yok
WC	Avlunun batı köşesinde yeraltına sonradan yapılmış ayrı bir yapıdır.					
Hamam	Var					Yapının doğu köşesinde ayrı bir yapıdır.
Seki	Var	Batı yöndeki revaklarda içte kalan kemer sırasının payeleri arasında revaklar boyunca devam eden seki izleri görülmektedir.				Kapalı bölüm iç ve dışında doğu batı yönünde seki şeritleri bulunmaktadır.
Çeşme	Yok	
DIŞ CEPHE MEVCUT DURUMU						
		BATI CEPHESİ	KUZEY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ	ÖZELLİKLER
	Boyutlar	68.43 m	54.82 m	67.65 m	55.27 m	
ZEMİN KAT	BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	
	Giriş Kapısı	Taç kapının basık kemerli kapısı (2.51x 2.81m)	
	Payanda	3 adet	6 adet	3 adet	4 adet	
	Duvar Örgüsü-Malzeme	Moloz taş	Moloz taş	Moloz taş	Moloz -Kesme taş	Dış duvar kalınlıkları 2.00 m
ÜST KAT	

			BATI CEPHESİ	KUZUY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ	
		BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	
ZEMİN KAT	Kapalı Bölüm	Duvar	Moloz taş	Moloz taş	Moloz taş	Moloz taş	
		Kapı				Kapalı bölümün avluya açılan kapı boşluğu(2.07x2.63 m)	
		Pencere	2adet(0.30x1.10m)		2adet(0.30x1.10m)		
		Paye	Yok				
		Kemer	6 adet sivri kemer bulunmaktadır				
		Üst örtü	Beşik tonoz				
	REVAKLAR(VARI AÇIK GALERİ)	Duvar	Moloz taş	Moloz taş	Moloz taş	Moloz taş	
		Kapı	Batu revakların bitiminde bulunan mekanın kapısı(1.30 x 1.72 m)		Doğu revakların bitiminde bulunan mekanın kapısı(1.30 x 1.72 m)	Giriş eyvanının batı ve doğusunda bulunan oda kapları (1.30 x 1.72 m)	
		Pencere	
		Paye	11 adet kare kesitli kesme taş paye bulunmaktadır		11 adet kare kesitli kesme taş paye bulunmaktadır		
		Kemer	Kesme taştan yapılmış sivri kemerler bulunmaktadır		Kesme taştan yapılmış sivri kemerler bulunmaktadır		
		Üst örtü	Beşik tonoz	Beşik tonoz		
		ORTA BÖLÜM	Yok
	Üst Örtü	Çamur harç+ Gri renkli membran					
	Saçak silmesi	Üst bitişlere dair bir iz kalmamıştır.					

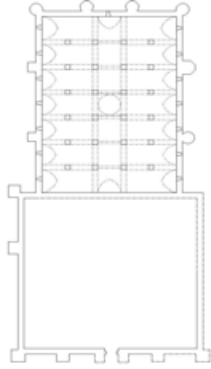
TABLO : 2.3. TANIM KATALOĞU SUSUZ HAN

Yapının adı: SUSUZ HAN	Envanter no: 15-02-1.0/	Adresi: Bucak Susuz Köyü	Kadastro (pafta/ada/parsel): 23 pafta 1205 ada	Yapının tarihi: 13. yy. (1237-1246 M)	Yaptıran: Bilinmiyor	Kitabe: Mevcut değil
Kat adeti: Zemin	Avlu adeti: Günümüze ulaşmamıştır	Koruma durumu: B	Tescil Kararı: G.E.E.A.Y.K 10/07/1982/A- 3740	Kervansaray tipolojisi: C.2. Barınak + Servis (Servis barınaktan geniş)		
(Yapı dış ölçüleri: 34.38 m x 33.46 m)				Geçirdiği onarımlar: 1991 yılında bitki temizliği, ilaçlama yapılmış ve eksik kaplamaların tamamlanması uygulamasında eseri tahrip eden hatalı uygulamalar yapılmıştır. 2008 yılında esaslı restorasyonu gerçekleştirilmiştir.		
						
PLAN						
	GÜNÜMÜZ MEVCUDİ YETİ	ADETİ	BOYUTLARI Cephe x derinlik	ÖRTÜ SİSTEMİ ve ÇATI KAPLAMASI	ZEMİN KAPLAMASI	ÖZELLİKLER
KAPALI BÖLÜM	Var	1	34.38m x 33.46m	Tonozlu üst örtünün ortasındaki , kasnağı pahlı ve kule biçiminde yükselen, içten dairesel dıştan 8 cepheli biçimde, kesme taştan inşa edilmiş kubbe yakın zamanda tamamlanmıştır	Taş kaplama yapılmıştır	
AVLU	Yok	Günümüze ulaşmamıştır
REVAK (YARI AÇIK GALERİ)	Yok	Günümüze ulaşmamıştır
ORTA BÖLÜM	Yok
ODA-MEKANLAR	Yok

PLAN						
	GÜNÜMÜZ MEVCUDİ YETİ	ADETİ	BOYUTLARI Cephe x derinlik	ÖRTÜ SİSTEMİ ve ÇATI KAPLAMASI	ZEMİN KAPLAMASI	ÖZELLİKLER
EYVAN	Yok
BODRUM KAT	Yok
MESCİT	Yok
MERDİVEN	Var	Seki merdiveni bulunmaktadır
WC	Yok
Hamam	Yok
Seki	Var	Orta nefin iki yanında u şeklinde seki vardır
Çeşme	Yok
DIŞ CEPHE MEVCUT DURUMU						
		BATI CEPHESİ	KUZEY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ	ÖZELLİKLER
	Boyutlar	34.38 m	34.91 m	33.46 m	31.83 m	
ZEMİN KAT	BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	
	Giriş Kapısı	Taç kapının basık kemerli kapısı bulunmaktadır	
	Payanda	3 adet poligonal	2 adet kare	3 adet poligonal	
	Duvar Örgüsü-Malzeme	Düzdün kesme taş	Düzdün kesme taş	Düzdün kesme taş	Düzdün kesme taş	
ÜST KATLAR	
		BATI CEPHESİ	KUZEY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ	
	BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER
	Duvar	Düzdün kesme taş	Düzdün kesme taş	Düzdün kesme taş	Düzdün kesme taş	Düzdün kesme taş
	Kapı	Kapalı bölümün avluya açılan kapı boşluğu(2.36x3.11m)				
	Pencere		5 adet(0.24x0.87m)	1adet(0.24x0.87m)	5 adet(0.24x0.87m)	
	Paye	16 adet kare kesitli paye bulunmaktadır				
	Kemer	Sivri kemerler				
	Üst örtü	Tonozlu üst örtü ortasında kubbe				

ZEMİN KAT			BATI CEPHESİ	KUZUY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ
		BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER
	REVAKL AR(YARI AÇIK GALERİ)	Yok
	ORTA BÖLÜM	Yok
	Saçak silmesi	Üst bitişlere dair bir iz kalmamıştır.				

TABLO : 2.4. TANIM KATALOĞU İNCİR HAN

Yapının adı: İNCİR HAN	Envanter no: 15-02-1-0/	Adresi: Bucak İnönü Mevkii Barboros Mah.	Kadastro (pafta/ada/parsel): 60 pafta 2 ada 2 parsel	Yapının tarihi: 13. yy. (1238-1239 M)	Yaptıran: II.Gıyaseddin Keyhüsrev	Kitabe: Mevcut (4 satırlık kitabesi bulunmaktadır)
Kat adeti: Zemin	Avlu adeti: Günümüze ulaşmamış	Koruma durumu: B	Tescil Kararı: G.E.E.A.Y.K 10/07/1982/A-3741	Kervansaray tipolojisi: C.2. Barnak+Servis (Servis barnaktan geniş)		
(Yapı dış ölçüleri: 44.05 m x 33.66 m)				Geçirdiği onarımlar: Hanın avlusunda 1992,1993 ve 2000 yıllarında kazı ve temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir.		
						
PLAN						
	GÜNÜMÜZ MEVCUDİ YETİ	ADETİ	BOYUTLARI Cephe x derinlik	ÖRTÜ SİSTEMİ ve ÇATI KAPLAMASI	ZEMİN KAPLAMASI	ÖZELLİKLER
KAPALI BÖLÜM	Var	1	44.05 x 33.66m	Sahınları örten sivri beşik tonozlar giriş cephesine dik uzanan kuzey-güney doğrultulu daha dar bir sahmı kesmektedir.	Toprak zemin	5 sahnılı
AVLU	Var(Kısmen)	Günümüze batı duvarı ulaşmıştır
REVAK (YARI AÇIK GALERİ)	Yok	Günümüze ulaşmamıştır
ORTA BÖLÜM	Yok
ODA-MEKANLAR	Yok

PLAN						
	GÜNÜMÜZ MEVCUDİ YETİ	ADETİ	BOYUTLARI Cephe x derinlik	ÖRTÜ SİSTEMİ ve ÇATI KAPLAMASI	ZEMİN KAPLAMASI	ÖZELLİKLER
EYVAN	Yok
BODRUM KAT	Yok
MESCİT	Yok
MERDİVEN	Yok
WC	Yok
Hamam	Var	3.20x3.75m	Hamamın 300 m güneydoğusunda bulunmaktadır
Seki	Yok
Çeşme	Var	Hamama bitişik yan yana iki çeşme bulunmaktadır
DIŞ CEPHE MEVCUT DURUMU						
		BATI CEPHESİ	KUZEY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ	ÖZELLİKLER
	Boyutlar	36.17 m	44.05 m	33.66 m	47.97 m	
ZEMİN KAT	BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	
	Giriş Kapısı		Kapalı bölümün taç kapısı tahrip olmuş durumdadır	
	Payanda	2 adet	4 adet	2 adet		
	Duvar Örgüsü-Malzeme	Düzensiz kesme taş cephenin üst kesiminde yıpranmalar var	Düzensiz kesme taş cephede önemli bozulmalar var	Düzensiz kesme taş cephe 4m toprakla dolmuş	Düzensiz kesme taş cephenin ön kısmını avluda biriken toprak kapatmış	
ÜST KAT		

			BATI CEPHESİ	KUZEY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ	
		BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	
ZEMİN KAT	Kapalı Bölüm	Duvar	Düzdün kesme taş duvarlarında önemli yıpranma ve göçükler var	Düzdün kesme taş duvarlarında önemli yıpranma ve göçükler var	Düzdün kesme taş duvarlarında önemli yıpranma ve göçükler var	Düzdün kesme taş duvarlarında önemli yıpranma ve göçükler var	
			BATI CEPHESİ	KUZEY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ	
		BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	
		Kapı				Kapalı bölümün avluya açılan taç kapısı tahrip olmuş durumdadır kapı açıklığı (2.36x3.11m)	
		Pencere	7 adet(0.24x0.87m)	1 adet(0.24x0.87m)	7 adet(0.24x0.87m)		
		Paye	24 adet kare kesitli paye bulunmaktadır				
		Kemer	Düzdün kesme taş sivri kemerler kötü durumdadır				
		Üst örtü	Tonozlu üst örtü				
	AVLU	Duvar	Batı duvarı izlenebilmektedir	
		Kapı	
		Pencere	
	REVAKLAR(YARI AÇIK GALERİ)	Yok	
	ORTA BÖLÜM	Yok	
	Saçak silmesi	Üst bitişlere dair bir iz kalmamıştır.					

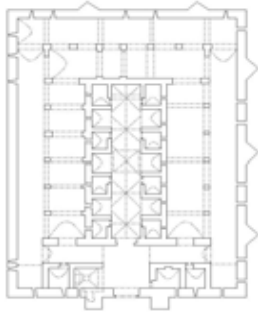
TABLO : 2.5. TANIM KATALOGU ŞARAPSA HAN

Yapının adı: ŞARAPSA HAN	Envanter no:-	Adresi: Alanya Konaklı Beldesi	Kadastro (pafta/ada/parsel): 137 ada 6 parsel 15 pafta	Yapının tarihi: 13. yy. (1237-1238M)	Yaptıran: Bilinmiyor Muhtemel "Şarab-Salar" Emir Esdeddin Ayaz	Kitabe: Mevcut (5 satırlık kitabenin 5.parçası kazanmış)
Kat adeti: Zemin	Avlu adeti: Yok	Koruma durumu: B	Tescil Kararı: G.E.E.A.Y.K 09/04/1983-A-4289	Kervansaray tipolojisi: A.1.Barınak (Tek sahınlı)		
(Yapı dış ölçüleri: 14.95m x 72.05m)				Geçirdiği onarımlar: 1988 yılında hana ana yoldan uşayımlı sağlayan yol yapılmış, 1988-1992 yıllarında restorasyonu gerçekteşirilmış, 2002 yılında ilave asma katlar yapılmış, 2004 yılında açılan servis kapısı kapatılmıştır.		
PLAN						
	GÜNÜMÜZ MEVCUDİ YETİ	ADETİ	BOYUTLARI Cephe x derinlik	ÖRTÜ SİSTEMİ ve ÇATI KAPLAMASI	ZEMİN KAPLAMASI	
KAPALI BÖLÜM	Var	1	14.95x72.05m	Doğu-batı yönünde sivri tonoz	Traverten taş döşemesi kaplanmış	
AVLU	Yok	
REVAK (YARI AÇIK GALERİ)	Yok	
ORTA BÖLÜM	Yok	
ODA	Yok	
EYVAN	Yok	
BODRUM KAT	Yok	
MESCİT	Var	1	4,26x9,03m	Kuzey-güney doğrultulu sivri beşik tonoz	
MERDİVEN	Var(Sonradan kullanıcı tarafından yapılmış)	Hanın doğu ve batı uçlarındaki sonradan yapılmış asma katlara çıkan tek kollu ahşap merdivenler mevcuttur.				Mescidin girişinde 3 taş basamak bulunmaktadır.

PLAN						
	GÜNÜMÜZ MEVCUDİ YETİ	ADETİ	BOYUTLARI Cephe x derinlik	ÖRTÜ SİSTEMİ ve ÇATI KAPLAMASI	ZEMİN KAPLAMASI	
WC	Var(Sonradan kullanıcı tarafından yapılmış)	Hanın doğu ucunda personel için batı ucunda da müşteriler için wc ler yapılmıştır.			Seramik kaplama	
Hamam	Yok	
Seki	Var					
Çeşme	Yok	
DIŞ CEPHE MEVCUT DURUMU						
		BATI CEPHESİ	KUZEY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ	
	BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	
ZEMİN KAT	Boyutlar	14.95m	72.05m	14.95m	72.05m	
	Giriş Kapısı	Sivri kemerli taç kapının basık kemerli kapı açıklığı (2.45x2.88m) basık kemerli mescit kapı açıklığı(1.34x2.18 m)	
	Payanda	1 adet üçgen payanda	11 adet dikdörtgen payanda	1 adet üçgen payanda	9 adet dikdörtgen payanda	
	Duvar Örgüsü-Malzeme	Kaba yonu taş duvarlar	Kaba yonu taş duvarlar	Kaba yonu taş duvarlar	Kaba yonu taş duvarlar	
ÜST KAT		
		BATI CEPHESİ	KUZEY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ	
	BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	
ZEMİN KAT	Kapalı Bölüm	Duvar	Moloz taş duvarlar	Moloz taş duvarlar	Moloz taş duvarlar	Moloz taş duvarlar
		Kapı	Handa sonradan yapılan mutfak bölümüne açılan ahşap çift kanatlı kapı (2.00x1.80m), personel wc kapısı(0.90x1.80m)	Sivri kemerli taç kapının basık kemerli kapı açıklığı (2.45x2.88m) basık kemerli mescit kapı açıklığı(1.34x2.18 m)	Müşteri tuvaletlerine açılan kapı(0.90x1.80 m)	

		BATI CEPHESİ	KUZUY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ
	BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER
	Pencere	2 adet mazgal pencere açıklığı (0.20x1.02m)	8 adet mazgal pencere açıklığı (0.20x1.02m)	2 adet mazgal pencere açıklığı (0.20x1.02m)	9 adet mazgal pencere açıklığı (0.20x1.02m)
	Paye	Yok			
	Kemer	8 adet kesme taş sivri kemerle 9 bölüme ayrılmıştır			
	Asma kat	İlave ahşap asma kat hanın batı ucuna sonradan yapılmış		İlave ahşap asma kat hanın doğu ucuna sonradan yapılmış	
	Revaklar(Yarı Açık Galeri) /	Yok
	Orta Bölüm	Yok
	Üst örtü	Tesviye betonu ve demirli mozaik kaplanmış			
	Dendan	Çatı seviyesinde üst kenar boyunca bir parapet halinde yapıyı çevreleyen dendanların özgünlüğü tartışmalıdır.			
	Saçak silmesi	Yok			

TABLO : 2.6. TANIM KATALOĞU ALARA HAN

Yapının adı: ALARA HAN	Envanter no: -	Adresi: Alanya Çakallar Köyü	Kadastro (pafta/ada/parsel): 109 ada 1 parsel	Yapının tarihi: 13. yy. (629 H) (1229-1232M)	Yaptıran: I.Alaaaddin Keykubat	Kitabe: Mevcut-4 mermer parçadan oluşmakta olup, üst parçası kayıp
Kat adeti: Zemin	Avlu adeti: 1	Koruma durumu: B	Tescil Kararı: (G.E.E.A.Y.K 11/11/1982-A- 3906	Kervansaray tipolojisi: D.2.Eşodaklı (Barınak servis bölümünü saran)		
(Yapı dış ölçüleri: 37.80 m x 49.80m)				Geçirdiği onarımlar: 1950 yılında içerisindeki toprak dolgu kaldırılmış, 1989 yılında kuzey yıkık duvarı tamamlanmış, 1999 yılında restorasyonu gerçekleştirilmiştir		
						
PLAN						
	GÜNÜMÜZ MEVCUDİ YETİ	ADETİ	BOYUTLARI Cephe x derinlik	ÖRTÜ SİSTEMİ ve ÇATI KAPLAMASI	ZEMİN KAPLAMASI	ÖZELLİKLER
KAPALI BÖLÜM	Var	1		Çift sıra tonoz	Günümüz malzemesi olarak seramik döşenmiştir.	
AVLU	Var	1	7,26x7,43 m	Taş döşeme	Avlunun biçimi kareye yakındır
REVAK (YARI AÇIK GALERİ)	Yok	
ORTA BÖLÜM	Var	1	4.50x26.48m	Yıkık olan üst örtü günümüz malzemesiyle (cam+metal) örtülmüştür	Taş döşeme	Orta bölüm günümüzde yarı açık galeri şeklini almıştır.
ODA	Var	2(hanın girişinde doğu ve batı kanatta) + 8(orta bölümde)	3.50x3.15m (han girişindekiler 3.00x2.50m 3.60x2.50m (orta bölüm odaları)	Sivri beşik tonoz	Hanın girişindekiler seramik kaplama, orta bölümdekiler yükseltilmiş ahşap döşeme	

PLAN						
	GÜNÜMÜZ MEVCUDİ YETİ	ADETİ	BOYUTLARI Cephe x derinlik	ÖRTÜ SİSTEMİ ve ÇATI KAPLAMASI	ZEMİN KAPLAMASI	ÖZELLİKLER
EYVAN	Var	1 (çeşme eyvanı) +6(orta bölüm)	310x3.20m (orta bölümdeki eyvanlar)	Çeşme eyvanı yıldız tonoz diğer eyvanlar kuzey-güney yönünde beşik tonoz	Çeşme eyvanı kesme taş orta bölümdeki eyvanlar seramik kaplama	
BODRUM KAT	Sonradan hanın beden duvarları dışına bodrum kat yapılmış	Mutfak olarak kullanılmaktadır.
MESCİT	Var	1	3.35mx3.40m	Doğu-batı yönünde sivri beşik tonoz	Yükseltilmiş ahşap döşeme yapılmış	Han girişinde batı kanattaki ilk mekandır.
MERDİVEN	Var	Han girişinde doğu kanattaki çeşme eyvanının içinde merdiven bulunmaktadır.				Handa ayrıca sonradan bodrum katta yapılan mutfak mekanına güney galeriden inilen merdivenler yapılmıştır.
WC	Sonradan yapının dışına wc yapılmış					
Hamam	Var					Handan ayrı bir yapıdır.
Seki	Var					
Çeşme	Var(Eyvandan içinde yer alır)	1	3.46x4.45m	Kesme taştan yapılmış yıldız tonoz şeklindeki üst örtüsü camekanla örtülmüştür.	

DIŞ CEPHE MEVCUT DURUMU						
		BATI CEPHESİ	KUZEY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ	
	BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	
ZEMİN KAT	Boyutlar	49.80 m	37.80 m	49.80 m	37.80 m	
	Giriş Kapısı	Taş kapının basık kemerli kapısı bulunmaktadır.		
	Payanda	3 adet üçgen payanda	3 adet üçgen payanda	
	Duvar Örgüsü-Malzeme	Düzyün kesme taş duvarlar	Düzyün kesme taş duvarlar	Moloz taş duvarlar	Düzyün kesme taş duvarlar	Duvar kalınlıkları 1.50-1.60m
ÜST KAT					
			BATI CEPHESİ	KUZEY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ
		BİRİMLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER
Kapalı Bölüm	Duvar		Moloz taş duvarlar	Moloz taş duvarlar	Moloz taş duvarlar	Moloz taş duvarlar
	Kapı		Mescidin yanındaki oda giriş kapısı(0.90x1.80m)	Basık kemerli portal kapısına demir kapı (3.10x 4.00m) yapılmıştır.	Çeşme eyvanının yanındaki oda giriş kapısı(0.90x1.80m)
	Pencere		7 adet mazgal pencere(0.20x0.90m)	2 adet mazgal pencere(0.20x0.90m)+ 1 adet çeşme eyvanındaki pencere (0.50x0.70m)	5 adet mazgal pencere(0.20x0.90m)	4 adet mazgal pencere(0.20x0.90m)
	Paye		7 paye		7 paye	5 paye
	Kemer		İki merkezli 8 sivri kemerli açıklık bulunmakta	İki merkezli 8 sivri kemerli açıklık bulunmakta	İki merkezli 6 sivri kemerli açıklık bulunmakta
	Revaklar(Yarı Açık Galeri) /	Yok

			BATI CEPHESİ	KUZEY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ
	BİRİMLER		ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER	ÖZELLİKLER
	Orta Bölüm	Duvar	Kesme taş duvarlar	Moloz taş duvarlar	Kesme taş duvarlar	Moloz taş duvarlar
		Kapı	Batı kanatta kemerli kapı açıklığı bulunan 4 odaya cam kapı ile girilmektedir(0.90x1.80m)	Avludan orta bölüme giriş kapısı cam kapı olarak yapılmıştır(3.10 x4.00m)	Doğu kanatta kemerli kapı açıklığı bulunan 4 odaya cam kapı ile girilmektedir(0.90x1.80m)
		Pencere	Orta bölümdeki bütün oda ve eyvanların kapalı bölüme(ahır) açılan birer pencereleri mevcuttur (0.40x0.70m)	Orta bölümdeki bütün oda ve eyvanların kapalı bölüme(ahır) açılan birer pencereleri mevcuttur(0.40 x0.70m)
	Üst örtü	Horasan +çimento harç karışımlı kaplama				
	Dendan	Dış duvarlar üzerinde moloz taştan inşa edilmiş dendanlar bulunmaktadır.				
	Saçak silmesi	Yok				

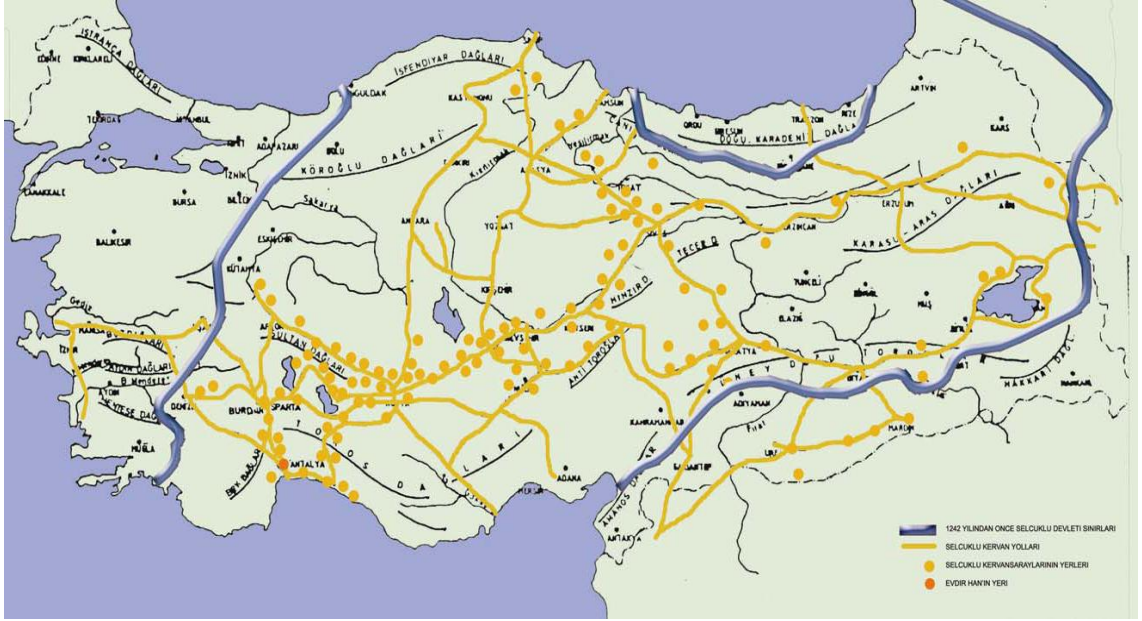
TABLO:3 YAPISAL MÜDAHALELER TABLOSU

KERVANSARAY YAPILARI							
		EVDİR HAN	KIRKGÖZ HAN	SUSUZ HAN	İNCİR HAN	ŞARAPSA HAN	ALARA HAN
	ÖZGÜN İŞLEV	Konaklama Yapısı(Kervansaray)	Konaklama Yapısı(Kervansaray)	Konaklama Yapısı(Kervansaray)	Konaklama Yapısı(Kervansaray)	Konaklama Yapısı(Kervansaray)	Konaklama Yapısı(Kervansaray)
	YENİ İŞLEV	Şu an kullanılmamaktadır.	Eİ sanatlarının üretildiği sergilendiği satışının yapıldığı bir merkez olarak fonksiyonlandırılmış han şu an kullanılmamaktadır.	Yapının kendisini sergilenmeye, gezilmeye değer bir kültür varlığı olarak sergilemesi yönünde fonksiyonlandırılmış han şu an kullanılmamaktadır.	Şu an kullanılmamaktadır.	Turistik restoran olarak kullanılmaktadır	Restoran, turistik eşyaların satıldığı bir pazar ve dinlenme yeri olarak kullanılmaktadır.
	PLAN	Hanın şu anda büyük bir kısmı yıkılmış durumda olmasına rağmen özgün plan şeması okunabilmektedir.	-Yapının plan şemasına fazla müdahalede bulunulmamıştır. -Handa hazır yiyecek ve içeceklerin servis edilmesi düşünüldüğünden mutfak mekanına ihtiyaç duyulmamış, hanın güneybatı revak ucunda karşılıklı hazırlık ve servis bankoları yerleştirilmiştir. - Wc-lavabo yapının dışında yeraltına konumlandırıldığından hana herhangi bir zararı oluşmamıştır	- Yapının plan şemasına fazla müdahalede bulunulmamıştır. -Ek mekan gereksinimini gerektirmeyen yapının kendisini sergilenmeye/ gezilmeye değer bir kültür varlığı olarak değerlendirilmediği düşünülürken ancak gerekli durumda bahçede mevcutta var olan iki kabinli tuvalet, lavabonun ıslah edilerek bu amaçla kullanılması öngörülmüştür -Ancak bahçedeki wc-lavabo ıslah edilmemiştir. -Yiyecek ve içeceklerin hazırlanması için ise yakındaki köy evlerinden sağlanması düşünülmüştür.	Hanın bugün kapalı bölümü kısmen ayakta. Ancak avlu bölümünden yalnızca temeller kalmıştır.	- Yapının plan şemasına fazla müdahalede bulunulmamıştır -Hanın iki ucuna ahşap asma katlar yapılmıştır. -Wc-lavabo hanın içerisinde çözülmüş ıslak hacimler için hanın taş duvarlarına tuğla duvar örüldükten sonra duvarlarda ve döşemede kaplama yapılmıştır.	- Yapının plan şemasına fazla müdahalede bulunulmamıştır. -Yapının güneyinde yeraltına yapılan mutfak mekanı yapının dışında konumlandırılmıştır. -Hanın kullanıcıları tarafından batı galerisinde yer alan uzun koridor ile kemerli bölmelerde ahşap platformlar sahne ve metal merdivenler aracılığıyla yine ahşaptan çıkmalarla asma kat görünümü bölümler oluşturulmuştur -Wc-lavabo yapının dışında avlusunda kuzey doğu köşeye yapılmıştır.
MÜDAHALE BİÇİMLERİ							

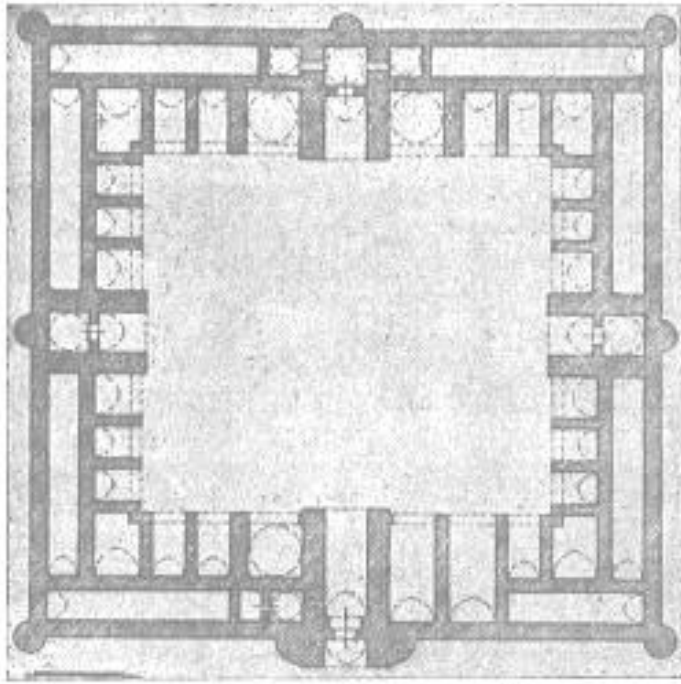
	EVDİR HAN	KIRKGÖZ HAN	SUSUZ HAN	İNCİR HAN	ŞARAPSA HAN	ALARA HAN
STRÜKTÜR	<p>-Hanın duvarlarında ciddi bir su ve nem problemi ve bitkilenmeler oluşmuştur.</p> <p>- Duvar yüzeylerinde derz ayrılmaları, yerinden oynamalar ve bunların sonucunda da taş düşmeleri meydana gelmiştir.</p> <p>- Hanın üst örtünün büyük bir kısmı çökmüştür.</p>	<p>-Yapı strüktürüne müdahale edilmemiştir.</p> <p>-Hanın revaklarındaki taşıyıcı ayakların yıkık olanların da imitasyon taş kaplama ve gömük derz uygulaması yapılmıştır.</p> <p>-Hanın beden duvarlarındaki çatlaklar epoksi katkılı harç ile doldurulmuştur.</p> <p>- Hanın çatı örtüsü çamur harç ile yalıtılarak düzeltilmiş, hanın tonozlu örtü sisteminin üzerine gri renkli membran örtü yapılmıştır</p>	<p>-Yapı strüktürüne fazla müdahale edilmemiştir.</p> <p>Hanın iç mekan taşıyıcı ayaklarındaki taş eksilmeleri çürütme yöntemi kullanılarak tamamlanmış.</p> <p>-Hanın çatı örtüsü kireç harcı ile yalıtılarak düzeltilmiş, çatı tonoz kaplamaları tamamlanmış.</p> <p>-Yıkılmış olan fenerinin üst kısmının onaltı yarım daire dilimli ve iki eğimli örtü şeklinde tamamlanması gerçekleştirilmiştir.</p>	<p>-Hanın duvarlarında ciddi bir su ve nem problemi vardır.</p> <p>- Duvar yüzeylerinde derz ayrılmaları, yerinden oynamalar ve bunların sonucunda da taş düşmeleri meydana gelmiştir.</p> <p>-Hanın kapalı bölümünün doğu-batı ekseninde yer alan sahnların üst örtüleri toprak yığını ve otlarla kaplıdır.</p> <p>-Tonoz başlangıçlarında yıkık olan kısımlar mevcuttur.</p> <p>Kuzey-güney eksenindeki sahn tonozunun bir kısmı yıkılmış kalan bölümü ise yıkılmaya yüz tutmuştur.</p>	<p>-Yapı strüktürüne fazla müdahale edilmemiştir.</p> <p>-Cephelerindeki taş duvarların derzlerinin çimento ile doldurulması yapının özgünlüğü ile bağdaşmamakta.</p> <p>- Hanın tonoz örtüsü özgününe uymayan bir şekilde tesviye betonu ve demirli mozaikle kaplanmıştır.</p>	<p>-Yapı strüktürüne fazla müdahale edilmemiştir.</p> <p>- Cephelerindeki taş duvarların derzlerinin çimento ile doldurulması yapının özgünlüğü ile bağdaşmamaktadır.</p> <p>-Hanın orta avlusuna polikarbonat üst örtüsü yapılmıştır</p> <p>- Çeşme eyvanının yıkık olan yıldız tonozu cam+çelik çerçeve altına alınmıştır</p> <p>-Hanın duvarlarında ciddi bir su ve nem problemi ve bitkilenmeler oluşmuştur.</p>
TEKNİK GEREKSİNİM	-	<p>-Elektrik tesisatı için yapının mevcut duvarları ile zemin kaplaması arasında yaklaşık 30 cm genişliğinde boşluk bırakılarak beyaz serbest çakıl serilmiş, aydınlatma elemanları da bu boşluklara konulmuştur.</p> <p>-Sihhi tesisat bağlantıları döşeme altından sağlanmıştır.</p> <p>- Isıtma tesisatı ile ilgili herhangi bir uygulama yapılmamıştır</p>	<p>-Elektrik tesisatı için zemin kaplaması altından tesisat döşenmiştir.</p> <p>Elektrik panosundan çıkan elektrik kabloları, görsel kirliliğe yol açmaktadır.</p> <p>-Han içerisindeki aydınlatma için duvarlara bitişik ayaklı şamdan formundaki aydınlatma elemanları kullanılmıştır.</p> <p>-Sihhi tesisat ile ilgili herhangi bir uygulama yapılmamıştır.</p>	-	<p>Elektrik, temiz su, ısıtma sistemi olarak klima yapıya eklenmiştir.</p> <p>Şarapsa Handa açıkta bırakılan elektrik kabloları, cephelerindeki klima üniteleri görsel kirliliğe yol açmaktadır.</p>	<p>Elektrik, temiz su, ısıtma sistemi olarak klima yapıya eklenmiştir.</p> <p>Alara Handa açıkta bırakılan elektrik kabloları, cephelerindeki klima üniteleri görsel kirliliğe yol açmaktadır.</p>

	EVDİR HAN	KIRKGÖZ HAN	SUSUZ HAN	İNCİR HAN	ŞARAPSA HAN	ALARA HAN
CEPHE	- Hanın güney ve doğusu büyük oranda ayakta olup batı ve kuzeydeki iz ve kalıntılardan da yok olan kısımların benzer ve simetrik olduğu anlaşılmakta -Kuzey cephesi neredeyse temel seviyesine kadar yıkılmıştır.	-Anıtın cephesine olumsuz bir müdahale yapılmamıştır	-Anıtın cephesine olumsuz bir müdahale yapılmamıştır.	-Doğu cephesinde toprak mazgal penceresinin başlangıç hizasına kadar dolgu oluşturmuştur. Çatı üzerinde ve kesme taş kaplamalar arasında yeşeren incir ağaçları, kuzey cephede önemli bozulmalara neden olmuştur. Batı cephesinin üst kesiminde yıpranma ve dökülmeler görülmektedir. Avluya bakan güney cepheyi toprak kısmen kapatmaktadır.	Hanın orijinalinde olmadığı halde sonradan güneydoğu köşesine servis kapısı açılmıştır. Yapılan hatalı uygulama daha sonra tekrar taş örülerek kapatılmıştır.	-Anıtın cephesine ciddi olumsuz bir müdahale yapılmamıştır.
ÇEVRE	Köy evlerinin yapının çok yakınına kadar ilerlemiş olması, yapıyı olumsuz etkilemekte.	Yapılan yol düzenlemeleri sonucunda yapıya ulaşım oldukça kolaydır.	-Çevreyle ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. -Hanın çevresinin gelişmesi, geliştirilmesi için yakındaki köy konutları dokusuyla beraber daha üst ölçekli bir planlamaya gereksinim duyulmaktadır	-Hanın etrafındaki izinsiz ve hızlı oluşan yapılaşmalar da yapıyı olumsuz etkilemektedir. -Bugünkü karayolundan biraz içeride kalması İncir Hana ulaşımı zorlaştırmakta, hanı terk edilmiş atıl bırakmaktadır.	-Hanın koruma alanı içerisinde, ruhsatsız ve izinsiz yapılar yapılmıştır. -Hanın giriş kapısı karşısındaki mutfak olarak kullanılan tek katlı mekan, trafo vb. elemanlar hanın çevresinde olumsuz bir görünüm oluşturmaktadır.	Hanın koruma alanı içerisinde, günübirlik kapalı, yarı açık hizmet üniteleri, beton ve taş kaplamalı süs havuzu, gölgelik, gün ısı panelleri, otopark, otoparktan Alara Han'a geçiş sağlayan taşıt yolunun altına yapılan tünel geçişi, otopark ile Alara Kalesine bitişen kısımda demir konstrüksiyonu ve üzerleri kapalı hayvan barınakları, dere kenarında balık tutma göletleri, beton setleme, ruhsatsız ve izinsiz yapılar yapılmış olup hanın çevresinde olumsuz bir görünüm oluşturmaktadır.

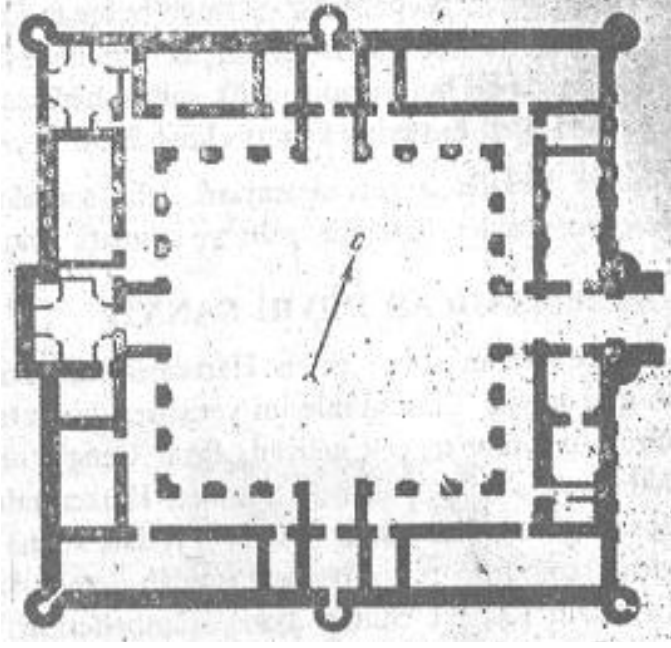
LEVHALAR

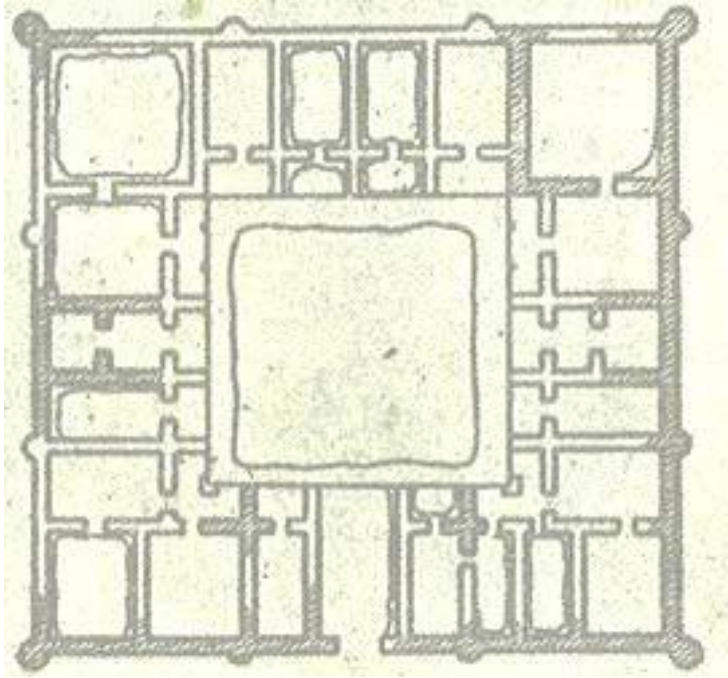
Levha:1 Anadolu Selçuklu Kervan Yolları ve Kervansarayları (Bektaş, 1999, s.43)

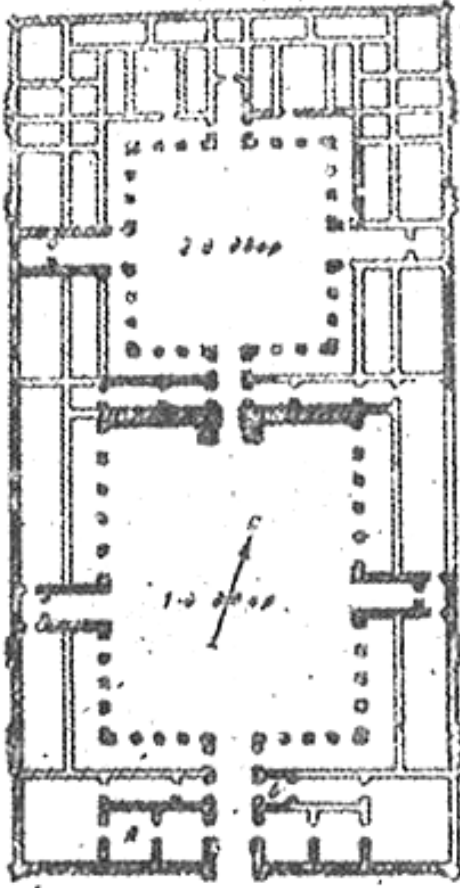
Levha:2 Ribât-ı Mahi (Aslanapa, 1984, s.92.)

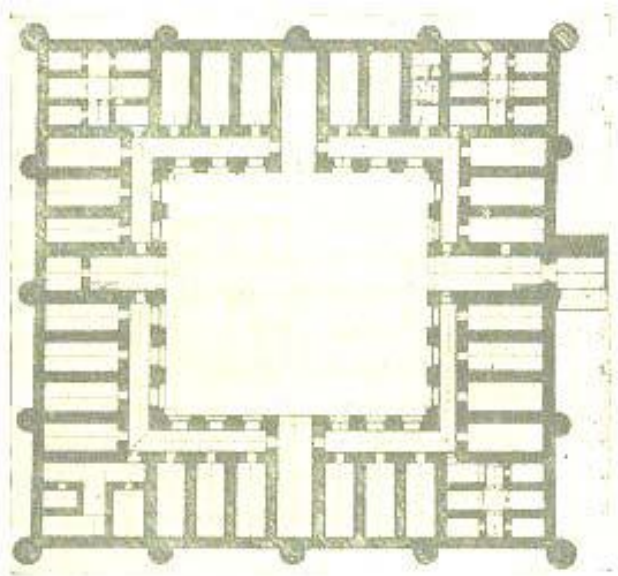
Levha:3 Day Hatun Kervansarayı (Aslanapa, 1984, s.35.)

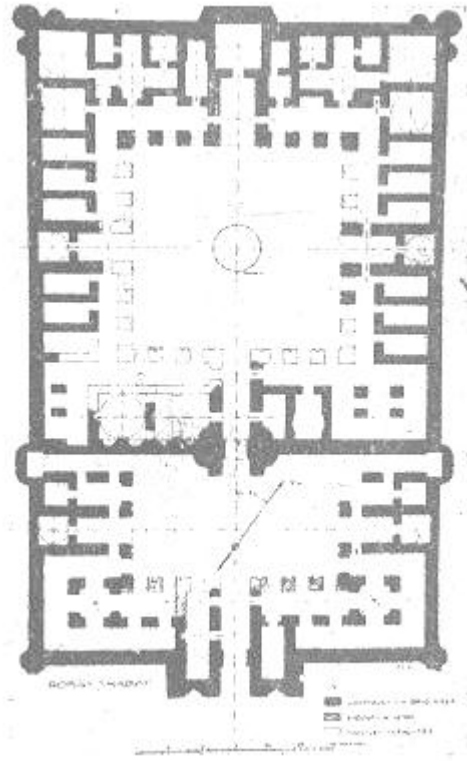
Levha:4 Dehistan Kervansarayı (Aslanapa, 1984, s.34.)

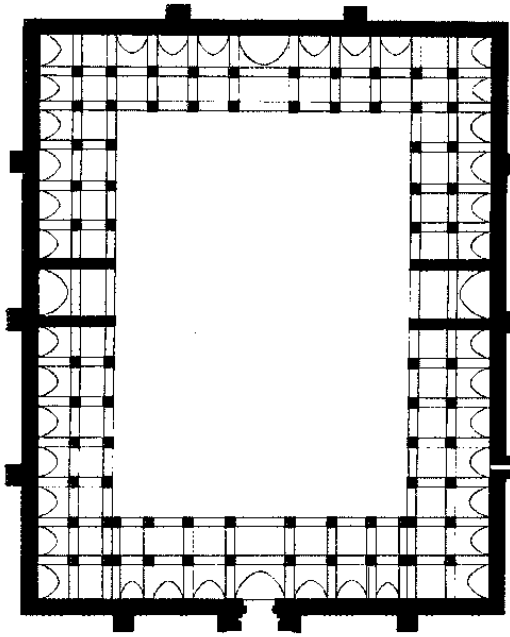
Levha:5 Akçakale Kervansarayı (Aslanapa, 1984, s.35.)

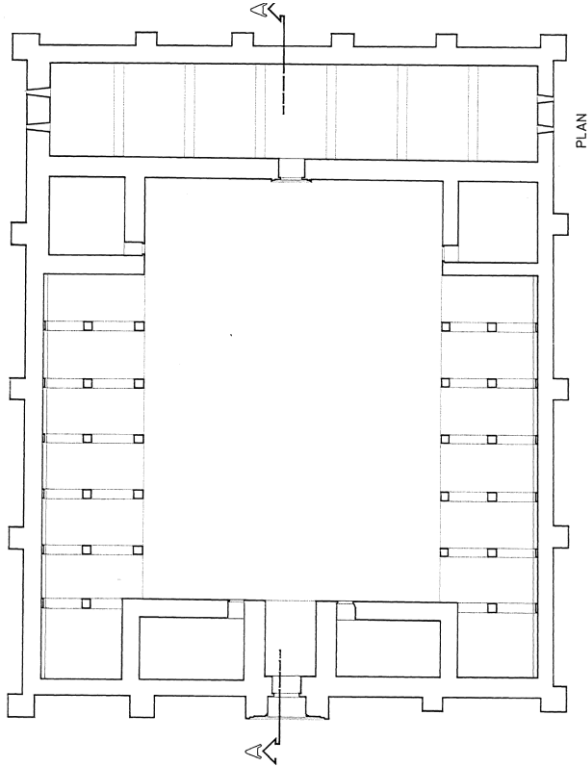
Levha:6 Ribât-ı Anuşirvan (Aslanapa, 1984, s.85.)

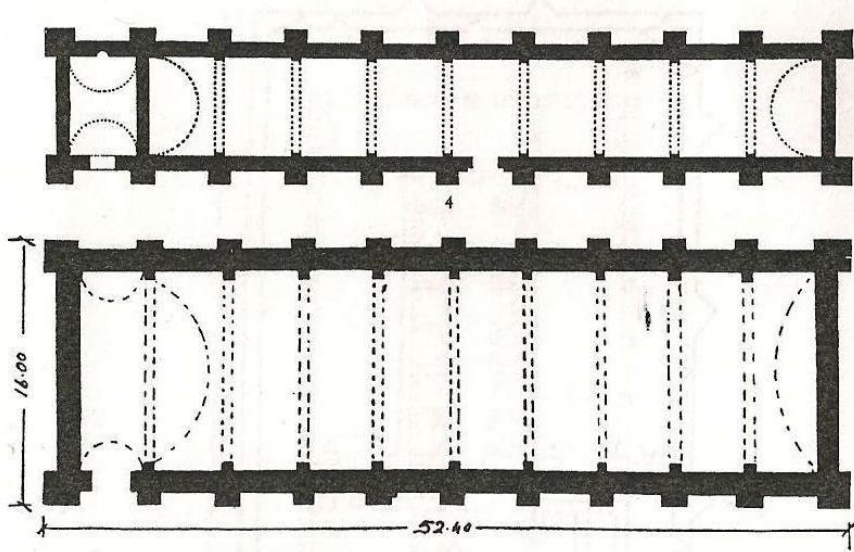
Levha:7 Ribât-ı Şerif (Aslanapa, 1984, s.87.)

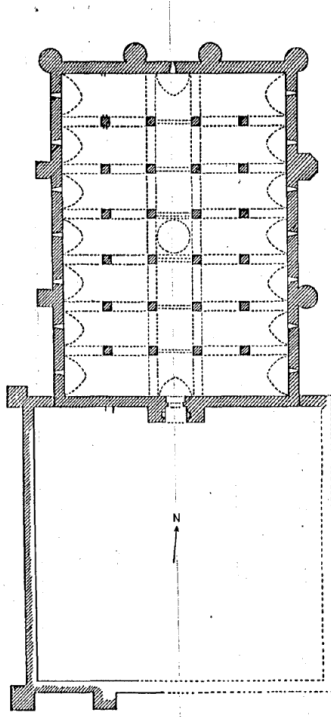
Levha:8 Emdir Han (VGM Arşivi, No: 070002008-KA001)

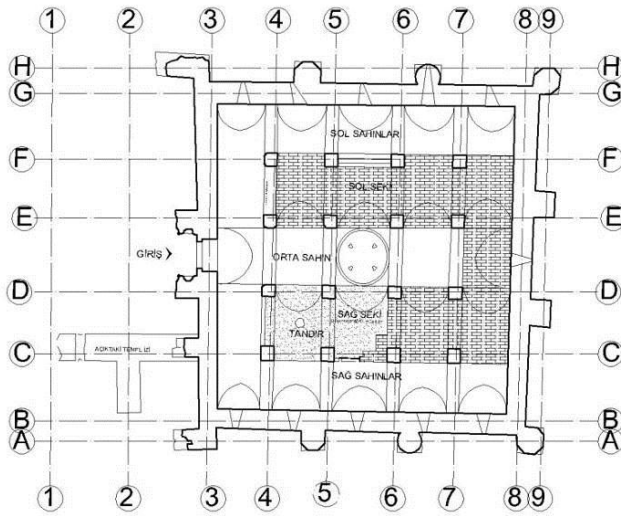
Levha:9 Kırkgöz Han (VGM Arşivi, No: 070002001-0C002)

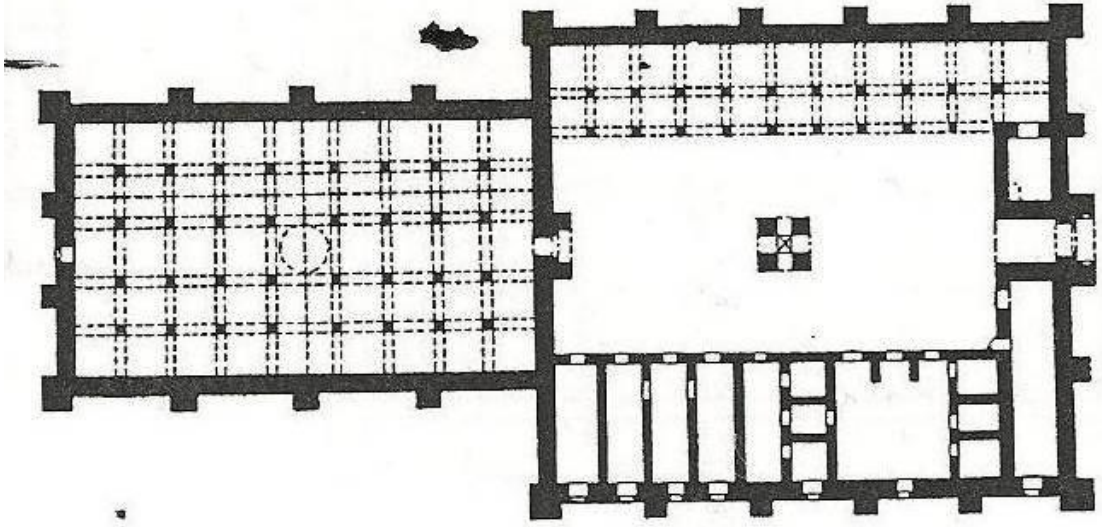
Levha:10 Şarapsa Han (Erdmann, 1961, s.231.)

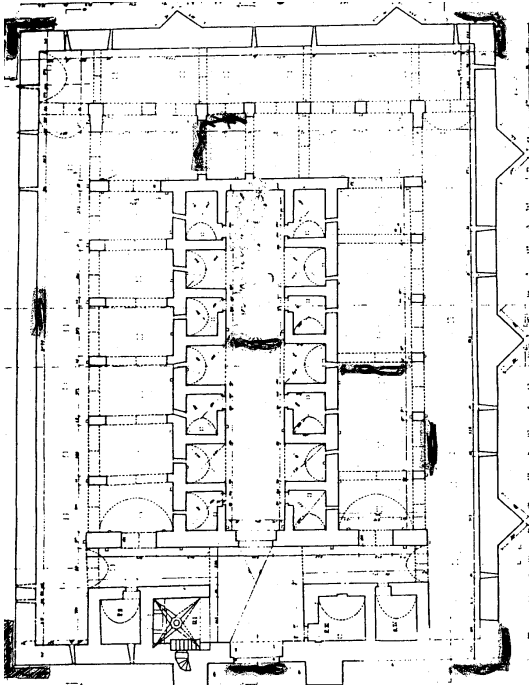
Levha:11 İncir Han (VGM Arşivi, No: 150302002-HR002)

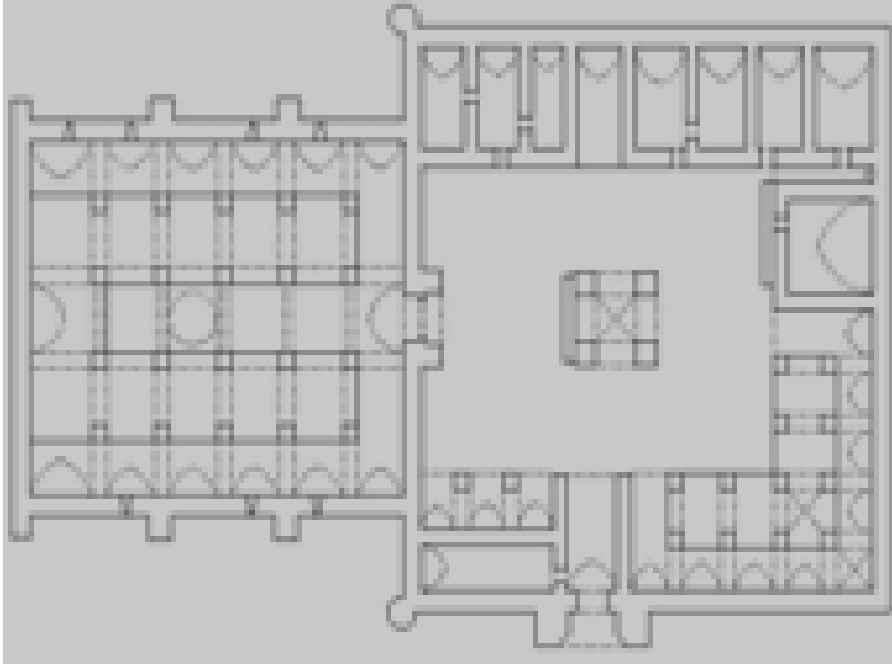
Levha:12 Susuz Han (İbrahim Bakır, 2007, Antalya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, No:1500302007-0C006)

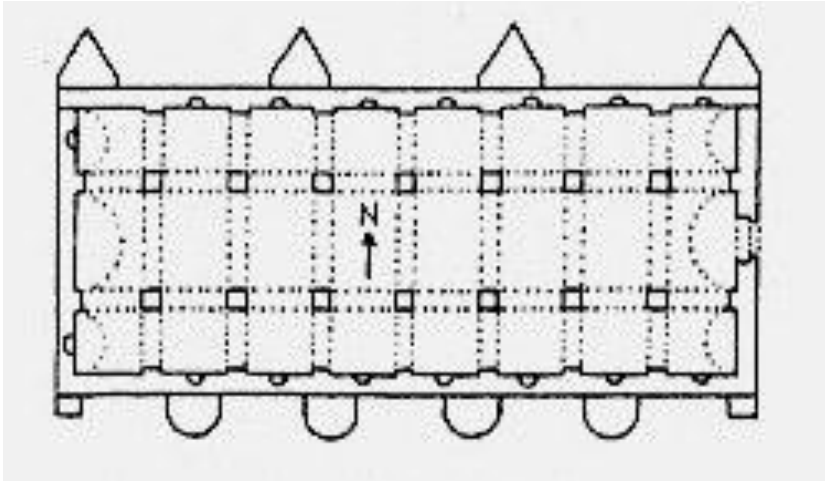
Levha:13 Aksaray Sultan Han (Erdmann, 1961, s.219.)

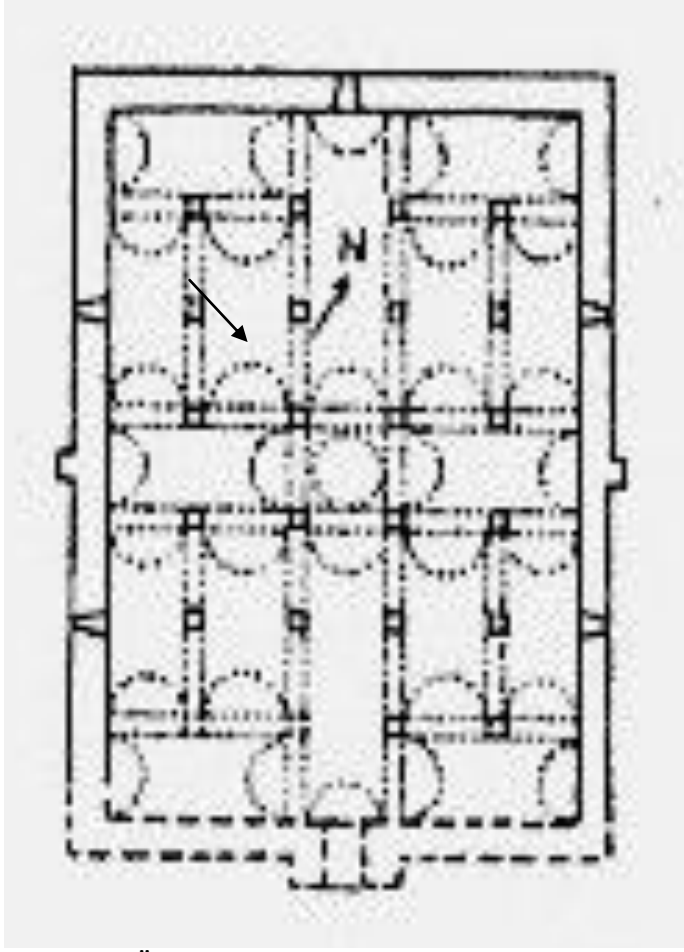
Levha:14 Alara Han (VGM Arşivi, No: 070202008-HR002)

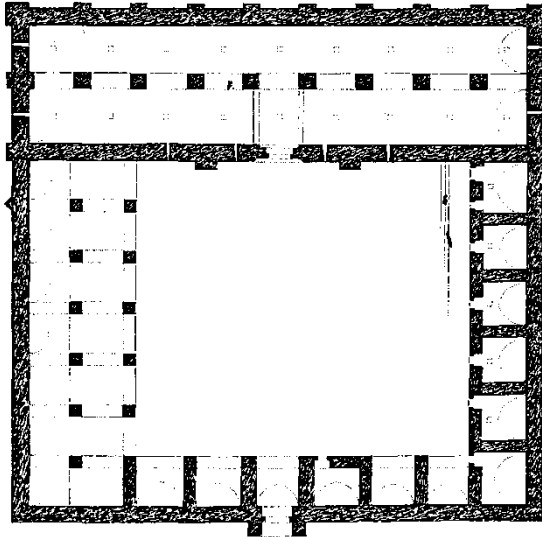
Levha:15 Ağzıkara Han (Aslanapa, 2007, s.122.)

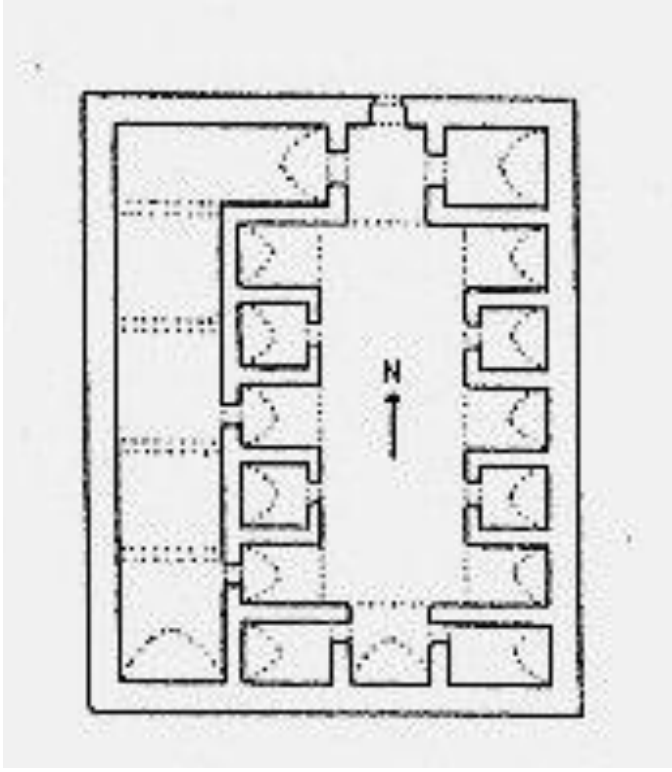
Levha:16 Ezinepazar Han (Bektaş, 1999, s.30.)

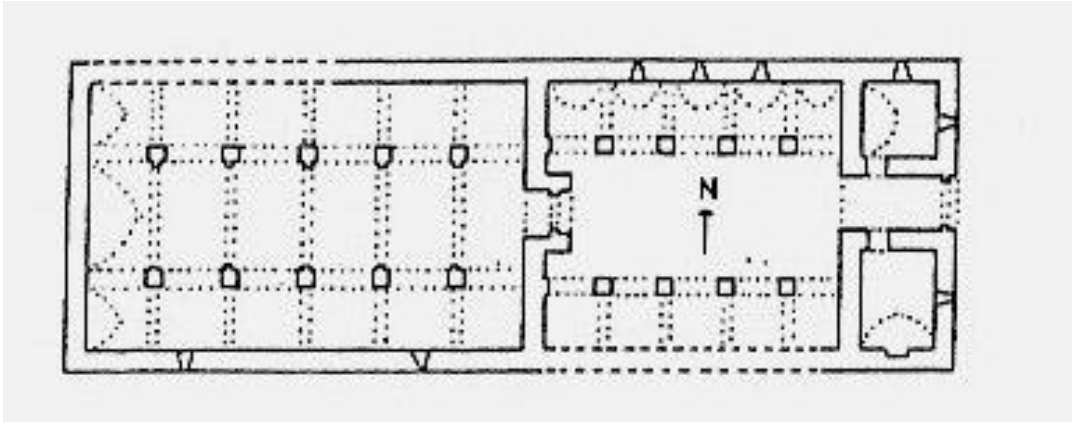
Levha:17 Öresin Han (Bektaş, 1999, s.30.)

Levha:18 Kargı Han (VGM Arşivi, No: 0701302002-KA001)

Levha:19 Eshab-ı Kehf Han (Bektaş, 1999, s.31.)

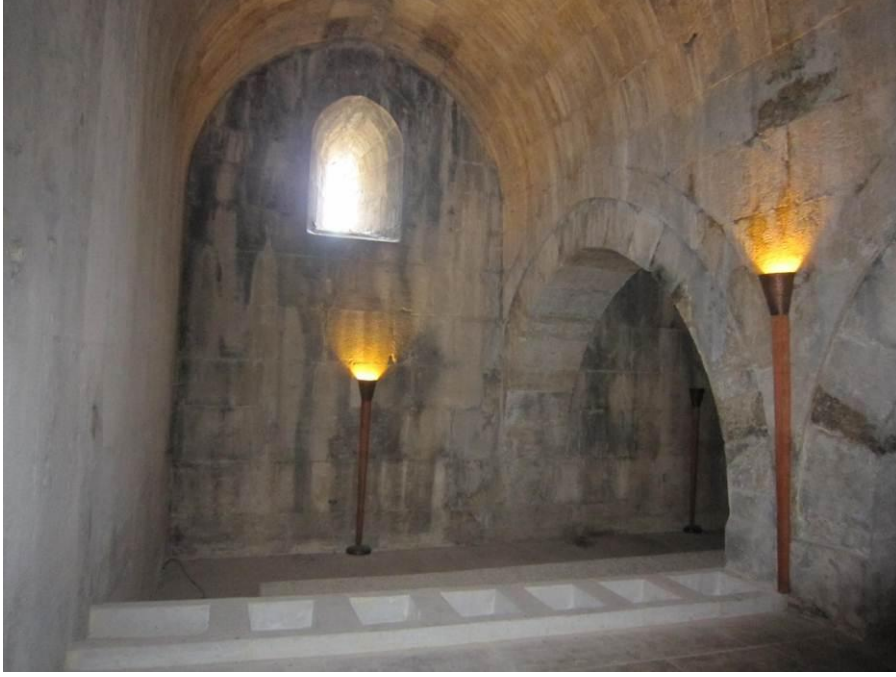
Levha:20 Kuruçeşme Hanı (Bektaş, 1999, s.30.)

Levha:21 Susuz Handa yer alan seki basamakları (VGM Arşivi, No: 150302001-OC008)

Levha:22 Susuz Han seki asamakları 2007 onarımı sonrasında (2011)

Levha:23 Susuz Handaki yemlik-suluk olabilecek taş çanaklar 2007 onarımı sonrası (2011)

Levha:24 Kargı Handa bulunan yemlik kalıntısı (2011)

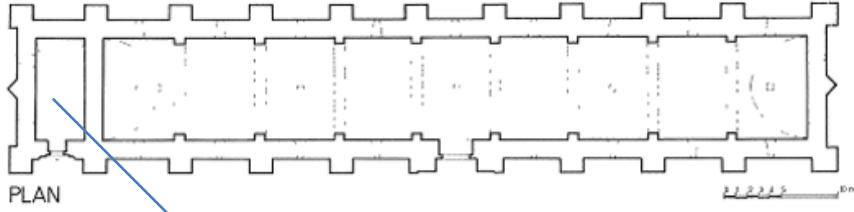
Levha:25 Alara Handa seki ve oda-eyvanlar arası ortak duvarına açılan pencereler (2011)

Levha:26 Kırkgöz Hanın ahır ve seki şeritlerine bölünmüş barınak bölümü (2011)

Levha:27 Kargı Hanın iki enlemesine beşik tonozlu barınak kısmı (2011)

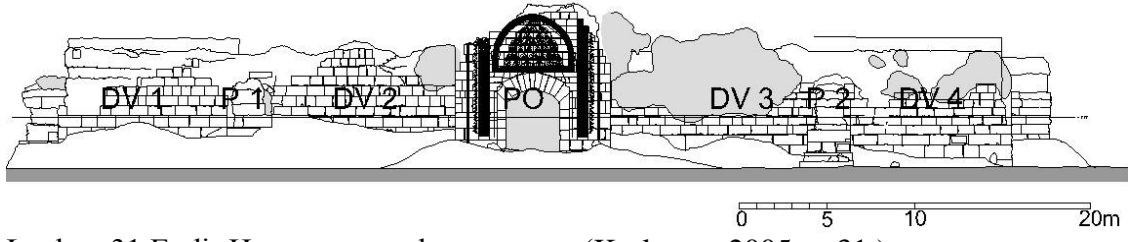
Levha:28 Şarapsa Han mescit (2011)

Levha:29 Alara Han çeşme eyvanı (2011)

Levha : 30 Evdir Han güney cephesi (2011)

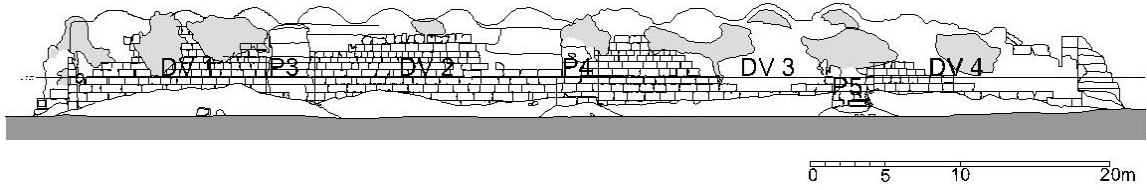
Levha : 31 Emdir Han güney cephe görünüşü (Korkmaz, 2005, s. 31.)

Levha:32 Emdir Han taç kapısı (2011)

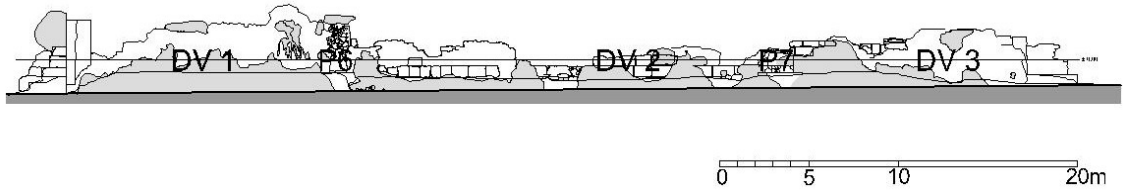
Levha:33 Emdir Han doğu cephesi (2011)

Levha:34 Emdir Han doğu cephe grnş (Korkmaz, 2005, s.32.)

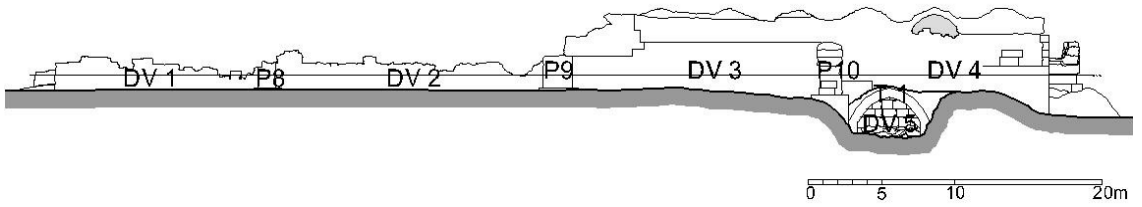
Levha:35 Emdir Han kuzey cephesi (2011)

Levha:36 Emdir Han kuzey cephe görünüşü (Korkmaz, 2005, s.33.)

Levha:37 Emdir Han batı cephesi (2011)

Levha:38 Emdir Han batı cephe görünüşü (Korkmaz, 2005, s.34.)

Levha:39 Emdir Han avludan görünüş (2011)

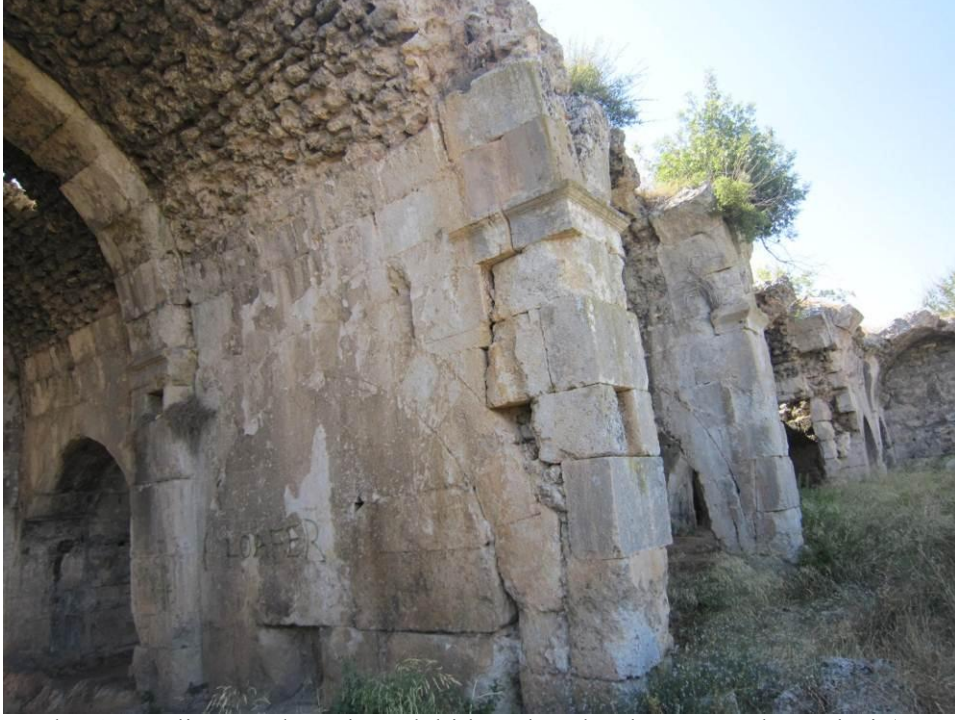
Levha:40 Emdir Hanın payanda içindeki tuvalet mekanı (2011)

Levha:41 Emdir Han kapalı mekana açılan kapı boşluğu ve üzerindeki pencere boşluğu (2011)

Levha:42 Emdir Han duvarlarındaki taş düşmeleri ve defincilerce açılan çukurlar (2011)

Levha:43 Emdir Han duvarlarındaki boşalan derzler ve taş düşmeleri (2011)

Levha:44 Emdir Hanın çöken üst örtüsü (2011)

Levha:45 Emdir Han'ın çöken üst örtüsü (2011)

Levha:46 Kırkgöz Han güney cephesi (2011)

Levha:47 Kırkgöz Han taç kapısı (2011)

Levha:48 Kırkgöz Han kitabesi (2011)

Levha:49 Kırkgöz Han giriş eyvanı (2011)

Levha:50 Kırkgöz Han giriş eyvanı yanındaki odaların cepheden görünüşü (2011)

Levha:51 Kırkgöz Han giriş eyvanının batısındaki mekanda bulunan kanal (2011)

Levha:52 Kırkgöz Han batısındaki revaklı bölüm (2011)

Levha:53 Kırkgöz Han doğusundaki revaklı bölüm (2006)

Levha:54 Kırkgöz Han kuzeyindeki kapalı bölüm (2011)

Levha:55 Kırkgöz Han avlunun ortasında onarım sırasında ortaya çıkmış olan kalıntılar (2011)

Levha:56 Kırkgöz Han avlunun güneydoğu köşesindeki tandır olduğu düşünülen çukur (2006)

Levha:57 Kırkgöz Han üst örtüsünde onarım sırasında görülen kiremit kaplama (2006)

Levha:58 Kırkgöz Han üst örtüsünde onarım sırasında görülen kiremit kaplama (2006)

Levha:59 Kırkgöz Hanın restorasyon öncesi temizlik çalışmalarındaki genel görünümü (2005)

Levha:60 Kırkgöz Han kapalı bölüm önündeki sekiler (2006)

Levha:61 Kırkgöz Han avludaki tandır olabileceği düşünülen, şeffaf polikarbonat levha ile örtülen kalıntı (2011)

Levha:62 Kırkgöz Han kapalı bölümdeki sekilerin tamamlanan bordürleri ve imitasyon podima karo ile kaplanan zemin (2011)

Levha:63 Kırkgöz Han beden duvarlarında yapılan derz çalışması (2006)

Levha:64 Kırkgöz Han revaklardaki taş sekiler ve traverten taş kaplama yapılan zemin (2011)

Levha:65 Kırkgöz Handaki aydınlatma elemanları (2011)

Levha:66 Kırkgöz Han güneybatı revak ucundaki hazırlık ve servis bankoları (2011)

Levha:67 Kırkgöz Hanın bahçesinde güney batı köşeye yapılan tuvalet (2011)

Levha:68 Kırkgöz Han tuvaletinden görünüş (2011)

Levha:69 Susuz Han kapalı bölüm genel görünüş restorasyon çalışmaları yapılırken (2009)

Levha:70 Susuz Han güney cephe (2008)

Levha:71 Susuz Han kuzey cephe (2011)

Levha:72 Susuz Han barınak bölümünden genel görünüş (2011)

Levha:73 Susuz Han yıkık kubbesi tamamlanmadan önceki hali (2008)

Levha:74 Susuz Han kubbesi tamamlandıktan sonraki hali (2009)

Levha:75 Susuz Han taç kapısı (2011)

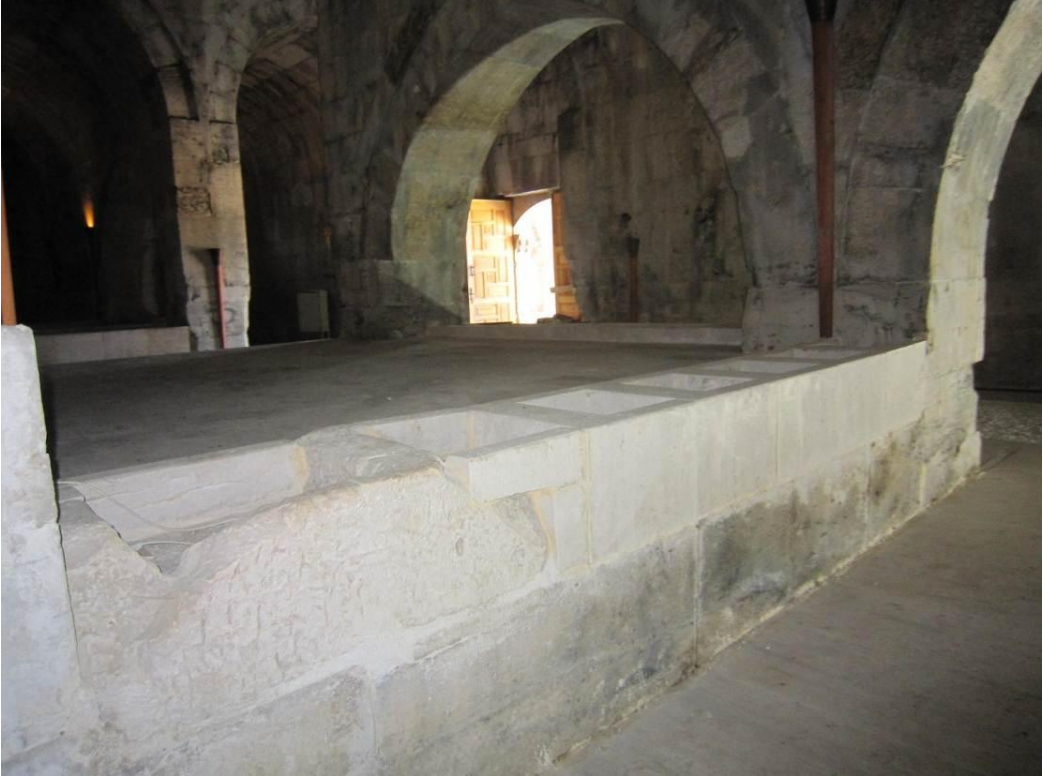
Levha:76 Susuz Han taş blok kaplanan iç mekan döşemeleri (2011)

Levha:77 Susuz Han tandır temizleme alışmaları (2008)

Levha:78 Susuz Han tandırın temizlendikten sonraki hali (2011)

Levha:79 Susuz Han yolcu seki kenarlarındaki özgün ve tamamlanan yemlikler (2011)

Levha:80 Susuz Handa orta kısmı çakıl kenarları taş döşeme olarak tamamlanan zeminler (2011)

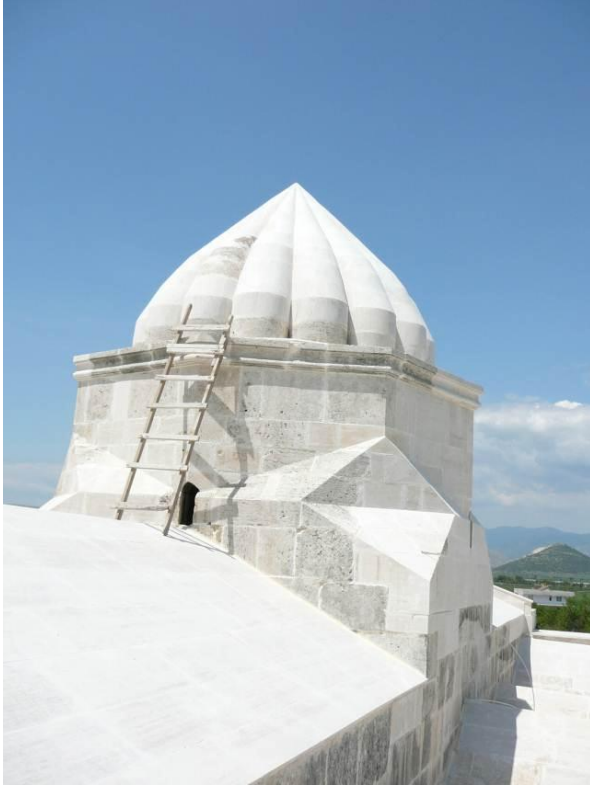
Levha:81 Susuz Han çatı üzerindeki temizlik çalışması yapılırken (2007)

Levha:82 Susuz Han çatı üzerindeki temizlenmiş güney kanat (2007)

Levha:83 Susuz Han çatı tamamlamaları yapılırken (2009)

Levha:84 Susuz Han çatı fenerinin tamamlanmış hali (2010)

Levha:85 Susuz Han beden duvarları tamamlama çalışmaları (2009)

Levha:86 Susuz Han taç kapı bitişleri tamamlama çalışmaları yapılırken (2009)

Levha:87 Susuz Han avlusunda yapılan açma çalışmaları (2007)

Levha:88 Susuz Han çevresindeki köy yerleşmesi (2009)

Levha:89 Susuz Han cephe beden duvarlarında oluşan bitkilenmeler (2011)

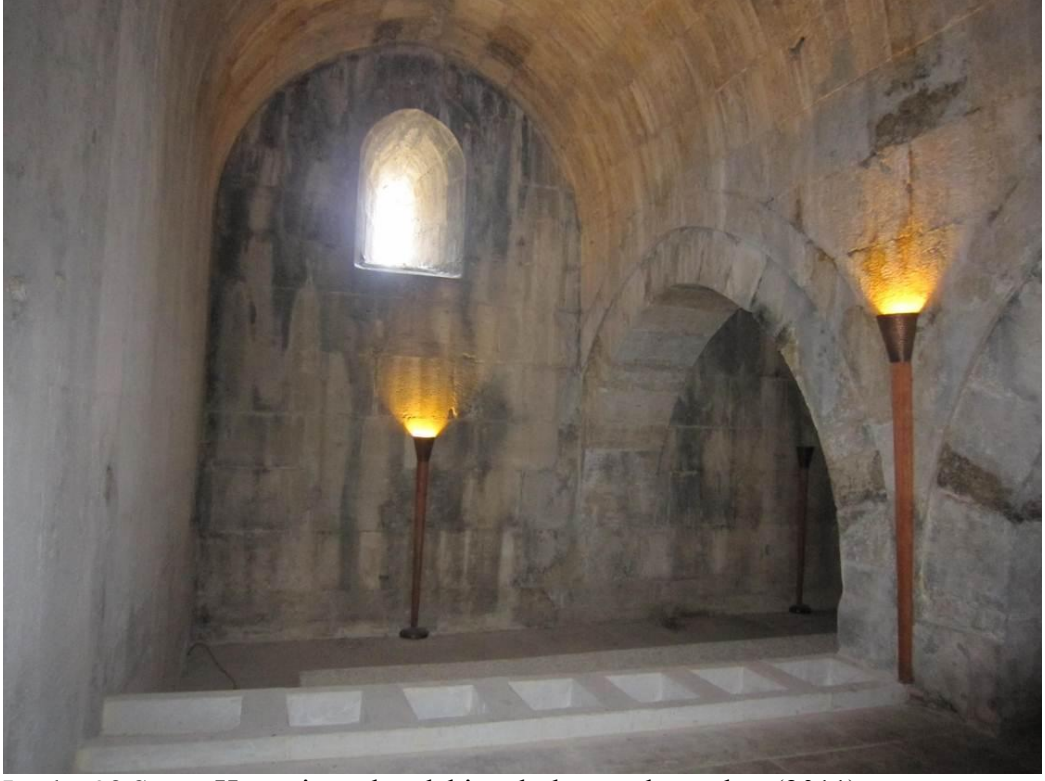
Levha:90 Susuz Handa tamamlanan çörtlenler ve çörtlenlere yapılan zincirler (2011)

Levha:91 Susuz Hanın restorasyonu sırasında kapatılmış mazgal pencerelerinin kırılan camları (2011)

Levha:92 Susuz Han iç mekandaki duvar dibine yerleştirilmiş elektrik panosu (2011)

Levha:93 Susuz Hanın iç mekandaki aydınlatma elemanları (2011)

Levha:94 İncir Han kitabesi (2011)

Levha:95 İncir Han doğu cephesi (2011)

Levha:96 İncir Han doğu cephesi (2011)

Levha:97 İncir Han kuzey cephesi (2011)

Levha:98 İncir Han batı cephesi (2011)

Levha:99 İncir Han güney cephesi (2011)

Levha:100 İncir Han taç kapısı (2011)

Levha:101 İncir Han barınak bölümünden görünüş (2011)

Levha:102 İncir Hanın güneydoğusundaki hamam yapısı (2011)

Levha:103 İncir Hanın güneydoğusundaki hamam yapısı (2011)

Levha:104 İncir Hanın çevresiyle birlikte genel görünüşü (2011)

Levha:105 Īncir Han beden duvarlarında oluşan yabani bitkiler ve incir ağacı kökleri (2011)

Levha:106 Īncir Han beden duvarlarındaki derz ayrılmaları, yerinden oynamalar ve taş düşmeleri (2011)

Levha:107 İncir Han yıkık pencereleri (2011)

Levha:108 İncir Han kapalı bölüm toprak yığını ve otlarla kaplı üst örtüsü (2011)

Levha:109 İncir Han üst örtünden gelen suların hanın duvarlarında meydana getirdiği tahribatlar (2011)

Levha:110 İncir Han iç duvarlarında yazılan yazılar (2011)

Levha:111 Şarapsa Han inşa kitabesi (2011)

Levha:112 Şarapsa Han kuzey cephesi (2011)

Levha:113 Şarapsa Han güney cephesi (2011)

Levha:114 Şarapsa Han doğu cephesi (2011)

Levha:115 Şarapsa Han batı cephesi (2011)

Levha:116 Şarapsa Han taç kapısı (2011)

Levha:117 Şarapsa Han mescit kapısı (2011)

Levha:118 Şarapsa Hanın batısındaki kalıntı (2011)

Levha:119 Şarapsa Han'a ana yoldan ulaşımı sağlayan yol (2011)

Levha:120 Şarapsa Han'ın mutfak – personel bölümünü ayıran çini kaplanmış duvar ve üzerindeki nişli teşhir dolapları (2011)

Levha:121 Şarapsa Han'ın ayrıca bir tuğla duvar ile bölünmüş mutfak ile personel bölümü (2011)

Levha:122 Şarapsa Han mutfak bölümü (2011)

Levha:123 Şarapsa Han asma kattaki idare bölümüne ve yemek bölümüne çıkılan ahşap tek kollu merdiven (2011)

Levha:124 Şarapsa Han doğu asma katındaki ahşap camekanlı bölme ile ayrılan idare bölümü ve yemek bölümü (2011)

Levha:125 Şarapsa Han batısındaki ahşap bar bankosu ve arkasındaki tuğla duvar örülerek ayrılmış müşteri tuvaletleri (2011)

Levha:126 Şarapsa Hanın banyo bölümünü havalandırmak için hanın mazgal pencerelerine denk getirilerek tuğla duvarda açılan pencere boşlukları (2011)

Levha:127 Şarapsa Hanın idare elemanları tarafından kullanılmakta olan asma katı (2011)

Levha:128 Şarapsa Han giriş karşısı sahne platformu ve içerideki yoğun tefriş (2011)

Levha:129 Şarapsa Han mescit bölümü (2011)

Levha:130 Şarapsa Han girişindeki üzeri kiremit örtülü ahşap servis bankoları (2011)

Levha:131 Şarapsa Han giriş kapısı karşısındaki mutfak olarak kullanılan tek katlı mekan (2011)

Levha:132 Şarapsa Hanın “Şarapsa Han Caravansarai” yazısının altında “1001 Night Show” yazılı tanıtım tabelası (2011)

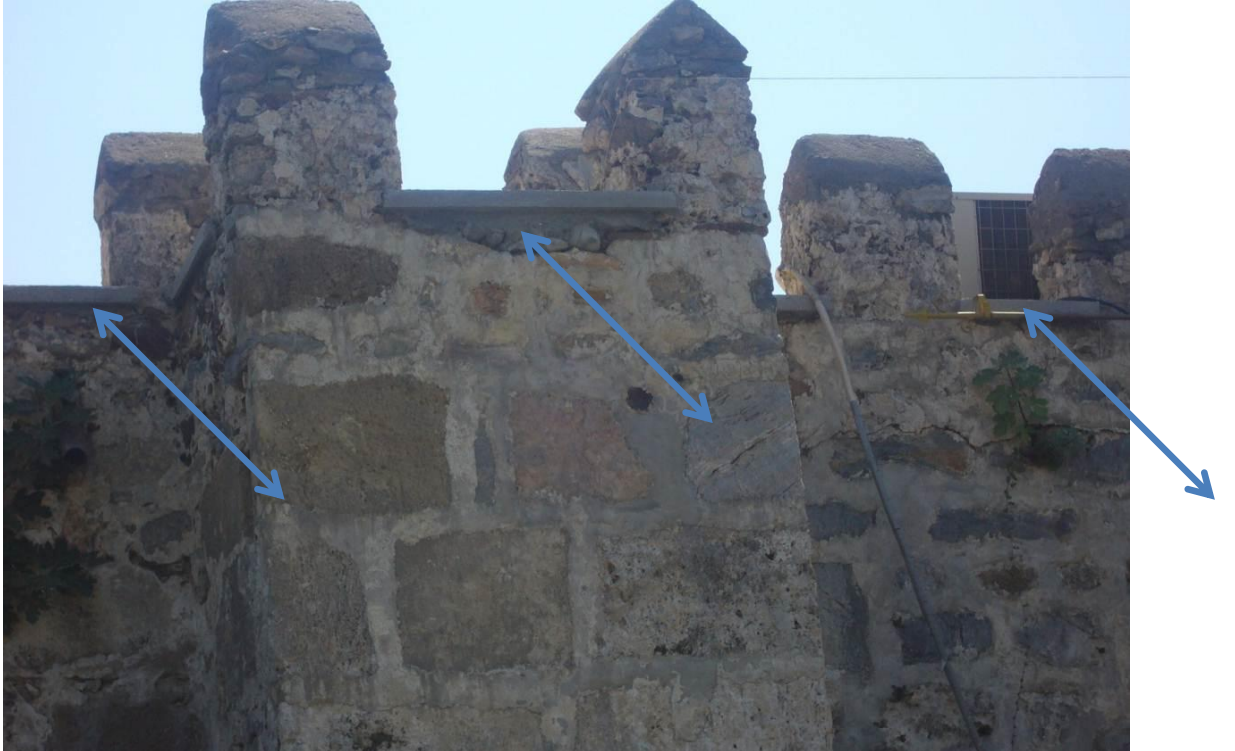
Levha:133 Şarapsa Han ana yol girişindeki servis ünitesi (2011)

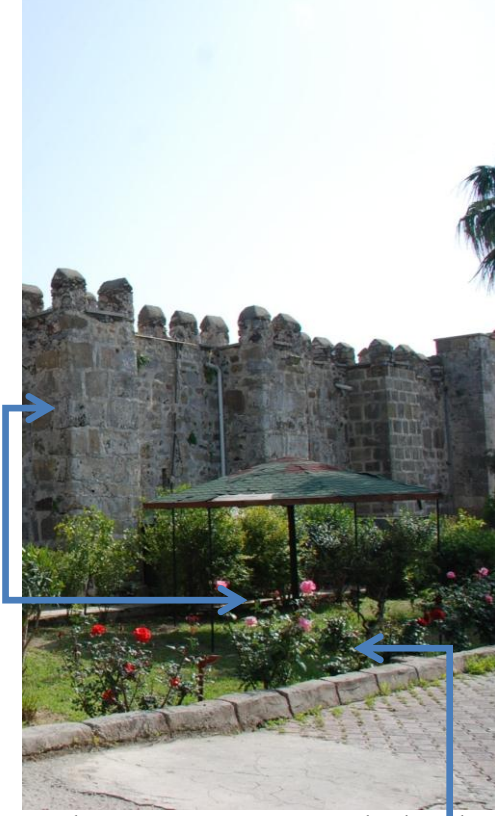
Levha:134 Şarapsa Han duvarlarındaki çatlak noktalara yerleştirilen cam lameller (2011)

Levha:135 Şarapsa Han cephelerinde çörten yerine kullanılan pvc borular (2011)

Levha:136 Şarapsa Hanın tesviye betonu ve demirli mozaikle kaplanan üst örtüsü (2011)

Levha:137 Şarapsa Hanın beden duvarlarındaki düşey yağmur boruları, açıkta bırakılan elektrik kabloları (2011)

Levha:138 Alara Han kitabesi (2011)

Levha:139 Alara Han doğu cephesi (2011)

Levha:140 Alara Han taç kapısı (2011)

Levha:141 Alara Han kuzey cephe doğu payandasındaki pencere (2011)

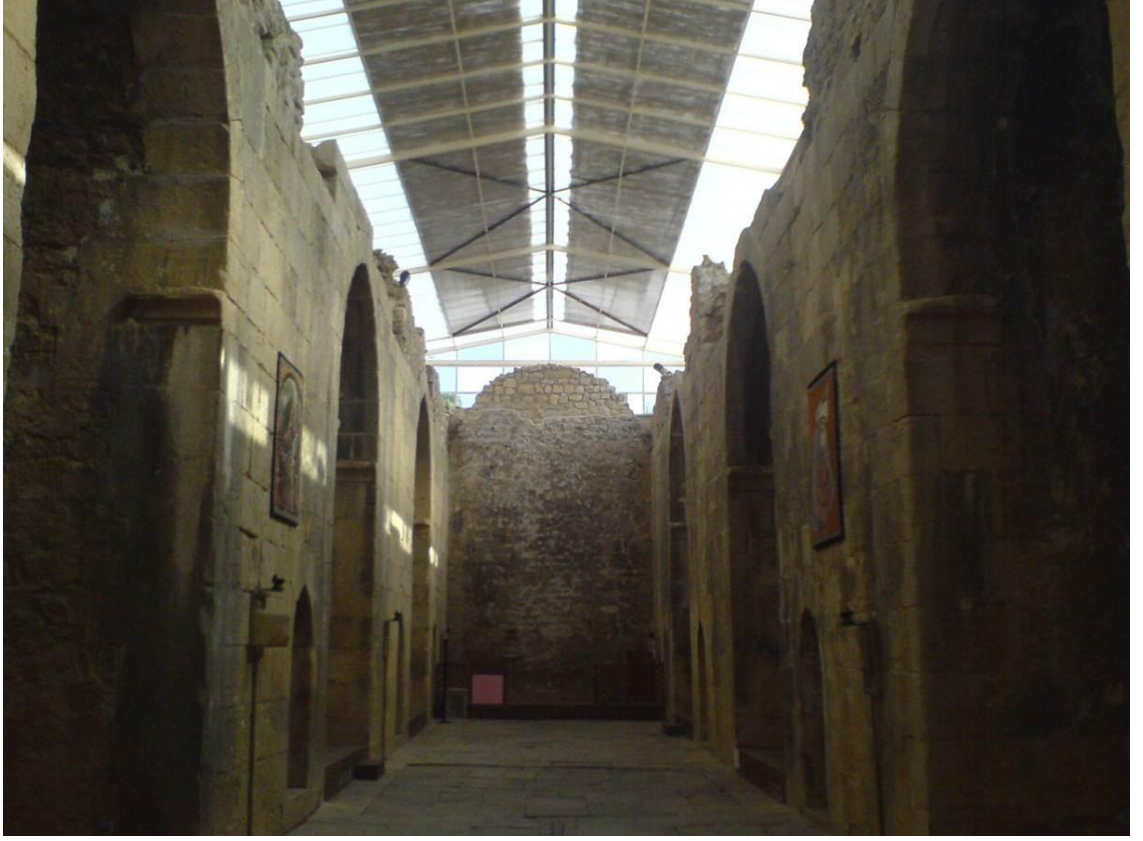
Levha:142 Alara Han batı cephesi (2011)

Levha:143 Alara Han güney cephesi (2011)

Levha:144 Alara Han açık avlu bölümü (2011)

Levha:145 Alara Han orta bölüm (2011)

Levha:146 Alara Han çeşme eyvanı (2011)

Levha:147 Alara Han çeşme eyvanı yıldız tonozu (2011)

Levha:148 Alara Hanın mihrap nişi olarak kabul edilen niş (2011)

Levha:149 Alara Han orta bölüm eyvanının ahıra açılan dikdörtgen penceresi (2011)

Levha:150 Alara Han orta bölüm koridorundaki kandillik konsolları (2011)

Levha:151 Alara Han özgün taş döşemesi, su kanalları (2011)

Levha:152 Alara Han restoran olarak kullanılan barınak kısmı (2011)

Levha:153 Alara Han restoran olarak kullanılan barınak kısmı (2011)

Levha:154 Alara Han güney galerisinden iki yönlü merdivenle sonradan yapılan mutfak mekanına iniş (2011)

Levha:155 Alara Han mutfak mekanından görünüş (2011)

Levha:156 Alara Han batı galerisinde ahşaptan çıkmalarla oluşturulan asma kat görünümlü oturma bölümler (2011)

Levha:157 Alara Han sekiler üzerinde sunta kaplanarak yapılan oturmalık kısımlar (2011)

Levha:158 Alara Han polikarbonat + metal malzemeyle örtülmüş ota kısım üst örtüsü (2011)

Levha:159 Alara Han oda girişlerine yapılan cam kapılar (2011)

Levha:160 Alara Han projesinde cam+çelik çerçeve kapak yerleştirilmesi öngörülmüşken bugün şeffaf örtü kaplı kare formulu ışıklıklar (2011)

Levha:161 Alara Han derzleri yapılmış dendanlar (2011)

Levha:162 Alara Hanın cam+çelik çerçeve ile koruma altına alınmış ancak cam örtünün bir kısmı kırılmış ve içerisinde bitkilenmeler oluşmuş yıldız tonozu (2011)

Levha:163 Alara Hanın mazgal pencerelerine yapılan açılır kanatlı pencere doğramaları (2011)

Levha:164 Alara Han çevresinde görsel kirlilik yaratan uygulamalar (2011)

Levha:165 Alara Han çevresinde görsel kirlilik yaratan uygulamalar (2011)

Levha:166 Alara Hanın duvarlarındaki su ve nem problemi (2011)

Levha:167 Alara Hanın üst örtüsünden aldığı suyun duvarlarında oluşturduğu çatlaklar (2011)

Levha:168 Alara Hanın üst örtüsünden aldığı suyun hanın dış duvarlarında oluşturduğu çatlaklar (2011)

Levha:169 Alara Hanın duvarlarında görsel kirliliğe yol açan klima üniteleri ve açığa bırakılan elektrik kabloları (2011)

Levha:170 Alara Handa görsel kirliliğe yol açan aydınlatma elemanları (2011)

Levha:171 Alara Handa görsel kirliliğe yol açan, açıkta bırakılan elektrik kabloları (2011)

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı :Ruhan Zühre SARAL

Doğum Yeri ve Yılı: Of/TRABZON- 1979

Medeni Hali: Bekar

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi:Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık-Mühendislik
Fakültesi- Mimarlık Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: 2009-2012 Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D.

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi:

İngilizce

İş Deneyimi:

1. Antalya Vakıflar Bölge Müdürlüğünde mimar (2004-halen)

2.

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar:

1.

2.

3.

4.

5.